

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ İŞİĞİNDA YABANCILARIN
SINIR DIŞI EDİLMESİ, HUKUK DIŞI SINIR DIŞI EDİLMEMEYE KARŞI
KORUNMASI**

DOKTORA TEZİ

Cansu PİŞKİNPASA KÖKLÜ
1900005949

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durmuş TEZCAN

HAZİRAN 2025

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ İŞİĞİNDA YABANCILARIN
SINIR DIŞI EDİLMESİ, HUKUK DIŞI SINIR DIŞI EDİLMEME KARŞI
KORUNMASI

DOKTORA TEZİ

Cansu PİŞKİNPASA KÖKLÜ

1900005949

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durmuş Tezcan

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Hasan Köni

Prof. Dr. Ayşe Nuhoğlu

Prof. Dr. Oğuz Sancakdar

Doç. Dr. R. Murat Önok

HAZİRAN 2025

TEŞEKKÜR

Doktora sürecim boyunca bilgi ve deneyimiyle yolumu aydınlatan, her aşamada desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a teşekkür ederim. Akademik rehberliği ve güven veren yaklaşımı bu çalışmanın en önemli dayanaklarından biri olmuştur.

Tez savunma jürimde yer alarak kıymetli değerlendirme ve katkılarıyla çalışmamı zenginleştiren değerli hocalarım Prof. Dr. Hasan Köni'ye, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca akademik gelişimime katkı sunan jüri üyem Prof. Dr. Ayşe Nuhoğlu'na, savunma sürecindeki yapıcı katkılarıyla desteğini esirgemeyen jüri üyem Prof. Dr. Oğuz Sancakdar'a ve tez çalışmama önemli katkılar sağlayan ve beni geliştiren jüri üyem Doç. Dr. R. Murat Önok'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Doktora tez hazırlık sürecinde görüş ve eleştirileriyle çalışmama katkı sunan, sürece zaman ayırarak akademik değerlendirmelerde bulunan değerli hocam Doç. Dr. Mustafa Aytaç Özelçi'ye ve tez süreci boyunca sağladığı destek ve yardımları için Arş. Gör. Mehmet Can Tok'a teşekkür ederim.

Cansu PİŞKİNPASA KÖKLÜ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	I
KISALTMALAR	vii
TABLO LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
I. GİRİŞ	1
II. YABANCI KAVRAMI	4
A. Genel Olarak Yabancı Kavramı	4
1. Yabancı Kavramının Tanımı	4
2. Yabancı Türleri	8
a. Vatansız Kişiler	8
b. Yabancı Devlet Vatandaşı	13
c. Birden Çok Vatandaşlığı Bulunanlar	13
d. Mülteci ve Sığınmacılar	14
(1) Mülteci ve Sığınmacıların Tarihsel Yolu	14
(2) Mülteci ve Sığınmacı Kavramları	18
(3) 1951 Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Mülteci Tanımı	23
(4) 1951 Cenevre Sözleşmesi Kapsamında ‘Geri Göndermeme İlkesi’	27
(5) 1951 Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Yasa Dışı Giriş	28
e. Göçmen	30
(1) Göç ve Yasa Dışı Göç	30
(2) Göçmen Tanımı	37
f. Devlet Vatandaşı Azınlıklar	39
g. Ayrıcalıklı Yabancılar	40
B. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) Kapsamında	
Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma	40
1. YUKK Kapsamında Mülteci	43
2. YUKK Kapsamında Şartlı Mülteci	45
a. Afganistandan Gelen Şartlı Mülteciler	46
3. YUKK Kapsamında İkincil Koruma	51
4. YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Geçici Koruma	53

a. Genel Olarak Geçici Koruma	53
b. YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Geçici Koruma	56
c. YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi	58
d. Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Yasa Dışı Giriş ve Bulunuştan Dolayı Cezalandırılmama	60
e. Geçici Koruma Statüsüne Sahip Suriyeliler	60
5. İnsani İkamet İzni	61
a. Genel Olarak İkamet İzinleri	62
b. İnsani İkamet İzni	64
c. Ukraynalılar	67
III. YABANCILARIN SINIR DIŞI EDİLMESİ	70
A. Sınır Dışı Etme	70
1. Genel Olarak Sınır Dışı Etme Kavramı	70
2. Sınır Dışı Etme Kavramının Gelişimi	73
a. Avrupa’da Sınır Dışı Etme Kavramının Gelişimi	73
b. Osmanlı- Türk Hukukunda Sınır Dışı Etme Kavramının Gelişimi	79
3. Sınır Dışı Etme İşleminin Hukuki Dayanakları	82
a. İç Hukuk Düzenlemelerinde Sınır Dışı Etme	82
b. Uluslararası Hukuk Kaynaklarında Sınır Dışı Etme	87
4. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Sınır Dışı Etme ..	90
a. İdari İşlem Olarak Sınır Dışı Etme	90
b. Sınır Dışı Etmenin Amacı: Kamu Düzeni, İdare ve Kolluk	94
c. İdari Tedbir Olarak Sınır Dışı Etme İşlemi	97
d. Olağan Dışı İdari Yaptırım Görüşü	103
e. Yetkili Makam	104
(1) Uzmanlık Kurumu: Göç İdaresi Başkanlığı	106
f. Sınır Dışı Etme Kararı Hakkında Değerlendirme	107
(1) Sınır Dışı Etme Sebebinin Araştırılması	108
(2) Sınır Dışı Etme Kararı Alınmayacak Kişiler	114
(3) Sınır Dışı Etmeye Engel Durumlar	117
(4) Kişinin Sınır Dışı Edileceği Ülkenin Belirlenmesi	118
g. Menfaat Dengesinin Gözetilmesi	122
h. Sınır Dışı Etme Kararının Alınması	123

(1) Kişisel Durum Değerlendirmesi	124
(2) Kişinin Görüş ve İtirazlarının Sürece Dahil Edilmesi	124
(3) Sınır Dışı Etme Kararının Gerekçeli Olması	125
(4) Bilgilendirme Yükümlülüğü	127
i. Sınır Dışı Etme Kararına Karşı Yargı Yoluna Başvurulması	128
(1) Yargı Denetimi	128
(2) Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Durması	129
(3) Süre	132
(4) Sınır Dışı Etme Kararı Hakkında Yapılan Yargılama	134
j. Sınır dışı Etme Kararının Sona Ermesi	137
(1) İdari Yargı Tarafından İdari İşlemin İptali	138
(2) Geri Alma veya Kaldırılma	139
(3) Örtülü Yürürlükten Kaldırma	141
k. Sınır Dışı Etme Kararının Sonuçları	144
(1) Yabancıнын Ülke Dışına Çıkarılması	144
(a) Terke Davet	144
(b) Yabancıнын Sınır Kapısına Götürülmesi	146
(2) Ülkeye Giriş Yasağı	148
(3) Vize İptali	150
(4) İkamet İzni İptalleri	151
(5) Temel Hak ve Özgürlüklere Etkisi	152

B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller Kapsamında Sınır

Dışı Etme Uygulamalarının Temel Hak ve Özgürlüklere Etkisi 152

1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 3	153
a. Genel Olarak İşkence ve Kötü Muamele Yasağı	153
b. Kişinin Subjektif Durumu ve Sınır Dışı Edileceği Ülkenin Durumu	155
c. Sınır Dışı Etmek Üzere İdari Gözetim Merkezinde Tutma Koşulları	164
d. Üçüncü Taraflarca Kötü Muamele Riski	172
e. Anayasa Mahkemesi Değerlendirmeleri	175
f. BM Komite Kararları ve BM Bakış Açısı	178
g. Dublin Tüzüğü ve AİHM İçtihatları	181
h. Sığınma Prosedürlerine Erişim	185
2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 2	187
a. Genel Olarak Yaşam Hakkı	187

b. Yaşam Hakkının Korunması ve Geri Göndermeme İlkesi	189
c. Ölüm Cezasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 6 No.lu Protokol 1. Madde ve Ek 13 No.lu Protokol 1. Madde Kapsamında Kaldırılmasının Önemi	194
d. Sağlık Hakkına Erişim	197
e. “Gönüllü” Olmayan Geri Dönüşler	197
3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 13	207
4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 8	211
a. Genel Olarak Özel Hayat ve Aile Hayatının Korunması Hakkı	211
b. Ülkede Uzun Süre Bulunan Yabancıların Durumu.....	213
c. Aile Bireylerden Birinin Sınır Dışı Edilmesi	216
d. Sağlık Hakkına Erişim	217
e. Ülkeye Giriş Yasağı	217
f. Doğum Kaydı / Nüfus Kaydı Olmayan Çocuklar.....	218
g. Sığınma Prosedürlerine Erişim	220
h. Etkili Başvuru Hakkı.....	221
5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 5	221
a. Genel Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı	221
b. Gerekliklik Denetimi.....	223
c. Usuli Güvencelerin Sağlanması	225
d. Hassas Kişilerin İdari Gözetimi	229
6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6	233
a. Genel Olarak Adil Yargılanma Hakkı.....	233
b. Uygulanabilirliği	234
c. Adalete Erişimin Bariz Şekilde Engellendiği Haller.....	237
7. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 9	238
a. Genel Olarak Düşünce, Vicdan, Din Özgürlüğü	238
b. Yabancınnın Düşünce veya Dinini Yayınlaması Amacıyla Sınır Dışı Edilmesi, Geri Gönderilmesi, Yasal Kalış Statüsünün İptal Edilmesi.....	240
c. Kişinin Gönderileceği Ülkede Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü Hakkının Engelleneceğine Dair Ciddi Risklerin Bulunması	241
8. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 7 No.lu Protokol Madde 1	242
a. Genel Olarak	242
b. Yasal Olarak Mukim Olan Yabancı	244

c. Uygulanabilirliği	247
d. Usuli Güvenceler.....	248
e. Usuli Güvencelerin İstisnası.....	250
9. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 4 No.lu Protokol Madde 3 ve Madde 4.....	254
a. Vatandaşın Sınır Dışı Edilmesi Yasağı	255
b. Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmesi Yasağı	256
(1) Yabancı İfadesi	256
(2) Toplu Sınır Dışı Etme.....	257
(3) Subjektif Durum İncelemesi.....	258
(4) Uygulama Alanı	261
(5) Denizde Geri İtmeler	262
(a) Avrupadaki Durum	263
(b) Türkiye'deki Durum.....	267
(6) Etkili Başvuru Hakkı ile Birlikte Uygulanması	269
10. Ek 4 No.lu Protokol Madde 2	270
11. Geçici Tedbir Başvuruları	272
a. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Geçici Tedbir Başvuru	273
b. Anayasa Mahkemesine Geçici Tedbir Başvurusu.....	278
IV. SONUÇ.....	282
KAYNAKÇA	293

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
A.Y.	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bknz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
BN	: Başvuru Numarası
C.	: Cilt
CE	: Conseil D'etat
D.	: Dairesi
E.	: Esas
E.d.	: Editör
E.T	: Erişim Tarihi
f.	: fıkra
GGM	: Geri Gönderme Merkezi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
ICMPD	: International Centre For Migration Policy Development
IOM	: International Organization of İmmigration
IRO	: International Refugee Organization
İGİM	: İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
İGM	: İdari Gözetim Merkezi
İHK	: İnsan Hakları Komitesi
İYUK	:İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	: Karar
K.T.	: Karar Tarihi
m.	: Madde
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No	: Numara
Para	: paragraf
R.G	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.	: Tarih
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu

TİHEK : Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
UN : United Nations
UNHCR : The United Nations Refugee Agency
vd. : ve devamı
Y : Yıl
YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun
YY : Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. UNHCR Verilerine Göre Mülteci Sayısı	32
Tablo 1.2. UNHCR Verilerine Göre Barındırılan Kişi Sayısı	32
Tablo 1.3. Yıllara Göre Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayısı	33
Tablo 1.4. Uyuğa Göre Yakalanan Kişi Sayısı	33
Tablo 1.5. Uluslararası Koruma Başvurusu Uyuğ Dağılımı Verisi	50

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Gönüllü Geri Dönüşe Dair Veriler.....	207
Şekil 1.2. Sahil Güvenlik Aylara Göre Düzensiz Göç Hareketleri	269

Üniversite : İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü : Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Dalı : Kamu Hukuku
Programı : Kamu Hukuku Doktora
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Durmuş TEZCAN
Tez Türü ve Tarihi : Doktora Tezi – Haziran 2025

ÖZET

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ İŞİĞİNDA YABANCILARIN SINIR DIŞI EDİLMESİ, HUKUK DIŞI SINIR DIŞI EDİLMEMEYE KARŞI KORUNMASI

Cansu PİŞKİNPASA KÖKLÜ

Sınır dışı etme kararı, kişilerin temel hak ve özgürlükleri üzerinde önemli etkiler doğurmaktadır. Devletler, yabancıların ülkeye girişi, kalışı ve çıkışı konusunda egemenlik yetkisine sahiptir. Bu yetki kullanılırken kişilerin temel hak ve özgürlükleri göz ardı edilmemelidir. Bu kapsamda sınır dışı etme kararı ve bu kararın sonuçlarının kişilerin temel hak ve özgürlüklerine etkisi değerlendirilmelidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ek Protokoller ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda önemli düzenlemeler içermektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte sınır dışı etme kararı, sınır dışı etme sebepleri ve sınır dışı etmenin sonuçlarına dair en temel ulusal mevzuatımız oluşmuştur. Bu çerçevede başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek protokoller olmak üzere yabancıların sınır dışı edilmesi ve hukuk dışı sınır dışı edilmeye karşı korunması konusu, sınır dışı etme kararının yabancıların temel hak ve özgürlüklerine etkisi değerlendirilerek ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sınır Dışı, İdari Gözetim, Göç, Yabancı, İdari Gözetim Merkezi, Mülteci, Sığınmacı.

University : İstanbul Kültür University
Institute : Institute of Graduate Studies
Department : Public Law
Programme : Public Law PhD
Supervisor : Prof. Dr. Durmuş TEZCAN
Degree Awarded and Date : PhD Thesis – June 2025

ABSTRACT

THE DEPORTATION OF FOREIGNERS IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND PROTECTION AGAINST ILLEGAL DEPORTATIONS

Cansu PİŞKİNPİŞA KÖKLÜ

Deportation decisions have significant impacts on individuals' fundamental rights and freedoms. States hold sovereign authority over the entry, stay, and exit of foreigners. However, while exercising this authority, fundamental rights and freedoms must be protected. In this context, the impact of deportation decisions and their consequences on individuals' fundamental rights and freedoms must be evaluated. The European Convention on Human Rights, its Additional Protocols, and the case-law of the European Court of Human Rights contain important provisions regarding the deportation of foreigners. With the entry into force of the Law on Foreigners and International Protection, the primary national legal framework concerning deportation decisions, grounds for deportation, and their consequences has been established. Within this framework, the issue of deportation of foreigners and protection against unlawful deportation will be examined—particularly in light of the impact of deportation decisions on the fundamental rights and freedoms of foreigners, and especially in the context of the European Convention on Human Rights and its Additional Protocols.

Key Words: Deportation, Detention, Immigration, Foreigner, Administrative Detention Center, Refugee, Asylum Seeker.

I. GİRİŞ

Savaşlar, afetler, ekonomik zorluklar, sosyal ve kültürel nedenlere dayanan göç hareketleri, kişilerin bulundukları ülkeyi terk ederek başka ülkelere yerleşmesine neden olmuş ve olmaktadır. Nitekim, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile bulunduğu ülkeyi zorunlu nedenlerle terk eden kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması ihtiyacı artmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin korunmasına dair ulusal ve uluslararası düzenlemeler yapılmıştır.

Ülkemiz bulunduğu coğrafi konum nedeniyle göç alan bir ülkedir. Özellikle Suriye ve Afganistan'daki iç karışıkların sonucunda, temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen ya da ihlal edilme riski ile karşılaşan kişiler için sığınma talep edecekleri hedef ülke haline gelmiştir. Geçici koruma statüsü ile Türkiye'de yasal kalış hakkına sahip olan Suriyeli kişilerin sayısının artması, göç ve mülteciliğe dair siyasi ve sosyal tartışmaları tetiklemiştir. Bu tartışmalar ise göçmen karşıtı söylemlerin artmasına neden olmuştur. Sadece Türkiye'de değil, diğer birçok ülkede de göçmen karşıtı söylemler artmıştır. Nitekim; bu söylemler, yabancı kişilerin sınır dışı edilmeleri konusuna odaklanmıştır.

Devletler, egemenlik yetkileri dahilinde ulusal güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığının korunması amacıyla kişileri sınır dışı edebilmektedir. Sınır dışı etme kararı, kişi hak ve özgürlükleri üzerinde önemli etkiler doğurmaktadır. Bu nedenle devlet bir kişiyi sınır dışı edeceği noktada, kişilerin temel hak ve özgürlükleri ile meşru amaçlar arasındaki denge unsurunu göz ardı etmemelidir. Aksi halde hukuk dışı sınır dışı etme kararları uygulanabilir ve bu durum telafi edilemez insan hakkı ihlallerine neden olabilir. Devletin kişilere karşı keyfi işlem yapmaması ve kişilere yeterli hukuki güvencelerin sağlanması gerekmektedir. İnsan haklarına saygılı bir hukuk devleti olarak alınan kararların hukuka uygun, denetlenebilir ve keyfilikten uzak olması esastır.

İlgili doktora çalışmasının amacı, başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokoller olmak üzere ulusal ve uluslararası düzenlemeler ışığında kişilerin hak ve özgürlükleri ile devletin sınır dışı etme yetkisi arasındaki hassas dengeye odaklanmaktır. Hukuk dışı sınır dışı etme uygulamalarına dair tespit ve çözüm önerileri getirmektedir.

İlgili çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde yabancı kavramı incelenmiştir. İlgili bölüm yabancı kavramı ile Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında uluslararası koruma ve geçici korumanın incelendiği iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk ana başlıkta genel olarak yabancı kavramı, yabancı türleri, mülteci ve sığınmacı kavramları, göç, yasa dışı göç ve göçmen kavramları ele alınmıştır. Kavramlar uluslararası ve ulusal mevzuatlar çerçevesinde incelenmiştir. İkinci ana başlıkta ise uluslararası koruma, geçici koruma ve ikamet izin türleri Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında incelenmiştir. Türkiye'de bulunan Suriyeli, Afganistanlı ve Ukraynalı kişilerin yasal kalış statüleri bu bilgiler dahilinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümden elde edilen bilgilerin ışığında ikinci bölümde ise sınır dışı etme kararı ve hukuk dışı sınır dışı edilmeye karşı yabancıların korunması konusuna odaklanılmıştır. Bu bölümde iki ana başlığa yer verilmiştir. İlk ana başlıkta sınır dışı etme kavramı ele alınmış ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında sınır dışı etme konusu incelenmiştir. Sınır dışı etme kararının amacı, yetkili makam, sınır dışı etme kararının alınmasına engel sebepler, sınır dışı etme kararının sonuçları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. İkinci ana başlıkta ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller kapsamında sınır dışı etme kararının temel hak ve özgürlüklere etkisi önemli mahkeme kararları sunularak incelenmiştir. İşkence ve kötü muamele yasağı, yaşam hakkı, etkili başvuru hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, adil yargılanma hakkı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, Ek 7 no.lu protokol madde 1, Ek 4 no.lu protokol madde 2, madde 3 ve madde 4; düzenlemeleri, konumuz çerçevesinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda, sınır dışı etme uygulamalarının temel hak ve özgürlüklere etkisini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Tüm bu bilgiler ve açıklamaların ışığında tez konumuz kapsamında yapılan tespitler ve öneriler, sonuç bölümünde özetlenerek tez sonuçlandırılacaktır.

II. YABANCI KAVRAMI

İnsanlar, var oluşlarından itibaren zorunlu ya da zorunlu olmayan sebeplerle göç etmiştir. Savaşlar, doğal afetler, zulümler ya da ticari amaçlarla yapılan göç hareketleri neticesinde pek çok kişi bulunduğu ülkeden ayrılmak durumunda kalmıştır. Geçmişte olduğu gibi bugün de göç, dünyanın bir gerçeğidir. Bir ülkede yabancı olarak bulunmak, kişilerin temel hak ve özgürlüklere erişimini engellememelidir. Tezimiz kapsamında tartışacağımız yabancıların sınır dışı edilmesi ve hukuk dışı sınır dışı edilmeye karşı korunması konusunun aktarılabilmesi için öncelikle yabancı kavramı ele alınmalıdır.

A. Genel Olarak Yabancı Kavramı

Bu bölümde yabancı kavramı tanıtarak, ulusal ve uluslararası hukuktaki anlamı açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bölümden elde edilen bilgiler ile, mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma, vatansız, çok vatandaşlığı bulunan kişi, göçmen ve yasa dışı göçmen gibi kavramlar incelenerek bu kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar tartışılacaktır.

1. Yabancı Kavramının Tanımı

Kelime anlamıyla yabancı, “*bir devletin ülkesinde oturan ve o devletin uyruğunu iddia etmek hakkı olmayan kimseler*” olarak tanımlanabilir.¹ Türk Dil Kurumu (TDK) tanımıyla ise yabancı; “*başka bir milletten olan, başka devletin uyruğunda olan*” kimse şeklinde tanımlanmıştır.² Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ’nün yayınladığı Göç Terimleri Sözlüğü’nde³ yabancı, “*başka bir devlete ait olan ya da*

¹ T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü, www.sozluk.adalet.gov.tr. (son erişim tarihi: 02.04.2025).

² Türk Dil Kurumu Sözlükleri, sozluk.gov.tr. (son erişim tarihi: 02.04.2025).

³ Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü, (Çev: Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri Dnş. Ltd. Şti), Editör: Bülent Çiçekli, 2009.

sadakat borcu altında olan bir kişi’ olarak tanımlanmıştır. Doğan’ın tanımına göre yabancı, *başka bir millete dahil olan veya başka bir millete özgü olan kişi*⁴ dir.

Kelime İngilizce’de ‘*foreigner*’, ‘*alien*’, Fransızca’da ‘*extraterrestre*’ anlamına gelmekte olup; ‘*yabancı uyruklu kimse*’ olarak açıklanmıştır.⁵ Kelimenin kökü Farsça “*yābān*” sözcüğünden türetilmiş olup, “*dışarılı, başka yerli*” anlamına gelmektedir.⁶ Kelime, Eski Yunan’da “*barbar*”, Roma’da ise “*düşman*” anlamına gelmektedir.⁷ Barbar ya da düşman nitelendirmeleri geçmişte yabancılara karşı olumsuz bir bakış açısının olduğunu gösterir. Ancak kültürler arası iletişimi geliştiren ticari bağların kurulması, yabancılara bakış açısını olumlu yönde değiştirmeye başlamıştır. Nitekim 20. yüzyıla geldiğimizde yabancılardan ve yabancılara ilişkin hakların insan hakları boyutuyla ele alındığını görebilmekteyiz.

Devletler Hukuku Enstitüsü’nün 1892 Cenevre Toplantısı’nda yabancı kavramı tanımlanmış ve pek çok yazar tarafından ilgili kavram değerlendirilmiştir.⁸ Doktrinde ilgili toplantıda yer alan yabancı tanımı, ‘*bir devlet ülkesinde bulunup, o ülke vatandaşlığını henüz iddiaya hakkı olmayan kimse*’ olarak ele alınmıştır.

Söz konusu tanım doktrinde iki ana noktadan eleştirilmektedir. İlki; ‘*vatandaşlığını iddiaya henüz hakkı olmayan*’ ibaresinin doğru bir kullanım olmadığıdır. Bu noktada Aybay, bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmamak ile bağın varlığını iddia edememenin farklı anlamlar içerdiğini savunmaktadır.⁹ Nitekim kişinin bir devlet ile kurduğu vatandaşlık bağı nesneldir, vatandaşlık bağı, kişinin vatandaşlık iddiasından bağımsızdır. Ergül’ün açıklamalarına göre ise ilgili eleştiri aslında kaynağın doğru tercüme edilmemesinden ötürü yapılmaktadır. Bu yanılsamanın 1960’lardan beri sürdüğünü belirtmiştir. Ergül, Fransızca metnin özünde

⁴ Vahit Doğan, **Türk Yabancılar Hukuku**, (Ankara:Savaş Yayınevi,3.Baskı, 2018), s.4 vd.

⁵ Cambridge Dictionary, dictionary.cambridge.org. (son erişim tarihi: 02.04.2023)

⁶ Etimoloji Türkçe Sözlüğü, etimolojiturkce.com. (son erişim tarihi: 02.04.2023)

⁷ Gülören Tekinalp, **Türk Yabancılar Hukuku**, (İstanbul: Beta, 5. Baskı), 1996. s.3-4.

⁸ Aysel Çelikel, Öztekin Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, (İstanbul:Beta, 28. Baskı, 2024), s.17, Bülent Çiçekli, **Yabancılar Hukuku**, (Ankara:Seçkin, 4. Baskı, 2013), s.6, Rona Aybay, **Yabancılar Hukuku**, (İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2012, s.10 vd, Ergin Ergül, ‘*Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri*’, *Türk İdare Hukuku Dergisi*, S.475, 2012, s. 215 vd., Salimya Ganiyeva, ‘*Türk Soyulu Yabancıların Türkiye’de Çalışma Hakkı ve Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar*’, *TBB Dergisi*, S.139, 2018, s.261, Doğan, **Türk Yabancılar Hukuku**, s.2.

⁹ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.10-14.

'halen vatandaşlık hakkı olmayan' ifadesinin bulunduğunu ve bu nedenle ilgili eleştirinin yanlış çevirinin sonucundan kaynaklandığını savunmaktadır.¹⁰

İlgili tanıma yapılan ikinci ve daha yoğun eleştiri ise *'ülkede bulunma koşuluna'* yöneliktir. Sorulması gereken asıl soru kişinin *'yabancı'* sayılabilmesi için o devletin ülkesinde fiziksel olarak bulunmasının gerekip gerekmediğidir.¹¹ Bu noktada "bulunma koşulu", fiziksel bulunma olarak anlaşılmamalıdır. Kişi bir ülkede fiziksel olarak bulunmasa da bazı haklara sahip olabilir. Örneğin ikamet izni sahibi bir kişi, o an ülke içerisinde fiziksel olarak bulunmasa da devletin yetki alanı içerisinde bazı haklara sahip olabilir. Çiçekli de yabancılık kavramının bir devlette fiziksel olarak bulunma şartına bağlı olmasını aynı noktadan eleştirmektedir.¹² Devlette bulunmanın fiziksel bulunma olarak ele alınması kanımızca da eleştirilmesi gereken bir husustur.

1985 yılına gelindiğinde *'Yaşadığı Ülkenin Uyuğunda Bulunmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirisi'* yabancı kavramını tanımlayan başka bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³ Bildirinin 1. maddesi kapsamında¹⁴ yabancı, bulunduğu ülkenin uyuğunda olmayan kimse olarak tanımlanmıştır.

Yabancı kavramı, kişinin vatandaşlık bağına odaklanan bakış açıları ile tanımlanmıştır. Başka bir milletten olan, başka bir uyuğu olan, başka bir ülkenin vatandaşı olan ancak göç ettiği ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan kişiler, yabancı olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar vatansız kişileri dışlamaktadır. Telafi edici şekilde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi¹⁵ (AİHS) 'ne Ek 4 numaralı protokolün hazırlık çalışmalarına bakıldığında Potokolün 4. maddesinde yer alan "Yabancıların Toplu Sınır Dışı Edilmesinin Yasaklanması" başlığında yabancı kavramına vatansız

¹⁰ Ergül, *'Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı'*, s.216; Ergin Ergül, *"Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri"*, Türk İdare Dergisi, S.475, 2012, s. 214 vd.

¹¹ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.12, Ergül, *'Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı'*, s.214, Ganiyeva, *'Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hakkı ve Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar'*, s.262.

¹² Çiçekli, **Yabancılar Hukuku**, s. 22.

¹³ Declaration on the 'Human Rights of Individuals who are not nationals of the country in which they live' U.N. General Assembly Resolution. Tarih. 13.11.1985. No.40/144.

¹⁴ 'Declaration on the Human Rights of Individuals who are not nationals of the country in which they live' Article 1: "For the purposes of this Declaration, the term "alien" shall apply, with due regard to qualifications made in subsequent articles, to any individual who is not a national of the State in which he or she is present."

¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Tarih.4.11.1959.

veya başka bir vatandaşlığı olmayan kişilerin de dahil edildiği görülmektedir.¹⁶ Böylece yabancı kavramının tanımı genişletilmiştir.

Ulusal düzenlemelere bakıldığında yabancı kavramının vatandaşlık bağına dayalı olarak tanımlandığı görülmektedir.¹⁷ Nitekim 2009 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda¹⁸ yer alan tanımlar başlıklı üçüncü maddede yabancı ‘*Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi*’ olarak tanımlanmıştır. Bu noktada vatandaşlık bağı üzerinden tanım yapılırsa da bir başka devletin vatandaşı olan ya da başka bir devletin uyruğundan olan kişi şeklinde tanımlama yapılmamıştır. Dolayısıyla başka bir ülkenin vatandaşı olsun ya da olmasın, Türk vatandaşlığına sahip olmayan herkes, yabancıdır. Bu tanım vatansızları dışlamamaktadır.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK)¹⁹ üçüncü maddesi de “ü” bendinde yabancı kavramını tanımlanmıştır. İlgili kanuna göre yabancı, ‘*Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi*’dir. Aynı kanunun tanımlar başlıklı maddesinde göç, uluslararası koruma, vatansız kişi tanımları da yapılmıştır.

“Yabancı” kelimesi pek çok ulusal mevzuatımızda kullanılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası²⁰’nın 16. maddesinde ‘yabancı’ kelimesine yer verilmiştir.²¹ Yabancılar için yapılan bu düzenlemede temel hak ve özgürlüklerin milletlerarası hukuka uygun biçimde kanun ile sınırlanabileceği belirtilmiştir. Ek olarak 5682 sayılı Mülga Pasaport Kanunu²², 5683 sayılı Mülga Yabancıların İkamet ve Seyahati

¹⁶ Council of Europe, “Explanatory Report to Protocol 4 no the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain risghts and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Porotocol thereto”, European Treaty Series, No.46, Tarih.1963. <https://rm.coe.int/16800c92c0>, son erişim tarihi. 09.05.2025.

¹⁷ Doğan, **Türk Yabancılar Hukuku**, s.2; Vahit Mert Körpe, “Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri ve Gönüllü Geri Dönüş Sistemi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2025, s.45 vd.

¹⁸ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu. S.27256. R.G. 12.06.2009.

¹⁹ 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. S.28615. R.G. 11.04.2013.

²⁰ 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. S.17863. R.G. 09.11.1982.

²¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Yabancıların durumu başlıklı Madde 16 – “Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.”

²² 5682 sayılı Pasaport Kanunu. S.2243. R.G. 24.07.1950.

Hakkında Kanun²³ ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) ²⁴ yabancı kelimesi yer almaktadır. TCK'nın 12. maddesi yabancı tarafından işlenen suç hakkında düzenlemeler içerir.

Avrupa Birliği (AB) kurumlarının yabancı kelimesini kullanmak yerine '*vatandaş olmayan kişi*' ibaresini kullanmakta olduğu görülmektedir. AB kaynaklarında AB vatandaşı olmayan, üçüncü ülke vatandaşı, tanınan vatandaş olmayan kişi gibi ibareleri bulunmaktadır. AİHS 4 no.lu protokol madde 4'te '*yabancı*' kelimesi kullanılmış olup Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarında '*non national*' yani '*vatandaş olmayan*' ibaresinin de kullandığı görülmektedir. ²⁵

2. Yabancı Türleri

Bu başlık altında yabancı türlerinden vatansız kişiler, çok vatandaşlığa sahip kişiler, yabancı devlet vatandaşları, mülteci ve sığınmacılar ve göçmen kavramları incelenmeye çalışılacaktır.

a. Vatansız Kişiler

Vatansız kişiler; yabancı gerçek kişilerden biri olarak mülteci, sığınmacı, göçmen kişiler gibi göç hukuku bakımından önem teşkil eden kimselerdir.²⁶ Herkesin bir vatandaşlığının olması gerektiği ilkesi, vatandaşlık hukukunun en temel ilkelerinden birini oluşturur.

1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı ile birlikte yoğun göç hareketleri vatansız kişi sayısını arttırmıştır.²⁷ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hazırlanan 1926 tarihli Rus Mülteciler ve 1928 tarihli Ermeni Mültecilere ilişkin geçici sözleşmelerde mülteci ve vatansız kişilerin yaşadığı sorunlara çözüm arama anlayışı

²³ 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun. S.7564. R.G.24.07.1950.

²⁴5257 sayılı Türk Ceza Kanunu. S.25611. RG.12.10.2004. Sınır dışı edilme başlıklı Madde 59-(Değişik: 31/3/2005 – 5328/1 md.) (1) İşlediği suç nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilen **yabancı**, denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezasının infazına veya koşullu salıverilmesine karar verildikten ve her halde cezasının infazı tamamlandıktan sonra, durumu, sınır dışı işlemleriyle ilgili olarak değerlendirilmek üzere derhal İçişleri Bakanlığına bildirilir.

²⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.Hırsi Jamaa ve Diğerleri / İtalya Kararı. Başvuru No. 27765/09. Karar Tarihi.23.02.2012.

²⁶ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s.18.

²⁷ Osman Fazıl Baki, "*Vatansızlık*", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.1, 1948, s.169.

vardır.²⁸ Ancak İkinci Dünya Savaşı ile birlikte vatansızlığın önlenmesi ve azalması konusunda daha fazla çalışma yapılmaya başlanmıştır.²⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi³⁰, AİHS, Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna İlişkin Uluslararası Sözleşmeler yürürlüğe girmiştir.

1930 Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme³¹, vatansızlık sorunun doğmasına neden olan ulusal yasaların uyumsuzluğuna odaklanarak vatansızlığı önlemeyi amaçlamaktadır. 1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme³² (1951 Cenevre Sözleşmesi) ile 1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme³³ (1954 Sözleşmesi) vatansız kişilerin korunmasını amaçlamaktadır.³⁴ 1954 Sözleşmesi, vatansız kişilerin uluslararası korumasını düzenleyen bir metindir. 1954 Sözleşmesi'nin vatansız kişilere dair muamele standartlarını içeren en önemli uluslararası antlaşma olduğu söylenebilir.³⁵ 30 Ağustos 1961 tarihinde imzalanıp 1975 tarihinde yürürlüğe giren 1961 Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ise³⁶ vatansızlığın önlenmesi ve azaltılmasına odaklanmış bir metindir.³⁷

Vatansız kişi İngilizce'de "*stateless person*"; herhangi bir devletin kanunlarına göre vatandaş sayılmayan, vatandaşlığın getirdiği haklardan ve devletlerin sağladığı diplomatik korumadan yararlanamayan kişilerdir.³⁸ 1954 tarihli Vatansızların Hukuki Statüsü'ne Dair Sözleşme'nin 1. maddesi'ne göre; vatansız kişi, '*kendi yasalarının*

²⁸ Tevfik Odman, Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar, Türk Mülteci Hukuku ve uygulamadaki Gelişmeler Birinci Oturumu, (İstanbul: İstanbul Barosu, 2004), s.20.

²⁹ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.57-58.

³⁰ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Universal Declaration of Human Rights), Tarih. 10.12.1948. Genel Kurul Kararı: 217 A (III).

³¹ Milletler Cemiyeti, 1930 Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme. Kabul Tarihi. 13.03.1930.

³² Birleşmiş Milletler, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, Tarih.28.07.1951.(Cenevre sözleşmesi ya da 1951 Sözleşmesi olarak anılacaktır.)

³³ Birleşmiş Milletler, Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme. İmza Tarihi.28.09.1954. Yürürlük Tarihi. 06.06.1960.

³⁴ The U.N Refugee Agency (UNHCR), Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı (Vatansız Kişilerin Statüsüne Daire 1954 Sözleşmesi Kapsamında), Cenevre, 2014, s.3.

³⁵ UNHCR, Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı, s.3-4.

³⁶ Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, İmza Tarihi.30.08.1961, Yürürlük Tarihi. 1975.

³⁷ Gülin Güngör, '*Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi*', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.3, S.63, 2017, s.480.

³⁸ Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü.

işleyişi içinde hiçbir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi' şeklinde tanımlanmıştır.³⁹ Hiçbir devlet tarafından vatandaşlığa kabul edilmeyen ya da var olan vatandaşlığı yasal ya da fiili sebeplerden ötürü kaybeden ve daha sonra başka bir devletin vatandaşlığını kazanmamış kişiler vatansız kişiler olarak anılmaktadır.⁴⁰ 1954 Sözleşmesi vatansız kişi tanımıyla vatansız ve mülteci kişiler arasındaki kavramsal farkı ortaya koymuştur.⁴¹

1954 Sözleşmesi'nin vatansız kişiler için yaptığı tanım, evrensel bir tanım olup; sözleşmenin amacı vatansız kişilerin mümkün olan en iyi şekilde insan haklarından yararlanmasıdır.⁴² Nitekim 1954 Sözleşmesi'nin birinci maddesine çekince koymanın mümkün olmadığı göz önüne alındığında ilgili tanımın taraf tüm devletler için bağlayıcı olduğu ve hatta uluslararası teamül hukukunun bir parçası olduğu da ileri sürülmektedir.⁴³

Pek çok kaynak vatansızlığı *de jure* ve *de facto* vatansızlık olarak ayırmaktadır.⁴⁴ *De facto* vatansızlık, aslında bir devletin vatandaşlığına sahip olmakla birlikte o ülkeden ayrılmış, o ülkenin korumasını istememiş ya da ülkenin o kişiyi korumak istemediği hallerde oluşan vatansızlık türüdür.⁴⁵ *De jure* vatansızlık ise hiçbir ülke vatandaşlığının olmaması, hiçbir devlet ile bağın bulunmamasını ifade etmektedir.⁴⁶ Herhangi bir devletin iç hukukuna göre kişiye vatandaşlık verip

³⁹ 1954 Sözleşmesi 1. Madde: "Vatansız Kişi" teriminin tanımı

1. Bu Sözleşme'nin amaçları çerçevesinde "vatansız kişi" terimi, kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi anlamına gelir.

⁴⁰ Tevfik Odman, Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar, Türk Mülteci Hukuku ve uygulamadaki Gelişmeler Birinci Oturumu, s.17-18.

⁴¹ Kutluhan Bozkurt, **Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku – Mülteci Statüsü ve Sığınma**, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2018), s.76.

⁴² UNHCR Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı, s.5-13.

⁴³ **A.g.e.**

⁴⁴ Paul Weis, "The United Nations Convention On The Reduction of Statelessness", The International and Comparative Law Quarterly (ICLQ), Vol:11, Issue 4, 1962, s.1074.

⁴⁵ Bozkurt, **Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku – Mülteci Statüsü ve Sığınma**, s. 75.

⁴⁶ Nuray Ekşi, **Yabancılar Hukuna İlişkin Temel Konular**, (İstanbul: Beta Yayınları, 4. Baskı, 2012), s.5, David Weissbrodt, Clay Collins, "The Human Rights of Stateless Persons, Human Rights Quarterly", The John Hopkins University Press, Vol:28, No:1, 2006, s.253, Ergül, 'Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı', s.218, Bozkurt, **Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku – Mülteci Statüsü ve Sığınma**, s. 75.

vermediğine odaklanır. 1954 Sözleşmesi kapsamında ele aldığımız tanım *de jure* vatansızlık tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷

10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 15. maddesinde⁴⁸ herkesin bir ülkenin vatandaşı olmaya hakkı olduğu ve hiç kimsenin keyfi suretle uyrukluğundan mahrum bırakılmayacağı, uyrukluğun değiştirilmesi noktasında hakkının yadsınamayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu sözleşmenin yanında 1954 Sözleşmesi'nin de kabul edilmesiyle vatansız kişilerin korunması noktasında önemli adımlar atılmıştır. Ancak Devletler başka devletler ile yaptığı ikili ve çok taraflı uluslararası antlaşmalarla kendi vatandaşlarına ayrıcalıklı haklar tanıyabilir.⁴⁹ Vatansız kişiler ise bir devlet ile vatandaşlık bağına sahip olmadığından, bu ayrıcalıklardan yararlanamaz.

Birleşmiş Milletler (BM); vatansızlığı azaltmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapmıştır. Ekonomik ve Sosyal Konsey tavsiyeleri, vatansızlığı ortadan kaldırmak ve azaltmak için uluslararası sözleşmeler hazırlamak bu çalışmalardandır.⁵⁰ Avrupa Birliği (AB) de vatansız kişileri korumayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler, Tadil Edilen Avrupa Topluluğunu Kuran Anlaşmanın (AB Antlaşması) 61. maddesinin 2 fıkrasında yaptığı düzenleme ile vatansız kişileri “*üçüncü ülke*” vatandaşı olarak nazara almaktadır.

YUKK'ta vatansız kişilere ilişkin somut düzenlemeler mevcuttur. İlgili kanunun 3. maddesine bakıldığında vatansız kişilerin, ‘*Hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi*’ şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Ayrıca Kanunun 50, 51. maddelerinde vatansızlığın tespiti, vatansız kişilere tanınan haklar ve güvenceler hakkında ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Mülga 1950 Pasaport Kanunu'nda vatansız kişilere dair 22. madde düzenlemesi bulunmaktaydı. Ancak bu düzenleme kapsamlı bir düzenleme değildi. Ülkemiz 1954 Tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1961 Tarihli Vatansızlığın

⁴⁷ Weissbrodt, Collins, “*The Human Rights of Stateless Persons, Human Rights Quarterly*”, s.251.

⁴⁸ **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 15:** “1. Herkesin bir ülkenin yurttaşı olmaya hakkı vardır.

2. Hiç kimse keyfi olarak uyrukluğundan yoksun bırakılamaz, kimsenin uyrukluğunu değiştirme hakkı yadsınamaz.”

⁴⁹ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s.19-20.

⁵⁰ Nimet Özbek Hadimoğlu, Barış Teksoy, *Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlık Kanunu*, Türk Barolar Birliği Dergisi, 2013, s.225.

Azaltılmasına Dair Sözleşme, 1951 Cenevre Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelere taraf olmasına rağmen modern ve kapsamlı bir düzenleme olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 2014 yılında yürürlüğe girmesi bu noktadan eleştirilmektedir.⁵¹

Günümüzde vatansızlıkla mücadele önemli bir sorun olarak görülmektedir. Türkiye’de ve dünyada vatansızlığın önlenmesine dair çeşitli kaynaklar üretilmekte ve akademik çalışmalar yapılmaktadır.⁵²

Vatansızlık; yasaların çatışması, ülkelerin ortadan kalkması, kişilerin doğum kaydının bulunmaması, vatandaşlığın kaybedilmesi gibi sebeplerden kaynaklanabilir. Bu sebeplerin bir bölümü yasal bir bölümü siyasi bir bölümü ise fiili niteliktedir.⁵³ Örneğin vatandaşlığın doğum yeri ilkesine göre kazanıldığı bir ülkede kişi çocuğunu vatandaşlığın kan bağı ile kazanıldığı bir ülkede doğurur ise bu durumda yasaların çatışması neticesinde vatansızlık oluşacaktır.⁵⁴ İşte bu şekilde kişinin vatansız kalması durumu, yasaların olumsuz çatışmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁵ Aslında Vatandaşlık Hukuku Çatışmalarına İlişkin Lahey Sözleşmesi⁵⁶’nin önsözünde dahi, vatansızlığın önlenmesi gerektiği vurgusuyla her kişinin bir vatandaşlığının olması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁷ Bu noktada devletlerin iç hukuk düzenlemelerinde vatansızlığı önleyecek güvenceler oluşturması önemlidir.⁵⁸

---

⁵¹ Bozkurt, **Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku – Mülteci Statüsü ve Sığınma**, s.78.

⁵² Örneğin bkz. European Network on Statelessness & Mülteci hakları Merkezi (Refugee Rights Center), **Türkiye’de Vatansızlığı Tespit Etmeye ve Ele Almaya Yönelik El Kitabı: Türkiye**, 2024.

⁵³ Odman, Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar, Türk Mülteci Hukuku ve uygulamadaki Gelişmeler Birinci Oturumu, s.19.

⁵⁴ **A.g.e.**

⁵⁵ Erdoğan Göğçer, “Çifte Vatandaşlık”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.44, S.1, 1995, s.130.

⁵⁶ Tam adıyla “Vatandaşlık Hukuku Uyuşmazlığına İlişkin Bazı Sorulara İlişkin Sözleşme” 1930 kabul tarihli olup ilgili sözleşme birçok devlet tarafından imzalsansa da sadece 23 devlet tarafından onaylanmıştır.

⁵⁷ Sophia Nanyonga, Türk ve Uganda Vatandaşlık Hukukunda Vatandaşlığın Kazanılması, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Devletler Özel Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017, s.8.

⁵⁸ “Vatandaşlık Hukuku Uyuşmazlığına İlişkin Bazı Sorulara İlişkin Sözleşme”’nin 1. Maddesine göre; “Her devletin kendi hukuku uyarınca kimin vatandaşı olduğunu belirlemesi gerekir. Bu hukuk, uluslararası sözleşmeler, uluslararası gelenek ve vatandaşlık konusunda genel olarak kabul görmüş hukuk ilkeleriyle tutarlı olduğu ölçüde diğer Devletler tarafından tanınacaktır.”.

Vatansız kişiler, tüm devletler bakımından yabancıdır.⁵⁹ Bu sebeple temel hak ve özgürlüklerinin korunması noktasında daha kırılgan bir durumda bulunmaktadır. Bu halde vatansız kişilerin sınır dışı edilmesi söz konusu olduğunda yapılacak değerlendirmelerde kişilerin subjektif koşulları dahilinde vatansız olmaları ile sınır dışı etme sebepleri arasındaki denge unsuruna odaklanmak önemli olacaktır.

b. Yabancı Devlet Vatandaşı

Kişi uyrukluğuna sahip olduğu ülkenin dışında bulunuyor ise bulunduğu ülke açısından yabancı konumundadır.⁶⁰ Başka bir ülkenin vatandaşı olup kendi ülkesinin vatandaşı olmayan kimseler ise, bu ülke bakımından yabancı devlet vatandaşı olan yabancıdır.⁶¹

Bir kişi yabancı ülke vatandaşı olarak tanımlandığında, bulunduğu ülkenin vatandaşı değil başka bir devletin vatandaşı olduğu anlaşılmaktadır.

c. Birden Çok Vatandaşlığı Bulunanlar

Birden çok vatandaşlığa sahip olan kişi; vatandaşlık hükümlerinin çatışmasından ya da sahip olduğu vatandaşlığın yanında başka bir ülkeden de vatandaşlık kazanılması sonucunda iki ya da daha fazla vatandaşlığa sahip olan kişi olarak açıklanabilir.⁶² Aynı kişiye iki ayrı devletin vatandaşlık vermesi durumuna ‘vatandaşlık çatışması’ denilmektedir.⁶³ Kişi birden fazla vatandaşlığı kendi iradesiyle ya da devletlerin vatandaşlık kazanmaya ilişkin uygulamalarının farklılığı neticesinde kazanabilir.⁶⁴ Özetle, birden fazla vatandaşlık, bir kişinin birden çok devletin vatandaşlığına sahip olması durumudur.⁶⁵

Uluslararası düzenlemelere bakıldığında 12 Nisan 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilaflarına İlişkin Çeşitli Meseleler Hakkında Lahey Sözleşmesi, birden çok vatandaşlığı olan kişinin vatandaşlığa sahip olduğu her devlet tarafından kendi

⁵⁹ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.21.

⁶⁰ Tevfik Odman, Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar, s.17.

⁶¹ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.20.

⁶² Engin Normer, **Vatandaşlık Hukuku Dersleri**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 5. Baskı, 1982), s.22-24.

⁶³ Erdoğan Göğer, “Çifte Vatandaşlık”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.44, S.1, 1995, s.129.

⁶⁴ Ergül, ‘Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı’, s.218.

⁶⁵ Turgut Turhan, B.F. Tanrıbilir, **Vatandaşlık Hukuku Ders Notları**, (Ankara: Yetkin, 2010), s.30.

vatandaşı olarak kabul edileceğini belirtmiştir. ⁶⁶ Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nde ise tanımlar başlıklı ikinci maddenin b bendinde 'çok vatandaşlık' tanımlanmış ve aynı kişinin aynı anda iki ya da daha çok vatandaşlığa sahip olması anlamına geldiği aktarılmıştır.⁶⁷

Ulusal mevzuatımıza baktığımızda ise, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Tanımlar başlıklı üçüncü maddesinde 'çok vatandaşlığın' tanımlandığını görmekteyiz. İlgili tanıma göre kişinin birden fazla vatandaşlığa sahip olması "çok vatandaşlık" olarak tanımlanmıştır. O halde bir kişi aynı anda birden fazla devletin vatandaşlığına sahipse bu kişi çok vatandaşlık sahibidir.

d. Mülteci ve Sığınmacılar

Mülteci ve sığınmacı kavramları tarih boyunca aynı çizgide yolculuk etmiş olan iki kavramdır. Bu bakımdan iki kavram arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması amacıyla kavramların tarihteki yolculuğu ve bugün bize ne ifade ettikleri incelenmiştir. Konuya dair en kapsamlı ulusal düzenlememiz olan YUKK kapsamında uluslararası koruma statüsü sonraki başlıklarda ele alınacaktır.

(1) Mülteci ve Sığınmacıların Tarihsel Yolu

Mültecilik, çok eski bir tarihe kökene sahiptir. Mültecilerin korunmasına ilişkin düzenlemelerin Aztek yazıtları gibi önemli kaynaklarda karşımıza çıktığı, M.Ö. 13. yüzyılda II. Ramses ile III. Hattusi arasında imzalanmış olan Kadeş Barış Antlaşması'nda dahi mültecilere ilişkin koruma hükümleri bulunduğu, bu antlaşmanın mülteciliğe dair ilk uluslararası antlaşma olduğu ileri sürülmektedir. ⁶⁸

Her ne kadar mülteci ve sığınmacı sorunu yüzyıllar öncesine dayanan bir sorun olsa da 20. yüzyılın başlarına kadar mülteci ve sığınmacı kişilerin korunmasını sağlayacak evrensel nitelikte standartların bulunduğunu söylemek mümkün değildir. 20. yüzyıla kadar gelen süreçte daha çok yerel, kişisel ya da tepkisel önlemler alındığı;

⁶⁶ Milletler Cemiyeti, Vatandaşlık Kanunları İhtilaflarına İlişkin Çeşitli Meseleler Hakkında Lahey Sözleşmesi, Kabul Tarihi.12.04.1930. İmza Tarihi.13.03.1930.

⁶⁷ 1997 Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, (Çev: Alper Can Aykaç), TBB Dergisi, S.77, 2008.

⁶⁸ Dilek Dulkadir, 'Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Suriyelilerin İç Hukuktaki Statüleri' Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, C.1, S.1, 2017, s.23, Yusuf Çolak, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Geri Gönderme İlkesi: Suriyeli Mülteciler', Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022, s.16.

evrensel standartların mevcut olmadığını söylemek gerekir.⁶⁹ Nitekim mülteci ya da sığınmacı tanımı evrensel standartlarla kabul edilmeden önce ‘*siyasal zorluklar, zulüm, doğal afetler, kıtlık gibi sebeplerle gönülsüz göç eden gruplar*’⁷⁰ olarak görülmektedir.

Özellikle I. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası düzlemde ele alınması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkan sığınmacı ve mülteci sorunu; Milletler Cemiyeti ve Nansen’in başkanlığında kurulan Yüksek Komiserlik ile mültecilerin hukuki durumu teminat altına alınmaya çalışılmıştır. ⁷¹ Fridtjof Nansen, Nansen pasaportları adı verilen kimlik belgeleri vasıtasıyla mültecilerin seyahat etmelerini ve barınmalarını kolaylaştırıcı adımlar atmıştır.⁷²

I. Dünya Savaşı’ndan sonra 1919 ile 1939 yılları arasında salt Avrupa’da beş milyondan fazla insan gönülsüz olarak yer değiştirmek zorunda kalmıştır.⁷³ 30 yıl savaşı ve Balkan Savaşları’nın akabinde tetiklenmiş olan rızasız ve zorunlu göç durumu I. Dünya Savaşı sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla daha da ateşlenmiştir. ⁷⁴ Rus ve Ermeni mülteciler sorunu oldukça önemli bir sorun haline gelmiştir.⁷⁵

Devletler ilk kez 1933 Mültecilerin Uluslararası Statüsüne ilişkin sözleşme ile mültecilik alanında gerçek sorumluluklar yüklenmiş ve 3. madde ile ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçesi dışında mültecilerin sınır dışı edilmesi yasaklanmıştır. ⁷⁶ Fransa ve Birleşik Krallık dahil dokuz ülke tarafından sözleşme onaylanmıştır. Birleşik Krallık, Sözleşmenin 3. maddesinin 2. fıkrasında yer alan ve geri göndermeme ilkesini konu eden “*hiçbir mülteci, kendi ülkesinin sınırına geri gönderilmeyecektir*”

---

⁶⁹ Bülent Çiçekli, **Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacılar**, (Ankara:Seçkin, 2. Baskı,2019), s. 20.

⁷⁰ James Hathaway, ‘*The Evolution of Refugee Status in International Law:1920-1950*’, The International and Comparative Law Quarterly, Cambridge University Press, Vol:33, No:2, 1984, s. 348.

⁷¹ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s. 19-22.

⁷² Jaeger Gilbert, “*On the History of The International Protection of Refugees*”, IRRC, Vol 83, No.843, 2001, s.728.

⁷³ Çiçekli, **Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacılar**, s.20.

⁷⁴ Ergüven, Özturanlı, ‘*Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye*’ s. 1011.

⁷⁵ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s. 19-20-21-22.

⁷⁶ Gilbert, “*On the History of The International Protection of Refugees*”, 730-731.

düzenlemesini kabul etmemiştir. Ancak her durumda ilgili sözleşme geri göndermeme ilkesine yer veren ilk uluslararası sözleşme olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷

Milletler Cemiyeti Döneminde mülteci ve sığınmacı sorununa ilişkin evrensel niteliği olmayan ancak mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin uluslararası antlaşmalar yapılmıştır. Milletler Cemiyetine üye devletler zorunlu göç etmiş kişilere yardımcı olmak adına Mülteciler Komitesi'ni kurmuştur. Bu Komite tam bir uzlaşi sağlamasa da elde edilen tecrübeler Uluslararası Mülteci Örgütü Anayasası, Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Tüzüğü, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi gibi önemli kaynakların oluşturulmasının yolunu açmıştır.⁷⁸ Mültecilerin uluslararası statülerine dair 1933 ve 1938 Antlaşmaları, 1939 Protokolü Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü de bu alanda önemli kaynaklardır.⁷⁹

I. Dünya Savaşı'nın zorunlu göç hareketlerine etkisi yetmezmiş gibi II. Dünya Savaşı'nın yarattığı krizle birlikte göç, bir güvenlik sorunu haline gelmiştir.⁸⁰ Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi yeni bir mülteci akınına başlatmıştır.⁸¹ Milletler Cemiyeti Almanya'dan gelen Mültecilerin Statüsüne İlişkin Geçici Düzenleme'yi 1936'da Almanya'dan Gelen Mültecilerin Statüsüne İlişkin Antlaşma'yı 1938'de yürürlüğe koymuştur. Almanya'dan kaçan Yahudilerin artması üzerine Evian Konferansı yapılmış ancak hiçbir ülke mülteci kabulüne dair sorumluluk almamıştır.⁸²

Uluslararası toplum Avrupalı mültecilerin el verdiği ölçüde ülkelerine geri gönderilmemesine odaklanmış ve 1947-1950 yılları arasında Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO)⁸³ bir milyondan fazla zorunlu göç mağdurunu Avrupa'dan Amerikaya, Güney Amerikaya, İsrail'e yeniden yerleştirmiştir.⁸⁴ II. Dünya Savaşı ve sonrasında takip edilen insan haklarına aykırı politikalar sonucunda Avrupa'da 20 milyon insanın

---

⁷⁷ A.g.e., s.730.

⁷⁸ Ergüven, Özturanlı, 'Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye' s. 1015.

⁷⁹ 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin Genel Hükümlerinde ilk maddede ilgili sözleşme ve protokollerden direkt olarak bahsetmektedir.

⁸⁰ Balay Sütüoğlu, "Uluslararası Mülteci Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türkiye Örneği'nin Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s.45.

⁸¹ Gilbert, "On the History of The International Protection of Refugees", 730-731.

⁸² A.g.e., s.732.

⁸³ International Refugee Organization (IRO).

⁸⁴ James C. Hathaway, **The Rights Of Refugees Under International Law**, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s.91.

yer deşiştirdiği söylenmektedir. ⁸⁵ 1933 ve sonrasında yaşadıkları ağır insan hakkı ihlalleri neticesinde Avrupa'dan özellikle de Almanya'dan kaılan Yahudiler Türkiye'ye de sığınmış, II. Dünya Savaşı sırasında çok sayıda Yunan, İtalyan ve Bulgar vatandaşının mülteci olarak ülkemize giriş yaptığı görölmüştür. ⁸⁶

Yaşanan bu gelişmelerin ışığında; 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesinde⁸⁷ yapılan düzenleme ile sığınma hakkı insan hakkı olarak kabul edilmiř⁸⁸, kişilere maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılığın karşısında başka ülkelere sığınma hakkı tanınmıştır. Nansen'nin çabalarıyla oluşturulan ve seyahat ile kimlik belgesi olarak açıklayabileceğimiz Nansen Pasaportunun ardından yine mülteci hukukuna ilişkin önemli bir isim olan James McDonald da mülteci hukukuna önemli katkılar sunmuştur. 1949'da hazırlıkları yapılan ve 1950'de resmen kurulan Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) 'nin kurulması savaş nedeniyle mülteci konuma düşmüş kişilerin korunması bakımından oldukça önemlidir.⁸⁹ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla 1 Ocak 1951'de kurulan Yüksek Komiserliğin tüzüğü ise 14 Aralık 1950 tarihli 428 (V) sayılı karar ekinde yer almakta; ilgili tüzükle Yüksek Komiserliğin yetki alanındaki mültecilere Birleşmiş Milletler gözetiminde uluslararası koruma sağlamasına vesile olmuştur.⁹⁰

Bu bilgiler ışığında, mülteci sorununa dair çözüm çalışmalarının, I. Dünya Savaşı ile başlayıp, II. Dünya Savaşı sonrasında da devam ettiği söylenebilmektedir.⁹¹ Tezimiz kapsamında oldukça önemli olan mülteci ile sığınmacılara ilişkin çok önemli düzenlemeleri içeren 1951 tarihli Mültecilerin

⁸⁵ Bülent Peker, Mithat Sancar, **Mülteciler ve İltica Hakkı**: Yaşamın Kıyısındakilere Hoş geldin Diyebilmek, (Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları, 2001), s.4-5.

⁸⁶ Levent Korkut, '*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi Türkiye Örneği*', Ankara Barosu Dergisi, Y.66, S.4, 2008, s. 24.

⁸⁷ 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 14:

a) Herkesin, baskı ve kıyıcılık karşısında baska ülkelere sığınma ve bu ülkeler tarafından sığınmak olarak kabul edilmesi hakkı vardır.

b) Bu hak, adi bir suçun işlenmesi ya da Birleşmiş Milletler'in ilke ve amaçlarına ters düşen etkinliklere dayanan kovuşturmalar durumunda ileri sürülemez.

⁸⁸ Süleyman 'Dost, *Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu*', SDÜ Hukuk Faköltesi Dergisi, C.4, S.1, 2014, S. 30.

⁸⁹ Çiçekli, **Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacılar**, s.21.

⁹⁰ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı, 2013, s. 7, para.14.

⁹¹ Elif Altınok Çalışkan, "Mülteciler ve Sığınmacılar Hakkında İdarenin Görevleri-Yetkileri ve Yargısal Denetim", İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013, s.7.

Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme konuya uluslararası boyutta çözüm kazandırmayı amaçlamıştır. Buna ek olarak 1967 New York Protokolü Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol ve devletler arasında yapılan bazı bölgesel antlaşmalar⁹²; mülteci ve sığınmacılara ilişkin en önemli uluslararası kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

(2) Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Devletler yıllar boyunca yabancıların ülkelerine girişi, çıkışı ve kalışları konusunda egemenlik yetkilerini sınırsız şekilde kullanmıştır. ⁹³ Daha sonra yaşanan savaşların da etkisiyle sığınmacı (asylum seeker), mülteci (refugee) ve vatansız kişilerin sayısının artmasıyla uluslararası korumaya dair konular önem kazanmış, devletlerin yetkileri sınırlandırılmıştır.

Mülteci ve sığınmacıların korunması bir ilke meselesi haline gelmiş olup, uluslararası toplumun değerleri ile ilgilidir. ⁹⁴ Mülteci ve sığınmacı hakları kaynağını uluslararası hukuk, mülteci hakları rejimi ve uluslararası antlaşmalardan almaktadır. ⁹⁵ Mülteciler ve sığınmacıların adalete erişimde dil bariyeri sorunu, bulundukları ülkenin hukuk sistemini bilmemeleriyle bağlantılı olarak hak bilincinin oluşmamış olması, seyahat özgürlüğünde kısıtlılık, idari gözetime alınma ya da sınır dışı edilme korkuları nedeniyle oldukça hassas durumda oldukları söylenmelidir. ⁹⁶ Bulundukları ülkede yabancı olmaları, hak ve hizmetlere erişmelerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle mülteci ve sığınmacıların temel hak ve özgürlüklere erişim konusunda kırılgan bir grupta bulunduğu söylenmelidir.

Uluslararası düzenlemelerde mülteci ve sığınmacıların tanımına ilişkin olarak farklı odak noktaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Tartışmalar; siyasi düşünce, dini inanç

---

⁹² Afrika, Kuzey-Güney Amerika ve Avrupa’da gerçekleştirilmiş bölgesel antlaşmalar örnek gösterilebilir: Güney Amerika’da 1889 Mondevideo Uluslararası Ceza Hukuku Antlaşması, 1911 Karakas Suçluların İadesi Antlaşması, 1928 Havana Sığınma Sözleşmesi, 1933 Montevideo Siyasi Sığınma Sözleşmesi, 1954 Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi, Ülkesel Sığınma Sözleşmesi; Afrika’da Mültecilerin Sorunlarının Çeşitli Yönlerini Ele Alan Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi.

⁹³ Levent Korkut, ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi Türkiye Örneği’, Ankara Barosu Dergisi, C.66, s.4, 2008, s.23.

⁹⁴ Guy S. Goodwin-Gill, *Challenges to Protection*, The International Migration Review, Sage Publications, Vol:135, No:1, 2002, s. 134.

⁹⁵ Hathaway, *The Rights Of Refugees Under International Law*, s.75.

⁹⁶ Ahmet Ulutaş, ‘Mülteciler ile Sığınmacıların Adalete Erişimi Bağlamında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmaları ve Belgeleri’, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C.11, S. 42, 2020, s. 625.

ya da köken farklılıkları nedeniyle kişinin ikamet ettiği ülkeyi değiştirmek zorunda kalması fikri üzerinde yoğunlaşmıştır.⁹⁷ Mülteci ve sığınmacı kişiler zorunlu göç edenler kategorisinde değerlendirilmiş, çeşitli sebeplerle ülkelerinde baskı gören ve ülkelerini terk etmeye mecbur kalan kişiler olarak ele alınmıştır.⁹⁸

Mülteci ve sığınmacı kavramlarının temelinde sığınma hakkı yatmaktadır. Bu hak doğrultusunda bir kişinin uyruk devletini ya da ikamet ettiği ülkeyi çeşitli baskılar ya da ayrımcı yasal kovuşturmalar nedeniyle terketmesi ve yabancı bir ülkenin korumasını talep etmesi hali olarak aktarılabilir.⁹⁹ Kişinin subjektif durumundan ya da dış etkilere kaynaklanan nedenlere dayanarak uyruk devletini ya da ikamet ettiği devleti terketmesi olarak ifade edilebilir.¹⁰⁰

Uluslararası hukukta mülteci statüsünü kazanmak için başvurusunu yapmış ancak işlemleri henüz tamamlanmamış yabancılara sığınmacı denmektedir.¹⁰¹ Başka bir deyişle mültecilik statüsünü hukuken kazanmış kişiler mülteci iken; henüz mültecilik statüsü hukuken kazanmamış ancak başvurusu incelenen bu sebeple de kendisine koruma sağlanan yabancı, sığınmacı olarak kabul edilmektedir.¹⁰²

Örneğin 1990 AB Dublin Sözleşmesi sığınmak amacıyla yetkili makamlara başvurmuş kişileri sığınmacı olarak kabul etmiştir. Bu durumda kendi ülkesini terk ederek üçüncü bir ülkeye gidip burada sığınma talebinde bulunan kişi sığınmacı iken; devletin sığınma taleplerini hukuken değerlendirdiği ve sığınma hakkı vererek mülteci statüsü tanıdığı kişiler de mültecidir.¹⁰³

⁹⁷ Daniel J. Steinbock , 'Interpreting The Refugee Definiton' , UCLA Law Review , Vol:45, 1998, s. 806.

⁹⁸ Ergül, 'Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı' , s.219.

⁹⁹ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri 2.** Kitap, (Ankara:Turhan Kitabevi, 12. Baskı, 2021), s.189 vd.

¹⁰⁰ Hatice Türkay, 'Mültecilerin Korunmasında İnsancıl Hukukun Rolü', Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.17. S.1, 2022, s. 196.

¹⁰¹ Ekşi, **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, 5. Baskı, s.11.

¹⁰² Ergül, 'Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı', s.220. Kendisine mülteci statüsü tanınmamış kişileri Birleşmiş Milletler 'yer değiştirmiş kişiler' olarak da anabilmektedir. (displaced person) Ayrıca çeşitli baskılar sebebiyle ülke içinde yer değiştirmiş kişiler de olabilir. Bu kişiler 'internally displaced person' olarak anılmaktadır.

¹⁰³ Ergüven, Özturanlı, 'Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye', s.1019-1020.

Evrensel boyutta mülteci kavramı toplumsal kargaşadan kaynaklanan yerinden edinmelerin çoğunu kapsamaktadır. ¹⁰⁴ Doktrinde, yaşadıkları yerleri zorunlu nedenlerle terk etmiş kişilerin mülteci sayıldığı aktarılmaktadır. ¹⁰⁵ Bazı görüşler mülteci ve sığınmacı kavramlarının tanımını daha geniş ele almaktadır. Kişilerin zulümden, siyasal şiddetten, toplumsal kargaşadan, doğal afetten ya da yoksul bir yaşamdan ötürü menşei ülkesini terk etmeleri halinde mülteci olarak kabul edilmeleri gerektiği savunulmaktadır. ¹⁰⁶

1920 ile 1950 yılları arasında mülteci kavramının tanımı bakımından üç ayrı trend bulunmakla birlikte; bu trendler hukuki(juridical), sosyal(social) ve bireysel(individualist) tanımlardır. ¹⁰⁷ 1920 ile 1935 yılları arasında mülteci kavramı hukuki terimlerle tanımlanarak mültecilerin uluslararası hareketi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. 1935-1939 yılları arasına geldiğimizde mülteciler sosyal bir bakış açısıyla ele alınmış ve “*ana vatanından koparılmış çaresiz kayıplar*” olarak değerlendirilmiştir. 1938’den 1950’ye kadar ise bireyci standarda odaklanılarak ana vatanından adaletsizlik ve temel uyumsuzluk sebebiyle kaçan ve arayış arayan kişi olarak değerlendirilmiştir. ¹⁰⁸

Bu alanda birliği sağlamak ve konuya evrensel bir yaklaşım kazandırmak amacıyla 14 Aralık 1950’de Mülteci Yüksek Komiserliği kurulmuş, 1951’de ise Mültecilerin Hukuki Statüsü’ne İlişkin Sözleşme, 26 devlet tarafından kabul edilmiştir. Mülteci ve sığınmacı kavramlarını incelerken bize rehber olacak bu sözleşme, konumuz itibarıyla son derece önemlidir. ¹⁰⁹ Her ne kadar ülkelerin yerel hukuk sistemlerinde mülteci kavramının farklı tanımları olabilse de Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) ’nin kurulmasından sonra yapılan 1951 Cenevre Sözleşmesi, mültecilere ilişkin kavram ve haklar konusunda çok önemli hususları içermektedir. ¹¹⁰ Bazı yazarlar tarafından soğuk savaş ürünü olduğu ve

¹⁰⁴ Antonio De Laori, **Humanitarianism**, Brill, Jessica Leigh Schultz, 2020, s.174.

¹⁰⁵ Ender Canan Eroğlu, Ruken Taşkıran, ‘*Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu*’, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, C.14, S.1, 2002, s.108.

¹⁰⁶ Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği, **Dünya Mültecileri Durumu Bir İnsanlık Sorunu**, (BMMYK Yayınları, 1997), s.51.

¹⁰⁷ Hathaway, ‘*The Evolution of Refugee Status in International Law:1920-1950*’, s.349-350.

¹⁰⁸ **A.g.e.**

¹⁰⁹ Erica Feller, Volkan Türk, Frances Nicholson, **Refugee Protection in International Law**, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), s. 3-4-5.

¹¹⁰ David Kennedy, ‘*International Refugee Protection*’, Human Rights Quarterly, The Johns Hopkins University Press, Vol:8, No:1, 1986, s.9-10.

Avrupa merkezli bir bakış açısına sahip olduğu sebepleriyle doğu bloğunun dışlandığı ileri sürülse de daha sonra sözleşmeye taraf devlet sayısı artmış, sözleşme evrensel bir sözleşme halini almıştır.¹¹¹ Her durumda sözleşmenin mülteci hukukuna dair önemli bilgi ve belgeleri barındırdığı tartışmasızdır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1A/2. maddesinde mülteci kavramı tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre; *'1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle , yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen'* kimse mültecidir.

İlgili tanım göz önüne alındığında bazı noktaların özellikle tartışılması gereklidir. Bunlardan ilki tanımda yer alan *'1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda'* ifadesidir ki bu ifade, sözleşmeye bir zaman sınırlaması getirmiştir.¹¹² Nitekim aynı sözleşmenin 1B hükmünde; *"1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar"; veya (b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme'yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.* ', şeklinde açıklanmıştır. Bu ifade ile sözleşmeye sadece zamansal açıdan değil aynı zamanda coğrafi açıdan da sınırlama getirilmiştir. Türkiye'de söz konusu coğrafi ve zamansal kısıtlama dahilinde Sözleşmeyi 1961'de onaylamıştır.¹¹³

Sözleşmeye *'Avrupa'dan gelen'* ibaresi ile getirilen coğrafi kısıtlama daha sonra ele alacağımız Türk hukuku düzenlemeleri bakımından mülteci statüsüne ilişkin

¹¹¹ Dost, "Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu", s. 31-32.

¹¹² Hathaway, **The Rights Of Refugees Under International Law**, s.110, Ekşi, **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, 4. Baskı, s.7-8, Dost, Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu, s. 36.

¹¹³ Korkut, *'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi Türkiye Örneği*, s.24.

ikili bir ayrımı tetiklemiştir. ¹¹⁴ İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı kapsamında ilgili sözleşmeye getirilmiş olan coğrafi çekincenin hangi şartlar altında kaldırılabilceği ele alınmıştır. ¹¹⁵

Bu gelişmelerin ardından 1951 Sözleşmesi'nin zaman ve coğrafi sınırlamalarının ortadan kaldırılması, global dünya düzeninde bir gereklilik haline gelmeye başlamıştır. Nitekim Mültecilerin Statüsü'ne ilişkin 1967 Protokolü¹¹⁶ bu anlamda bir adım olmuştur. İşbu protokolde '*Ocak 1951 tarih sınırlamasına bakılmaksızın eşit hukuki statüden yararlanması*' amacıyla zaman sınırlandırılması kaldırılmış, isteyen devletin coğrafi sınırlandırmayı devam ettirebileceği hüküm altına alınmıştır. Türkiye bu doğrultuda sözleşmede yer alan zaman sınırını kaldırmakla birlikte, mevcut jeopolitik konumunu da göz önüne alarak coğrafi sınırlamayı kaldırmamıştır. ¹¹⁷ En öz anlatımla 1967 Protokolü madde 1/2 ile zaman sınırı kaldırılırken; madde 1/3 ile coğrafi sınırlama yapıp yapmamak devlet takdirine bırakılmış, devletler istekleri doğrultusunda mülteci tanımını '*Avrupa Dışından Gelenler*' için de genişletebilecektir. 'Avrupa' ifadesinden kasıt Avrupa Konseyi ülkeleridir. ¹¹⁸

Söz konusu coğrafi kısıtlamayı iç hukukta Mülga 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği¹¹⁹nde mülteci-sığınmacı ayrımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mülga 2006 tarihli Uygulama Talimatı da Avrupa ülkesi dışından gelen ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki kriterlere uygun olan kişilere sığınmacı, Avrupadan gelen ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki kriterleri haiz olup işleri bakanlığınca kendisine mülteci statüsü verilen yabancıları ise mülteci olarak tanımlamaktadır. İlgili düzenlemelerde yapılan mülteci-sığınmacı ayrımı, başvuran ve hak kazanan ayrımı değildir. Coğrafi

---

¹¹⁴ H. Akif Karaca, '*Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüleri Altındaki Yabancıların Sınırdışı Edilmeleri*', BUÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, V.37, I.2, 2018, s. 145. Söz konusu ayrım Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) madde 61 ve madde 62 ile devreye giren mülteci-şartlı mülteci ayrımı olup ileride detaylı olarak açıklanacaktır.

¹¹⁵ Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, 5. Baskı, s.41.

¹¹⁶ Bundan sonra '1967 Protokolü' olarak anılacaktır.

¹¹⁷ Eroğlu, Taşkiran, '*Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu*', s. 112-113.

¹¹⁸ Dost, '*Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu*', s.36.

¹¹⁹ Bundan sonra 1994 Yönetmeliği olarak anılacaktır.

kısıtlama çerçevesinde konu ele alınmıştır. Bu düzenlemeler YUKK'un yürürlüğe girmesiyle kaldırılmıştır.

Türkiye'nin ekonomik, sosyal, kültürel koşulları göz önüne alındığında bulunduğu coğrafi konum da düşünüldüğünde coğrafi sınırlama için çekince koyması normal karşılanmalıdır.¹²⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 15 Haziran 1999 tarihli A.G. ve Diğerleri Türkiye kararında, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni mekan sınırlamasıyla uygulamasının ve Avrupa dışından gelen kişileri mülteci değil sığınmacı statüsünde ele almasının ülkenin kendi mülteci-sığınma politikası olarak değerlendirileceği ve bu durumun ayrımcılık yasağına aykırılık teşkil etmediğine karar verilmiştir.¹²¹ Bu çerçevede, ilgili kıstasın insan hakları açısından bir ihlal teşkil etmediği söylenebilir.

2014 tarihinde YUKK düzenlemelerinin yürürlüğe girmesiyle mülteci-sığınmacı ayrımının bir kenara bırakıldığı görülmektedir. Bu ayrım yerine yine coğrafi kısıtlamanın merkezde olduğu mülteci-şartlı mülteci ayrımının benimsendiği belirtilmelidir.¹²² YUKK kapsamında ilgili konu ileriki başlıklarda ele alınacaktır.

(3) 1951 Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Mülteci Tanımı

Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme olarak bilinen 1951 Cenevre Sözleşmesi, mülteci tanımı ve mülteci haklarını içeren en önemli uluslararası belgelerden biridir. Sözleşme, II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan mülteci krizine çözüm olmayı amaçlamıştır. Mülteci tanımındaki coğrafi ve zamansal kısıtlamaya dair konular bir önceki başlıkta incelendiğinden bu başlık altında yeniden işlenmeyecektir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1A/2. maddesinde mülteciliğin evrensel tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre; 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar neticesinde ırki, dini, tabiiyeti, belli bir gruba aidiyeti ya da siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan, bu ülkenin korumasından yararlanmayan ya da bu korku sebebiyle yararlanmak istemeyen, tabiiyeti yoksa bu olaylar neticesinde önceden

¹²⁰ Ekşi, **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, 5. Baskı, s.8-9-10.

¹²¹ A.G. ve Diğerleri Türkiye Kararı. Başvuru No: 40229198. Karar Tarihi: 15 Haziran 1999.

¹²² Bülent Çiçekli, '6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Türk Yabancılar ve Mülteci Hukukuna Getirdiği Yenilikler', Terazi Hukuk Dergisi, C.9, S.10,2014, s.619.

yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan ve bu ülkeye dönemeyen ve korku sebebiyle dönmek istemeyen kişi; mülteci. Bir kişinin birden fazla vatandaşlığı varsa, “vatandaşı olduğu ülke” ibaresinden vatandaşı olduğu her bir ülke anlaşılır. Ancak kişi haklı sebebe dayanan korku olmaksızın vatandaşı olduğu ülkelerin birinin korumasından yararlanmıyorsa bu ülkenin korumasından mahrum sayılmaz.

Mülteci tanımı kapsamında kişinin bu kategoride değerlendirilebilmesi için ülkenin dışında bulunması gerekmektedir. Ancak bu gereklilik ülke dışına çıkamayan ve zor durumda olan kişilerin dışlanması neticesini doğurduğundan doktrinde eleştirilmektedir.¹²³

Kişinin mülteci olabilmesi bazı şartlara bağlanmıştır. Bu şartların ilki; kişinin ülkenin korunmasından yararlanmadığı ya da yararlanmak istemediği hallerde ülkelerine dönemediği ya da dönmek istemediği durumların *haklı zulüm görme korkusuna* dayanmasıdır. İkincisi ise bu korkunun *ırk, din, tabiiyet, belirli sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceden* kaynaklanmasıdır.¹²⁴

‘*Haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu*’, kişilerin; ırk, din, tabiiyet ya da belirli bir toplumsal gruba mensubiyetlerin ya da siyasi düşüncelerin ötürü zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkması olarak tanımlanabilir. Irk, belirli bir etnik gruba aidiyet, din ise vicdan ve düşünce inanışını temsil etmektedir.¹²⁵ Tabiiyet, herhangi bir ülkenin vatandaşlığıyla birlikte etnik ve dil grubuna aidiyeti temsil etmektedir. Toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşüncenin temsiliyeti ise belirli bir tanımla sınırlandırılmamıştır.¹²⁶

Sözleşme kapsamında cinsel yönelim ve cinsiyet temelli zulmün haklı bir neden teşkil ederek sözleşme kapsamında uygulanıp uygulanmayacağı tartışılmıştır. Her ne kadar sözleşme kapsamında toplumsal cinsiyet ya da cinsiyet kimliği kavramları direkt ele alınmamış olsa da sözleşmenin yorumlanmasıyla cinsiyetin ve

---

¹²³ Odman, Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar, Birinci Oturum, s.17.

¹²⁴ Hatice Türkay, ‘*Mültecilerin Korunmasında İnsancıl Hukukun Rolü*’, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.17, S.1, 2022, s.1999-2000.

¹²⁵ Dost, ‘*Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu*’, s. 37-38.

¹²⁶ A.g.e., s.38.

cinsel yönelimin zulme sebep olan muameleyi etkileyebileceği ve bu muamelelerin sebebi olabileceği belirtilmektedir.¹²⁷ . Örneğin, kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcı yasaların uygulanması bu kişilerde haklı nedene dayanan zulüm korkusu oluşturabilir. Doktrinde belli bir toplumsal grup, toplum tarafından grup olarak algılanan, insan onuru bakımından önemli sebeplerle bir araya gelen “insan topluluğu” olarak tanımlanmıştır.¹²⁸ Safi, aile şiddeti veya töre cinayeti gibi durumlarda, sığınma talep eden yabancıların belli bir gruba mensubiyetten kaynaklanan zulüm riskiyle karşılaşabileceğini ifade etmektedir.¹²⁹

Bu çerçevede haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu, sığınma talep eden kişinin zulme uğrama korkusuyla menşei ülkesine dönüşünü engelleyen ve ülkenin korumasının dışında kalmasına sebep olmaktadır.¹³⁰ Franklin D. Roosevelt, 1941 tarihli konuşmasında dört hürriyeti sıralarken¹³¹ ‘*korkudan kurtulma hürriyeti*’ne yer vermiştir. Doktrinde 1951 Cenevre Sözleşmenin haklı nedene dayanan zulüm korkusu düzenlemesiyle korkudan kurtulma hürriyetine atıf yapıldığı ileri sürülmektedir.¹³²

Korku, kişiye özgü öznel bir kavram olduğundan başvuru sahibinin öznel durumu mutlaka değerlendirilmelidir. Mevcut korkunun haklı nedene dayanıp dayanmadığı ise nesnel gerekçelerle desteklenir.¹³³ En kısa ifadeyle korku öznel olduğundan kişinin ülke içinde bulunduğu subjektif durum ele alınmalıdır fakat bu korku nesnel sebeplere dayanmalıdır ki “*haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu*” ortaya çıkabilsin.¹³⁴ Bu bakımdan korku makul ve haklı gerekçelere desteklenmeli her başvuruda kişinin subjektif durumu değerlendirilmelidir. Grup halinde bir ülkeyi terk

¹²⁷ Feller, Türk, Frances Nicholson, **Refugee Protection in International Law**, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s.16.

¹²⁸ Sibel Safi, Eda Aycan Aras, “*Türk Sığınmacıların Töre Cinayeti Sebebiyle Birleşik Krallık’a Sığınma Başvuruları ve Sığınmada Cinsiyet Boşluğu*”, Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi, V.5, I.18, 2015, s. 16.

¹²⁹ Sibel Safi, “*Mülteci Hukukunda Belli Bir Sosyal Gruba Aidiyet Kriterleri ve “Aile İçi Şiddet” Bağlamında AB Adalet Divanının WS Bulgaristan Kararı (C-621/21 WS v. Intervyuirasht organ na DAB pri MS)*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.27, S.1, 2025, s.54.

¹³⁰ Sütüoğlu, “*Uluslararası Mülteci Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türkiye Örneğinin Değerlendirilmesi*”, s.68.

¹³¹ Bahsi geçen dört hürriyet; ifade özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, yoksulluktan kurtulma özgürlüğü ve korkudan kurtulma özgürlüğüdür.

¹³² Münci Kapari, **Kamu Hürriyetleri**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976), s.30.

¹³³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı, 2013, s.12., para.37-39.

¹³⁴ Odman, Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar, s.27.

etme durumunda ise kişinin subjektif durumu, grubun bütünüyle birlikte ele alınmalı, bu durum nesnel gerekçelerle birlikte desteklenmelidir. ¹³⁵

Zulme uğramaktan haklı nedenle korkmak olgusunun temelinde zulüm kavramı bulunmaktadır. Doktrinde 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin bilinçli şekilde zulüm kavramını tanıtmayarak kavramın kapsamını daraltmak istemediği işaret edilmektedir. ¹³⁶ Sözleşmenin 33. maddesine atıf yapılarak geri gönderme yasağı kapsamında değerlendirilecek hallerin zulüm sayılacağı açıklanmıştır. ¹³⁷ Ayrıca ağır insan hakkı ihlallerinin zulüm teşkil edeceği ve zulüm korkusunun kümülatif nedenlere dayanabileceği söylenmelidir. ¹³⁸

Zulümün kısıtlayıcı bir tanımının yapılmaması kanımızca da daha doğru bir yaklaşımdır. Devletin kişilerin haklarını korumasında zafiyete neden olması ve temel insan haklarının sistematik şekilde ihlali zulüm olarak değerlendirilebilecektir. ¹³⁹ Ağır insan hakkı ihlalleri, öldürme, işkence, fiziksel saldırı, haksız hapis, dini faaliyetlerin hukuk dışı yollar ile sınırlandırılması gibi pek çok durum zulüm teşkil edebilir ¹⁴⁰

Mülteci statüsünün kazanılması için zulüm sayılacak fiil ya da fiillerin kişiye kasıtlı olarak işlenmesi gerektiği savunulurken, bir eylemin zulüm sayılması için mutlaka devlet tarafından yapılması gerekmemektedir. ¹⁴¹ Devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen zulüm fiilinde devletin teşvik edici rol oynaması, zulüm fiilini tolere etmesi, devletin bu fiile yardım etmesi, kişilerin bu eylemden korunmasını sağlayacak aksiyonların alınmaması da zulüm teşkil edecektir. ¹⁴²

---

¹³⁵ A.g.e., s. 28.

¹³⁶ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, s.53.

¹³⁷ Tevfik Odman, *Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar*, Birinci Oturum, s.29.

¹³⁸ Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı, para. 51-53.

¹³⁹ Odman, *Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar*, s.29-30.

¹⁴⁰ Dost, '*Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu*' s. 56.

¹⁴¹ Odman, *Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar* s.102.

¹⁴² Dost, '*Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu*' s. 40.

(4) 1951 Cenevre Sözleşmesi Kapsamında ‘Geri Göndermeme İlkesi’

Geri göndermeme ilkesi (*non-refoulement*), 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 33. maddesinde ele alınmaktadır. İlke hem sınır dışı etme hem de geri verme prosedürleri açısından önemlidir. Bu nedenle sınır dışı etme kararının temel hak ve özgürlüklere etkisini inceleyeceğimiz bölümde ve Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında sınır dışı etme işleminin incelendiği başlıkta geri göndermeme ilkesine dair düzenlemelere yer verilecektir.

1933 Mültecilerin Uluslararası Statüsü’ne İlişkin Sözleşme”, geri göndermeme ilkesini ele alan ilk uluslararası belgedir. Ancak bu sözleşme geniş bir uygulama alanı bulmamıştır.¹⁴³

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin korunması üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu noktada 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü sağladığı uluslararası koruma vasıtasıyla sözleşme kapsamındaki kişilerin haklı nedenle zulüm korkusuyla yeniden karşılaşmasını önlemek amacıyla geri göndermeme ilkesini benimsemiştir.¹⁴⁴

Geri göndermeme ilkesi; ırk, din, belirli sosyal gruba aidiyet ya da politik düşünüş nedenleriyle bir bölgeye geri gönderildiğinde hayatı ve özgürlüğü ciddi tehlike altında olan mülteci veya sığınmacının uyruk ya da ikamet ülkesine geri gönderilmemesi anlamına gelmektedir.¹⁴⁵ Ancak kişi, bulunduğu ülke için tehlike teşkil ediyorsa ve bu hususa dair haklı sebepler mevcutsa ya da hakkında kesin hükümle ağır bir suçtan mahkûmiyet kararı verilmiş ve bu nedenle ev sahibi toplum için tehlike teşkil ediyorsa geri göndermeme ilkesinden yararlanamaz.

Kişiyi mülteci statüsünü tanıyan devlete o kişiyi koruma noktasında getirilen bir yükümlülük olarak karşımıza çıkan geri göndermeme ilkesi¹⁴⁶, mülteci ve

¹⁴³ Ayşe Aslıhan Erbaş Çuhadar, “Türkiye Örneği Işığında Uluslararası Hukukta Mülteciler”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s. 72.

¹⁴⁴ Guy S. Goodwin-Gill, ‘International Law and Human Rights: Trends Concerning International Migrants and Refugees’, The International Migration Review, No:3, Vol:123, 1989, s.531 vd.

¹⁴⁵ Feller, Türk, Nicholson, **Refugee Protection in International Law, Sir Elihu Lauterpacht and Daniel Bethlehem**, s. 85.

¹⁴⁶ Dost, ‘Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu’ s. 42.

sığınmacı hakları bakımından oldukça önemlidir. Zulme yeniden dönüş yapmama amacıyla mültecilerin korunmasını amaçlayan bu ilke, uluslararası korumanın amacına uygundur.¹⁴⁷ 33. madde de yer alan ‘her ne şekilde olsun’ geri gönderilmemesi gerektiğine dayanan ibare de ilkenin koşulsuz biçimde uygulanmasını gerektirecektir.¹⁴⁸ Bu ilke sözleşme metninde yer alan 33/2 istisnası dışında herkese uygulanır ve kişinin geri gönderileceği ülkede mevcut olan tehlikenin ortadan kaldırıldığı ispatlanana dek geri gönderilmemesini gerektirir.¹⁴⁹

Sözleşme kapsamında geri göndermeme ilkesinin uygulanabilmesi için muhattap kişinin mülteci olması gerekir. Bu noktada bir sınırlama mevcuttur. 1951 Sözleşmesi’ne göre, geri göndermeme ilkesinden sadece mülteci olanlar yararlanabilecektir.¹⁵⁰ İleride ele alacağımız AİHM içtihatları kapsamında geri göndermeme ilkesi ise 1951 Sözleşmesi’ne göre daha geniş bir uygulama alanı sunmaktadır. Çünkü ilkenin uygulanması için kişinin mülteci olmasına gerek yoktur.¹⁵¹ Özellikle günümüzde hakkında sınır dışı etme kararı verilen kişilerin çoğunun hali hazırda yasal kalış hakkına erişememiş ya da uluslararası koruma başvurusu reddedilmiş kişilerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple kanımızca AİHM içtihatlarının yabancıya daha geniş bir koruma alanı sağlaması yerinde olmuştur.

Geri göndermeme ilkesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. maddesinde düzenlenen işkence ve kötü muamele yasağı ve 2. maddesinde düzenlenen yaşam hakkının korunmasıyla ilişkilidir. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı madde 19/2 ve YUKK madde 4 düzenlemeleri de geri göndermeme ilkesi ile bağlantılıdır.

(5) 1951 Cenevre Sözleşmesi Kapsamında Yasa Dışı Giriş

1951 Cenevre Sözleşmesi 31. maddede; kişinin tehdit altında olması sebebiyle bulunduğu ülkeden çıkış yaparak, yasa dışı yollardan güvenli bir ülkeye giriş yapmasını ‘yasa dışı giriş’ ya da sözleşmede yer aldığı şekliyle ‘illegal entry’ olarak

---

¹⁴⁷ Feller, Türk, Nicholson, **Refugee Protection in International Law**, Sir Elihu Lauterpacht and Daniel Bethlehem, s. 11.

¹⁴⁸ Erbaşlı Çuhadar, Türkiye Örneği Işığında Uluslararası Hukukta Mülteciler, s.72.

¹⁴⁹ Goodwin-Gill, ‘Non-refoulement and The New Asylum Seekers’, Virginia Journal of International Law Review, C.26, s.897, s.6.

¹⁵⁰ Hathaway, ‘The Rights of Refugees Under International Law’, s.307.

¹⁵¹ Neslihan Özkerim Güner, ‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Mültecilerin Hakların Korunmasındaki Rolü’, Göç Araştırmaları Dergisi, C.2, S.2, 2016, s. 220.

açıklamaktadır. Yaşamları ve özgürlüklerinin tehdit altında olduğu ülkeden doğruca gelerek izin almadan başka topraklara giren ve bu topraklarda bulunan kişilerin, gecikmeksizin yetkili makamlara başvuru yapması ve yasa dışı giriş ile kalışlarının haklı nedenlerini göstermeleri durumunda yasa dışı giriş ve kalıştan ötürü ceza verilmeyecektir. Bu kapsamda yasa dışı girişin cezalandırılmaması makul bir uygulamadır. Bu uygulama uluslararası koruma mantığıyla bağdaşmaktadır.

Sözleşme kapsamında düzenlenen, 1967 Protokolünde de yer alan yasa dışı girişte cezadan muafiyet ilkesi, salt uluslararası hukukta değil aynı zamanda pek çok ülkenin ulusal mevzuatlarında bulunmaktadır. Örneğin İngiltere’de de yasa dışı giriş ile ülkeye girmiş ve ülkede kalmaya devam etmiş kişinin geçerli bir neden göstermesi, kendini yetkililere sunması ile makul sürede sığınma talebinde bulunulması durumunda cezasızlık söz konusu olacaktır.¹⁵²

Burada üzerinde durulması gereken “*doğrudan gelmek*” ve “*gecikmeksizin yetkili makamlara haklı gerekçeleri göstermek*” unsurlarıdır. Cenevre’de yapılan yuvarlak masa toplantılarında özellikle 31. maddede yer alan doğrudan gelmek (directly come), gecikmeden (without delay), haklı sebep (good cause) ve cezalandırma (penalties) kavramları tartışılmıştır.

Kişi zulüm görme korkusu sonucunda kendi menşei ya da ikamet ülkesinden ayrılarak bu korkudan kurtulmak için ülkeye acil bir ihtiyaç sonucu girmiştir. Bu ihtiyacın yetkili birimlere aktarılması yasa dışı giriş için haklı gerekçe teşkil edecektir.¹⁵³ Bu mantıkla kişinin bu elzem durumu yetkili makamlara gerekçeleriyle gecikmeksizin bildirdiği takdirde iyi niyetli olduğu kabul edilecektir. Bu noktada başvurunun gecikmeden yapılması gereklidir. Kişi *mümkün olan en kısa zamanda* yetkili makamlara başvurmalıdır. Bu süre, somut olayın koşulları ve öznel değerlendirmeler sonucunda anlaşılabilmektedir.

---

¹⁵² Feller, Türk, Nicholson, **Refugee Protection in International Law**, s.197-199.

¹⁵³ UNHCR, Handbook on Guidelines on the Application of Article 21 of the 1951 Convention Relating To The Status of Refugees, 1992, para.11-17.

e. Göçmen

Göçmen kavramının tanımlanması için öncelikle göç ve yasa dışı göç kavramlarının ele alınması uygun olacaktır. Bu başlık altında göçmen kavramı ve mülteci kavramının farkları da değerlendirilecektir.

(1) Göç ve Yasa Dışı Göç

Birleşmiş Milletler Nüfus Bürosu'nun tanımına göre göç, kişilerin menşe ülkelerinden ya da ikamet ülkelerinden başka bir ülkeye giderek vardıkları ülkeye kalıcı olarak yerleşmesidir.¹⁵⁴ YUKK kapsamında göç, “*yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı*” ifade etmektedir. Anthony Giddens’a göre göç; insanların ikamet ya da menşe ülkelerinde yaşanan sosyal, politik ya da ekonomik olayların sonucunda yaşanan krizler, insan hakkı ihlalleri, iç karışıklıklar ya da ülkeler arası çatışmaların sonucu olarak mevcut ülkelerini yasal ya da yasal olmayan yollar ile terk etmeleri ve daha güvenli bir sığınma ülkesine mecbur kalmalarıdır.¹⁵⁵

İnsanlık tarihi boyunca kişiler zorunlu ya da zorunlu olmayan nedenlerle bulundukları ülkeden göç etmiştir. Göç pek çok sebebe bağlı olabilir. Ekonomik, siyasal, kültürel ya da kişisel sebeplerin yanında savaşlar, iç karışıklıklar ve doğal afetler de göç hareketlerini tetiklemektedir. Daha iyi bir yaşam standardı için daha fazla para kazanma amacı göçün en önemli sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkar. Başka bir deyişle ekonomik sebep, göçün en önemli sebepleri arasında sayılmaktadır.¹⁵⁶ Bu noktada ekonomik olarak daha iyi koşulda olmak gayesiyle göç eden bir kişi ile savaş sebebiyle bulunduğu toprakları terketmek zorunda kalan kişinin konumu da farklı şekilde ele alınmalıdır.

¹⁵⁴ Çolak, ‘*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi: Suriyeli Mülteciler*, s.15.

¹⁵⁵ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Haz: C. Güzel, (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2021), s.569.

¹⁵⁶ James Dowyer, “*İllegal Immigrant Health Care and Social Responsibility*”, The Hastings Center Report, Vol.34, No.1, 2004, s.35.

Yasal(düzenli)¹⁵⁷ ya da yasa dışı(düzensiz)¹⁵⁸ olmak üzere iki çeşit göç vardır. ¹⁵⁹ Yabancılar hukukun sujeleri; vatandaş olmayan kişileri ve kurumları kapsamaktadır. Yabancı gerçek kişiler de düzenli göç edenler ve düzensiz göç edenlerden oluşmaktadır. ¹⁶⁰

Yasal göç; gerekli resmi evrakların hazırlandığı, otoritelerin durumdan haberdar olduğu tamamen yasal olarak gerçekleştirilen göç türü iken yasa dışı göç; bir ülkeye yasa dışı giriş yapmak, o ülkede yasa dışı kalmak veya yasal süre içinde ülkeyi terk etmemek olarak tanımlanabilir. ¹⁶¹ Yasal göç söz konusu olduğunda yasaya uygun ve hukuki bir göç mevcutken; yasa dışı göç hukuka uygun olmayan yollar ile yapılan göçtür.

Yasa dışı göç doktrinde iki perspektiften incelenmektedir. İlki kişinin hayatta kalma mücadelesiyle bağlantılı olarak yasa dışı göç etmek zorunda kalınması halidir. İkinci ise kişinin böyle bir zorunluluğu bulunmamasına rağmen ülke topraklarına yasa dışı olarak girmiş olmasıdır. İlk durumda kişinin mağduriyetini göz önüne alınarak hayatta kalma mücadelesi ön plana çıkarılmaktadır. ¹⁶² Bu halde kişi yasa dışı giriş yapmış olsa da gerekçeleri ile birlikte yetkili makamlara başvurarak mülteci statüsünü kazanırsa artık yasal hale gelecektir. Ülkeye yasa dışı yollardan giriş yapılmış olsa dahi ülkede bulunması usule uygun hale gelen kişiler ülkede bulunmaları yasaya uygun olan yabancılardır. ¹⁶³ O halde yasa dışı giriş, tek başına kişiyi “yasal olmayan yabancı” haline getirmemektedir.

Doktrinde yasa dışı göçün demokratik hukuk devleti ilkesini zedelediği ileri sürülmektedir. Yasa dışı göç, göç eden kişilerin ülkeye yasa dışı girişinin ve kalışlarının düzensizliğe sebep olduğu gerekçeyle göç edilen ülke açısından bir güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmektedir. ¹⁶⁴ Yasa dışı göç, güvenlik sorunlarına

---

¹⁵⁷ İngilizce’de “legal”.

¹⁵⁸ İngilizce’de “illegal”.

¹⁵⁹ Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s. 1.

¹⁶⁰ **A.g.e.**

¹⁶¹ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, <https://www.goc.gov.tr/> , son erişim tarihi: 20.03.2025.

¹⁶² Nanda Qudejons, “*The Right No to Have Rights: A new perspective on irregular immigration*”, Political Theory, Sage Publications, V.47, No:4, 2019, s. 453.

¹⁶³ Ergül, Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı, s.225-226.

¹⁶⁴ Qudejons,” *The Right No to Have Rights: A new perspective on irregular immigration*”, s.455.

neden olabileceğinden Devletler, yasa dışı göçün önlenmesini istemektedir. Ek olarak artan yasa dışı göç ile birlikte ülkede yabancı nüfusunun artması, devletlere çok sayıda sorumluluk getirmektedir.

Ülkemiz; siyasi ve ekonomik eşitsizliklerin yaşandığı bir coğrafyada bulunduğundan, çevre ülkelerdeki iç karışıklık, sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerden kaynaklanan çok sayıda kişinin göç etmiş olduğu bir ülkedir.¹⁶⁵ Türkiye, Doğu ve Batı ülkeleri arasında köprü vazifesi gören bir coğrafi konuma sahiptir. Ülkemiz, göç hareketleri konusunda hedef ülke olduğu gibi aynı zamanda transit ülkedir. Özellikle Doğu ülkelerinden Batı ülkelerine göç etmek isteyen kişiler, Avrupa'ya Ege Denizi üzerinden varmak amacıyla ülkemizi transit göç ülkesi olarak kullanmaktadır.¹⁶⁶ Ülkemiz Avrupa'ya ulaşım için transit ülke konumunda iken aynı zamanda Suriye ve Afganistan iç karışıklıklarının sonucunda göçün hedef ülkesi haline de gelmiştir. UNHCR verileri¹⁶⁷, dünya genelinde uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin yüzde 65'nin yalnızca dört ülkeden geldiğini aktarmaktadır. Aynı verilere göre, mültecilerin ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin yaklaşık yüzde 32'si ise yalnızca beş ülke tarafından barındırılmaktadır. Bu verilerden anlaşıldığı üzere; ülkemiz dünyada en fazla mülteci barındıran ikinci ülkedir.

Tablo 1.1. UNHCR Verilerine Göre Mülteci Sayısı

Ülke	Mülteci Sayısı (yaklaşık)
Suriye Arap Cumhuriyeti	6,3 milyon
Venezuela	6,2 milyon
Ukrayna	6,1 milyon
Afganistan	6,1 milyon

Tablo 1.2. UNHCR Verilerine Göre Barındırılan Kişi Sayısı

Ülke	Barındırılan Kişi Sayısı (yaklaşık)
İran İslam Cumhuriyeti	3,8 milyon
Türkiye	3,1 milyon
Kolombiya	2,8 milyon
Almanya	2,7 milyon
Uganda	1,7 milyon

¹⁶⁵ Frank Düvell, "Turkey's Transition to an Immigration Country: A Paradigm Shift", Insight Turkey, 2014, Vol:16, No:4, s.99.

¹⁶⁶ Melike Çallı Kaplan, 'Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçü ve Uygulanan Politikalar', Göç Dergisi, C.9, S.3, 2022, s. 311.

¹⁶⁷ UNHCR'in ilgili verileri için bkz. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>, son erişim tarihi:19.02.2025.

Türkiye’de önemli sayıda yasa dışı göçmen bulunmaktadır. Nitekim T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı’nın resmî web sitesinde yayımladığı göç istatistiklerine göre 230.000’den fazla yasa dışı göçmenin yakalandığı görülmektedir.

¹⁶⁸ Yakalanan düzensiz göçmenlere dair uyruk verilerine bakıldığında en fazla Afganistanlı ve Suriyeli yasa dışı göçmenin yakalandığı görülmektedir. Bu verilerin sadece yakalanan yasa dışı göçmenlerden oluştuğunu göz ardı etmemek gerekir. Her gün pek çok insan, insanlık dışı yollardan yaşamlarını risk atarak yasa dışı göç etmeye teşebbüs etmektedir.

Tablo 1.3. Yıllara Göre Yakalanan Yasa Dışı Göçmen Sayısı

Yıl	Yakalanan Göçmen Sayısı
2015	146.485
2016	174.466
2017	175.752
2018	268.003
2019	454.662
2020	122.302
2021	162.996
2022	285.027
2023	234.652

Tablo 1.4. Uyuğa Göre Yakalanan Kişi Sayısı

Sıra	Uyruk	Yakalanan Kişi Sayısı
1	Afganistan	84.152
2	Suriye	45.149
3	Pakistan	19.973
4	Fas	11.864
5	Özbekistan	10.836
6	Türkmenistan	9.778
7	Irak	8.728
8	İran	7.552
9	Bangladeş	6.321
10	Somali	5.987

¹⁶⁸ Göç İdaresi Başkanlığı tarafından düzensiz göçe dair veriler için bkz. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, son erişim tarihi:24.05.2023.

Bu nedenle diğer ülkeler gibi Türkiye de yasa dışı göç ile mücadele etmek istemektedir. 15.07.2018 tarihinde 45 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle ile Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi kurulmuştur. Bunun yanında 2021-2025 yıllarını kapsayan “Düzensiz Göçle Mücadele Stratejisi Belgesi ve Ulusal Eylem Planı”¹⁶⁹ hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Kaynak ülkeye ya da son transit ülkeye belli şartlar altında geri göndermeyi sağlayan geri kabul anlaşmaları yapılmış, BM Göç Kuruluşu, BMMYK ve International Centre For Migration Policy Development (ICPMD)¹⁷⁰ ile uluslararası iş birlikleri gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında, TCK kapsamında göçmen kaçakçılığının suç olarak düzenlenmiştir.

Yasa dışı göç hareketlerinin artması, yasa dışı göç eden kişilerin haklarının korunmasına dair sorunları da birlikte getirmektedir. Milliyetçi(nationalist) olarak tanımlanan gruplar, yasa dışı göç eden kişilerin bulundukları ülkedeki yasal haklardan ve korumalardan yararlanmaması gerektiğini savunurken; hümanistler(humanists) ise herkesin temel insan haklarından faydalanmasının gerektiğinin altını çizerek. Göçmen kabulü ülkelerin siyasi ve sosyal politikasına göre değişkenlik gösterebilir.¹⁷¹ Ancak yasa dışı göç etmiş olan kişilerin temel hak ve özgürlüklere aykırı muamele görmesi kabul edilemez. Bu görüş, yasa dışı göçmenlerin ülkede koşulsuz ve şartsız olarak ikametinin desteklenmesi anlamına gelmemektedir. Kişilerin ulusal ve uluslararası mevzuatlar çerçevesinde uluslararası korumaya ihtiyacının olup olmadığının değerlendirilmesi, bu değerlendirilmenin yapılması sırasında insan haklarına saygı ilkesi kapsamında muamele görmeleri önemlidir.

Yasa dışı göçün artması, bir ülkenin kapasitesinin üzerinde mülteci barındırması sorununu oluşturabilir. Bu durumda mülteci kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması noktasında devletin yükümlülükleri oluşacaktır. Bu kişilerin yasal kalış prosedürlerine erişimi, sosyal uyumlarının desteklenmesi, temel ihtiyaçlara erişimlerinin sağlanması ekonomik kaynak ihtiyacını arttırmaktadır. Bu

---

¹⁶⁹ Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>, son erişim tarihi. 17.02.2025.

¹⁷⁰ International Centre For Migration Policy Development, bundan sonra ICMPD olarak anılacaktır. Türkiye adıyla Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi (ICMPD), dünya çapında 90'dan fazla ülkeye yayılmış operasyonları olan uluslararası bir kuruluş olup 1993 yılında Avusturya ve İsviçre tarafından kurulmuştur.

¹⁷¹ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s. 22.

sebeple kamu hizmetlerinin yükü artar ve toplumsal gerilimler oluşabilir. Barınma, sağlık ve eğitim alanlarında kapasite sorunları yaşanabilir. Ancak bu zorluklar kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır.

Göç ve yasa dışı göçün artmasının, ülkemizde de dünya ülkelerinde olduğu gibi ekonomik, kültürel ve toplumsal etkileri olmuştur. Yapılan bazı araştırmalarda, düzensiz göç hareketine maruz kalan Türkiye'nin bu süreçten olumsuz olarak etkilendiği sonucuna varılmıştır.¹⁷² Nitekim Türkiye, çok sayıda mülteciye ev sahipliği yaparken pek çok sorunla karşılaşmaktadır.

Bu sorunlardan en önemlisi Türkiye'de bulunan okulların kapasitesi ve mülteci çocukların eğitim hakkına erişiminin desteklenmesi gerekliliğinden doğmuştur. Suriyeli çocukların okullara entegrasyon süreci ve okulların bu kapasiteye uygun bir alt yapısının olmaması, öğretmen sayısının yetersizliği gibi sorunlar,¹⁷³ hem mülteci çocukların eğitim hakkına erişimini etkilemekte hem de ev sahibi ülkeye ciddi bir ekonomik yük getirmektedir. Nitekim mülteci çocukların eğitim entegrasyonu; psikososyal destek, öğretmen rehberliği, Türkçe dilinin öğretilmesi, travma sonrası müdahale gibi çok katmanlı bir süreçtir. UNICEF ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan raporlarda, her ne kadar Türkiye'de destek mekanizmalarına erişim konusunda önemli adımlar atılsa da öğretmen ve rehberlik personeli açığı olduğu aktarılmıştır.¹⁷⁴ Bu kapsamda okulların fiziksel kapasitesinin yetersizliği ve personel eksikliği ciddi zorluklar oluşturmuştur.

Sadece eğitim alanında değil, mülteci sayısının bu denli artmış olması sağlık alanında da önemli ihtiyaçlar doğurmuştur. Göçmenlere yönelik birinci basamak ücretsiz sağlık hizmetlerinin artmış olması, sağlık merkezlerinde yığılma olması gibi

---

¹⁷² İpek Alav, "Uluslararası Düzensiz Göç ve Etkileri: Türkiye Örneği", Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi (SİAD), C.4, S.1, 2025, s.93-95.

¹⁷³ Refugee Council of Turkey (TMK), Access to Education Report, 2022, https://turkiyemultecikonsevi.org/uploads/TMK%20YAYINLARI/ACCESS%20TO%20EDUCATION%20REPORT-FINAL.pdf?utm_source=twitter&utm_medium=organic, son erişim tarihi. 23.06.2025.

¹⁷⁴ UNICEF, Türkiye'de Geçici Koruma Altında Olan Suriyeli Çocuklara Yönelik Eğitim Müdahalesinin Belgelendirilmesi – Nihai Rapor, 2022, <https://www.unicef.org/turkiye/media/15891/file/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE%20G%C3%87%C4%B0C%C4%B0%20KORUMA%20ALTINDA%20O>, son erişim tarihi. 22.06.2025.

sorunları da beraberinde getirmiştir. ¹⁷⁵ Her ne kadar Göçmen Sağlığı Merkezleri kurularak bu yükün hafifletilmesi amaçlansa da altyapı eksiklikleri, dil bariyeri sorunu, yetersiz uzman sayısı, sürdürülebilir finansman sorunları gibi nedenlerle sağlık alanında da önemli sorunlar yaşanmaktadır.

Yabancıların yoğunlaştığı illerde kiralık konut talebindeki artış ve barınma krizi göçle gelen nüfusun kent planlanması üzerinde önemli etkiler doğurmuştur. ¹⁷⁶ Göçmen yoğunluklu mahallerde barınma alt yapısı, sosyal hizmet kapasitesi ve toplumsal uyum politikaları açısından ciddi eksikliklerle karşılaşmıştır. Belediyelerin göçmen desteğine ilişkin planlama mekanizmasının zayıf olması, hem yerel halkın hem de mültecilerin yaşam kalitesini negatif yönde etkilemiş ve sosyal gerilimlerin artmasına neden olmuştur. Bunun yanında mültecilerin kayıt dışı sektörlerde düşük ücretlerle çalışması hem sosyal güvenlik prim kaybına neden olmakta hem de yerli işçiler bakımından istihdam tehdidi olarak görülmektedir. Kayıt dışı çalışmanın artması hem devleti hem mülteciyi hem de yerel halkı etkilemektedir. International Labour Organization (ILO) değerlendirmelerinde, Suriyeli mülteciler arasında işgücü piyasasına katılımın artmaya başladığı belirtilse de 2022 yılı itibariyle yaklaşık 1 milyon Suriyelinin kayıt dışı istihdamda yer aldığı aktarılmaktadır. ¹⁷⁷ Türkiye’de bulunan yabancı nüfusunun önemli bir kısmının kayıt dışı istihdam edilmesi, yalnızca sosyal güvenlik sistemine değil; kamu maliyesine de ciddi bir yük oluşturmaktadır. Resmi izin ve vergiye tabi olmadan çalışan yabancılar üzerinde gelir ve damga vergisi, işveren prim katkısı ve sigorta ödemeleri yapılamamakta bu durum vergi tahsilatında kayba ve işgücü piyasasında haksız rekabete yol açmaktadır. ¹⁷⁸

Türkiye’nin mülteci harcamaları, 2023 yılı faaliyet raporuna göre 9.5 milyar TL olarak planlanmış, bu rakam yabancıların sağlık, barınma ve uyum programlarına

---

¹⁷⁵ World Health Organization (WHO), Health Systems in Action: Türkiye, 2022, <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/362347/9789289059213eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, son erişim tarihi. 22.06.2025.

¹⁷⁶ Urban Refugees of Marmara: Process Management of Municipalities (Marmara Belediyeler Birliği & Turkish-German University & UN-Habitat) – Mart 2022, https://preparecenter.org/wp-content/uploads/2022/08/urban-refugees-of-Marmara-report_220817_123711.pdf, son erişim tarihi. 25.06.2025.

¹⁷⁷ International Labour Organization (ILO), Work Permits and Employment of Syrian Refugees in Turkey, Geneva, 2022, https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@arabstates/@robeirut/documents/publication/wcms_559151.pdf, son erişim tarihi. 25.06.2025.

¹⁷⁸ TÜRKONFED, Kayıt Dışı Ekonomi ve Göçmen İstihdamı, 2022, <https://turkonfed.org/tr/icerikler/arastirma-raporlari>, son erişim tarihi. 21.06.2025.

ayrılmıştır. ¹⁷⁹ 2024 verilerine göre¹⁸⁰, geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilere sağlanan sağlık sigortası primleri ve barınma merkezleri için ek olarak yaklaşık 3,6 milyar TL talep edilmiştir. Avrupa Sayıştayının (ECA) 2024 tarihli özel raporunda¹⁸¹, AB tarafından Türkiye’ye tahsis edilen fonların harita bazlı değil proje bazlı verildiği ve bu sebeple fonların etkili kullanımının güvence altında olmadığı ve ekonomik verimlilik ile sürdürülebilirlik açısından hala yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Ocak 2025’te Trump yönetimi tarafından ABD dış yardım programlarına yönelik kesintiler ilan edilmiştir. Reuters’e göre¹⁸², bu kararlar arasında özellikle Suriye’ye tahsis edilen yaklaşık 237 milyon USD’lik yardımın iptal edilmesi dikkat çekicidir. Bu kesinti, dış finansmana ciddi şekilde bağımlı olan mülteci destek ve geri dönüş programlarını doğrudan etkileyerek, özellikle Türkiye gibi mülteci yükü taşıyan ülkelerde finansal zorluklara yol açmıştır.

Görüşümüze göre, Türkiye’de mülteci sayısındaki artış, AB fonlarının daralması ve Amerikan fonlarının kesintiye uğramasıyla birleştiğinde, sivil toplum kuruluşlarının hizmet kapasitesinde azalma yaşanmakta; bu durum ekonomik zorlukların daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

(2) Göçmen Tanımı

Uluslararası hukukta farklı göçmen tanımları bulunur. Bir tanıma göre ‘kişisel rahatlık’ maksadıyla herhangi bir zorlama olmadan kişinin göç etmesi durumunda kişiye ‘göçmen’ denilmektedir. ¹⁸³ Başka bir tanıma göre ise, çeşitli nedenlere dayanarak bulunduğu ülkeyi terk ederek ‘*yerleşmek maksadıyla*’ başka bir ülkeye giden kişiler göçmen olarak adlandırılmaktadır. ¹⁸⁴ Ya da vatandaşlık bağı ile bağlı

¹⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Şubat 2024, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/02/Strateji-ve-Butce-Baskanligi-2023-Yili-Faliyet-Raporu.pdf?>, son erişim tarihi. 24.06.2025.

¹⁸⁰ T.C. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı, Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu, 2024, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Kurumsal/Strateji/Performans-Raporu/2024/07-Temmuz/31-Temmuz/2024-Yili-Kurumsal-Mali-Durum-Beklentiler-Raporu.pdf>, son erişim tarihi. 25.06.2025.

¹⁸¹ European Court of Auditors, The Facility for Refugees in Turkey – EU Support Has Helped, but Sustainability Remains a Concern (Special Report No. 06/2024), Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024, https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2024-06/SR-2024-06_EN.pdf, son erişim tarihi. 25.05.2025.

¹⁸² Reuters, Trump administration suspends 237 million in Syria aid as part of foreign assistance cuts, <https://www.reuters.com/world/middle-east/trump-administration-suspends-237-million-syria-aid-2025-04-07>, son erişim tarihi. 25.05.2025.

¹⁸³ Çicekli, **Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar**, s.23.

¹⁸⁴ Çelikel, Öztekin Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s.22.

oldukları ülkeyi ekonomik, siyasi, sosyal veya dini nedenlerle terk ederek başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla giden kişiler göçmen olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁵ Göçmenlik ekonomik nedenlerden kaynaklı olarak uyruk ya da ikamet ülkesinin gönüllü şekilde terkedilmesi olarak da tanımlanmaktadır.¹⁸⁶

Bir ülkeye göçmen olarak kabul edilen, yasal girişlerine ve daimî kalışlarına izin verilen kişilere daimî yerleşmeciler (permanent residence) denir. Göçmenleri yasal/yasa dışı göçmen, kısa vadeli/uzun vadeli göçmen olarak ayrı kategorilere ayırabiliriz. Bu durumda daimî yerleşme amacı olmayan göçmenler de olabilir.

Anglo sakson hukukunda göçmenlik geniş yorumlanarak göç eden tüm yabancıları kapsamaktadır.¹⁸⁷ Ancak Türk hukuku ve Kıta Avrupası hukuku ülkeye gelen kişileri genel olarak “yabancı” olarak tanımlayarak göçmenliği daha farklı şartlara bağlar ve dar yorumlar. Göçmen, ülkesini zorunluluktan ziyade ekonomik kaygılar ile terketmiş iken mülteci; güvenlik sebebiyle ülkesini terketmek zorunda kalan kişidir.¹⁸⁸

Göçmen kavramını dar yorumlayan Türk Hukuku; 5543 sayılı İskân Kanunu’nun 3. maddesinde göçmen kavramı tanımlamıştır. Tanıma göre göçmen; *‘Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.’* Görüldüğü üzere İskân Kanunu’nun göçmen tanımında yerleşmek maksadı unsuruyla birlikte Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlılık unsuru öne çıkarılmıştır.¹⁸⁹ Bu unsurun var olup olmadığı ilgili kanunun 7. maddesinde yer aldığı üzere Cumhurbaşkanlığı Kararı ile tespit edilecektir.

Bir kişinin Türk soyundan olduğunun belli başlı araştırmalarla belirlenme ihtimali olsa dahi kişinin Türk kültürüne bağlı olup olmadığını tespit etmek kanımızca çok mümkün gözükmemektedir. Unsura getirilen eleştirilerin sonucunda Türk

¹⁸⁵ Doğan, **Türk Yabancılar Hukuku**, s.7.

¹⁸⁶ Aslıhan Erbaşı, *‘Türk Hukukunda Sığınmacı ve Mülteci Hakları’*, Legal Hukuk Dergisi, S.56, 2009, s. 1152.

¹⁸⁷ Süheyla Balkar Bozkurt, *‘Göçmenlerin Türk Vatandaşlığını Kazanması’*, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.13, S.163-164, 2018, s.82.

¹⁸⁸ Eroğlu, Taşkıran, *‘Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu’*, s.110.

¹⁸⁹ Bozkurt, **Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku – Mülteci Statüsü ve Sığınma**, s.82.

soyundan olduğu tespit edilenlerin Türk kùltürüne bağlı olduğu karinesiyle hareket edilerek uygulamadaki sorunun çözümlmesi amaçlanmıştır. ¹⁹⁰ Bu çözüml olduğu yerindedir aksi halde bir kişinin Türk soyundan geldiği tespit edilse bile diğer hususun tespiti uygulamada olduğu zor hatta imkânsız olacaktır.

Yerleşme amacıyla ÷lkeye gelme unsuru da İskân Kanunu'nun aradığı bir göçmen olma unsurudur. Bu bakımdan kişinin geçici bir süreyle ÷lkeye gelmiş olması ve yerleşme amacının bulunmaması kişinin göç etmediği anlamına geldiğinden hareketle böyle kimseler de göçmen sayılmayacaktır. ¹⁹¹

Bu unsurların bulunmasının yanında bir de kişinin göçmen sayılması için İskân Kanunu'nun 4.maddesi kapsamında yer alan olumsuz unsurları da taşıması gerekmektedir. Buna göre Türk kùltürüne bağlı olup Türk soyundan gelen kişi sınır dışı edilirse veya bu kişilerin ÷lkeye gelmeleri güvenlik bakımından uygun görülmezse her ne kadar Türk soyu ve kùltürüne bağlılık bulunsun bu kişiler göçmen olarak anılmayacaktır.

İskân Kanunu göçmen kavramını sınırlayıcı olarak tanımlanmıştır. Ancak uluslararası hukuka bakıldığında göçmen kavramına daha geniş tanımlamadığı gör÷lmüştür. Uluslararası hukukta m÷ltecilik ve göçmenlik tanımlarının ana farkının göç nedenine bağlı olduğunu söylemek gerekir. Kişi zorunlu olmayan sebeplerle göç ediyorsa göçmen, zorunlu olan nedenlerle göç ediyorsa diğer unsurların varlığı ile birlikte m÷lteci sayılacaktır.

f. Devlet Vatandaşı Azınlıklar

Azınlıklar, bir devlet içerisinde nüfusun diğer kesiminden daha az sayıda olan bu devletin vatandaşı olan ancak nüfusun geri kalanından daha farklı etnik, dini ya da dilsel özelliklere sahip kùltürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini dayanışma içerisinde devam ettiren gruplara verilen isimdir. ¹⁹² Azınlıkların devlet vatandaşı olduğu noktada yabancı olarak değeriendirilmeyeceği açıktır.

¹⁹⁰ Doğan, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, s.220.

¹⁹¹ Bozkurt, **Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku – M÷lteci Statüsü ve Sığınma**, s.86.

¹⁹² Doğan, **Türk Yabancılar Hukuku**, s.14.

BM İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması raporörü Francesco Capotorti azınlık kavramının yabancı kavramıyla eşdeğer olmadığını altını çizmiş ve devletin vatandaşı olan azınlıkların kuşkusuz ki diğer devlet vatandaşları gibi eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu vurgulamıştır.¹⁹³ Bu bakımdan azınlıklar devletin vatandaşı olduğu müddetçe diğer çoğunluk gruba mensup devlet vatandaşlarıyla tamamen eşit haklara sahip durumdadır.

g. Ayrıcalıklı Yabancılar

Devlet aralarında yaptıkları çok taraflı ya da iki taraflı antlaşmalar ile bazı devlet vatandaşlarına özel haklar tanıyarak o devletin vatandaşlarını ayrıcalıklı yabancı haline getirebilir.¹⁹⁴ Bu ikili ya da çok taraflı sözleşmeler ikamet, seyahat ya da ticaret gibi konularda anlaşılan ülke vatandaşlarına avantaj sağlanan düzenlemeler içermektedir.¹⁹⁵

Diplomatlar, konsolosluk mensupları ya da askerler veya uluslararası kuruluş görevlileri gibi kişiler de bazı avantajlar ile ayrıcalıklı yabancılar kategorisinde değerlendirilebilir.

B. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) Kapsamında Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma

YUKK yürürlüğe girmeden önce yabancılar ve uluslararası korumaya dair düzenlemeler sistematik bir çatı altında toplanmamıştı. YUKK'un yürürlüğe girmesiyle birlikte, yabancıların ülkeye girişi, kalışı ve sınır dışı edilmesi konularında temel ve sistematik bir düzenleme oluşturuldu. YUKK, uluslararası koruma statülerini, ikamet izin türlerini, yabancıların sınır dışı edilmesi ve idari gözetim prosedürlerini düzenleyen bir kanundur. YUKK ile birlikte ulusal düzlemde ilk kez mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin kapsamlı bir yasal temel oluşturulmuştur.¹⁹⁶ Nitekim, kanunun amacı, yabancıların ülkeye girişleri, kalışları, çıkışları ve Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamı, usulü ve esasını

¹⁹³ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s.23.

¹⁹⁴ Ergül, 'Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri', s.223-224.

¹⁹⁵ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s. 25.

¹⁹⁶ Bülent Çicekli, '6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun Türk Yabancılar ve Mülteci Hukukuna Getirdiği Yenilikler', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.63, S.4, 2014, s. 618.

düzenlemektir. Bu bölümde Türk hukukunda uluslararası koruma ve geçici koruma statüsüne dair düzenlemeler ele alınmaya çalışılacaktır.

Uluslararası koruma, yerinden edilmiş kişilerin sığındıkları ülkede hak ve sorumluluklara sahip olmasını sağlamaktadır.¹⁹⁷ Yabancıya uluslararası koruma statüsü verilmesi, dört temel aşamadan oluşmaktadır.¹⁹⁸ Bu aşamalar; başvuru, kayıt ve kontrol, mülakat ve karar aşamasıdır.

Uluslararası koruma başvuruları Valiliklere bizzat¹⁹⁹ yapılır. YUKK madde 65'e göre ülke içinde ya da sınır kapılarında kolluğa yapılan başvurular derhal valiliklere bildirilir ve süreci Valilikler yönetir. Koruma başvuruları Valilik tarafından kaydedilir²⁰⁰ ve kayıt tarihinden itibaren 30 gün içinde başvuran ile görüşülür.²⁰¹ Bu görüşmede başvurucuya uluslararası korumaya uygun olup olmadığını anlayacak sorular sorularak mülakat yapılır. YUKK madde 75/1 doğrultusunda, yabancının avukatı sürece sadece gözlemci olarak katılabilir.²⁰² Uluslararası koruma başvuruları kişilerin özel durumları dikkate alınarak değerlendirilir. Örneğin, refakatsiz çocuklar bakımından çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek²⁰³ değerlendirme yapılır iken; özel ihtiyaç sahipleri, 67. madde dahilinde kanunda yazılan haklardan öncelikli olarak faydalandırılacaktır. Statü belirleme aşamasında, yabancının menşe ülkesine dair uluslararası raporların dikkate alınması, kamu düzeni ve bireysel çıkar

---

¹⁹⁷ Esra Tekin, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Göre Yabancıların Türkiye'de İkameti", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014, s.22. Rifat Erten, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme", İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.19, S.1-3, 2015, s.15vd.

¹⁹⁸ Lale Burcu Önüt, "İdari Usul ve İdari Yargı Kararları Işığında Uluslararası Koruma Statüsü Başvuruları", Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, C.14, S.2, 2024, s. 640.

¹⁹⁹ YUKK madde 65 gereğince 'Başvuru sahibi, başvuruları aynı gerekçeyle dayanan ve kendisiyle birlikte gelen aile üyeleri adına başvuru yapabilir. Bu durumda, ergin aile üyelerinin, kendi adlarına başvuruda bulunulmasına yönelik muvafakati alınır.'

²⁰⁰ YUKK madde 69/1' göre; 'Uluslararası koruma başvuruları valiliklerce kaydedilir'.

²⁰¹ YUKK madde 75/1'e göre 'Etkin ve adil karar verebilmek amacıyla, başvuru sahibiyile kayıt tarihinden itibaren otuz gün içinde bireysel mülakat yapılır'.

²⁰² Bu durum doktrinde eleştirilmektedir. Mülakat belgesi, konuya dair uyuşmazlığın esasına yönelik önemli bir belgedir. Bu aşamada avukatın, yabancının öznel ve nesnel durumuna dair iddialarını hukuksal olarak aktarma imkanına sahip olmaması, avukatların yetki alanını daraltan bir düzenleme olarak görülmektedir. Bu görüş için bkz. Nazım Taha Koçak, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Avukatla Temsil Sorunu", İstanbul Barosu Dergisi, C.89, S.3,2015, s. 112.

²⁰³ YUKK madde 66/1-a'ya göre; 'Refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır'.

arasındaki hassas dengenin sağlanması, korku, risk ve inandırıcılık değerlendirilmesinin gereği gibi yapılması önemlidir.²⁰⁴

YUKK 78. maddenin 1. fıkrasına göre, kayıt tarihinden en geç 6 ay içinde süreç, İl Göç Genel Müdürlüğü tarafından sonuçlandırılır. Süreci olumlu sonuçlanan kişiye uluslararası koruma kimlik belgesi verilir. Kanunun 64. maddesi kapsamında bazı kişiler uluslararası korumadan yararlandırılmaz. Uluslararası koruma başvurusu sürecinde; yabancının zulme uğramaktan haklı nedenle korktuğuna dair gerçek bir riskle yüzyüze olmadığına görülmesi, başvuru dilekçesi ve mülakat arasında çelişkili ibarelerin bulunmaması başvurunun reddine sebep olabilmektedir.²⁰⁵ Olumsuz karara karşı YUKK madde 80/1 gereğince idari itiraz ve yargı yolu açıktır. Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu, başvurunun reddine ilişkin idari itirazı incelemektedir.²⁰⁶

Uluslararası koruma başvurusunun reddi, başvurunun geri çekilmiş sayılması, uluslararası korumanın haricinde tutulma ve kabul edilmezlik kararlarına karşı yargı yoluna başvurabilecek olan kişi, İdare tarafından verilmiş olan kararların hukuka uygunluğun tespiti için dava açabilir. Nitekim, bu kararlar, birel idari işlem olup; icrai niteliğe sahiptir ve idari yargıda dava açılması mümkündür.²⁰⁷ Başvuru sahibi kişiler yargılama sürecinde avukat ile ücretlerini kendileri karşılamak suretiyle temsil edilebilir, maddi imkânsızlık yaşayan kişiler adli yardımdan faydalanabilir ya da sivil toplum kuruluşlarından destek alabilir. Uluslararası koruma başvurusunun reddine ilişkin davada idari yargı, mülakat tutanağında başvurucunun bireysel durumu ve nesnel koşullar dahilinde yeterli incelemenin yapıp yapılmadığını, yabancının zulüm görme konusunda haklı bir korku taşıyıp taşımadığına dair inandırıcı gerekçelerin olup olmadığını araştırmaktadır.²⁰⁸

---

²⁰⁴ Önüt, “İdari Usul ve İdari Yargı Kararları Işığında Uluslararası Koruma Statüsü Başvuruları”, s. 653-658.

²⁰⁵ Kasım Ocak, “6458 Sayılı Kanun Uyarınca Yapılan Uluslararası Koruma Başvurularının Türk İdari Yargısında Ele Alınması”, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.23, S.4, 2019, s. 380-389.

²⁰⁶ Oğuz Sancakdar, “The Legal Status of “Conditional Refugees” in the light of Turkish Administrative Jurisdiction Decisions”, **Projecting Migration Over The Next Twenty Years and Beyond**, Edited By Sibel Safi, Lale Burcu Önüt, Cambridge Scholars Publishing, 2022, s.191.

²⁰⁷ Önüt, “İdari Usul ve İdari Yargı Kararları Işığında Uluslararası Koruma Statüsü Başvurular”, s.644.

²⁰⁸ Sancakdar, “The Legal Status of “Conditional Refugees” in the light of Turkish Administrative Jurisdiction Decisions”, s.195.

Başvurusu olumlu sonuçlanmış ve uluslararası koruma statüsüne sahip olmuş yabancının, 85. madde kapsamında yer alan durumlarda uluslararası koruma statüsü son erecektir. Örneğin; kişi kaybettiği vatandaşlığını yeniden kazanırsa, terk ettiği ülkeye kendi rızasıyla dönüş yaparsa, üçüncü bir ülkenin korumasından yararlanırsa ya da ölürse uluslararası koruma statüsü sona erer. Sona ermenin yanında 86. madde de yer alan hallerde uluslararası koruma statüsü iptal de edilebilir. Sahte belge kullandığı tespit edilenler, hile veya aldatma yoluyla gerçek olmayan beyanlar vasıtasıyla statüyü kazanmış olanların uluslararası koruma statüsü iptal edilir. Bu karara karşı da yabancı idari yargı yoluna başvurulabilir.

YUKK düzenlemelerinde uluslararası koruma kapsamında mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri düzenlenmiştir. Ek olarak Kanun; geçici koruma statüsüne ilişkin düzenlemeleri de içermektedir. Uluslararası koruma statüsüne ilişkin uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda mahkeme, yabancının öncelikle mülteci statüsünde olup olmadığını araştırmakta; bu statüde bulunmadığı halde şartlı mültecilik, bu da mümkün değilse yabancının ikincil koruma statüsünde olup olmadığını değerlendirmektedir.²⁰⁹

Bu doğrultuda sırasıyla, ilgili başlıkta uluslararası koruma kapsamında mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri incelenecektir. Geçici koruma statüsüne ilişkin düzenlemeler ayrıca bu bölümde ele alınacaktır.

1. YUKK Kapsamında Mülteci

2000li yıllarda artan göç hareketleri coğrafi konumu sebebiyle ülkemizi göç hareketlerinin varış noktası haline getirmiştir. Ulusal ve uluslararası hukuktaki çelişkileri gideren ve yabancıların ülkeye giriş, kalış ve çıkışına dair önemli düzenlemeler içeren YUKK'un yürürlüğe girmesi gerekliliği doğmuştur. YUKK

---

²⁰⁹ Sibel Safi, **Mülteci Hukuku**, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2017), s. 700.

öncesi dönemde benimsenen mülteci-sığınmacı ayrımı yerine YUKK'un getirmiş olduğu mülteci-şartlı mülteci ayrımı bu anlamda büyük öneme sahiptir.²¹⁰

Öncelikle hatırlatmak gerekir ki 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmedir. Anayasa madde 90/5 uyarınca temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmeler kanun ile aynı konuda farklı hükümler içeriyorsa oluşabilecek uyumsuzluklarda uluslararası sözleşmeler esas alınmalıdır. Bu noktada YUKK ile uluslararası sözleşmelerin çatışması halinde uluslararası sözleşmelerin uygulanması gerektiği belirtilmelidir.

YUKK'un 61. maddesindeki tanıma göre mülteci; Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir gruba mensubiyeti, siyasi görüşlerinden ötürü zulme uğrayacağından haklı sebeple korktuğu için vatandaşı olduğu ya da ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan veya vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan, korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya , vatandaşı olduğu ya da ikamet ettiği ülkeye dönemeyen ya da korkusu sebebiyle dönmek istemeyen kişidir.

Tanıma bakıldığında bir kişinin mülteci olarak tanımlanabilmesi için ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı kişinin zulme uğrayacağından haklı nedenle korkması gerekmektedir. 61. maddede tanımlanan mülteci kavramı neredeyse tamamen 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün getirdiği düzenlemeler ile örtüşmektedir. Bu anlamda mevzuatlar arasında bir çatışma bulunmamaktadır. Zulme uğramaktan haklı nedenle korkma unsuru söz konusu olduğunda 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında ele aldığımız gibi YUKK için de ilgili kriterlerin geçerli olacağını söyleyebiliriz.

1951 Sözleşmesi devletlere mülteci tanımlamasına coğrafi kısıtlama getirme özgürlüğü tanımıştır. YUKK'un '*Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle*' sınırlama getirmiş olması uluslararası antlaşmalara uygundur.²¹¹

---

²¹⁰ Mürvet Ece Büyükçalık, 'Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları', Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 109-112.

²¹¹ Aynı yönde görüş için bkz. Dost, '*Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu*', s. 46.

Daraltıcı yorum yapılarak Türkiye'ye Avrupa dışından gelen sığınma taleplerinin YUKK kapsamında mülteci statüsü kapsamında değerlendirilmemesi eleştirilmektedir.²¹² Bu eleştirinin ana sebebi Avrupa ülkeleri dışından aynı koşullarda gelen kişilerin maddde 62'nin son cümlesi kapsamında üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalmasına izin verilmesidir. 61. madde ise böyle bir sınırlama getirmemektedir. Ancak kanımızca Türkiye'nin coğrafi konumu sebebiyle çok göç alan bir ülke olması, bu sınırlamayı anlaşılır kılmaktadır.²¹³

2. YUKK Kapsamında Şartlı Mülteci

Önceki başlıklarda da aktarıldığı üzere, ülkemiz 1951 Cenevre Sözleşmesini coğrafi çekince ile kabul etmiş olup; bunun sonucunda, ulusal mevzuatımız YUKK'ta da mülteci-şartlı mülteci ayrımı yapılmıştır.²¹⁴ Bu çerçevede YUKK madde 62, coğrafi ayrımı baz alan bir şartlı mülteci tanımı yapmaktadır. Düzenlemeye göre; Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini, tabiiyeti ve belli bir gruba mensubiyedi veya siyasi düşüncelerinden ötürü zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korkan ve bu sebeple vatandaşı olduğu ya da ikamet ettiği ülkeye dönemeyen, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan kişiye şartlı mülteci statüsü verilmektedir

Mülteci ve şartlı mülteci statüleri tanımları oldukça benzerdir. Statüleri birbirinden iki nokta ayırmaktadır.²¹⁵ İlki tanıma getirilen coğrafi sınırlamadır. İkincisi ise 62. madde kapsamında şartlı mülteci kabul edilen kişinin üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'ye kalmasına izin verilmesidir. 61 ve 62. madde

---

²¹² Amnesty International, Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye'de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor Raporu. 2016, Indeks: EUR 44/3825/2016.

²¹³ Dost, 'Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu', s. 46.

²¹⁴ Sancakdar, "The Legal Status of "Conditional Refugees" in the light of Turkish Administrative Jurisdiction Decisions", s.184.

²¹⁵ Elif Altınok Çalışkan, "Mülteciler ve Sığınmacılar Hakkında İdarenin Görevleri-Yetkileri ve Yargısal Denetim, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, s.12.

düzenlemeleri coğrafi sınırlama noktasında katıdır. Bu sebeple idarenin coğrafi sınırlamayı aşan şekilde takdir yetkisini kullanması mümkün değildir.²¹⁶

a. Afganistandan Gelen Şartlı Mülteciler

Türkiye, Afganistan göçünde öncelikle transit ülke konumundayken daha sonra hedef ülke konumuna gelmiştir.²¹⁷ Afganistan, 1979 senesi ve sonrasında oldukça çalkantılı bir döneme girmiştir. Can güvenliği, sağlık ve eğitim haklarından mahrumiyet, kadın ve çocukların haklarının kısıtlanması nedeniyle Afganistanlı kişiler ülkelerini zorunlu nedenlerle terk etmeye başlamıştır. Özellikle 2014 yılından sonra İran'ın ekonomisinin bozulması ve parasının ciddi değer kaybetmesi ülkemizi Afganistanlılar için hedef ülke haline getirmiştir.²¹⁸

1979 öncesinde Afganistan göçünün ana teması ekonomik sıkıntılar iken 1979-2001 yılları arasında göçün teması değişmiş ve 1978 Darbesiyle Afganistan Marksist Demokrat Parti ve Sovyet işgalinin de sonucunda göç dalgası başlamıştır.²¹⁹ 1989'da Sovyetlerin çekilmesi sonucu oluşan iç savaş ve daha sonra 2001'de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) destekli müttefiklerin Taliban ile savaşması, göç hareketlerini arttırmıştır. Taliban'nın düşmesi ile bir süre Afganistan'a geri dönüşler yapılmıştır. Ancak 2021 yılında Taliban'nın tekrar yönetimi ele almasıyla; silahlı çatışmalar, şeriat düzeni, kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcı muameleler zorunlu göçe neden olmuştur.²²⁰

Afganistan'da yaşanan insan hakları ihlallerinin uzun süredir devam ettiği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında ve Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Raporları ile Uluslararası Af Örgütü tarafından hazırlanan raporlarda da yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde görülmüş olan M.S.S / Belçika ve Yunanistan Büyük Daire Kararı²²¹'nda da yer aldığı üzere, Afganistan 1979

²¹⁶ Dost, 'Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu', s.47-48.

²¹⁷ Cihangir Karakaya, Esra Nur Karakaya, 'Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar', International Journal of Cultural and Social Studies, Issue:1, 2022, s.101.

²¹⁸ Emre Doğu, 'Uluslararası Koruma Kapsamında Bulunan Afganistan Uyruklu Yabancıların Gelecek Beklentileri: Nevşehir İli Örneği,' Göç Araştırmaları Dergisi, C.8, S.1, 2022, s.50-53.

²¹⁹ Karakaya, 'Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar', 102 vd.

²²⁰ Sema Çörtoğlu Koca, 'Türkiye'de Düzensiz Göçmen Olarak Bulunan Afganların Hukuki Statülerine İlişkin Değerlendirmeler', Public and Private Law Bulletin: (İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2022), s.877.

²²¹ M.S.S / Belçika ve Yunanistan Büyük Daire Kararı. Başvuru No: 30696/09, Karar Tarihi:21.01.2011

yılından beri silahlı çatışmalar nedeniyle karışmış durumdadır. BMMYK raporlarında da aktarıldığı üzere Afganistandaki durum, ciddi ve yaygın insan hakları ihlallerinin eşlik ettiği silahlı mücadele olarak değerlendirilebilmektedir.²²²

Taliban'ın Afganistan kontrolünü ele geçirmesinden sonra, Ağustos 2023 tarihine kadar BMMYK verilerine göre uluslararası koruma ihtiyacı olan 1 milyon 600 binden fazla Afganistanlı komşu ülkelere ulaşmıştır.²²³ Uluslararası Af Örgütü'nün 2022'de hazırlamış olduğu "Bizi İnsan Yerine Koymuyorlar" Afganların Türkiye ve İran'dan Hukuka Aykırı Geri Gönderilmeleri isimli raporda²²⁴ Afganistan'da ciddi insan hakkı ihlallerine uğrama riskinin bulunduğu bu nedenle hiçbir Afganistanlının menşe ülkesine geri gönderilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

BMMYK'nın Ağustos 2021'de yayımlamış olduğu "Afganistan'a Geri Dönüslere İlişkin UNHCR Pozisyonu" isimli raporda²²⁵; uluslararası askerî birliklerin Afganistan'dan çekilmesinin ardından ülkenin büyük bir bölümünde güvenlik ve insan hakları bakımından hızlı bir gerileme yaşandığı belirtilmiştir. BMMYK bu sebeple tüm ülkelere Afganistan'dan kaçarak ülkelerine gelmiş sivililer konusunda geri göndermeme ilkesine riayet etmeleri yönünde çağrıda bulunmuştur.

Avrupa Birliği İltica Ajansı, Afganistan'daki mevcut duruma ilişkin 5 Temmuz 2023 tarihinde yayımlanan kapsamlı bir rapor hazırlamıştır.²²⁶ Raporun amacı, Afganistan'dan gelen sığınmacıların uluslararası koruma ihtiyaçlarına dair veri sağlamaktadır. Raporda Ağustos 2021'de Taliban'ın yönetime geçmesiyle birlikte siyasi muhalefete yer kalmadığı, gözetiler, şiddet ve baskının arttığı, medyanın sınırlandığı, gazeteci ve insan hakları aktivistlerinin tutuklandığı, şeriatın uygulanacağı belirtilse de kanunların yasal çerçeveye alınarak belirlilik ilkesini karşılanmadığı aktarılmaktadır. Mahkemelerde görev yapan hakimlerin hepsinin erkek ve medrese eğitimi görmüş Taliban üyeleri olduğu belirtilmektedir. Ülkede çok sayıda

²²² BMMYK, Afganistanlı Sığınmacıların Uluslararası Korumaya İhtiyaçlarını Değerlendirmek İçin Rehber, 2009, s.7 vd.

²²³ Operational Data Portal, https://data.unhcr.org/en/situations/afghanistan?utm_source=chatgpt.com, son erişim tarihi: 20.05.2025.

²²⁴ Uluslararası Af Örgütü, "Bizi İnsan Yerine Koymuyorlar" Afganların Türkiye ve İran'dan Hukuka Aykırı Geri Gönderilmeleri, 2022, s.5 vd.

²²⁵ BMMYK, "Afganistan'a Geri Dönüslere İlişkin UNHCR Pozisyonu", 2021.

²²⁶ Rapor için bkz. <https://euaa.europa.eu/publications/afghanistan-country-focus> , son erişim tarihi:10.01.2025.

kırbaçlama cezası ve kamuya açık alanda infaz uygulamaları gerçekleştirildiği not edilmiştir. Ek olarak Taliban tarafından eski hükümet zamanında görev yapmış olan kamu ve güvenlik sektörü çalışanları, kadın ve kız çocukları, Hazaralar ve Şiiler gibi azınlıkta olan dini ya da etnik gruplar hedef durumundadır.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi de 13 Ekim 2023 tarihinde “Afganistan ve Afgan Mülteciler İçin Gelişen İnsani Kriz” isimli 2522(2023) numaralı kararı yayımlamıştır. Karar metninde, etnik ve dini azınlıkların, özellikle Hazaralar, Tacikler, Hristiyanlar, LGBITQ+ bireyler, kadınların dışlanması ve ayrımcılığa maruz bırakılmaları ve hedef haline getirilmeleri ciddi biçimde kınanmaktadır.

Şubat 2023 tarihinde yayımlanan Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği’nin Afganistan’dan Kaçan Kişilerin Uluslararası Koruma İhtiyaçlarına İlişkin Kılavuz Notu ²²⁷ tarafından da dile getirildiği üzere aynı şekilde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Afganistan’dan gelen kişilerin sınır dışı edilmeleri ve zorla geri gönderilmelerinin kabul edilebilir olmadığına altını çizmiş ve özellikle refakatsiz şekilde sığınma ülkesine gelmiş çocukların uluslararası korumaya alınması gerektiğini de ifade etmiştir.

Her ne kadar Afganistan’nın Türkiye’ye sınırı olmasa da Afganistan’daki mevcut siyasi rejimin ve sonuçların ışığında Afganistanlı kişiler tehlikeli bir göç yolculuğunu göze alarak ülkemize gelmektedir. ²²⁸ Göç yollarının güvensizliği ve tehlikeli olması, kadın ve kız çocuklarının ülkemize varmasını da zorlaştırmaktadır. Erkeklerin ise savaşıma zorlanması göç etmeleri üzerindeki en önemli etkenlerden biridir.²²⁹

Yapılan araştırmalarda Afganistan’dan gelen çoğu kişinin ülkede yaşanan çatışma ortamından kaçtığı, bu faktörü iş imkanlarının olmaması, yeterli sağlık ve eğitim imkanlarının bulunmaması, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi olduğu

²²⁷ “Guidance Note On The International Protection Needs of People Fleeing Afghanistan – Update I”, <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain?docid=63e0cb714> , son erişim tarihi: 10.01.2025.

²²⁸ Sertaç Tümtaş, ‘Türkiye’nin Düzensiz Afgan Göçü Zorunlu Göç Mü “İstila” Mı?’, Gaziantep University Journal of Social Sciens, S.21, C.1, 2022, s.346-347.

²²⁹ Çörtoğlu Koca, ‘Türkiye’de Düzensiz Göçmen Olarak Bulunan Afganların Hukuki Statülerine İlişkin Değerlendirmeler, s.878.

görülmektedir.²³⁰ Uygulamada²³¹ LGBTIQ + Afganistanlı kişilerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığından kaçarak ülkemize geldiği ancak uğradıkları baskı nedeniyle ülkemize geldiklerinde de LGBTIQ+ birey olduklarını sakladıkları, uluslararası koruma başvurularında bu konuları dile getirilmekten çekindikleri gözlemlenmektedir.

Afganistan’da 2021 yılından itibaren kadın ve çocuk haklarında ciddi gerilemeler yaşanmış olup, kızlar ve genç kadınların eğitime erişimden mahrum kaldığı,²³² kadın haklarına dair ciddi hak ihlallerinin yaşandığı ve Afganistan’ının kadınlar için yaşanması mümkün olmayan bir ülke hale geldiği görülmektedir. “The Taliban’s War on Women: The Crime Against Humanity of Gender Persecution in Afghanistan” isimli raporda;²³³ kadınların kamusal alandaki varlıklarını ortadan kaldıracak kısıtlamalar yapıldığı ve kadınların temel hak ve özgürlüklerinden mahrum kaldıkları raporlanmıştır. Birleşmiş Milletler Kadın birimi temsilcisi Alison Davidian, 2024 yılında hazırlanmış olan Afghanistan Gender Country Profile 2024 isimli raporu aktarırken²³⁴, kadınları ve kız çocuklarını hedef alan, onları temel haklarından mahrum eden ve özerkliklerini ortadan kaldıran sayısız kararname ve açıklamanın” yapıldığını vurgulamıştır. Kadınların ev dışında yüzünü, vücudunu ve sesini gizlemesi zorunluluğu getiren uygulamaların Taliban yönetimi tarafından yasalaştırılması, Birleşmiş Milletler temsilcileri tarafından kınanarak, bu yasaların kadınların kişilik haklarına saldırı olduğunu aktarmaktadır²³⁵

Görüldüğü üzere Afganistan’dan zorunlu göç eden kadınlar için, ülkelerine geri dönmek varlıklarını neredeyse tamamen kaybetmek anlamına gelmektedir. Göç deneyimlerini paylaşan Afganistanlı sığınmacılar Afganistan’da vuku bulan olayları

---

²³⁰ Doğu, ‘Uluslararası Koruma Kapsamında Bulunan Afganistan Uyraklı Yabancıların Gelecek Beklentileri: Nevşehir İli Örneği’, s.53-58.

²³¹ AB Projesi (GİZ – Alman İ birliği Kurumu CLIP 2-Yerel İnsiyatifler Projesi) kapsamında koruma avukatı olarak kilit mülteci gruplarla yapılan birebir görüşmelerden elde edilen verilere dayanılmaktadır.

²³² Afghanistan Humanitarian Needs and Response Plan 2024 (December 2023), OCHA, , <https://www.unocha.org/publications/report/afghanistan/afghanistan-humanitarian-needs-and-response-plan-2024-december-2023-endaripsi> son erişim tarihi:20.02.2025.

²³³ “The Taliban’s War on Women:The Crime Against Humanity of Gender Persecution in Afghanistan”, Amnesty International, International Commission of Jurists, 2023.

²³⁴ Afghanistan Gender Country Profile 2024, UN WOMEN, 2024, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-06/Gender-country-profile-Afghanistan-en.pdf>.

²³⁵ “Taliban’dan Yeni Yasaklar: Kadınların Sesi Sokakta Duyulamayacak” <https://www.bbc.com/turkce/articles/cnyge738490>, son erişim tarihi. 22.12.2025.

işaret ederek kesinlikle geri dönmek istemediklerini hatta imkanları olursa ailelerini de yanlarında tutmak istediklerini belirtmektedir. ²³⁶ Hatta imkân verildiği takdirde çoğu sığınmacının Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, İngiltere ya da diğer Avrupa ülkelerine de gitmek istediği araştırmalarda kayda geçmiştir. ²³⁷

Türkiye’de uluslararası koruma statüsü sahibi ya da insani ikamet izniyle kalan Afganistanlı sığınmacıların yanında henüz yasal kayda erişemeyen çok sayıda kişi olduğu bir gerçektir. Göç İdaresi Başkanlığı’nın 2024 yıl sonu istatistikleri göz önüne alındığında, en yüksek sayıyla uluslararası koruma başvurusu yapan uyruk Afganistanlılar olarak karşımıza çıkmaktadır. ²³⁸

Tablo 1.5. Uluslararası Koruma Başvurusu Uyruk Dağılımı Verisi

Sıra	Uyruk	Başvuru Sayısı
1	Afganistan	5.500
2	Irak	2.776
3	İran	1.416

Afganistandan ülkemize gelerek sığınma talep eden kişiler uluslararası koruma başvurusu yapmaktadır. Bu kapsamda kişilerin özel durumları da dikkate alınarak genelde şartlı mülteci statüsünü haiz oldukları söylenmelidir. Bazı Afganistanlı kişiler, özel durumları dahilinde ikincil koruma kapsamında da değerlendirilebilir. Ayrıca insani ikamet izni ve kısa dönem ikamet izni ile de çok sayıda Afganistanlının ülkemizde bulunduğunu söylemek gerekmektedir.

Afganistan’nın mevcut durumu her zaman uluslararası koruma başvurularının olumlu değerlendirileceği anlamına gelmemektedir. Kişilerin iddialarını delil olarak dosyaya sunamaması²³⁹, başvuruçuların çelişkili ifadeler vermesi, beyanların somut

²³⁶ Kutay Üstün, Berivan Vargün, ‘Uluslararası Göç ve Afgan Göçmenler Örneği’, Ardahan Üniversitesi İdari Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.6, 2022, s.83.

²³⁷ Doğu, ‘Uluslararası Koruma Kapsamında Bulunan Afganistan Uyruklu Yabancıların Gelecek Beklentileri: Nevşehir İli Örneği’, s.58.

²³⁸ Verileri için bkz. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>, son erişim tarihi: 25.05.2025.

²³⁹ Koca, ‘Türkiye’de Düzensiz Göçmen Olarak Bulunan Afganların Hukuki Statülerine İlişkin Değerlendirmeler, s. 890.

bilgi ve belgelere dayanmaması uluslararası koruma başvurusunun kabul edilmemesine sebep olabilir.

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan Abdolghafoor Rezael Başvurusunda²⁴⁰ Afganistanlı başvuran 2004 yılında İran'a gittiğini orada mezhep sorunları yaşadığı için kaçak yollardan Türkiye'ye geldiğini beyan etmiştir. Başvuranın imza yükümlülüğünü yerine getirmemesinden ötürü uluslararası koruma başvurusunun geri çekilmiş sayılmasına dair karar verilmiştir. Başvurucunun ifadelerinde çelişkilerin bulunduğu ve beyanlarının somut belgeye dayanmadığı gerekçeleriyle İdare Mahkemesi ilgili kararı hukuka uygun bulmuştur. Sürecin sonunda başvuru hakkında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Anayasa Mahkemesi; o dönemde Taliban terör örgütü faaliyetlerinin devam ettiğini kabul etmekle birlikte başvurucunun kendisinin ve ailesinin bu durumdan nasıl etkileneceğini aktarmadığını ve bu konuda bilgi sunmadığını belirtmiştir. Bu nedenlerle Anayasa Mahkemesi ilgili başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. Belirtmek gerekir ki Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesinden sonra gerçekleşen insan hakkı ihlalleri tüm ülkeye yayılmış, kişilerin bu kapsamda uluslararası koruma başvurularının kabul edilmesi gerekli hale gelmiştir.

Bu bilgiler ışığında Afgansitanlı kişilerin ülkemizde uluslararası koruma statüsüne başvurduğu ve genelde şartlı mülteci olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu sebeple ilgili konu şartlı mülteci başlığı altında incelenmiştir.

3. YUKK Kapsamında İkincil Koruma

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımına uymayan fakat uluslararası korumaya ihtiyacı olan kişilere, Avrupa devletlerinde 'de facto mülteci', 'savaş mültecisi' ya da 'insani sığınmacı' gibi isimler vererek ülkelerinde kalmalarına izin veriliyordu ancak; hukuki temeli olmayan uygulamalar uygulamada önemli sorunlara sebep olmaktaydı.²⁴¹ 2004 yılına geldiğimizde 2004/83/EC Avrupa Direktifi

²⁴⁰ Abdolghafoor Rezgel Anayasa Mahkemesi Başvurusu. E.2015/17762. Karar Tarihi. 01.12.2017.

²⁴¹ Ergüven, Özturanlı, '*Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye*', s.1035, Büyükçalık, '*Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları*', s.114.

vasıtasıyla konuya hukuki temelde bir çözüm aranmış ve uluslararası korumanın hem mültecileri hem de ikincil koruma statüsü sahibi kişileri kapsadığı belirtilmiştir.²⁴²

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde yer alan işkence ve kötü muamele yasağı, Birleşmiş Milletler İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani ve Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin 3. maddesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. Maddesi gereğince de ikincil koruma statüsünün oluşturulması önemlidir.

İkincil koruma statüsüne dair düzenlemeler, 63. madde ile kanun kapsamına girmiştir. İkincil koruma statüsüne dair düzenlemeler; uluslararası hukukla çelişmeyen genişletici bir düzenlemedir. Bu düzenlemenin YUKK içerisinde yer alması, yerel mevzuatımızın zenginliğini göstermektedir.

YUKK madde 63, mülteci ve şartlı mülteci olarak nitelendirilmeyen kişilere yöneliktir. Bu kişilerin menşe ya da ikamet ülkesine geri gönderilmesi halinde ölüm cezasına mahkum olacak olması, ölüm cezasının infaz edilecek olması, işkence, kötü muamele ya da onur kırıcı cezaya maruz kalacak olması halinde ya da uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışmalarda ve ayırım gözetmeyen şiddet eylemlerinden şahsına yönelik ciddi tehditle karşılamak olması durumlarında menşe ve ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehditler nedeniyle yararlanmak istemeyen kişilere ikincil koruma statüsü verilecektir.

Bu tanımdan anlaşılacağı üzere mülteci ve şartlı mülteci olmamak kaydıyla geldiği ülkeye gönderildiği durumda ölüm cezasına muhatap olacak, işkence ya da insanlık dışı muameleye maruz kalacak ya da silahlı çatışma nedeniyle şahsına yönelik ciddi bir tehditle karşılaşacak kişiler ikincil koruma statüsünü haiz olabilir.²⁴³ Mülteci tanımında zulüm tehditi unsuru öne çıkarken ikincil koruma statüsü bakımından ağır tehdit ve tehlike unsuru öne çıkmaktadır.

---

²⁴² Goodwin-Gill, 'Challenges to Protection, The International Migration Review', s. 325.

²⁴³ Dost, 'Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu', s. 61-62, Karaca, 'Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüleri Altındaki Yabancıların Sınırdışı Edilmeleri', s. 146.

4. YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Geçici Koruma

Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar ve Suriye sınırlarından ülkemize kitlesel akın şeklinde başlayan göç hareketinin sonucu olarak geçici koruma statüsü yerel mevzuatımız kapsamında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bu sebeple geçici koruma statüsü YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği²⁴⁴ kapsamında incelenecektir.

a. Genel Olarak Geçici Koruma

Tarih boyunca kitlesel akın halinde yerinden edinmiş kişilerle karşılaşabilmekteyiz. 1936 İspanya iç savaşından dolayı yerinden edilenler, İngiltere ve Fransa’ya sığınmış ve bu ülkede kendilerine geçici sığınma hakkı tanınarak ‘güvenli sığınak’ sağlanmıştır.²⁴⁵ Macaristan’da yaşanan ‘Ekim Devrimi’ sonrası yerinden edilen 200.000 kişiye de Yugoslavya ve Avusturya tarafından geçici sığınma verilmiştir. ²⁴⁶ 1956-1968 Sovyetlerin Çekoslovakya işgalinin sonrası ülkesinden kitlesel olarak kaçan Çek ve Slovaklara Avrupa tarafından verilen koruma da aynı şekilde geçici sığınmadır. 1980lerin başında Güney ve Güney Doğu Asya’da yaşanan ‘Vietnamlı Bot İnsanları Krizi’ esnasında ‘temporary refugee’ yani ‘geçici mülteci’ kavramı ilk kez kullanılmıştır. ²⁴⁷ Bu krizde Güney Vietnam’ın düşüşüyle birlikte siyasi muhalifler, etnik azınlıklar, eski rejimi destekleyen kişiler, dini topluluklar aşırı kalabalık ve güvensiz teknelerle kitlesel olarak ülkeyi terketmiştir. Hayatta kalan kişiler Tayland, Malezya gibi ülkelere ulaşmış ancak bu ülkeler mülteci popülasyonunu kaldıramamıştır. 1979 Cenevre Konferansı ile ABD, Fransa gibi ülkeler Vietnamlı mültecileri geçici koruma statüsü ile kabul etmiştir.

Kitlesel akın ile birlikte yerinden edilmiş kişilere sağlanacak geçici koruma, esasen Eski Yugoslavya iç savaşı ile Avrupa’nın merceğine girmiştir. ²⁴⁸ Nitekim

²⁴⁴ Geçici Koruma Yönetmeliği. R.G.22.10.2014. R.G. S.291153.

²⁴⁵ Deborah Perluss, Joan F. Hortman, ‘*Temporary Refugee: Emergence of a Customary Norm*’, Virginia International Law Review, 1986, s.559, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Dış Politika UAM, Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Bağlamında Rusya-Ukrayna Çatışması Sempozyum Programı, 2022, Eren, *Geçici Korumanın Yeniden Doğuşu: Avrupa Birliğinde Ukraynalıların Hukuki Statüsü*, s.91 vd.

²⁴⁶ Matthew J. Gibney, ‘*Between Control and Humanitarianism: Temporary Protection in Contemporary Europe*’, Georgetown Immigration Law Journal, 2000, s.689, Esra Yılmaz Eren, *Geçici Korumanın Yeniden Doğuşu: Avrupa Birliğinde Ukraynalıların Hukuki Statüsü*, s.93.

²⁴⁷ Eren, *Geçici Korumanın Yeniden Doğuşu: Avrupa Birliğinde Ukraynalıların Hukuki Statüsü*, s.93, Sten A. Bronee, ‘*The History of Comprehensive Plan of Action, International Journal of Refugee*’, S.4, C.4, 1993, s.539.

²⁴⁸ Nuray Ekşi, ‘*Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü*’, Legal Hukuk Dergisi, C.10, S.229, 2012, s. 45-46.

Avrupa'nın o dönemki sosyal ve siyasal hareketlerinin sonucu olarak Avrupa Birliği Konseyi Yönergesi²⁴⁹ oluşturulmuş bu yönerge geçici korumanın hukuki temelini oluşturmuştur. Geçici Koruma Yönergesi (Temporary Protection Directive) yerinden edilmiş kişilerin kitlesel akın durumunda sağlanacak geçici korumanın asgari koşulları ve bu kişilerin kabulü ve kabulünün sonuçlarının üstlenilmesi, silahlı çatışmadan ya da yaygın şiddetten kaçan veya sistematik ve genel insan hakları ihlalleri nedeniyle ciddi risk altında olan kişilere geçici koruma statüsü verilmesine ilişkin bir yönergedir.

250

Yönergenin 2 inci maddesinin a fıkrasında yurdundan ayrılmaya zorlanarak üçüncü ülkeden gelen ve ülkelerine geri dönemeyen kişilerin kitlesel sığınması ya da kitlesel sığınma tehlikesi altında olması durumunda, akınlı olumsuz biçimde etkilenmeksizin başa çıkılamayacağına dair riskin bulunması halinde kişilerin menfaatleri doğrultusunda acil ve geçici koruma sağlanacağı düzenlenmiştir.²⁵¹ 2/ d fıkrasına göre ise kitlesel sığınma; belli bir ülke ya da bölgeden gelen çok sayıda kişinin kendiliğinden ya da yardım neticesinde Topluluğa ulaşması olarak tanımlanmıştır.

Yönergeye göre geçici korumanın süresi bir yıl olup, ancak; konsey kararı ile korumanın iptal edildiği durumlar hariç olmak üzere en fazla bir yıllık müddet için altı aylık periyotlar halinde uzatılabilir. Böylece 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde açıkça yer almayan geçici koruma, Avrupa Birliği hukukuna girmiştir.

252

2011 yılından itibaren başlayan ve Suriye'den ülkemize iki buçuk milyondan fazla insanın göç etmesine neden olan gelişmeler ülkemiz açısından da geçici koruma prosedürlerinin düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar ve bunun sonucundaki kitlesel göç hareketi çok sayıda kişinin topraklarımıza girmesine neden olmuştur. Kitlesel akın halinde ülkemize gelen

²⁴⁹ 20 Temmuz 2001 tarihli 1001/55/EC (AT) sayılı Avrupa Birliği Yönergesi.

²⁵⁰ Ekşi, 'Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü', s.45-46.

²⁵¹ Avrupa Birliğinde Geçici Koruma, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç idaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/avrupa-birliginde-gecici-koruma>, son erişim tarihi: 15.05.2025.

²⁵² Büyükçalık, 'Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları', s.129.

kişilerin yasal statülerinin belirlenmesi, ülkemiz açısından oldukça önemli hale gelmiştir.²⁵³

2012 yılı ortalarına dek saldırılardan kaçmak maksadıyla Türkiye'ye gelen Suriyeliler, Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle ülkemizi acil kaçış noktası olarak görmüştür. Aslında saldırı, şiddet ve tehdit sona erince ülkelerine dönmeyi amaçladıklarını ifade eden Suriyeliler bu şiddet olaylarının sona ermemesi sonucunda Türkiye'de kalma eğilimi göstermiştir. Bu durumun sonucunda Suriye popülasyonu kampları aşmıştır.²⁵⁴ İşte bu sebeplerle geçici koruma özellikle Suriye'de yaşanan iç savaş sonrası akın halinde ülkemize gelen Suriyelileri korumak maksadıyla²⁵⁵; yasal kalış kurallarını düzenlemek amacıyla yerel mevzuatımıza da girmiştir.²⁵⁶

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin 2012 tarihli raporunda 29 Nisan 2011 tarihinde iki yüz elli kişilik bir grup Suriyelinin Hatay'a geldiği ve Türkiye'ye giriş yaptığı, geri göndermeme ilkesi kapsamında ülkemizin bu kişileri ülkeye kabul ettiği ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere '*misafir*' tabiriyle ülkemizde kalma hakkı tanıdığı ifadelerine yer verilmiştir.

Bu kişilerin Geçici Koruma Yönergesi kapsamında geçici koruma rejimine tabi oldukları belirtilerek 'Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulü'ne Dair Yönerge' kapsamında hareket edilmiştir.²⁵⁷ Bunu takiben YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nin de yürürlüğe girmesiyle birlikte artık, Suriyeli kişilerin Türkiye Cumhuriyeti'nden sığınma talep etmesi durumunda geçici koruma statüsü kapsamında değerlendirileceği söylenmelidir.

²⁵³ Çolak, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi: Suriyeli Mülteciler', s.25-26-27, Ergüven, Özturanlı, 'Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye', s.104.

²⁵⁴ Davis, 'Syria's Crisis Great Decisions', Foreign Policy Association, s.72-73.

²⁵⁵ Ayşe Yasemin Aydoğmuş, 'Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınırdışı Edilmesi', Public and Private International Law Bulletin, Volume:37, Issue:2, MHB, C.37, S.2, s.143, Çelikel/Gelgel, Çiçekli ve Ekşi benzer görüştedir.

²⁵⁶ Karaca, 'Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüleri Altındaki Yabancıların Sınırdışı Edilmeleri', s.146-147.

²⁵⁷ Büyükcılık, 'Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları', s.133.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere; geçici koruma, kitlesel sığınma olaylarıyla bağlantılıdır.²⁵⁸ Kitlesel sığınma; ülkeye sığınan topluluğun büyüklüğü ve ani hareketi nedeniyle bireysel olarak koruma statüsü vermenin imkânsız olduğu noktada sığınan ülkelerin daha hızlı aksiyon alabilmek ve kişilerin insan haklarına erişimini kolaylaştırmak bakımından bulmuş olduğu bir çözüm yoludur.²⁵⁹ En öz ifadeyle geçici koruma, geri göndermeme ilkesine işlevlik kazandırarak ülkeye giren çok sayıda sığınmacının sığınan ülkede korunmasını sağlayan bir mekanizmadır.²⁶⁰

b. YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Geçici Koruma

YUKK madde 91'e göre geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış ve ülkesine geri dönemeyen kişilerin acil ve geçici koruma bulmak için kitlesel olarak sınırlarımıza gelmesi veya sınırlarımızı geçmesi durumunda yabancının sahip olacağı statüdür. Geçici koruma statüsüne sahip olma şartları, ülkeden ayrılmaya zorlanmak ya da geri dönememek, bu nedenle kitlesel olarak sınırlarımıza gelmek ve acil koruma talep etmektir.²⁶¹

2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği geçici koruma rejimi ile ilgili ayrıntılı bir düzenlemedir. Nitekim YUKK madde 91/2 yönlendirmesinin bir sonucu olarak yürürlüğe giren ilgili yönetmeliğin amaçlar ve kapsam başlıklı 1. maddesinde; Yönetmeliğin, uluslararası koruma talebi bireysel değerlendirmeye alınamayanlara sağlanacak geçici koruma işlemlerinin usul ve esaslarını, bu kişilerin ülkeye kabulü, ülkede kalışına dair hak ve yükümlülükleri, ülkeden çıkışlarına dair yapılan işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri düzenlediği belirtilmektedir.

Yönetmeliğin 3. maddesinde geçici korumanın tanımı yapılmıştır. Kanun maddesine benzer şekilde ülkesinden ayrılmaya zorlanmış ve ülkesine geri dönemeyen kişilerin acil ve geçici korunması amacıyla kitlesel olarak ya da kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelmiş ya da sınırlarımızdan geçmiş ve

---

²⁵⁸ Dost, 'Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu', s.52.

²⁵⁹ Guy S. Goodwin-Gill, 'Challenges to Protection, The International Migration Review', s.335, Büyükkalık, 'Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları', s.128-129.

²⁶⁰ Çiçekli, '6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Türk Yabancılar ve Mülteci Hukukuna Getirdiği Yenilikler', s.621.

²⁶¹ Dost, 'Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu', s. 53.

uluslararası koruma talepleri bireysel olarak değerlendirmeye alınmamış kişilere sağlanan koruma olarak tanımlanmıştır. Bu noktada kişinin ülkeye bireysel olarak ya da topluluk içinde gelmesinin bir önemi yoktur. Asıl odak noktası o anda kitlesel bir hareketin mevcut olmasıdır.²⁶² Geri gönderme yasağı kapsamında bu kişileri ülkelerine geri gönderemeyen devlet; sınırdan geçen yabancılara insan hakları hukuku çerçevesinde gerekli insani yardımları sunmalıdır.²⁶³

Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin f fıkrasında belirtilen suçlardan suçlu bulunanlar, Türkiye dışında hangi amaçla olduğu farketmeksizin zalimane eylemlerde bulunduğunu düşündürecek nedenleri olanlar, bu suçlara iştirak eden ya da tahrik edenler, silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde kalıcı şekilde bunu sonlandırmayanlar, terör eylemlerinde bulunan, planlayan ya da iştirak edenler, ciddi suçtan mahkumiyet ile topluma karşı tehdit oluşturanlar, milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturanlar, Türkiye'de işlenmesi halinde hapis cezası verilecek suç ya da suçları daha önce işleyenler ve bu cezayı çekmemek maksadıyla menşe ya da ikamet ülkesini terkedenler, uluslararası mahkemelerce insanlık suçu işlediği tespit edilen, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 4. Kısım 7. Bölümünde yer alan suçları işleyenler geçici korumadan yararlanamaz, yararlanmış ise geçici korumaları iptal edilir. Bu konuda yetkili İl Göç Genel Müdürlüğü olup valiliklere kısmen veya tamamen yetki devri yapılabilir.

Kişilere geçici koruma sağlamak devletin insiyatifinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kanaatine bırakılmıştır. Yönetmeliğin 8. maddesi dahilinde geçici koruma statüsü kazanmamış kişiler geçici barınma merkezlerinde idari gözetim kararı olmaksızın barındırabilir ve geri dönüş prosedürleri sağlanana kadar Bakanlık tarafından verilen usul ve esaslara tabi olurlar. Geçici barınma merkezleri, idari gözetim merkezlerinden farklı yapıda olup, idari gözetim prosedürlerine tabi değildir.

---

²⁶² Karaca, 'Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüleri Altındaki Yabancıların Sınır dışı Edilmeleri', s. 147, Aydoğmuş, *Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır dışı Edilmesi*, s. 147.

²⁶³ Sema Çörtoğlu Koca, Canan Kavşat, "Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Koruma Kararının Kapsamı, Alınması ve Sona Ermesi", *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 2015, s. 339-340.

Geçici koruma bireysel olarak dört şekilde sona erebilir. Bunlar; kişilerin kendi ülkelerine gönüllü olarak geri dönüş yapması, üçüncü güvenli ülkeye yerleşmesi, ikamet ya da çalışma vizesi gibi farklı bir statüye geçiş yapması ya da uluslararası koruma statülerinden birine geçiş yapılmasıdır.²⁶⁴

8. maddenin 1. fıkrasındaki koşullar sebebiyle geçici koruma iptal edebileceği gibi mazeretsiz olarak bildirim yükümlülüğünü üç kez üst üste yerine getirmeyen geçici koruma sahibinin geçici koruma statüsü de Valilik tarafından iptal edilebilir. Statüsü iptal edilen kişilerin ülkemize yeniden gelmesi durumunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından bireysel değerlendirme yapılır.

Son zamanlarda ülkemizde geçici koruma statüsüne sahip Suriyeli kişilerin varlığı daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Mülteci karşıtı söylemler Suriyelilerin toplu olarak sınır dışı edilmesine yöneliktir. Türkiyede yasal olarak geçici koruma statüsünü haiz kişilerin sınır dışı edilmesi hukuken mümkün değildir. Toplu sınır dışı etme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 4 no.lu protokolü madde 4 kapsamında yasaktır. Geri göndermeme ilkesi kapsamında Suriye'deki iç karışıkların devam etmesi durumunda bu kişilerin sınır dışı edilmesi hukuken mümkün olmayacaktır. Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında Bakanlık teklifi ve Cumhurbaşkanı kararıyla geçici koruma toplu olarak sonlandırılabilir. Bu durumda geçici koruma tamamen durdurulur ve koruma altındakilerin ülkesine dönmesine ya da kanun kapsamında belirlenen koşulları haiz olanların Türkiye'de kalabilmesine izin verilebilir. Ancak bu durumda mutlaka bireysel değerlendirmeler yapılması gerektiği söylenmelidir.

c. YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi

Geri göndermeme ilkesi, yabancının temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını amaçlayan çok önemli bir ilkedir. Bu ilkenin yabancının temel hak ve özgürlükleri dahilinde önemi, tezimiz kapsamında hak ve özgürlükler özelinde ayrıca ele alınacaktır.

YUKK madde 4, ilgili kanun kapsamındaki hiç kimsenin, işkenceye, insanlık dışı muameleye tabi tutulacağı ya da ırkı, dini, tabiyeti, belirli bir gruba mensubiyeti

---

²⁶⁴ Dost, 'Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu', s. 63.

veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere geri gönderilmeyeceğini düzenlemektedir.

Geçici Koruma Yönetmeliği geri göndermeme ilkesini 6. madde kapsamında ele almıştır. İlgili maddeye göre hiç kimse işkenceye, kötü muameleye, ırkı, dini, tabiyeti belirli toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da hürriyeti tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez. Geçici Koruma Yönetmeliği m.6/2'ye göre, ülkemizden gönderilmesi gerekmesine rağmen, geri göndermeme ilkesi kapsamında ülkemizden gönderilemeyecek yabancılar hakkında idari tedbirler alınabileceğini düzenlemektedir.

Geri göndermeme ilkesi, yabancıнын bireysel durumu ile gönderileceği ülkedeki güncel koşullar birlikte değerlendirilerek, kötü muameleye maruz kalma veya yaşam hakkının ihlali bakımından gerçek bir risk bulunduğunu gösteren maddi gerekçelerin bulunması durumunda uygulanmaktadır.²⁶⁵

Anayasa Mahkemesi, K.A. başvurusunda²⁶⁶; Suriyeli yabancıнын geri göndermeme ilkesi Suriye'ye geri gönderilip gönderilemeyeceğini incelemektedir. Somut davada, yabancı hakkında YUKK madde 54/1 d gereğince kamu güvenliği ve kamu düzeni gerekçeleriyle sınır dışı etme kararı verilmiştir. İstanbul 1. İdare Mahkemesi'nde görülen dava reddedilmiştir. K.A. ülkesine döndüğü takdirde öldürölme ya da kötü muameleye maruz kalma riski bulunduğunu iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi değerlendirmesinde, AİHM kararlarına da göndermede bulunarak geri göndermeme ilkesinin ele alırken yabancıнын kötü muameleye maruz kalacağına dair inandırıcı esaslı nedenler aramaktadır. İlgili kararda mahkeme, başvuruunun geçici koruma statüsü dahilinde değerlendirildiği belirterek, başvuru hakkında uygulanmış ve uygulanma ihtimali olan sınır dışı etme kararının bulunmadığını belirterek mağdur sıfatının bulunmamasından harekele kişi bakımından yetkisizlik sebebiyle kabul edilemezlik kararı verilmiştir. Bu değerlendirme

²⁶⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Soering/Birleşik Krallık Davası. Başvuru No.14038/88. Karar Tarihi. 07.07.2989. Salah Skeehek / Hollanda. Başvuru No. 1948/04. Karar Tarihi. 11.01.2007. Chanal /UK. Başvuru No. 22414/93. Karar Tarihi. 15.10.1996.

²⁶⁶ Anayasa Mahkemesi K.A. Başvurusu. (Genel Kurul), Başvuru No.2014/13044. Karar Tarihi.11.11.2015.

doğrultusunda Suriyeli geçici koruma statüsü sahibi kişilerin geri göndermeme ilkesi kapsamında Suriye'ye sınır dışı edilemeyeceği söylenmelidir.

d. Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Yasa Dışı Giriş ve Bulunuştan Dolayı Cezalandırılmama

Yönetmeliğin 5. maddesine göre, yabancılar ülkeye giriş yaparken yetkili birimler tarafından tespit edilmeleri ya da makul sürede kendiliğinden yetkili birimlere kayıt olmak üzere başvurmaları halinde ülkeye yasa dışı girişleri ya da yasa dışı bulunuşlarından ötürü idari para cezası uygulanmayacaktır. Ancak bu kişilerin yasa dışı giriş konusunda geçerli gerekçeleri bulunmuyorsa idari para cezası uygulanacaktır.

Bu madde kapsamında yabancıların yetkili makama makul sürede başvurusu önemlidir. Makul süreden kasıt; ülkeye giren yabancıların kendisi ve aile üyeleri için asgari koşulları sağladıktan sonra başvurusu yapmasıdır.²⁶⁷

e. Geçici Koruma Statüsüne Sahip Suriyeliler

Yukarıdaki başlıklarla da açıklandığı gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde bulunan Suriyeli kişiler, geçici koruma statüsü kapsamında değerlendirilmektedir. Suriye'den gelen kişiler, kitlesel akın halinde ve Avrupa dışı bir coğrafyadan ülkemiz sınırlarına girmiştir.

Suriyeli kişiler Avrupa dışından gelmiştir ve coğrafi sınırlama ile bağlı olarak YUKK madde 61 kapsamında mülteci statüsünü kazanamaz. Suriyeli kişiler YUKK madde 62 kapsamında şartlı mülteci olarak da değerlendirilemez. Suriyelilerin Türkiye'ye gelme amacı, hükümet rejimini değiştirmek maksadıyla başlayan silahlı çatışmalardan kaçmaktır.²⁶⁸ Ayrıca zorunlu kitlesel göç hareketiyle sınırimıza gelinmiştir. Bu sebeple ikincil koruma statüsü kapsamında da değerlendirilemezler.

---

²⁶⁷ Koca, Kavşat, 'Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Koruma Kararının Kapsamı, Alınması ve Sona Ermesi', s.337.

²⁶⁸ Ekşi, 'Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü', s. 39 vd.

Suriye’den ülkemize gelen kişiler; Avrupa dışı topraklardan, kitlesel akın halinde ve silahlı çatışmadan kaçmak gayesiyle sınırlarımıza gelmiştir. Bu nedenle geçici koruma statüsü kapsamında değerlendirilirler.

8 Aralık 2024 tarihinde Esad rejiminin düşmesiyle birlikte Suriyeli kişilerin geçici koruma statülerinin devam edip etmeyeceği hususu tartışılmaya başlanmıştır.²⁶⁹ Esad rejimi devrilmiş olsa da Suriye hakkında düzenlenen güncel durum raporlarında; Suriye’deki şiddet eylemlerinin henüz sonlanmadığı, ciddi alt yapı sorunlarının var olduğu ve güvenlik problemlerinin devam ettiği görülmektedir.²⁷⁰ Suriye’de Esad rejiminin düşmesiyle birlikte, Suriye’nin güvenli bir ülke haline gelip gelmeyeceği de merak edilmektedir. Suriye’nin güvenlik durumu, Türkiye’de bulunan geçici koruma statüsü sahibi kişilerin yasal kalış haklarını mutlaka etkileyecektir.

Ülkemiz son yaşanan gelişmelerin ışığında Suriyeli kişilerin ülkelerine dönüşünü kolaylaştırmak amacıyla, 1 Ocak 2025- 1 Temmuz 2025 arasında aile üyelerinden birinin 3 kez ile sınırlı olmak üzere Suriye’yi ziyaret edebileceği belirtilmiştir. Suriye’ye gönüllü geri dönüş süreçleri konusunda da kolaylaştırıcı prosedürler benimsemiştir. Gelecek dönemde nasıl gelişmeler olacağı bilinmemekle birlikte, Suriyeli kişilerin geçici koruma prosedürleri hakkında önemli tartışmalar yaşanacağı da gerçektir.

5. İnsani İkamet İzni

Ülkemizde uluslararası koruma statülerine ya da geçici koruma statüsüne sahip olmayan ancak geri göndermeme ilkesi kapsamında ülkemizde bulunmaya devam eden yabancılar da vardır. İnsani ikamet izni bir ikamet izni türüdür. Ancak diğer ikamet izin türlerinden farklıdır. İnsani ikamet izni madde düzenlemesindeki şartların

²⁶⁹Euronews, 2025’in Başından Bu Yana Bir Milyon Mülteci Suriye’ye Geri Döndü, <https://tr.euronews.com/2025/03/24/2025in-basindan-bu-yana-bir-milyon-multeci-suriyeye-geri-dondu>, son erişim tarihi. 25.05.2025. Evini Yeniden İnşa Etmek: Salih’in Suriye’ye Dönüş Yolu, 16.05.2025, <https://www.unhcr.org/tr/news/stories/rebuilding-home-salih-s-path-back-syria-0>, son erişim tarihi. 23.05.2025.

²⁷⁰ UNHCR Regional Flash Update #14, Syria Situation Crisis, 13 February 2025. (<https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/unhcr-regional-flash-update-14-syria-situation-crisis-13-february-2025>), son erişim tarihi:29.04.2025.

bulunması halinde ikamet iznine dair şartlar aranmaksızın bu ikamet iznini kazanmak mümkündür.

YUKK düzenlemelerine göre, haklarında sınır dışı etme ya da ülkeye giriş yasağı kararı alınmış kişilerin ülkeden çıkışları yaptırılamadığında, ülkeden ayrılmaları makul veya mümkün görünmediğinde, kişiler insani ikamet başvurusu yaparak Türkiye’de yasal kalış hakkı sağlayabilir. Bu nedenle ilgili başlık altında genel olarak ikamet izinleri ve insani ikamet izni düzenlemesi incelenecektir.

a. Genel Olarak İkamet İzinleri

İkamet izni türleri YUKK ve YUKK’un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik düzenlemelerinde yer almaktadır. YUKK’un 30. maddesi ikamet izni çeşitlerini düzenlemiştir. Bunlar; kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet iznidir. İkamet izni vermek noktasında idarenin takdir yetkisi bulunmaktadır Ancak, emredici veya sınırlayıcı hallerde İl Göç İdarelerinin takdir yetkisi bertaraf edilmiştir. ²⁷¹

İkamet iznine başvuru talebi, yabancıdan gelmelidir. Ancak; bu noktada insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni diğer ikamet izinlerinden ayrılmaktadır. Bu iki ikamet izni için, idare yabancının başvuru olmadan da ikamet izinlerini re’sen düzenleyebilir. Ancak uygulamada idarenin re’sen düzenleme yapması nadiren görülmektedir.

YUKK madde 43’de düzenlenen uzun dönem ikamet izni, ‘imtiyazlı’ bir yabancılık oluşturmaktadır. ²⁷² Kesintisiz olarak en az sekiz yıl ikamet izniyle Türkiye’de kalmış olmak, son üç yıl içinde sosyal yardım almamış olmak, kendisi veya varsa ailesinin geçimini sağlayacak yeterli ve düzenli gelir kaynağına sahip olmak, geçerli sağlık sigortasına sahip olmak kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehdit oluşturmamak gereklidir.

---

²⁷¹ Nuray Ekşi, ‘Mahkeme Kararları Işığında İnsani İkamet İzni’, Public and Private International Law Bulletin, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, S.38, C.2, 2018, s.248.

²⁷² Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s.101, Doğan, **Türk Yabancılar Hukuku** s. 91 vd.

YUKK'un 31. maddesi kapsamında kısa dönem ikamet izi düzenlenmiştir. Bilimsel amaçla gelen, Türkiye'de taşınmazı bulunan, ticari bağlantıları olan veya iş kuracaklar, hizmet içi eğitim programlarına katılacak kişiler, öğrenci değişim programı gibi amaçlarla gelenler, turizm amaçlı kalacaklar, kamusal tehdit oluşturmayacak hastalıkları sebebiyle tedavi görecekle, adli ve idari makamların talepleriyle ülkede kalması gerekenler, aile ikamet izninden kısa dönem ikamet iznine geçenler, Türkçe öğrenme kursuna katılacaklar, kamu kurumları aracılığıyla eğitim, araştırma, staj veya kurslara katılacaklar, Türkiye'de yükseköğrenimini tamamlayanlardan mezuniyet tarihinden itibaren altı ay içerisinde müracaat edenler, Türkiye'de çalışmayan ancak Cumhurbaşkanınca belirlenecek kapsam ve tutarda yatırım yapacaklar ve bu kişilerin yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan çocuğu veya bağımlı yabancı çocuğu, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşları kısa dönem ikamet iznine başvurabilir. Bu kişilerin genel sağlık ve güvenlik standartlarına uygun barınma şartlarına sahip olması, gerektiğinde ikamet ettiği ülkeden adli sicil kaydını gösteren belgeyi sunması, adres bilgilerini vermesi ve Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyecek yabancılardan olmaması gerekmektedir.

YUKK madde 34 ise aile ikamet iznini düzenlenmiştir. Bu ikamet izniyle yabancılar, mülteciler veya ikinci koruma statüsü sahiplerinin eşi ve çocuğuna da Türkiye'de yasal kalış hakkına sahip olabilmektedir.

YUKK madde 38'e göre; Türkiye'de bir yükseköğretim kurumunda ön lisans, lisans, yüksek lisans ya da doktora öğrenimi görecekle yabancılar, öğrenci ikamet iznine başvurabilmektedir.

Uzun dönem, kısa dönem, aile, öğrenci ikamet izinlerinin yanında YUKK madde 48 gereğince insan ticareti mağduru kişilerin ya da insan ticareti mağduru olduğuna dair kuvvetli şüphe bulunan kişilerin bu sürecin etkilerinden arınabilmeleri ve yetkililerle iş birliği yapmak konusunda karar verebilmelerinin sağlanması amacıyla diğer ikamet izin şartları aranmaksızın otuz gün süreli insan ticareti mağduru ikamet izni alabildiği görülmektedir. Bu ikamet iznine başvuru bizzat başvuru olabilir. Ya da idare tarafından re'sen düzenlenebilir.

İnsan ticaretine dair; Türk Ceza Kanunu madde 80, BM Palermo Protokolü, İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Konseyi Sözleşmesi, YUKK, İnsan Ticareti ile Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik'te düzenlemeler bulunmaktadır. İnsan ticareti, kişileri metalaştıran, insanlık dışı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷³ Zorla çalıştırma, cinsel sömürü, fuhuş, organ ticareti mağdurları insan ticareti mağduru olarak değerlendirilebilir. Ancak, uygulamada insan ticareti mağdurunun tespitini yapmak çok zordur. Bu nedenle 2016 tarihli İnsan Ticareti Mağdurlarının Korunması ve İnsan Ticareti ile Mücadele Hakkında Yönetmeliğin mağdurların tespiti, barınması, destek hizmetlerine erişimi konusunda önemli düzenlemeler içermektedir.

b. İnsani İkamet İzni

YUKK madde 46'da düzenlenmiş olan insani ikamet izni, kanunda sayılı hallerde verilebilen oldukça istisnai bir ikamet iznidir.²⁷⁴ Kanuna göre, diğer ikamet izni şartları aranmadan da insani ikamet izni almak mümkündür.

YUKK kapsamında insani ikamet izni alınabilecek haller sınırlı olarak sayılmıştır. Çocuğun üstün yararı kapsamında insani ikamet başvurusu yapılması mümkündür. Haklarında sınır dışı etme kararı ya da ülkeye giriş yasağı kararı alınmış kişiler ülkeden çıkarılamıyorsa ya da ülkeden çıkarılmaları makul ya da mümkün görülmiyorsa, yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alınması 55. madde kapsamında mümkün değilse, sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurduysa, 72 ve 77. maddelere göre yargı yoluna başvurulduysa, başvuru sahibi kişinin ilk iltica ülkesine ya da güvenli üçüncü ülkeye gönderilmesi süreci devam ediyorsa, acil durumlar, ülke menfaati kamu düzeni ya da kamu güvenliği gibi nedenlerle ülkeye girmesine ve kalmasına izin verilen bir yabancı diğer ikamet izin türlerini alamıyorsa veya olağanüstü durumlar mevcutsa insani ikamet izni verilebilmektedir.

²⁷³ İngiltere Büyükelçiliği, İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfı Yayını, Yayına Hazırlayanlar: S.E. Tuba Dündar, Elif Özer İnsan Ticareti Suçunu Anlamak: STK'lar için Rehber, 2006, s.9 vd.

²⁷⁴ Zeynep Kılıç, "Türkiye'nin Uluslararası Göç Rejiminde İnsani İkamet İzninin İstisnai Özelliği ve Analizi", Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi, S.83, 2023, s. 380 vd.

İstanbul 1. İdare Mahkemesi'nin 2018'de vermiş olduğu bir kararda²⁷⁵; insani ikamet izninin istisnai olduğu ve 46. madde kapsamında sayılan sebepler dışında insani ikamet izninin verilemeyeceği belirtilmiştir. Bu demektir ki insani ikamet izni ancak kanunda sayılan hallerde verilebilir. Ancak uygulamada geçici koruma ya da uluslararası koruma statüsüne başvuru yapılmaksızın insani ikamet iznine başvurulduğu görülmektedir. Uluslararası koruma ve geçici koruma statü sahiplerinin “uydu kentte bulunma zorunluluğunun” olması²⁷⁶, uygulamada aile birleşimi taleplerinin²⁷⁷ sıklıkla reddedilmesi, kişilerin ikamet etmesi istenilen uydu kentlerde istihdam imkanlarının az olması ile büyük şehirlerin uluslararası koruma ve geçici koruma kaydına kapalı olması nedenleriyle büyük şehirlerde ikamet etmek isteyen yabancılar; insani ikamet iznine başvuru yapmaktadır.²⁷⁸ Bu noktada kişilerin belli bir şehirde yaşamak amacıyla insani ikamete başvuramayacağı mutlaka belirtilmeli, mevcut koşulları dahilinde şartlarına uygun koruma prosedürlerine başvuru yapmaları teşvik edilmelidir.

İnsani ikamete çocuğun üstün yararı ilkesi gereğince başvuru yapılabilmektedir. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre çocuğun üstün yararı ilkesi, çocuğu ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun yararının esas alınması gerektiğini belirtmektedir. Çocuğun üstün yararı ilkesi gereğince her çocuk eşit derece korumaya ve hakka sahiptir. Bu noktada yabancı çocuğun da vatandaş çocukla eşit şekilde korunması gerekmektedir.²⁷⁹ Çocuklara ayrımcılık yapılmaması, devletin çocuklara eşit muamelede bulunması ilkeleri kapsamında yasal kayıt prosedürlerine erişemeyen çocukların insani ikamet iznine sahip olabilecek olmaları, olumlu bir düzenlemedir. Çocuğun üstün yararı gözetilerek insan ikamet izni verileceği durumda salt çocuğa tek başına değil, aynı zamanda onun anne ve babasına da insani ikamet verilerek çocuk korunmaktadır.²⁸⁰

²⁷⁵ İstanbul 1. İdare Mahkemesi 27.06 2018 tarihli karar (aktaran: Ekşi, ‘*Mahkeme Kararları Işığında İnsani İkamet İzni*’, s.249.)

²⁷⁶ YUKK madde 77, YUKK Yönetmeliği madde 103, Geçici Koruma Yönetmeliği madde 33.

²⁷⁷ Aile birleşimi; statü sahibi kişilerin aile yakınlarından biri kayda kapalı ilde ikamet etse de aile birleşimi ile statü sahibinin kimliğinin kayda kapalı ile alınmaması ve bunun sonucunda aile bireylerinin farklı illerde yaşamak durumunda kalması sorunudur.

²⁷⁸ Bu uygulama bilgisi, GİZ CLIP 2 projesi kapsamında Suriyeli, Afganistanlı ve Afrikalı danışanlarla yapılan hukuki destek görüşmeleri neticesinde elde edilmiştir.

²⁷⁹ Ekşi, ‘*Mahkeme Kararları Işığında İnsani İkamet İzni*’, s.251.

²⁸⁰ Ekşi, ‘*Mahkeme Kararları Işığında İnsani İkamet İzni*’, s.251.

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'nde görülen bir davada²⁸¹ Tacikistan uyruklu kadın hakkında sınır dışı etme ve idari gözetim kararı verildiği görülmektedir. Kadın hakkında vize ihlali gerekçesiyle sınır dışı etme kararı verilmiştir. Kadının hamile olması nedeniyle idari gözetimi sonlandırılmış ve idari gözetime alternatif yükümlülük olarak imza yükümlülüğü getirilmiştir. Yabancı, insani ikamet iznine başvuru yapmış olup, ilgili başvuru reddedilmiştir. Yapılan değerlendirmede kişi hakkında sınır dışı etme kararı alınmış olsa da kişinin ülkeden çıkarılması mümkün görülmemektedir. Kişinin özel durumu, hamile olmasından kaynaklanan sağlık durumu ve çocuğun üstün yararı ilkesi düşünüldüğünde insani ikamet izni talebinin kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yabancı hakkında YUKK madde 54/1-e bendine göre sınır dışı etme kararı alınmış olsa da yabancının ülkeden çıkmasını engelleyen sağlık durumu mevcuttur. Kişinin acil tıbbi müdahale gerektirecek bir hastalığı geliştirse, geri gönderilmesi gönderileceği ülkenin koşulları kapsamında tedavisi mümkün değilse, Türkiye'de yasal olarak kalabilmesi için acil süreç sona erene kadar YUKK Yönetmeliği m.57 dahilinde insani ikamet izni alabilir.

YUKK m.46/ç kapsamında sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurduğu hallerde, insani ikamet izni alınması mümkündür. Yabancı geçici koruma ya da uluslararası koruma statüne sahipse ilgili yasal kalış statüsü de iptal edilmiş olabilir. Bu noktada sınır dışı etme kararına karşı itiraz sürecinde olan kişi yasal statüsünü de kaybetmiş olabilir. Bu durumda Türkiye'de yasal kalış hakkına sahip olmak, hak ve hizmetlerden yararlanmak için insani ikamet başvurusu yapılması en güvenli yoldur.

YUKK madde 46/1 f bendi uyarınca olağanüstü durumlarda insani ikamet iznine başvurulabilir. Olağanüstü durumun, kesin bir tanımı bulunmamaktadır.²⁸² Her başvurucunun özel durumu dosya üzerinden değerlendirilecektir.

YUKK Yönetmeliği'nin 44. maddesinde insani ikamet iznine yönelik düzenleme yer almaktadır. İlgili yönetmeliğin 44. maddesinin 3. Fıkrasına göre insani

---

²⁸¹ İstanbul Bölge İdare Mahkemesi. 9. İdari Dava Dairesi. 2019/1380 E. 2020/38 K. T. 08.01.2020, lexpera.com, son erişim tarihi. 05.05.2024.

²⁸² A.g.e, s.265 vd.

ikamet izninden diğer ikamet izinlerine geçiş mümkündür. Ancak insani ikamet izninden uzun dönem ikamet iznine geçiş yoktur.

YUKK kapsamında geri göndermeme ilkesi ve sınır dışı etme prosedürleri dahilinde yabancının insani ikamet alması durumu, önümüzdeki bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır.

c. Ukraynalılar

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle başlayan Rusya-Ukrayna gerginliği, 2022 yılının Şubat ayında Rusya'nın Ukrayna işgaline başlamasına dönüşmüş; başta Avrupa Birliği ülkeleri ve özellikle Ukrayna'ya komşu ülkelere kitlesel göç hareketi başlamıştır.²⁸³

UNHCR'nin '2022 Yıl Ortası Eğilimleri Raporu' ışığında dünya çapında zorla yerinden edilmiş insanların Rusya'nın Ukrayna'yı işgali nedeniyle yüzde 15 arttığı ve dünyada her 77 kişiden birinin zorla yerinden edilmiş olduğu belirtilmiştir.²⁸⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi'nin 27 Ocak 2023'te yapmış olduğu Ukrayna ziyaretinde yıkımın çok büyük olduğu ve sivil toplum kuruluşlarının görevlerine aynı kararlılıkla devam etmesi gerektiğini vurgulanmıştır.²⁸⁵ Grandi daha önceki beyanlarında da Rusya-Ukrayna Savaşı'nın dünyaya yayılan sığınmacı akını düşünüldüğünde II. Dünya Savaşı'ndan sonra en hızlı büyüyen ikinci mülteci krizi olarak anmıştır.²⁸⁶ UNHCR'in 2022 Eylül Türkiye Bilgi notunda da Ukraynalı sığınmacı verilerine yer verilmiştir. İlgili bilgi notuna göre; 2022 yılı itibarıyla Türkiye'de 145.000 Ukraynalı mülteci bulunduğu, bu kişilerden 5.116 kişinin uluslararası korumaya başvurduğu görülmektedir.

---

²⁸³ Özlem Işığışok, Selami Kariman, 'Ukraynalı Mülteciler Örneği Üzerinden Avrupa'nın Mültecilere Bakış Açısının Değerlendirilmesi', Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, V.7, Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan, 2022, s.1584-1585.

²⁸⁴ <https://www.unhcr.org/tr/37383-ukraine-invasion-pushes-forcibly-displaced-worldwide-to-103m-in-record-jump.html>, son erişim tarihi: 25.05.2023.

²⁸⁵ <https://www.unhcr.org/tr/38443-unhcrs-grandi-appalled-by-destruction-after-six-day-ukraine-visit.html>, son erişim tarihi: 25.05.2023.

²⁸⁶ Bozkurt, "Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku: Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Mülteci Statüsü ve Sığınma", s.220.

Savaşlar ve siyasi çatışmalar söz konusu olduğunda kişiler kendilerine en yakın komşu ülkeye sığınmaktadır.²⁸⁷ Bu anlamda Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel göç ve Ukrayna'dan komşu ülkelere gerçekleşen kitlesel göç örnek verilebilir. Bu doğrultuda AB ülkeleri ve İngiltere, Ukraynalı mültecilere kapıları sonuna kadar aralamıştır.²⁸⁸

Avrupa Birliği ülkeleri Ukrayna'dan gelen göçü, kitlesel göç olarak kabul etmiştir. Bu kapsamda Ukraynalı mültecileri korumak amacıyla 2001 yılında kabul edilen ancak daha önce uygulanmamış olan AB Geçici Koruma Yönergesini devreye sokarak kitlesel göç hareketine hızlı ve etkili bir yanıt vermeyi amaçlamıştır. AB ülkeleri Ukraynalı mültecileri geçici koruma statüsü kapsamında değerlendirmektedir.²⁸⁹

Ülkemize, Ukrayna'dan gelen kitlesel göç durumu mevcut değildir. Bu sebeple Ukraynalı mülteciler, Türk hukukunda geçici koruma statüsü kapsamında değerlendirilmez.²⁹⁰ YUKK düzenlemesi göz önüne alındığında ise; Ukrayna'dan gelen kişiler Avrupa coğrafyasından geldiği için mülteci kategorisinde değerlendirilmesi mümkün olabilir. Mültecilik statüsünün tanınmadığı noktada bu kişiler özel durumları dahilinde ikincil koruma statüsü kapsamında değerlendirilebilir.²⁹¹

Ukraynalıların, uluslararası koruma başvurusu yapabilecek olmasına rağmen, ülkemizde yaygın olarak insani ikamete başvurduğu ya da doğrudan ikamet izni türlerine başvurduğu gözlemlenmektedir. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın paylaştığı verilere göre²⁹²; Ukraynalılar ülkemizde en fazla ikamet izni bulunan ilk on uyruk arasındadır. Verilere göre 1.05.2025 tarihi itibarıyla 32.660

---

²⁸⁷ A.g.e.

²⁸⁸ Işığışok, Kariman, 'Ukraynalı Mülteciler Örneği Üzerinden Avrupa'nın Mültecilere Bakış Açısının Değerlendirilmesi', s.1591.

²⁸⁹ Hakim Bakır, 'Rusya'nın Ukrayna İşgalinin Avrupa Mülteci Mevzuatı ve Ukraynalı Mülteciler Üzerindeki Hukuksal Etkisi', Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi, S.7, C.2, 2022, s. 54.

²⁹⁰ Bozkurt, Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku: Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Mülteci Statüsü ve Sığınma, s.220, Hasan Basri Bülbül, 'Türkiyedeki Ukraynalıların Hukuki Statüsüne İlişkin Muhtemel Senaryolar', İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.9, S.2, 2022, s. 591.

²⁹¹ Bülbül, 'Türkiyedeki Ukraynalıların Hukuki Statüsüne İlişkin Muhtemel Senaryolar', s. 591.

²⁹² İkamet izni ile ülkemizde bulunan yabancıların yıllara göre dağılımı, ikamet izni ile ülkemizde bulunan yabancıların illere göre dağılımı, ikamet izni ile ülkemizde bulunan ilk 10 uyruk verileri için bkz. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Ukraynalı kişinin ikamet izni ile Türkiye’de kaldığı söylenmelidir. Ancak 2024 yılı sonu verilerine baktığımızda uluslararası koruma başvurusu yapan uyruk dağılımında Ukrayna’nın öne çıkmadığını ve diğer kategorisinde yer aldığını belirtmek gerekir. Bu sebeple Ukraynalı kişiler, ikamet izni başlığı altında ele alınmıştır.

III. YABANCILARIN SINIR DIŞI EDİLMESİ

A. Sınır Dışı Etme

Bu başlık altında sınır dışı etme kavramı, kavramın gelişimi, sınır dışı etme işleminin hukuki dayanakları ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında sınır dışı etme incelenecektir.

1. Genel Olarak Sınır Dışı Etme Kavramı

Sınır dışı etme, kelime anlamıyla “*bir kimseyi ÷lkede yaptığı yasa dışı eylemlerinden dolayı devlet eliyle ÷lke sınırları ötesine çıkarmak*”²⁹³ olarak tanımlanmakta olup, İngilizce karşılığı ‘*deportation*’, Almanca karşılığı ise ‘*deportieren*’dir.

Sınır dışı etme, ÷lkenin güvenliği ve kamu düzeninin koruması gibi meşru amaçlara uygun olarak devlet tarafından tehlikeli atfedilen yabancının, ÷lkeden çıkarılması olarak tanımlanabilir.²⁹⁴ Başka bir tanıma göre sınır dışı etme, insan hareketliliğinin düzenlenmesine vesile olan bir devlet iktidarı pratiğidir.²⁹⁵ Sınır dışı etme, idareden kaynaklanan bir emrin sonucu olarak kişinin ÷lkeden çıkartılması olarak da tanımlanmaktadır.²⁹⁶ Devletler; kamu düzeninin korunması meşru amacı doğrultusunda sınır dışı etme yetkisini kullanmaktadır.²⁹⁷

---

²⁹³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri’nde yer alan TDK anlamına göre, <https://sozluk.gov.tr/>, son erişim tarihi:25.02.2025.

²⁹⁴ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s.124, Nuray Ekşi, **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, (Beta:İstanbul, 3. Baskı, 2021), s.45.

²⁹⁵ Ines Hasselberg, **The Politics of Deportation: Enduring Uncertainty, Deportation, Punishment and Everyday Life**, Berghahn Books, 2023, s.23.

²⁹⁶ M.Z. Necatigil, “*Suçluların İadesi ve Yabancıların Sınırdışı İşlemleri, Kıbrıs Türk Federe Devletlerin Milletlerarası Hukuka İlişkin Bazı Sorunları Sempozyumu*” (6-7 Mayıs 1982), İstanbul, 1983, s.109, Olgun Değirmenci, Alkın Karakurumer, ‘*Suç İşleyen Yabancıların Sınır dışı Edilmesi Tedbirinin Tarihsel Gelişiminin Hukuki Bağlamda İncelenmesi*’, C.9, S.25, 2014,s.25.

²⁹⁷ Altuğ, **Yabancıların Hukuki Durumu**, s.125.

Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik altında yaşayan insan topluluğundan meydana gelmektedir.²⁹⁸ Devlet, ülkesel bütünlük, insan topluluğu ve siyasal ya da bölgesel egemenliğin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.²⁹⁹ Egemenlik yetkisi, uluslararası hukukun ayrılmaz bir ögesidir.³⁰⁰ Bu yetki dahilinde devlet, menfaatleri ile bağdaşmayacak yabancının, ülkesinde bulunmamasına ve ülkeden sınır dışı edilmesine karar verebilmektedir.³⁰¹ Devletler egemenlik yetkileri dahilinde³⁰², ülkenin vatandaşı olmayan bir kişinin ülkeye girişini engelleme ya da bu kişiyi ülke sınırları dışına çıkarma yetkisine³⁰³ sahiptir.³⁰⁴ Toplumdaki düzeni sağlamak amacıyla bu güç kullanılmaktadır.³⁰⁵ Ancak egemenlik yetkisi, sınırsız değildir.

Egemenliğin mutlak olduğuna dair görüşler zamanla etkisini kaybetmiş³⁰⁶, egemenliğin sınırlanabileceği anlayışı kabul edilmiştir.³⁰⁷ İnsan hakları hukukunun gelişmesi bu anlayışın oluşması üzerinde önemli etkilere sahiptir.³⁰⁸ Bu doğrultuda, temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla egemenlik yetkisi sınırlanabilir.³⁰⁹ Nitekim, sınır dışı etme işlemi, yabancının temel ve özgürlükleri üzerinde önemli etkiler doğurabilmektedir.³¹⁰ Bu doğrultuda, sınır dışı etme yetkisinin mutlak bir yetki olmadığı, temel hak ve özgürlüklerin korunmacı amacına uygun olarak, kamu menfaatleri ve yabancının temel hak ve özgürlükleri arasındaki denge unsuru gözetilerek sınırlanabileceği belirtilmelidir.³¹¹

²⁹⁸ Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, (Beta: İstanbul, 2. Baskı, 2006), s.96.

²⁹⁹ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, (Turhan: Ankara, 2013), s.153.

³⁰⁰ Doğan, **Yabancılar Hukuku**, s. 275.

³⁰¹ A Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s. 124.

³⁰² Hasselberg, **The Politics of Deportation: Enduring Uncertainty**, s. 32.

³⁰³ Alkın Karakurumer, ‘Yabancıların Sınır dışı Edilmesi’, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.3 vd.

³⁰⁴ Rona Aybay, ‘Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Sınır dışı Edilme’, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s.2, 2003, s.142.

³⁰⁵ Çiğdem Panık, ‘Egemenlik Yetkisinin Demokrasi Açısından Sınırlandırılması’, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012, s. 33.

³⁰⁶ Bodin; egemenlik yetkisinin mutlak olduğunu belirtmiştir. Hobbes, egemenliğin; mutlak, sınırsız ve bölünemez olduğu belirtmiştir. bkz. Jukian H. Franklin, ‘Jean Bodin and The Rise of Absolutist Theory’, Cambridge: Cambridge University Press, 1973, s.30 vd.

³⁰⁷ Merve Şahin Akdemir, ‘Egemenlik ve Evrensel Yargı Yetkisinin Uluslararası Ceza Hukuku Boyutu’, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.8. S.2, 2022, s.266-267.

³⁰⁸ Serhat Altınkök, ‘Egemenliğin Dönüşümü: İnsan Hakları Alanındaki Gelişmelerin Devlet Egemenliği Sistemi Üzerindeki Etkileri’, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C.8, S.1, 2016, s. 221-225.

³⁰⁹ Anne Peters, ‘Humanity as the A and Q of Sovereignty’, The European Journal of International Law, Vol. 20, No. 3, 2009, s. 524-527.

³¹⁰ Mihri Sinem Bayram Dumludağ, ‘Türk Yabancılar Hukukunda Sınır dışı Etme’, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 4 vd.

³¹¹ Ekşi, **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, s. 45.

Kişileri sınır kapılarından geri çevirme, sürgün, geri verme (iade) ile sınır dışı etme kavramı farklı kavramlardır.³¹²

Sınır dışı etme kavramı; geri verme (iade) kavramı ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Geri verme (iade), adli yardımlaşma kapsamında değerlendirilen bir işlem olup; bir kişinin, hakkında kovuşturma yapılması ya da kesinleşmiş bir özgürlüğü bağlayıcı cezanın infazı amacıyla bir devletten diğerine teslim edilmesi şeklinde tanımlanır.³¹³ Geri verme; cezai yargılama yapılabilmesi amacıyla geri verilmesi talep edilen yabancının, talep eden devlete gönderilmesidir.³¹⁴ Bir devlette bulunan kişinin başka bir devlette işlemiş olduğu suçtan ötürü şüpheli veya sanık olması durumunda, soruşturma ve kovuşturulması yapılmasını sağlama amaçlarına uyum olarak veyahut; hükmedilen cezai hükmün infazı için yetkili bir diğer devlete talebi üzerine teslim edilmesidir.³¹⁵ Suçluların, bir suçtan şüpheli kişilerin veya sanıkların geri verilmesi ya da iade edilmesi hem uluslararası hukuku hem de iç hukuku ilgilendirmekle birlikte, karma bir kurum olup, yargısal makamlar da sürece katılmaktadır.³¹⁶

Bu bölümde, sınır dışı etme kavramı ele alınacaktır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri dahilinde, bazı madde düzenlemelerinin sınır dışı etme kavramını geniş yorumladığı görülmektedir. Bu sebeple; her ne kadar bu bölümde özellikle sınır dışı etme kavramına yer verilecek olsa da ilerleyen bölümde geri göndermeme ilkesi doğrultusunda diğer kavramların temel hak ve özgürlüklere etkisi de belli ölçülerde değerlendirilecektir.

---

³¹² K. Sedat Sirmen, ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Kararlar’, Ankara Barosu Dergisi, Y.67, S.3, 2009, s. 30.

³¹³ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, R. Murat Önok, **Uluslararası Ceza Hukuku**, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 5. Baskı, 2019), s. 202 vd.

³¹⁴ UNODC, United Nations Office on Drugs and Crime, **Model Law in Extradition**, 2024, s.8.

³¹⁵ İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukukunun Genel Hükümleri**, (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 14. Baskı, 2018), s.990.; Ergül, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Yabancıların Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Vermeye Karşı Korunması”, s.63.

³¹⁶ Tezcan, Erdem, Önok, **Uluslararası Ceza Hukuku** s.204-205.

2. Sınır Dışı Etme Kavramının Gelişimi

Sınır dışı etme uygulamaları, eski bir tarihi geçmişe sahiptir. Kavramın gelişimi anlatmak adına, geçmişten günümüze sınır dışı etme kavramının tarihsel yolculuğuna yer vermek yararlı olacaktır. Bu kapsamda öncelikle Avrupa’da sınır dışı etme kavramının tarihsel gelişimi daha sonra ise Osmanlı-Türk hukuku gelişmelerinde sınır dışı etme kavramının gelişimi ele alınacaktır.

a. Avrupa’da Sınır Dışı Etme Kavramının Gelişimi

“Deportation” terimi, Türkçede “sınır dışı etme” anlamına gelmekte olup kelimenin kökü, Latince “deportatio”dur. İlgili kavram, Roma Hukuku’nda “sınır dışı etme” anlamından ziyade *sürgün* anlamında kullanılmıştır.³¹⁷ Roma’da Cumhuriyet döneminden önce ve Cumhuriyet döneminin başlarında³¹⁸; günümüzdeki anlamına yakın şekilde sınır dışı etme işlemleri uygulanmıştır.³¹⁹ Daha sonra ise hem yabancılara hem de vatandaşlara yönelik, cezalandırma amacı güden sürgün etme işlemine evrilmiştir.³²⁰

Bugünkü anlamında olmasa da sınır dışı etmeye benzer uygulamalar, eski tarihlerden beri Avrupa’nın pek çok yerinde uygulanmıştır. Örneğin millattan önce (M.Ö.) 542 yılında Pers Kralı I. Khosrau’nun bir Pers şehrine köleler ve vatandaşlardan oluşan doksan binden fazla kişiyi zorla gönderdiği bilinmektedir.³²¹ 5 Eylül 1792 tarihli Fransız İhtilali Kararnameleri incelendiğinde toplu sınır dışı etmeye ilişkin tarihi bilgiler bulmak mümkündür.³²² 18. yüzyılda İspanya’da, yabancılara sömürgelere izinsiz giriş yaparak ticaret yaptıklarının tespit edilmesi durumunda

³¹⁷ Ziya Umur, **Roma Hukuku**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974), s.3.

³¹⁸ M.Ö. 754-509 yılları arasında Krallık, M.Ö 509-27 yılları arasında Cumhuriyet, M.ö. 27-M.S. 284 yılları arasında İlk İmparatorluk ve M.S 284-M.S 565 yılları arasında ise Son İmparatorluk dönemi olarak adlandırılmaktadır.

³¹⁹ Nedime Tuğçe Yiğit, ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi’, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.9-10.

³²⁰ Yiğit, ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi’ s.8.

³²¹ Peter Christensen, **The Decline of Iranshahr: Irrigation and Environments in the History of the Middle East**, 500 B.C. TO A.D. 1500, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen Odense, 1993, s.47.

³²² Koçak, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi*, s.5.

istisnasız şekilde sınır dışı edileceklerine dair kral kararnameleleri bulunmaktadır.³²³ 1730'ların başlarında İngiltere'de din karşıtlığı sebebiyle hüküm giyen kişilerin toplu olarak Amerika'ya sınır dışı ettiğı görülmektedir.³²⁴ Bu uygulamalar, bugünün anlamıyla sınır dışı etme uygulamasından farklıdır. Yine de sınır dışı etmenin köklü bir tarihi geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.

20. yüzyıla kadar, sınır dışı etme genellikle keyfi, gerekçesiz ve yargı denetimi dışında uygulanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da çok sayıda insan zorunlu göç etmek durumunda kalmıştır.³²⁵ Savaşın ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılması ve Rus-Ermeni mülteciler sorunu, mültecilik hukuku bakımından önemli dönüm noktası olmuştur.³²⁶ 1933 Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçesi haricinde mültecilerin sınır dışı edilmesi yasaklanmıştır.³²⁷ Hiçbir mültecinin kendi ülkesinin sınırına geri gönderilemeyeceğini düzenleyen 2. fıkra, Birleşik Krallık tarafından kabul edilmese de dokuz ülke tarafından onaylanmış ve geri göndermeme ilkesine yer veren ilk uluslararası sözleşme olmuştur.³²⁸ Milletler Cemiyeti döneminde de evrensel niteliğı olmasa da bölgesel sorunları ele alan ve mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin çok sayıda uluslararası antlaşmanın yapıldığı görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri sonucunda mültecilerin korunması ihtiyacı daha da artmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 32. maddesiyle ülkede yasal olarak bulunan mültecinin ancak milli emniyet ve amne nizamını sebepleriyle sınır dışı edilebileceğı düzenlenmiştir. Düzenleme bu karara karşı mültecinin kendisini savunması hakkını da içermektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesiyle de

---

³²³ Muhammet Zakir Camuzcu, "Türkiye'de Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Kararına Karşı Başvuru Yolları", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023, s. 5 vd.

³²⁴ Daniels Rodger, **Coming to America: A history of Immigration and Ethnivity in American Life**, New York: Horper Collins Publishers, 2022, s.9, Makbule Koçak, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.4.

³²⁵ Çiçekli, **Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacılar**, s.20.

³²⁶ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, s. 19-20-21-22.

³²⁷ Gilbert, "On the History of The International Protection of Refugees", 730-731.

³²⁸ A.g.e., s.730.

mültecilerin sınır dışı edilmesinin temel sınırı konulmuş ve geri göndermeme ilkesi düzenlenmiştir.

Avrupa İkamet Sözleşmesi, yasal olarak ikamet eden yabancıların, ancak milli güvenlik veya kamu düzeni veya genel ahlaka aykırı davrandıkları hallerde sınır dışı edilebileceğini düzenlemektedir. İlgili maddenin devam fıkralarında ülkede uzun süre ikamet kişilerin sınır dışı edilmesini zorlaştıracak koşullar getirilmiştir. 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 13. maddesiyle, yabancıların yasal olarak bulunduğu bir ülkeden sınır dışı edilmesinin hukuken alınmış bir karara dayanması gerektiği ve ulusal güvenliği zorlayıcı şartlar hariç olmak üzere bu karara itiraz edilmesine, yabancıların bu itiraz sürecinde temsil edilebileceği yetkili makam ya da yetkili makamın görevlendirdiği kişi tarafından denetlenmesine imkân verilmesini içermektedir. 1968 İngiliz Milletler Topluluğu "Göçmen Yasası" ile birlikte³²⁹ sınır dışı etme işlemini sadece savaş ve acil durum hallerine bağlı tutmaksızın daha geniş bir alanda uygulanacak şekilde düzenlemiştir. ³³⁰ 1984 İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, yabancıların işkence riski olan ülkeye sınır dışı edilemeyeceğini ve geri gönderilemeyeceğini mutlak bir yükümlülük olarak düzenlemiştir. 1990 tarihli Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme³³¹, 22. madde düzenlemesiyle göçmen işçiler ve ailelerinin toplu olarak sınır dışı edilmeyeceğini düzenlemiş, bireysel olarak hakkında yasaya uygun alınmış sınır dışı etme kararı dahilinde kişilerin sınır dışı edilebileceği düzenlenmiştir. Bu madde düzenlemesi, ilgili kararın ve gerekçesinin (milli güvenliği tehdit etmediği halde) anlayacağı dilde yabancıya bildirilmesini ve milli güvenlik gereği sakınca olmadıkça kararın gözden geçirilmesinin talep edilme imkânı olduğunu da içermektedir.

AİHS ve Ek Protokoller ile mahkeme içtihatları, sınır dışı etme uygulamaları ve devletlerin sınır dışı etme yetkisinin temel hak ve özgürlükler kapsamında nasıl sınırlanacağına dair önemli bilgiler sunmaktadır.

³²⁹ 1968 Göçmen Yasası, 21.05.1968. Commonwealth Immigrants Act 1968, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/9/contents/enacted>, son erişim tarihi. 15.05.2025.

³³⁰ Hasselberg, *The Politics of Deportation: Enduring Uncertainty*, s.32-33.

³³¹ Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme. T. 18.12.1990. R.G. 1.07.2003.

Tüm bu düzenlenmelere rağmen, devletlerin göç politikaları nedeniyle yabancıların sınır dışı edilmesi noktasında ısrarlı çabalara da girdiği görülmektedir. Günümüze yaklaştığımızda, İngiltere’de düzensiz göçmenleri üç ay içerisinde Ruanda’ya göndermeyi hedefleyen Ruanda Planı’nın devreye sokulmaya çalışıldığı görülmüştür. “Ulusal güvenlik ve sınır güvenliği” amaçlarına ulaşmak için ulusal güvenliğin her zaman önde tutulacağı bakış açısından hareketle “Ruanda Güvenliği Yasa Tasarısı” bilinen adıyla “Ruanda Planı” için düğmeye basılmıştır. “Bazı Göçmenlerin Ruanda Cumhuriyeti’ne gönderilmesine İlişkin Hükümler İçeren Yasa”, 25 Nisan 2024 tarihinde kraliyet onayı almıştır. Ancak İşçi partisinin genel seçimleri kazanmasıyla birlikte uygulanmayacak çok masraflı bir yasa olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.

Yasanın amacı, yasa dışı göçü engellemek ve caydırmakla birlikte göçmenlerin Ruanda Cumhuriyeti’ne sınır dışı edilmesidir.³³² Burada odak nokta, yasa dışı yollarla ülkeye giren ve iltica başvurusu yapan göçmenleri hedef alan bir uygulama olmasıdır. İlgili yasa Birleşik Krallık’a bu göçmenlerin Ruanda’ya gönderilmesi ve sığınma başvurularının Ruanda tarafından değerlendirilmesi imkanını sunmaktadır. Anlaşıldığı üzere Birleşik Krallık Ruanda’yı güvenli üçüncü ülke saymakla birlikte, Ruanda’nın insan haklarına uygun şekilde göçmenlerin sığınma başvurularını değerlendireceğini kabul etmektedir. Ancak Ruanda’ya gönderilen kişinin sığınma başvurusu kabul edilse dahi Birleşik Krallık’a dönmesi mümkün olmayacaktır. İlgili yasa ile Birleşik Krallık; kendisinden sığınma talep eden kişileri bir paravan kullanarak Ruanda’ya göndermeyi hedeflemektedir.

Ruanda Planının uygulanması konusunda İngiltere’de pek çok insan hakları hukukçusu, göçmen hakları savunucusu tepkiler göstermiş, ilgili yasanın insan hakları

³³² Safety of Rwanda (Asylum and Immigration) Act 2024, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2024/8/contents>, son erişim tarihi:25.02.2025.

“Introduction (1) The purpose of this Act is to prevent and deter unlawful migration, and in particular migration by unsafe and illegal routes, by enabling the removal of persons to the Republic of Rwanda under provision made by or under the Immigration Acts., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2024/8/section/1>, son erişim tarihi:25.02.2025. Rwanda Plan is Fundamentally Flawed Parliamentary Report Warns, BBC News, <https://www.bbc.com/news/uk-68270451>, European Council On Refugees and Exites (ECRE), <https://ecre.org/uk-rwanda-bill-finally-adopted-amid-high-level-criticism-%E2%80%95-rwanda-scheme-doubts-about-civil-service-compliance-and-concerns-about-airline-complicity-in-human-rights-violati/>, son erişim tarihi.15.05.2025.

hukukuyla bağdaşmadığını ileri sürmüştür.³³³ Plana karşı yapılan hukuki eleştirilerin ana odak noktasında Ruanda'nın güvenli üçüncü ülke sayılıp sayılmayacağına dair tartışmalar bulunmaktadır.³³⁴ Ruanda'nın güvenli üçüncü ülke sayılmayacağına dair hukuki eleştirilerin yanında, o dönem muhalefetteki İşçi Partisi ilgili planı maliyet ve uygulanabilirlik açısından da eleştirmiştir.

Nitekim 2022 yılının haziran ayında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ruanda'ya gönderilecek başvurulardan birinin avukatının talebine binaen Ruanda'ya gönderilecek ilk uçuşu durdurarak bu kişinin uçağa binmesini engellemiştir.³³⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından geçici tedbir kararı vermiştir. İngiltere Mahkemeleri itirazlarının da sürece eklenmesiyle birlikte çok sayıda kişinin sınır dışı edilmesi engellenmiş olup, İngiltere Yüksek Mahkemesi de Kasım 2023 yılında Ruanda politikasını hukuka aykırı bularak oy çokluğu ile Ruanda'nın göçmenler için üçüncü güvenli ülke sayılmayacağına, iltica sisteminin gerekli standartları barınmadığından cihetle sınır dışı etmenin hukuka aykırı olacağına hükmetmiştir.³³⁶

Nisan 2024'de ise, tüm bu eleştiriler ve mahkeme kararlarına rağmen Ruanda ile yeni bir anlaşma imzalanmıştır. İngiltere başbakanı Rishi Sunak, herhangi bir yabancı mahkeme kararının kendilerini alıkoymayacağını ifade etmiştir.³³⁷ Ruanda'nın sığınma prosedürleri ve insan haklarının korunması bakımından yeterli bir ülke olduğunu belirten parlamento yasası kabul edilmiştir. Her ne kadar ilgili yasa kabul edilse de uygulanabilirlik açısından ciddi eleştirilerle karşılaşmıştır. Başbakanın

³³³ Rwanda Plan Explained: Why the UK Government Shouldn't Be Sending Refugees Anywhere, 13.06.2022. <https://www.rescue.org/uk/article/rwanda-plan-explained-why-uk-government-should-rethink-scheme>

³³⁴ Ruanda ülkesinin geçmişi için bkz. Ebru Çoban Öztürk, "Ruanda'da Soykırım Siyaseti, Uzlaşma ve Uzlaşma Yaklaşımları", Alternatif Politika Dergisi, C.2, S.14, 2022, s.332-358.

³³⁵ N.S.K. / Birleşik Krallık. Başvuru No. 28774. Karar Tarihi. 14.06.2022. Irak uyruklu sığınmacının Ruanda'ya sınır dışı edilmesini durdurmak amacıyla 39. madde kapsamında geçici tedbir kararı verilmiştir. (Ruanda'da adil ve etkin sığınma prosedürlerine erişime dair ciddi endişelerin bulunması sebebiyle)

³³⁶ A.A.A. ve Diğerleri / Supreme Court, <https://www.supremecourt.uk/cases>, Policy paper, Safety of Rwanda (Asylum and Immigration) Bill: Factsheet, https://www.gov.uk/government/publications/the-safety-of-rwanda-asylum-and-immigration-bill-factsheets/safety-of-rwanda-asylum-and-immigration-bill-factsheet-accessible?utm_, The Uk-Rwanda Asylum Agreement, https://www.bihr.org.uk/get-informed/the-human-rights-act-in-real-life/migration-and-refugee-rights/the-uk-rwanda-asylum-agreement?utm_, son erişim tarihi. 20.05.2025.

³³⁷ "İngiltere Başbakanı Sunak, düzensiz göçmenlerin Ruanda'ya 10-12 hafta içerisinde gönderileceğini Açıkladı", AA Haber Ajansı, Behlül Çetinkaya Haberi, 22.04.2024.

iddiası, planın şimdiden başarılı olduğu ve yasa dışı göçün azaldığı yönünde de olsa hukukçular ve insan hakları savunucuları aynı düşüncede değildir. Queen Mary Üniversitesi profesörü Tim Bale açıklamalarında; artan yasa dışı göçün önlenmesi için siyasetçilerin Ruanda Planını bir araç olarak gördüğünü belirtmiş, hiçbir zaman hayata geçmeyecek politik bir atılım olduğunu aktarmıştır.³³⁸

Tüm bu gelişmelerin sonucunda Keir Starmer ve İşçi Partisi'nin 2024 yılındaki genel seçimleri kazanmasıyla birlikte Ruanda Planının iptal edileceği duyurulmuş olup, ilgili yasa uygulanmadan etkisini yitirecek gibi görünmektedir. İnsan hakları hukuku açısından konu değerlendirildiğinde; sığınma talebi bulunan mültecilerin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından korunması gerektiği, Birleşik Krallık'a giderek sığınma talebi yapacak kişilerin Ruanda'ya gönderilmesi durumunda tekrar Birleşik Krallık'ta sığınma talep edemeyecek olmaları, Ruanda'nın sığınma hukukuna dair politikalarının ve insan haklarını koruma mekanizmalarının yetersiz olduğu, Ruanda'nın güvenli bir üçüncü ülke olmayacağı görülmektedir. Ayrıca kişilerin hassasiyet durumlarının değişkenlik gösterebileceği, Ruanda'ya gönderilecek hassas kişilerin bu ülkeye uyum sağlayamayacak hassasiyetlerinin olabileceği de öngörüldüğünde ilgili planın uygulanmasının geri döndürülemez insan hakkı ihlalleri oluşturacağı kesindir. Bu bakımdan mevcut gelişmeler olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Ruanda planına benzer planlar, farklı ülkeler tarafından da yapılmakta olup; Avustralya'nın göçmenleri Papua Yeni Gine ve Nauru'ya göndermeyi hedeflediği "Pasifik Çözümü"³³⁹, İtalya'nın sığınmacıları Arnavutluk'a sınır dışı etmeyi planlayan girişimleri³⁴⁰, Danimarka'da yürütülen sıfır mülteci politikaları ve Ruanda'da Danimarka'nın bir ofis açmış olması gibi güncellemelere bakıldığında³⁴¹; gelişmiş Avrupa ülkelerinin sığınmacıları ülkelerinden sınır dışı etmeyi kolaylaştıracak her

---

³³⁸ Prof. Tim Bale, Londra Queen Mary Üniversitesinde Siyaset Profesörü, "Analiz: Birleşik Krallık'ın ölü doğan Ruanda Planı Çöküyor", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/analiz-birlesik-krallikin-olu-dogan-ruanda-planı-cokuyor/3265900>, son erişim tarihi: 26.02.2025.

³³⁹ Australia's Asylum Policies, Refugee Council, <https://www.refugeecouncil.org.au/asylum-policies/4/>, son erişim tarihi: 20.05.2025.

³⁴⁰ Italy-Albania Agreement: Offshoring Asylum Procedures Raises Serious Concerns, 10.11.23, <https://ecre.org/italy-albania-agreement-offshoring-asylum-procedures-raises-serious-concerns>, son erişim tarihi: 20.05.2025.

³⁴¹ Danish Ministry of Immigration and Integration, Memorandum of Understanding Between Denmark and Rwanda, Ministry Of Foreign Affairs of Denmark, 2021, <https://uim.dk/media/hq3dzgsw/faelles-erklaering.pdf>.

türlü çözüme uluslararası hukuk ve insan hakları hukuku ile bağdaşmasa da sıcak baktığını bizlere göstermektedir.

22 Mayıs 2025 tarihinde Avrupa Birliği'ne üye 9 ülke³⁴² lideri, Avrupa'ya yönelik düzensiz göçle daha etkili mücadele edebilmek ve sınır dışı etme işlemlerini arttırabilmek amacıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yeniden yorumlanmasını talep ettiklerini açıklamıştır.³⁴³ Roma'da kamuoyuna açıklanan bu açık mektupta, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Sözleşmeye dair yorumlarının ulusal hükümetlerin esnekliğini siyasal karar verme haklarını sınırladığı dile getirilmiştir. Özellikle suç işleyen yabancıların sınır dışı edilmesiyle ilgili bazı davalarda, Sözleşmenin yorumunun “yanlış kişilerin” korunmasına yol açtığı ve Devletlerin sınır dışı etme yetkisini fazlasıyla sınırlandırdığı belirtilmiştir.

24 Mayıs 2025 tarihinde, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Alain Berset, bu mektuba dair önemli açıklamalarda bulunmuştur.³⁴⁴ Açıklamalarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Avrupa Konseyi'nin hukuki kolu olduğu, dışsal bir organ olmadığı vurgulanmıştır. Mahkeme'yi siyasallaştırmanın doğru olmadığı, AİHM'in siyasi baskıya maruz bırakılmaması gerektiği ve AİHS'in zayıflatılması değil; güçlü ve çağdaş tutulması gerektiği belirtilmiştir.

Belirtmek gerekir ki, devletlerin sınır dışı etme konusundaki keyfi uygulamaları, temel hak ve özgürlükleri koruma amacıyla sınırlandırılmaktadır. İnsan haklarına saygı ilkesi doğrultusunda en doğru yaklaşım da kuşkusuz ki budur.

b. Osmanlı- Türk Hukukunda Sınır Dışı Etme Kavramının Gelişimi

Yabancı ve vatandaş ayrımının dini esaslara dayandığı İslam hukukunda³⁴⁵; Müslüman olmayanlar, haklardan yararlanma ve hukuken korunma bakımından farklı kurallara tabidir.³⁴⁶ İslam hukuku ele alındığında, sürgün ve kişileri ülkeden

³⁴² Bu ülkeler; Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, İtalya, Letonya, Litvanya, Polonya'dır.

³⁴³ Bknz. https://www.governo.it/sites/governo.it/files/Lettera_aperta_22052025.pdf?utm, son erişim tarihi. 26.06.2025.

³⁴⁴ Council of Europe, Alain Berset on the joint letter challenging the European Court of Human Rights, <https://www.coe.int/en/web/portal/-/alain-beret-on-the-joint-letter-challenging-the-european-court-of-human-rights?utm>, son erişim tarihi. 26.06.2025.

³⁴⁵ Ahmet Akgündüz, “A Position on the Islamic Concept of Citizenship and Muslim Minorities”, *Islam and Civilisational Renewal*, ICR Journal, C.1. S.1, 2009, s.137-157.

³⁴⁶ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s. 43.

uzaklaştırma kararı şeklinde iki farklı yaptırımın uygulandığı ve bu yaptırımların Müslümanlar açısından İslam ülkesinden gönderilme sonucunu doğurmadığı görülmektedir.³⁴⁷ Osmanlı hukuku da İslam hukukuyla benzerlikler taşımaktadır ancak yabancıların korumasız olduğunu söylemek doğru değildir.³⁴⁸ Osmanlı hukukunda, sınır dışı etme yetkisini ve sürgün etme yetkisini içeren düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin ilki 1876 Kanuni Esasi'dedir.³⁴⁹

1876 Kanuni Esasi'nin 113. maddesine göre; bir bölgede isyan çıkacağına dair ciddi belirtilerin bulunması halinde, bu bölgede olağanüstü hâl ilan edilebilir. Hükümetin güvenliğini bozdukları polis soruşturmasıyla tespit edilen kişiler, yalnızca padişah yetkisiyle Osmanlı topraklarından çıkarılabilir veya uzaklaştırılabilir. Güvenliği tehdiye atan kişilerin polis soruşturmasıyla tespit edildiği halde Osmanlı topraklarından çıkarılmalarına dair yetki, 1908'de kaldırılmıştır.³⁵⁰

1331 tarihli Ecnebilerin Seyahat ve İkametleri Hakkında Kanun, 5. maddesinde sınır dışı etme yetkisini dahiliye nazırına vermiştir.³⁵¹ Bu kanun Cumhuriyetin ilk yılları dahil olmak üzere uzun süre yürürlükte kalmış olup, sınır dışı etmeye ilişkin önemli bir düzenlemedir.³⁵² Dahiliye nazırı bu yetkisini kendiliğinden ya da Meclis-i Vükela kararı ile kullanabileceği gibi bazı durumlarda bu yetki sancak yöneticisine devredilmiştir. Kanuna göre sınır dışı etme sebepleri; siyasi, idari ya da asayişe dahil olabileceği gibi, sınır dışı etme kararı süreli veya süresiz de verilebilmektedir.³⁵³

'Serseri ve Mazanne-i Su Eşhas Hakkında Kanun'da³⁵⁴ da sınır dışı etme yetkisine ilişkin düzenlemeler mevcuttur. İlgili kanun maddesine göre 'serseri' veya şüpheli olan kişilerden Osmanlı vatandaşı olmayanların (yabancı olanların) hapis cezasını çektikten sonra Osmanlı topraklarından gönderilecekleri düzenlenmiştir.

³⁴⁷ Yiğit, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' s.10-11.

³⁴⁸ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s.43.

³⁴⁹ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.226, Camuzcu, "Türkiye'de Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Kararına Karşı Başvuru Yolları", s.5.

³⁵⁰ Yiğit, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' s.11.

³⁵¹ Dumludağ, 'Türk Yabancılar Hukukunda Sınır dışı Etme', s.25.

³⁵² Dumludağ, 'Türk Yabancılar Hukukunda Sınır dışı Etme', s. 25., <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3961.pdf>, son erişim tarihi: 15.08.2023.

³⁵³ Yiğit, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' s.13.

³⁵⁴ Serseri ve Mazanne-i Su Eşhas Hakkında Kanun. T. 11.07.1963, R.G. 20.07.1963.

Osmanlı Devleti için; egemenlik yetkisinden kaynağını alan sınır dışı etme yetkisinin sınırlanmaması, oldukça önemli görülmektedir. Şöyle ki; Osmanlı kapitülasyonların³⁵⁵ geniş uyguladığı dönemlerde dahi sınır dışı etme yetkisinin kısıtlanmamasını sağlamaya çaba göstermiştir. ³⁵⁶ Örneğin 1740 senesinde Fransa'ya verilen bir kapitülasyonda yabancıların belirtilen imtiyazlardan faydalanabileceği ancak 'kendi hallerinde yürümeleri' ve 'dostluk merasimine ve sadakat levazımına halel getirecek hareketten münacebet eylemeleri' beklenmiştir.³⁵⁷ Osmanlı, yabancılara belirli ayrıcalıklar tanısa da toplumsal düzene saygı göstermelerini talep etmiştir. 1778 tarihli Fransız Emirnamesinde de "kötü hal ve hareketleri" sebebiyle Osmanlı Devleti vatandaşlarının menfaatine zarar veren yabancı ülke vatandaşı kişinin, Fransız ülke konsolosu tarafından Osmanlı topraklarından çıkarılabilme yetkisi düzenlenmiştir. ³⁵⁸ Osmanlı'nın topraklarındaki düzeni bozucu faaliyetleri önleme çabası devam etmiştir.

1892 yılında Osmanlı Devleti vatandaşlarının, vatandaşlıktan çıkması halinde tekrar Osmanlı topraklarına girmemesi koşulu bulunmaktaydı. ³⁵⁹1906 yılında İrade-i Seniye ile Osmanlı vatandaşlığından çıkan ancak bu kurala uymayan kişilerin yabancı devlet vatandaşlıklarının geçersiz sayılacağı ve yabancı devletin bu kişiyi korumakta ısrarcı olması halinde kişinin sınır dışı edileceği hükme bağlanmıştır. ³⁶⁰

Lozan Antlaşması'na bağlı İkamet ve Adli Salahiyet Kanunu'nun 7. maddesinde, devletin sınır dışı etme hakkı olduğu belirtilmiştir.³⁶¹ Düzenlemede yabancıların sınır dışı edilme sebepleri sayılmıştır. Ahlaki sebepler, sağlığa bağlı sebepler, dilencilik yasası gereğince devletin iç ve dış güvenliğinin korunması

---

³⁵⁵ Kapitülasyonlar, Osmanlı'da yabancıların korunması bahanesiyle yabancı devlet vatandaşlarına sağlanan ve gittikçe genişleyen imtiyazlardır. (Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s. 43.)

³⁵⁶ Dadağan, "Yabancılar Hukuku Açısından Sınır Dışı Etme", Yüksek Lisans Tezi, Yiğit, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' s.11, Dumludağ, 'Türk Yabancılar Hukukunda Sınır dışı Etme' s.23.

³⁵⁷ Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006, s.35, Dumludağ, 'Türk Yabancılar Hukukunda Sınır dışı Etme' s.23.

³⁵⁸ Muammer Raşit Sevig, Vedat Raşit Sevig, **Devletler Hususi Hukuku Yabancıların Hukuki Durumu**, C:2, (İstanbul:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970), s.220.

³⁵⁹ İbrahim Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", OTAM-Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.29, 2011, s.208.

³⁶⁰ A.g.e.

³⁶¹ Yiğit, 'Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi' s.12, Camuzcu, "Türkiye'de Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Kararına Karşı Başvuru Yolları", s.7.

amacıyla, yabancı hakkında sınır dışı etme kararı verilebilmektedir. Sınır dışı etme işlemi insani koşullara riayet edilerek gerçekleştirilecektir.³⁶²

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girene kadar, farklı kanun düzenlemeleri bulunduğu görülmektedir.³⁶³ 29.06.1938 tarihli 3529 sayılı Ecnebilerin Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 28.06.1938 tarihli 3519 sayılı Pasaport Kanunu, 3519 sayılı Pasaport Kanunu, 403 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun; sınır dışı yetkisi ve uygulamasına ilişkin düzenlemeler barındırmaktadır. YUKK’un yürürlüğe girmesiyle birlikte sınır dışı edilmeye dair konu, ulusaş mevzuatımızda bir bütün olarak ele alınmıştır.

3. Sınır Dışı Etme İşleminin Hukuki Dayanakları

a. İç Hukuk Düzenlemelerinde Sınır Dışı Etme

Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ilk yıllarında, yabancıların sınır dışı edilmesi, hükümet tasarrufu olarak kabul edilmekte ve yargı denetiminin dışında tutulmaktaydı.³⁶⁴ Nitekim 1961 Anayasası öncesinde, Danıştay’ın 1943 tarihli bir kararında³⁶⁵ sınır dışı etme işleminin hükümetin tasarrufunda bulunduğu açıklanmış ve sınır dışı etme kararının idari bir davanın konusu olmayacağı belirtilmiştir.

Ancak, temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil eden sınır dışı etme kararının yargı denetimine kapatılması, idarenin keyfi işlem yapmasına yol açabilmekteydi. 1961 Anayasası’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, idarenin her türlü eylem ve işleminin yargı denetimine tabi olduğu ilkesi benimsenmiş; böylece idarenin keyfi davranmasını önleyen bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. Bu durum, sınır dışı etme kararlarının da artık yargı denetimine açık hale gelmesini sağlamıştır.

³⁶² Yiğit, ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi’ s.12.

³⁶³ Doğan, **Yabancılar Hukuku**, 3. Baskı, s.112.

³⁶⁴ Oğuz Sancakdar, Türk İdari Yargı Kararları Işığında “Şartlı Mültecilerin” Hukuki Rejimi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Himayelerinde Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Konferansı Göç: Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi, Bildiri Özetleri, 22-24 Şubat 2021, İzmir, s.124.

³⁶⁵ Danıştay 5. Dairesi E. 1943/861. K. 1943/343 R.G. 12.03.1943.

1961 Anayasası'nın 114. maddesine göre “İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiçbir halde, yargı denetimi dışında bırakılamaz”. 1961 Anayasası yapısı itibariyle yargının bağımsızlaştığı bir anayasa olarak karışımıza çıkmaktadır.³⁶⁶ Yargı, artık yürütmenin eylem ve işlemlerini denetleyen bir fren mekanizması işlevi görmekte olup³⁶⁷, idarenin verdiği kararların da yargı denetimine tabi olduğu kabul edilmiştir.

1982 Anayasası, 2001 değişiklikleri öncesinde temel hak ve özgürlükleri ciddi ölçüde sınırlandıran bir anayasaydı. ³⁶⁸ 2001 değişikliklerinden sonra ise Anayasaya “hakkın özü” güvencesi getirilmiştir. ³⁶⁹ 2010 yılında 5982 sayılı kanun ile bireysel başvuru hakkının düzenlemesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından oldukça önemli bir adım olmuştur.³⁷⁰

1982 Anayasası'nda temel hak ve özgürlüklerin önemini vurgulayan en önemli maddelerden biri, A.Y. m.90'dır. 90. maddenin 5. fıkrasına göre, usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir konuda hem kanun hem de usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş uluslararası sözleşme varsa ve bunlar birbirlerinden farklı düzenlemeler içeriyorsa, öncelikli olarak uluslararası antlaşma hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. Sınır dışı etme kararı temel hak ve özgürlüklere ilişkindir. Bu sebeple usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş sınır dışı edilmeye ilişkin uluslararası sözleşmeler, kanun ile aynı konuda farklı düzenlemeler içerirse; uluslararası sözleşme uygulanacaktır.

---

³⁶⁶ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, (Bursa: Ekin Kitabevi, 2023), s.278 vd; Süheyl Batum, **Anayasa Hukuku**, (İstanbul:Beta Yayınları, 2019), s.312-315.

³⁶⁷ Cansu Pişkinpaşa, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmelerinde Kuvvetler Ayrılığı İlkesi**, (Seçkin: Ankara, 2021), s.88.

³⁶⁸ Sevtap Yokuş, *Özgürlükler Bağlamında 1982 Anayasası'nın Evrimi*, *Anayasa Yargısı*, C.3, S.2, 2020, s.4-5. 1982 Anayasası, 2001 yılı öncesinde 1961 Anayasası'nda yer alan “hakkın özü” kavramından ziyade “demokratik toplumda gereklilik” kistasını benimsemişti.

³⁶⁹ Şafak Evran Topuzkanamış, *1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlükler*, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.21, S. Özel Sayı (Prof.Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan), 2019, s. 1783.

³⁷⁰ Murat Erdoğan, “Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi*, 2019, s.69-70.

Anayasamızın 23. maddesi yerleşme ve seyahat özgürlüğünü³⁷¹ ele almaktadır. İlgili düzenleme kapsamında herkesin yerleşme ve seyahat özgürlüğü olduğu ancak, bu özgürlüğün kanun maddesinde sayılan meşru sebeplerle ve yine kanunla sınırlanabileceği öngörülmüştür. A.Y. m.23'e göre, vatandaş sınır dışı edilemez³⁷² ve yurda girme hakkı elinden alınamaz. A.Y. m. 23 doğrultusunda, sınır dışı etme kararının ancak yabancı aleyhine alınacak bir karar olduğu ve vatandaşın sınır dışı edilmezliği ilkesinin bulunduğu düzenlenmiştir.

Konuya ilişkin Anayasa'da yer alan en önemli düzenlemelerden biri de yabancıların durumu başlıklı 16. maddedir. Bu düzenlemeye göre, temel hak ve özgürlüklerin yabancılar için ancak uluslararası hukuka uygun şekilde yasa ile sınırlanabileceği belirtilmektedir. Bu noktada yabancıların haklarının, ancak kanunilik ilkesi gereğince kanunla sınırlanabileceği ve ilgili sınırlamanın uluslararası hukuka uygun biçimde yapılmasının gerekli olduğu düzenlenmiştir.

1982 Anayasası genel olarak temel hak ve özgürlüklere dair eşitlik prensibini benimsemiş bir anayasadır.³⁷³ 16. madde düzenlemesiyle yabancılar dair ayrı bir düzenleme getirilmiş olması farklı yorumlanmamalıdır. Bu düzenleme ile yabancılar dair temel hak ve özgürlüklerin uluslararası sözleşmelere uygun olarak kanunla sınırlanacağını belirtmesi; hakkın sınırlanmasına dair gereklilik ve orantılılık incelemelerinin yapılmayacağı anlamına gelmemektedir. 13. madde metni, temel hak ve özgürlük sınırlamalarında kanunilik, meşru amaç ve ölçülülük kıstaslarını aramaktadır.³⁷⁴ Ayrıca Anayasamızın 90/5. maddesine göre “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların*

---

³⁷¹Cansu Yener Keskin, *Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü ile Çalışma Hakkı Bağlamında Şartlı Mülteciler*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.25, S.1, 2019, s. 403-404. (İlgili düzenleme “herkesin” yerleşme ve seyahat özgürlüğü” olduğunu öngörmüş olup, bu düzenleme yabancılar için de geçerlidir.)

³⁷² Güner, *Vatandaşın Sınır Dışı Edilemeyeceği İlkesi Bağlamında Mavi Kartlıların Durumu*, s.1575.

³⁷³ Devrim Ulucan, *Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık*, Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, 2013, s. 372-373.

³⁷⁴ Sibel İncoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*, (İstanbul: Beta Yayınları, 3. Baskı, 2013), s.23-24. (Temel hak ve özgürlüklere getirilecek sınırlandırılmalarda yapılan müdahalenin kanuni olup olmadığı, meşru amacının bulunup bulunmadığı, hakkın özüne dokunulup dokunulmadığı, demokratik toplumda gerekli bir müdahale olup olmadığı ve ölçülü bir müdahale olup olmadığı incelenerek AİHM'e yakın bir değerlendirme sistemi getirilmiştir.)

aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır”.

Yabancıların hak ve özgürlüklerine dair kısıtlamaların vatandaşlara göre daha farklı düzenlenip daha farklı koşullarda sınırlandırılacağına dair konu, Anayasa Mahkemesi³⁷⁵ tarafından da ele alınmıştır. Bu karara göre, yabancıların ülkede bulunma ve seyahat koşulları gibi konularda vatandaşlardan farklı prosedürlere tabi tutulabilmeleri mümkündür. Ancak sınır dışı etme gibi temel hak ve özgürlüklere sınırlama getiren işlemler söz konusu olduğunda, Anayasa’nın 16. maddesi, bu işlemlerin gereklilik ve orantılılık denetiminden muaf tutulmasını gerektirmez. Anayasa’nın 13. maddesi, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin genel çerçeveyi çizen bir hüküm olup; yabancılarla ilgili özel sınırlamalara yer veren 16. madde ile birlikte yorumlanmalıdır.

Anayasamızın 10. maddesi eşitlik prensibini içerdiğinden doğrudan vatandaş-yabancı ayrımı da yapılmamalıdır.³⁷⁶ Anayasamızın 13. maddesi temel hak ve özgürlüklerin hakkın özüne dokunmaksızın yalnızca Anayasada belirtilen sebeplere dayanarak kanun ile sınırlandırılacağını düzenlemektedir. Bu sınırlamalar, demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olmalıdır. Bu kapsamda 13. ve 16. maddeler birlikte değerlendirilmelidir. Yabancıların temel hak ve özgürlüklerine ilişkin sınırlamalar; kanuna uygun, ulusal mevzuatlar ve uluslararası sözleşmeler dahilinde meşru sebebe dayanan, gerekli ve orantılı olmalıdır. Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları da değerlendirmelerini bu çerçevede yapmaktadır.³⁷⁷

Bu nedenle, yabancı hakkında verilen sınır dışı etme kararı bir temel hak ve özgürlüğe müdahale teşkil ettiğinde, bu müdahalenin kanuna dayanması, meşru bir amacının bulunması, demokratik toplumda gerekli olması ve orantılı olması gerekmektedir.

³⁷⁵ Anayasa Mahkemesi (AYM). E.1984/14, K.1985/7. KT. 16.03.1985.

³⁷⁶ Hacı Can, “Yabancıların Hukuki Durumları Bağlamında Ortaya Çıkan Anayasal Meseleler”, Anayasa Yargısı Dergisi, C.40, S.2, 2023, s. 47-48.

³⁷⁷ Sibel İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa**, İstanbul: Beta Yayınları, 3. Baskı, 2013, s.23-24.

Sınır dışı etme kararı, Anayasa’da güvence altına alınan yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ve düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkı ile yakından bağlantılıdır. Ek olarak A.Y. 19. maddede yer alan kişi hürriyeti ve özgürlüğünü hakkı ile de ilişkilidir. Sınır dışı etmek üzere yabancıların idari gözetime alınması, kişi hürriyeti ve özgürlüğünü hakkını sınırlamaktadır.³⁷⁸ Bu noktada hakka yapılacak sınırlamanın; kanuni, demokratik toplumda gerekli, meşru amacı olan ve orantılı bir kısıtlama olması gerektiği belirtilmelidir.³⁷⁹

Sonuç olarak sınır dışı edilmeye dair uygulamalarda, Anayasa madde 90/5, 13. madde ve 16. madde birlikte uygulanmalıdır. ³⁸⁰

TCK’nın 59. maddesinde ise işlediği suç sebebiyle hapis cezasına mahkûm edilen yabancıların; denetimli serbestlik uygulanarak cezasının infazına ya da koşullu salıverilmesine karar verildikten sonra veya her halde cezasının infazı tamamlandıktan sonra, sınır dışı etme işlemleriyle ilgili değerlendirilmek üzere derhal İçişleri Bakanlığı’na bildirileceği düzenlenmiştir. Bu düzenleme önümüzdeki başlıklarda yeniden ele alınacaktır.

Belirtildiği üzere YUKK yürürlüğe girmeden önce sınır dışı etme işlemi ve sınır dışı etme sebeplerine ilişkin pek çok düzenleme bulunmaktaydı. Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (YİSHK) madde 19³⁸¹, Pasaport Kanunu madde 8, Pasaport Kanunu madde 34, Türk Vatandaşlık Kanunu madde 33 gibi düzenlemeler ile sınır dışı etme sebepleri karışık ve düzensiz olarak düzenlenmekteydi. YUKK ile birlikte bu düzenlemelerin çoğu mülga edilerek sınır etme dışı kararı ve sınır dışı etme sebeplerine ilişkin ana kaynak YUKK haline

³⁷⁸ Esra Yılmaz Eren, Eyüp Kaan Demirkıran, *İdari Gözetim Altında Tutulanların Hak İhlali İddiaları Karşısında Etkili Başvuru Hakkı: Uyuşmazlık Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi’nin İki Farklı Kararı*, C.12, S.1, 2024, s. 20vd.

³⁷⁹ Mehmet Aktaş, *Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Özgürlük Ve Güvenlik Hakkı Başlıklı 5nci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi*, Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, S.2, 2019, s.72 vd.

³⁸⁰ Ali Karimov, “Sınırdışı Etme İşleminin Hukuki Rejimi”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023, s.17 vd.

³⁸¹ **Yabancıların Türkiye’yi Terke Davet veya Sınır Dışı Edilmeleri Halleri** Madde 19 – İçişleri Bakanlığınca memlekette kalması umumi güvenliğe, siyasi ve idari icaplara aykırı sayılan yabancılar verilecek muayyen müddet zarfında Türkiye’den çıkmağa davet olunur. Bu müddetin sonunda Türkiye’yi terketmeyenler sınır dışı edilebilirler.

gelmiştir. Bu nedenle sınır dışı etmeye ilişkin YUKK düzenlemeleri iç hukuk anlamında bize rehberlik edecek ana kaynaktır.

b. Uluslararası Hukuk Kaynaklarında Sınır Dışı Etme

Yabancıların ülkede bulunması ya da sınır dışı edilmesi devletlerin takdir yetkisine bağlıdır ve bu yetki kaynağını uluslararası hukuktan almaktadır.³⁸² Uluslararası insan hakları hukukunun kaynağını teşkil eden insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler ise tam bu noktada devletlerin ‘sınırsız’ takdir gücünü sınırlayarak devletlere yükümlülükler getirmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi³⁸³, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi³⁸⁴, Her Türlü Irkçılık ve Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi³⁸⁵, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi³⁸⁶, İşkenceye ve İnsanlık Dışı Muamele ve Cezalandırmaya Karşı Sözleşme³⁸⁷, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme³⁸⁸, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme³⁸⁹, Engelli Hakları Sözleşmesi, Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmesine Karşı

³⁸² Levent Korkut, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınır Dışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği”, Ankara Barosu Dergisi, Y.66, S.4, 2008, s.23., Ergin Ergül, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi, Geri Gönderilmesi, Geri Vermeye Karşı Korunması”, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011 s.36.

³⁸³ Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Covenant on Civil and Political Rights- ICCPR), Kabul Tarihi. 16.12.1966. Yürürlük Tarihi. 23.03.1976. Türkiye Onay Tarihi. 23.09.2003. R.G.21.07.2003 S.25173.

³⁸⁴ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR, Kabul Tarihi.16.12.1966. Yürürlüğe Giriş.03.01.1976. Türkiye’nin Onay Tarihi.04.06.2003. R.g. 10.07.2003. S.25164.

³⁸⁵ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination -ICERD) Kabul Tarihi. 21.12.1965. Yürürlüğe Giriş. 4.01.1969. Türkiye Onay Tarihi. 16.09.2002. R.G. 16.10.2002. S.24908.

³⁸⁶ Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. (Convention on the Elimination of All Forms Discrimination Against Women- CEDAW) Kabul Tarihi.18.12.1979. Yürürlüğe Giriş. 03.09.1981. Türkiye’nin İmza Tarihi. 11.09.1985. R.G. 14.10.1985. S.18898.

³⁸⁷ İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – CAT), Kabul Tarihi: 10.12.1984, Yürürlüğe Giriş.26.06.1987, Türkiye’nin Onay Tarihi: 02.08.1988, R.G. 29.06.1988, S. 19866.

³⁸⁸ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of the Child – CRC), Kabul Tarihi: 20.11.1989, Yürürlüğe Giriş: 02.09.1990, Türkiye’nin Onay Tarihi: 09.12.1994, R.G. 27.01.1995, S. 22138.

³⁸⁹ Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their

Korunmasına Dair Sözleşme, Avrupa İkamet Sözleşmesi³⁹⁰, 1951 Cenevre Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri; uluslararası insan hakları sözleşmelerindendir.

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer aldığı üzere sığınma hakkı bir insan hakkıdır. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), 14. maddesinde; herkesin sürekli baskı altında tutulduğunda başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı olduğu düzenlenmiştir.

1951 Cenevre Sözleşmesi hem göç hukukuna ilişkin hem de sınır dışı etme ve geri göndermeye ilişkin önemli düzenlemeler içermektedir.³⁹¹ Sözleşmenin 32. maddesinde; taraf devletlerin yasal şekilde ülkede bulunan mülteciyi ulusal güvenliğe, kamu düzenine dair sebepler olmadıkça sınır dışı edemeyeceği, sınır dışı etmek için mutlaka yasal bir sınır dışı etme kararının bulunması gerektiği, ulusal güvenlik durumunun gerektirdiği özel durumlar haricinde kişilerin delil sunmasına, ilgili kararı temyiz etmesine, temsil edilmesine izin verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Bu noktada, zorunlu bir ulusal güvenlik gerekçesi bulunmadıkça, kişinin görüş ve gerekçelerini sunabilmesi, kararı yargıya taşıyabilmesi ve temsil hakkına sahip olması gibi temel güvenceler hüküm altına alınmıştır.

Avrupa İkamet Sözleşmesi de bu alanda önemli düzenlemeler içermektedir. 3. maddede, sınır dışı edilme ve nedenleri yer almaktadır. Sözleşmeye göre, herhangi bir Akit Taraf, diğer bir Tarafın topraklarında yasal olarak ikamet eden vatandaşları, yalnızca ulusal güvenliği tehlikeye atmaları, kamu düzenine veya ahlaka aykırı davranışları halinde sınır dışı edilebilir. Devletlerin egemenlik yetkisi kapsamında, ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçeleriyle kişileri sınır dışı edebilmeleri

---

Families – ICRMW), Kabul Tarihi: 18.12.1990, Yürürlüğe Giriş: 01.07.2003, Türkiye'nin Onay Tarihi: 13.01.2004, R.G. 28.06.2004. S.25504.

³⁹⁰ Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (Convention on the Rights of Persons with Disabilities – CRPD), Kabul Tarihi: 13.12.2006, Yürürlüğe Giriş: 03.05.2008, Türkiye'nin Onay Tarihi: 28.09.2009, R.G. 14.07.2009. S.27289.

³⁹¹ Serdar Çakmak, *Devletler Hukuku Bağlamında 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve Çekince Koyulamayan Maddeleri*, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C.6, S. 90, 2023, s.12; 70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Göç Araştırmaları Derneği (GAR), Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2021.

mümkündür. Ancak bu yetkinin keyfi şekilde kullanılmasını önleyecek düzenlemeler de getirilmiştir.

Ek olarak ulusal güvenlikle ilgili zorunlu hususlar aksini gerektirmedikçe, herhangi bir Akit Tarafın vatandaşı olan ve diğer bir Tarafın topraklarında iki yıldan fazla yasal olarak ikamet eden bir kişi, sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler sunmasına izin verilmeden sınır dışı edilemez. Ayrıca, herhangi bir Akit Tarafın, diğer bir Tarafın topraklarında on yıldan fazla yasal olarak ikamet eden vatandaşları, yalnızca ulusal güvenlik nedeniyle veya bu maddenin 1. paragrafında belirtilen diğer nedenlerin ciddi olması durumunda sınır dışı edilebilir. Akit taraf vatandaşları, diğer bir akit taraf ülkede ne kadar uzun kalıyor ise, sağlanan koruma o kadar genişleyecektir. Bu düzenleme ile devletlerin sınır dışı etme yetkisini keyfi şekilde kullanmaları engellenmekte; yabancıların hak ve özgürlüklerini korumaya yönelik güvenceler sağlanmaktadır. Bu yönüyle ilgili Sözleşme, sınır dışı etme yetkisi bakımından önemli sonuçlar doğuracaktır.

Avrupa Sosyal Şartı'nın 19. maddesi de konuya ilişkin düzenleme içermektedir. Düzenlemeye göre; *“Kendi ülkelerinde yasal olarak ikamet eden bu tür çalışanların, ulusal güvenliği tehlikeye sokmadıkça, kamu yararı ya da genel ahlaka aykırı bir eylemde bulunmadıkça sınır dışı edilmemesini sağlamayı; .... Taahhüt eder.”*

Uluslararası sözleşmelere genel olarak bakıldığında, sınır dışı etme sebeplerinin ulusal güvenlik ve kamu düzeninin korunması gibi meşru amaçlarla bağlantılı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, kişilerin idarenin keyfi ve orantısız uygulamalarından korunmasını sağlamak amacıyla çeşitli usuli güvencelerin de düzenlediği anlaşılmaktadır.

Uluslararası insan hakları hukukunun en önemli kaynaklarından biri olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokollerinde de sınır dışı etme konusuna ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ise bu alandaki en önemli uygulama kaynaklarından biridir. Sınır dışı etme, sınır dışı etmek amacıyla idari gözetim altında tutma ve geri göndermeme ilkesine ilişkin davalar esasen Sözleşmenin 3. maddesi (işkence ve kötü muamele yasağı),

Sözleşmenin 2. maddesi (yaşam hakkı), Sözleşmenin 5. maddesi (özgürlük ve güvenlik hakkı), Sözleşmenin 8. maddesi (özel ve aile hayatına saygı), Sözleşmenin 9. maddesi (düşünce, din ve vicdan özgürlüğü), Sözleşmenin 13. maddesi (etkili başvuru hakkı), Ek Protokol 4, Ek protokol 7 kapsamında ele alınmış olup; ilgili bölümde incelenecektir.

4. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Sınır Dışı Etme

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile birlikte sınır dışı etmeye dair düzenlemelerin bütünüyle yer aldığı bir ulusal mevzuat oluşmuştur. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 04.04.2023 tarihinde kabul edilmiş olup, 11.04.2013 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Kanunun amacı, yabancıların ülkeye girişi, ülkede kalışı ve ülkeden çıkışı ile devletten uluslararası koruma talep eden yabancılara dair sağlanacak korumanın kapsamı, uygulamasına dair usul ve esasları düzenlemektir. İlgili Kanunun dördüncü bölümünde ise tez konumuz olan “sınır dışı etme” ele alınmıştır.

a. İdari İşlem Olarak Sınır Dışı Etme

Devletler, egemenlik yetkileri dahilinde menfaatleri ile bağdaşmayan hareketlerde bulunan yabancıyı sınır dışı edebilmektedir.³⁹² Sınır dışı etme kararı ve buna bağlı düzenlemeler YUKK, YUKK Yönetmeliği ve TCK'da yer almaktadır. YUKK, sınır dışı etme kararına ilişkin usul ve prosedürleri 53. madde ve devamında düzenlemiştir.

YUKK'un 52. maddesine göre; “*Yabancılar, sınır dışı etme kararıyla, menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilir.*” Düzenlemeye göre, yabancı bir kişi hakkında sınır dışı etme kararı alınır ve bu kişi başka bir ülkeye sınır dışı edilir. Bu işleme de sınır dışı etme işlemi denir. Yabancıların gönderilebileceği ülkeler, menşe ülkesi, transit gideceği ülke ya da üçüncü bir ülke olabilmektedir.

---

³⁹² Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s.124.

YUKK düzenlemesine göre, sınır dışı etmeye dair unsurlar şu şekilde sınırlanabilir:³⁹³ Sınır dışı etme işleminin Türk vatandaşı olmayan bir yabancı kişiye yönelik yapılması³⁹⁴, kanuna uygun bir sınır dışı etme kararının alınması ve ilgili kişinin yabancı bir ülkeye çıkması ya da çıkarılması.

YUKK 53. madde düzenlemesi dahilinde Türk hukuk sisteminde sınır dışı etme kararı alma yetkisi idari makamların elinde bulunmaktadır. Sınır dışı etme kararı, idari işlem niteliğinde bir karardır.³⁹⁵ Bu çerçevede idari işlemin tanımlanması, sınır dışı etme kararının idari işlem olduğunu aktarmak açısından önemlidir.

İdari işlem, idari makamlar tarafından kamu gücü kullanılarak bir idari görevin veya işlevin yerine getirilmesi amacıyla tesis edilen, hukuk aleminde yenilik ve değişiklik meydana getiren, idarenin tek yanlı iradesi ile hukuki sonuç doğuran irade açıklaması olarak tanımlanır.³⁹⁶ İdari işlemler, idarenin faaliyetlerini yerine getirirken kullandığı hukuksal araçlar olarak da tanımlanabilir.³⁹⁷

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK)³⁹⁸'nin ön taslağının 3. maddesinin c bendinde idari işlem, “*Yetkili idarenin, kamu hukuku alanında kamu gücü ile hareket ederek, idari faaliyetle ilgili doğrudan hukuki sonuca yönelik, tek yanlı irade açıklamasıyla aldığı her karar ya da kamusal tedbir*” olarak tanımlanmıştır.

Dokrinin yanında, yargı organları tarafından bakılan davalarda, idari işlemlere dair tanımlamalar yapmıştır³⁹⁹ Anayasa Mahkemesi⁴⁰⁰ idari işlemi, “*Kamu kurumu ya*

³⁹³ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.133-134.

³⁹⁴ T.C. Anayasası madde 23’ün son cümlesinde vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği belirtilmektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu madde 3/1-ç düzenlemesi yabancıyı “Türk Vatandaşlığı olmayan kişi” olarak tanımlamaktadır.

³⁹⁵ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.134.

³⁹⁶ Oğuz Sancakdar, Lale Burcu Önüt, Eser Us Doğan, Mine Kasapoğlu Turhan, Serkan Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 11. Baskı, 2022), s.311.

³⁹⁷ Ali D. Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, (Ankara: Yetkin Kitabevi, 7. Baskı, 2024), s. 289.

³⁹⁸ 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu. S.17580. R.G.20.02.1982.

³⁹⁹ Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, **İdare Hukuku**, C. 1.(Ankara: Turhan Kitabevi, 14. Baskı, 2021), s. 335.

⁴⁰⁰ Anayasa Mahkemesi, E. 976/1 K. 976/38. Karar Tarihi. 25.05.1976, Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 14, s. 170.

da idare örgütü içinde yer alan bir idari makamca verilmiş ve idarenin idare hukuku alanında gördüğü idari faaliyetlerle ilgili olması gereken işlemdir” şeklinde tanımlarken; Uyuşmazlık Mahkemesi⁴⁰¹ ve Danıştay⁴⁰² idari işlemi, “Kamu kurum ve kuruluşları tarafından, kamu hukuku kuralları uyarınca, tek taraflı olarak tesis edilen ve re’sen uygulanabilir nitelikte olan hukuki tasarruflardır” şeklinde tanımlamaktadır. Bu iki tanımdan çıkarılacak sonuç, idari işlemin, idare bütününe dahil bir kuruluş, organ ya da makam tarafından yapılması ve idare hukuku alanında yürütülen bir faaliyete ilişkin olması gerektiğidir. ⁴⁰³

Bu çerçevede idari işlem, idare hukukuna ve idari yargıya tabi olan, kamu gücüne dayanan, hukuki sonuç doğurmaya yönelik tek yanlı irade açıklamasına dayanmakta olup; kamu gücü ayrıcalıklarıyla donatılmış hukuki işlemdir. ⁴⁰⁴ Bu işlem, kanuni ve icrai özellikte olmalıdır. ⁴⁰⁵

İdari işlem, kamu gücüne dayanmalıdır. ⁴⁰⁶ İdarenin özel hukuk işlemleri ve idari işlemleri arasındaki fark, işlemin kamu gücüne dayanmasından kaynaklanır. ⁴⁰⁷ İdari işlemler, idarenin kamusal faaliyetini yürütmek üzere yapılan hukuki işlemlerdir ve hukuki işlem olduklarından hukuk aleminde bir değişiklik yaratırlar. ⁴⁰⁸

İdare tek yanlı veya iki yanlı irade açıklamalarında bulunabilir. ⁴⁰⁹ İki yanlı irade açıklamaları, idari sözleşmeler ve idarenin özel hukuk sözleşmeleridir. ⁴¹⁰ İdari işlemin tek yanlı olması, kamusal iradenin üstünlüğünü göstermekte olup, işlemin muhatabının onayına gerek duyulmamaktadır. ⁴¹¹ Karşı tarafın iradesini açıklamasına

---

⁴⁰¹ Uyuşmazlık Mahkemesi. E.1998/2. K.1989/1. R.G.11.08.2001. S.20140, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20140.pdf>.

⁴⁰² Danıştay 10. D. E. 1987 / 1159. K. 1987/1458. R.G. 24.07.1987. S.19527. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19527.pdf>.

⁴⁰³ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı, s. 336.

⁴⁰⁴ Kemal Gözler, “**İdare Hukuku Dersleri**”, (Bursa: Ekin Kitabevi, 2. Baskı, 2015), s.198.

⁴⁰⁵ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 313 vd.

⁴⁰⁶ Ender Ethem Atay, **İdare Hukuku**, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022), s.235.

⁴⁰⁷ Atay, **İdare Hukuku**, s..238.

⁴⁰⁸ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, s. 290.

⁴⁰⁹ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 313.

⁴¹⁰ Metin Günday, **İdare Hukuku**, (Ankara: İmaj Yayınevi, 10. Baskı, 2011), s.122.

⁴¹¹ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 320.; Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı, s. 336.

gerek kalmadan, idarenin iradesini açıklamasıyla sonuç doğurur.⁴¹² İdari işlemin birden fazla makam tarafından yapılması, tek yönlü olmasını etkileyemeyeceği gibi muhattabın bu konuda daha önce talepte bulunmuş olması da sonucu değiştirmeyecektir. ⁴¹³ Sınır dışı etme kararı, idarenin tek yanlı irade açıklamasına daymaktadır. Bu bakımından tek yanlı idari işlemdir.

Tek yanlı idare açıklamaları ise birel idari işlemler ve düzenleyici idari işlemler olarak ikiye alınır. Kişilerin ya da nesnelerin hukuksal statüsünde değişiklik oluşturan işlemler, birel idari işlemdir. ⁴¹⁴ Buna karşılık düzenleyici işlemler, öznel olmayan, sürekli uygulanabilen nitelikte olup; birel işlemler gibi bir kez uygulanıp tükenmez, sürekli uygulanabilir. ⁴¹⁵ Düzenleyici işlemler, genel ve objektif iken; birel işlemler, belli bir kişi ya da duruma özgüdür.⁴¹⁶ Sınır dışı etme kararı, kişilerin hukuksal statüsünde değişiklik yaratan birel bir idari işlemdir.

Birel işlemler ise, kendi aralarında durum/koşul işlem ve öznel işlem şeklinde ayrılmaktadır. ⁴¹⁷ Durum işlemler, nesnel içerikli olup, nesnel içerikli işlemlerle bireylerin önceden düzenlenmiş hukuksal duruma sokulmasıdır. ⁴¹⁸ Öznel işlem ise belli bir kişi ya da kişiler için özel bir hukuksal durum yaratmaktadır. ⁴¹⁹ Sınır dışı etme kararı, belli bir kişi için özel bir hukuki durum yaratır. Bu nedenle sınır dışı etme kararı; tek yanlı, birel ve öznel bir idari işlemdir.

Ek olarak sınır dışı etme kararı, uygulanmakla etkisi tükenecek birel idari işlemdir.⁴²⁰ 2015 yılında İYUK'un 27. maddesine değişiklik getiren kanunun gerekçesinde, sınır dışı etme işleminin uygulanmakla etkisi tükenecek işlemlerden olduğu belirtilmiştir. ⁴²¹ Lafzi olarak bakıldığında sınır dışı etme işlemi uygulandıktan

---

⁴¹² Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı, s. 336.

⁴¹³ Ahmet Emrah Akyazan, “*Maddi Açıdan İdari İşlemler*”, TBB Dergisi, S.85, 2009, s.223.

⁴¹⁴ Turan Yıldırım, **İdare Hukuku**, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 7. Baskı, 2018), s. 338.

⁴¹⁵ Günday, **İdare Hukuku**, 10. Baskı, s. 110.

⁴¹⁶ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, s.339.

⁴¹⁷ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 313.; Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı, s. 337;

⁴¹⁸ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, s.340.

⁴¹⁹ **A.g.e.**

⁴²⁰ **A.g.e.** s.389.

⁴²¹ 2012 yılında yapılan değişiklikte; uygulanmakla etkisi tükenecek işlemlere dair yürütmeyi durdurma kararı verilmesi mümkün kılınmıştır. 2015 yılındaki değişiklikte ise hangi işlemlerin uygulanmakla etkisi tükenecek işlem olduğuna dair tartışmaya açık örnekleme yoluna gidilmiştir. (Ulusoy, **İdare Hukuku**, 7. Baskı, s.389) Kanunun gerekçesinde sınır dışı etme işlemi, uygulanmakla etkisi tükenecek

sonra etkisi tükenmeyecektir. Kişi ülkeden dışarı çıkarılmış olsa da mevcut durumu hukuk alanında etki yaratmaya devam edecektir. Anayasa Mahkemesi ve Danıştay, bu ibarenin lafzi olarak ele alınmaması gerektiğini ve kısa sürede uygulanması halinde telafisi güç ve olanaksız zararların oluşabileceği nitelikteki işlemlerin, uygulanmakla etkisi tükenen işlemler olduğun kabul edilmesi gerektiğini aktarmıştır.⁴²² Sınır dışı etme kararının uygulanması, kısa sürede telafisi güç zararlar oluşturabilmektedir. Bu kapsamda uygulanmakla etkisi tükenen idari işlemlerden olduğu söylenmelidir.

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında görüşümüze göre, sınır dışı etme kararı; tek yanlı, birel ve öznel bir idari işlem olup; söz konusu idari işlem uygulanması halinde telafisi zor zararlar oluşturabileceğin uygulanmakla etkisi tükenen bir idari işlem olarak kabul edilebilir.

b. Sınır Dışı Etmenin Amacı: Kamu Düzeni, İdare ve Kolluk

Bir idari işlemin hukuka uygun olup olmadığı değerlendirilirken, yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları incelenmektedir.⁴²³ İdari işlemlerin nihai amacı kamu yararını gerçekleştirmektir.⁴²⁴ Bazı idari işlemlerin yapılması, kamu yararından daha spesifik bir maksada yönelmiş olup; amaç, kamu düzeninin sağlanmasıdır.⁴²⁵ Sınır dışı etme kararı, kamu düzenini koruma amacı taşımaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için, İdare ve kolluk iş birliği içinde çalışmaktadır.

Kamu düzeni sözlük anlamıyla “*bütün toplumu ilgilendiren düzen*”⁴²⁶ anlamına gelmekte olup; hukuki anlamıyla “*toplumun dış ve maddi düzeni olarak umumi veya umuma açık yerlerde bireylerin güvenlik, dirlik ve esenlik içinde ve sağlıklı olarak*

---

idari işlemlerden sayılmıştır. Ancak İYUK 27. Madde, YUKK’un yürürlüğe girmesiyle birlikte sınır dışı etme kararı için uygulanmamaktadır. Bu konu gerekli başlıkta aktarılacaktır.

⁴²² Anayasa Mahkemesi. K.T. 04.07.2013. E.2012/100. R.G. 02.08.2013. D.10.D, E.2013/8108. K.15.01.2014.

⁴²³ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s. 407.

⁴²⁴ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, s.457; Cemil Kaya, **Kararlarından Hareketle Kamu Yararı Kavramına Danıştay’ın Bakışı**, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011) s.11-12. ; Celaddin Koç, “İdari İşlemin Amaç Unsuru”, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2019, s. 5-6.

⁴²⁵ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s.458.

⁴²⁶ Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK), <https://sozluk.gov.tr/>, son erişim tarihi:15.10.2024.

yaşamaları”⁴²⁷, “toplumun barış ve güven içinde gelişmesini ve yaşamını sürdürmesini sağlayacak bir ortam”,⁴²⁸ olarak açıklanabilir.

Anayasa Mahkemesi’nin 1964 tarihli ilgili kararında da kamu düzeni kavramı ele alınmıştır.⁴²⁹ İlgili kararda, “(Kamu düzeni) deyiminin; toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, devletin ve devlet teşkilâtının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, bir başka deyimle cemiyetin her sahadaki düzeninin temelini teşkil eden bütün kuralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır.”

Kamu düzeni, düzen, güven, barış içinde yaşama gereksinimleriyle ilgilidir.⁴³⁰ Kamu güvenliği, kamu huzuru (dirlik ve esenlik) ve kamu sağlığı kavramlarından oluşan geleneksel bir üçlüden oluşmaktadır.⁴³¹ Genel ahlakın, kamu düzeni kapsamında olup olmadığı ise tartışmalıdır.⁴³²

Kamu güvenliği, kişilerin can ve mal güvenliklerinden endişe etmeyerek emniyet ve asayiş içerisinde yaşamalarıdır.⁴³³ Kişilerin vücut bütünlüklerine, ırzlarına ve mallarına tehdit oluşmaması anlamına gelmektedir.⁴³⁴ Kamu huzuru ise, toplum gereklerini aşan maddi düzensizlik ve rahatsızlıklar olmaksızın dirlik ve esenlik içinde yaşamaktır.⁴³⁵ Kişilerin bulaşıcı ve yaygın hastalıklardan korunması ile sağlıklı koşullar içerisinde yaşaması ise, kamu sağlığının korunmasıdır. Genel ahlak ise, kişilerin temel hak ve özgürlükleri ile bireysel ahlak anlayışlarıyla değil, kamu düzenini bozacak düşünce ve ahlak açıklamaları ve gösteriler ile ilgilenmektedir. Kişilerin temel hak ve özgürlükleriyle ilgilenmeden kamu düzenini bozan dışa yansımaları odaklanmaktadır.⁴³⁶ Genel ahlakın, kamu huzurunun sağlanmasının bir parçası olduğu kabul edilerek gayri ahlaki sayılan her harekete müdahale edilmemesi

⁴²⁷ Günday, **İdare Hukuku**, s.290.

⁴²⁸ A. Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, **İdare Hukuku Genel Esaslar**, C. 1, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2014), 644.

⁴²⁹ Anayasa Mahkemesi (AYM). E.1963/128, K.1964/8. Karar Tarihi. 28.01.1964.

⁴³⁰ Ramazan Çağlayan, **İdare Hukuku Dersleri**, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), s.282.

⁴³¹ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 762; Kemal Gözler, Gürsel Kaplan, **(İdare Hukukuna Giriş)**, İstanbul: Ekin Yayınevi, 2013), s. 245.

⁴³² Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s. 567.

⁴³³ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 762;

⁴³⁴ Melike Çolakoğlu Kaplan, “Kamu Düzeninin Unsuru Olarak Dirlik ve Esenlik Perspektifinden Koku Kirliliği Üzerine Değerlendirmeleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.14. S.2, s.1032.

⁴³⁵ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 763.

⁴³⁶ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı, s. 626.

gerektiğini savunan görüşler; bu unsuru, kamu düzeninin unsuru olarak değerlendirmez.⁴³⁷ Bir fiilin sadece gayri ahlaki sayılması, müdahale için yeterli değildir; toplumsal huzurun ve kamu düzeninin gerçekten bozulduğu noktada, gayri ahlaki fiil engellenmelidir.⁴³⁸ Bu çerçevede kolluk müdahalesine konu olacak hareket, kamusal alana yansıyan ve kamu düzenini bozan ahlaki bir tavidir.⁴³⁹

İdare hukukunda kolluk, idarenin kamu düzenini koruma faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴⁰ Kolluk, adli kolluk ve idari kolluk olarak ikiye ayrılmaktadır.⁴⁴¹ İdari kolluk idare hukukuna, adli kolluk ceza hukukuna tabi olup; idari hukukun önleyici, adli kolluğun ise bastırıcı özelliği bulunmaktadır.⁴⁴² Gözübüyük-Tan’a göre idari kolluk, *bir makama kamu düzeninin sağlanması amacıyla icrai kararlar alma ve bu kararların uygulanması için gerekli maddi işlemleri yapma ayrıcalığıdır* ve İdari kolluğun amacı, kamu düzenini korumak ve sağlamaktır.⁴⁴³ İdari kolluk bu amacı yerine getirirken, kamu yararı ve kişilerin temel hak ve özgürlükleri arasındaki denge unsurunu gözetmektedir.⁴⁴⁴ Bu çerçevede kolluk ancak; kamu güvenliği, kamu huzuru ve kamu sağlığının korunması meşru amaçlarına uygun olarak temel haklara müdahale edebilir. Bu müdahalenin sınırı da Anayasa madde 13, madde 16 ve madde 90/5 dahilinde kanunilik, meşru amaca uygunluk, gereklilik ve orantılılık denetiminin yapılmış olmasıdır. Ayrıca Anayasa’da temel hak ve özgürlüklere dair özel düzenlemeler de dikkate alınmalıdır.⁴⁴⁵

İdari kolluk, kamu düzenini tehdit eden yabancıya müdahale ederek kamu düzenini sağlamaktadır. Nitekim, kamu düzeninin sağlanması, sınır dışı etme kararının

---

⁴³⁷ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı, s. 625-626; Ulusoy, 7. Baskı, s. 567; Onur Karahanoğulları, **İdare Hukuku**, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2.Baskı, 2023), s.402-403. Genel ahlaki kamu düzeninin unsuru olarak görmeyen görüş için *bknz.* Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer, Cemil Kaya, **Türk İdare Hukuku**, (Ankara: Seçkin Kitabevi, 2023), s.587.

⁴³⁸ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s. 567.

⁴³⁹ Mehmet Cihat Samur, *İdarenin Kolluk Faaliyeti Olarak Genel Ahlakın Korunması*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024, s. 130.

⁴⁴⁰ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, 566.

⁴⁴¹ Sancakdar, Önut, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 761.

⁴⁴² **A.g.e.**, s.761.

⁴⁴³ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı, s. 625.

⁴⁴⁴ **A.g.e.** s. 626.

⁴⁴⁵ Örneğin, TC. Anayasası’nda düzenlenen yaşam hakkı, kötü muamele yasağı, özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü.

alınmasının amacıdır. Bu kapsamda da idare ve idari kolluk, iş birliği ile bu meşru amacın korunması doğrultusunda çalışmaktadır.

Nitekim, ülkeye yasa dışı girişin artması, düzensiz göçmen sayısının artması, çalışma izni olmaksızın çalışan göçmenlerin bulunması, kamu düzenini tehdit etmektedir. Yasa dışı göç ve kayıtsızlık, suç oranlarının artması ve güvenlik sorunlarını, sağlığa erişim sorunları ile bağlantılı olarak kamu sağlığı risklerini beraberinde getirir ve kamu huzurunu tehdit edebilmektedir.

Bu sebeplerle, sınır dışı etme kararı yerine getirilirken Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve idari kolluk iş birliği ile çalışır. YUKK Yönetmeliği madde 55'e göre, genel kolluğun sınır dışı edilecek kişilerden olduğunu değerlendirdiği ya da tespit ettiği yabancıları İl Göç Genel Müdürlüğü'ne bildirmesinden sonra İl Müdürlüğü sorumluluk alanına göre kollukla temasa geçer, sınır dışı etme ve sevk işlemleri için diğer kolluk birimlerinden personel görevlendirilmesini talep eder. Sınır dışı etme işleminin gerçekleştirilmesi amacıyla ortaya çıkacak riskler de göz önüne alınarak kolluk birimleri il müdürlüklerinin taleplerini öncelikli değerlendirir. Sınır dışı edilecek yabancıların geri gönderme merkezlerine sevk, sınır kapılarına ya da farklı bir geri gönderme merkezlerine sevk aşamalarında Valilik tarafından ihtiyaç duyulan sayıda kolluk personeli görevlendirilecektir. Yabancıların konsolosluk, hastane ya da mahkeme gibi yerlere gitmesi söz konusu olduğunda kolluk refakat edecektir. YUKK madde 60'a göre geri gönderme merkezine sevk edilmesine gerek olmayan yabancılar, kolluk tarafından yakalandıktan sonra durumları Valiliğe bildirilir. Valilik en geç 48 saat içerisinde sınır dışı etme kararını verir. Yabancı Göç İdaresi Başkanlığı'nın taşra koordinesinde sınır kapılarına götürülür. YUKK Yönetmeliği 55. maddeye göre, Kolluk, sınır dışı etme süreçlerinde yabancının kaçmasını ve kaybolmasını önleyecek önlemleri alabilir.

c. İdari Tedbir Olarak Sınır Dışı Etme İşlemi

Sınır dışı etme işleminin, idari bir tedbir olup olmadığını değerlendirebilmek için; öncelikle, idari yaptırım, idari tedbir ve idari ceza kavramlarının tanımlanması gerekmektedir.

Doktrinde idari yaptırım, idari düzeni sağlamayı amaçlayan yaptırımlar olarak tanımlanabilir.⁴⁴⁶ Özay'ın tanımına göre idari yaptırım⁴⁴⁷, idarenin yasaların verdiği yetkiye dayanarak ve kanunlarca yasaklanmayan hallerde araya bir yargı hükmü girmeksizin bir idari işlemle idari usüllere bağlı olarak verdiği cezadır. Başka bir deyişle, var olan idari düzen içerisinde bu düzeni ihlal edenlere karşı idarenin karar alarak uyguladığı yaptırımlar, idari yaptırımlardır.⁴⁴⁸ İdari yaptırım, idare tarafından tesis edilen ve İdare hukuku usullerine uygun bireysel kararlar olarak da tanımlanabilmektedir.⁴⁴⁹

5326 sayılı Kabahatler Kanunu⁴⁵⁰'na göre ise idari yaptırım, idari düzeni ihlal eden haksızlık türü olan kabahatin karşısında kişilere uygulanacak idari para cezası ya da idari tedbirler olarak tanımlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi'ne göre⁴⁵¹, idarenin herhangi bir yargı kararına başvurmadan ve yasaların açık yetkisi dahilinde, idare hukuku kuralları ve usülleri çerçevesinde doğrudan bir idari işlem ile verdiği cezalar, idari yaptırımdır. Yaptırım kararı, hâkim tarafından değil, basit ve masrafsız bir yol olarak, yasalarla idari ceza vermeye yetkili kılınmış kişiler tarafından verilmektedir.⁴⁵²

Kamu gücünün bir yansıması olan ve kamu hizmetinin bir parçası olarak da anılan idari yaptırımlar, ceza yaptırımlarıyla belli farklar ile ayrılmaktadır.⁴⁵³ İdari yaptırımlar söz konusu olduğunda, idari makam ve merciler ile idari usuller çerçevesinde idari bir işlemin varlığından söz edilirken; cezai yaptırımlar bir yargı organına bağlı olarak ceza hukukuna ilişkin hüküm ve usullere tabidir.⁴⁵⁴ Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bir kararda⁴⁵⁵ idari yaptırımların, hem organik hem

⁴⁴⁶ Günday, **İdare Hukuku**, s.233.

⁴⁴⁷ İlhan Özay, **İdari Yaptırımlar**, (İstanbul:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1985), s.35.

⁴⁴⁸ Burcu Erdinç, “*İdari Yaptırımların Kavramsal Çerçevesi ve Cezai Yaptırımlarla Karşılaştırılması*”, Ankara Barosu Dergisi, S.2, 2012, s.42-43.

⁴⁴⁹ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 806.

⁴⁵⁰ 5326 sayılı Kabahatler Kanunu S.25772. R.G. 31.03.2005.

⁴⁵¹ Anayasa Mahkemesi Kararı (AYM). E. 1996/48 K. 1996/41 T. 23.10.1996.

⁴⁵² Yüksel Erdoğan, **Kabahatler Kanunu**, (Ankara:Seçkin Kitabevi, 2005), s.17.

⁴⁵³ Aydınoglu, “*İdarenin Kanuniliği İlkesi Bağlamında İdari Yaptırımlar*”, s.20.

⁴⁵⁴ **A.g.e.**

⁴⁵⁵ Anayasa Mahkemesi Kararı (AYM). E.1969/46. K.1970/2. T.06.01.1970.

de niteliksel bakımdan cezai yaptırımlardan farklı olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda, yasa tarafından izin verildiği müddetçe idari yaptırımların idarece uygulanmasının, Anayasaya aykırılık oluşturmayacağı belirtilmiştir.

Kabahatler Kanunu madde 16/1, 16/2 ve 18/1 birlikte değerlendirildiğinde idari yaptırımlar; idari para cezası ve idari tedbirler olarak ayrılmış, idari tedbirler ise; mülkiyetin kamuya geçirilmesi (m.16/2) ve ilgili kanunlardaki diğer tedbirler ile eşyanın mülkiyetinin kamuya geçirilmesi (m. 18/1) şeklinde sınıflandırılmıştır. İdari yaptırımlar; niteliklerine göre idari cezalar ve idari tedbirler olarak ikiye ayrılmaktadır.

456

İdari tedbir ve idari ceza arasındaki temel fark, yasaklanan davranışın cezalandırma amacına dayalı yapılıp yapılmadığıdır. İdari ceza, caydırma ve bastırma ile cezalandırma amacının ön planda olduğu caydırıcı yaptırımlardır.⁴⁵⁷ İdari cezalar söz konusu olduğunda bu cezanın kabahat cezası mı regülatif bir ceza mı yoksa disiplin cezası mı olduğu araştırılır. İdari tedbirler ise, telafi edici niteliktedir.⁴⁵⁸

AİHM kararları doğrultusunda⁴⁵⁹ idari tedbirler için, AİHS madde 6 uygulama alanı bulamamaktadır. Örneğin AİHM, önlem maksadıyla sürücü belgesine el konulması idari yaptırımını bir idari tedbir olarak değerlendirirken, ehliyetin iptal edilmesi ya da ehliyetten puan kırılması gibi uygulamaları idari ceza olarak değerlendirmektedir. AİHM bakış açısıyla konuya yaklaşıldığında, idari ceza söz konusu olduğunda konuya ilişkin bir idari soruşturma gerçekleştirilerek ve bunun sonucu olarak da “savunma hakkının” kullanılması gerekecektir.⁴⁶⁰ AİHM idari bir ceza tespit ettiğinde ise, “kişilerin üzerinde ağır sonuç doğuran idari ceza” mı yoksa “basit idari ceza” mı olduğuna odaklanacaktır.⁴⁶¹

İdari ceza niteliğindeki idari yaptırımlar söz konusu olduğunda sadece idari işlemin hukuka uygunluk kriterleri uygulanmaz aynı zamanda temel ceza hukuku

⁴⁵⁶ Ulusoy, İdari Yaptırımlar, 7. Baskı, s. 488.

⁴⁵⁷ A.g.e., s.489.

⁴⁵⁸ A.g.e.

⁴⁵⁹ AİHM. Malige/Fransa Başvuru No.26135 /95. Karar Tarihi.23.09.1998, Lutz/Almanya Başvuru No.9912/82. Karar tarihi.25.08.1987, Schmutzer/Avusturya Başvuru No.155523. Karar Tarihi. 23.10.1995.

⁴⁶⁰ Ulusoy, **İdari Yaptırımlar**, s. 25.

⁴⁶¹ AİHM. Escoubet/Belçika. Başvuru No:26780/95. Karar Tarihi. 28.10.1999.

prensipieri de uygulanır. ⁴⁶² İdari tedbirler söz konusu olduğunda ise bu işlemin hukuka uygunluğu idari işlemlerin hukuka uygunluk kriterleriyle dikkate alınır. ⁴⁶³ Bu doğrultuda, bir idari işlemin muhatabı, çekirdek ceza hukuku güvencelerine gerek kalmaksızın idare hukuku güvenceleriyle korunabiliyorsa, idari tedbir olarak değerlendirilebilir.⁴⁶⁴

Bu bilgiler ışığında doktrinde yer alan yaygın görüşe de katılarak, cezalandırma amacını gütmeyen⁴⁶⁵ sınır dışı etme kararının, kamu düzenini korumak amacıyla verilen “önleyici idari tedbir”⁴⁶⁶ olduğu söylenebilir.

AİHM kararlarında da benzer şekilde sınır dışı etme kararının önleyici idari tedbir niteliğinin bulunduğu işaret edilmiştir. Bu nedenle de AİHM, sınır dışı etme kararının “kendisini” AİHS 6. madde incelemesinin dışında tutmuştur. ⁴⁶⁷ AİHM’e göre, devletlerin kişiyi sınır dışı etmesindeki amaç, kamu düzeninin korunmasından ibarettir.⁴⁶⁸ Bu doğrultuda, sınır dışı etme kararı, yabancıyı cezalandırmak masadıyla verilmemektedir. Bu sebeple de sınır dışı etme kararının “*kendisine*” ilişkin hususlar, Ek Protokol 7 madde 1 kapsamında değerlendirilmektedir. ⁴⁶⁹ Naula Mole ve Catherine Meredith’in görüşüne göre, AİHS’e Ek 7 no.lu protokolün 1. maddesi, yabancılara yeterli korumayı sağlamamaktadır.⁴⁷⁰ İlgili protokol maddesinin yasal olarak mukim yabancılara kapsamı, 6. maddenin yabancılar için daha geniş güvenceler sağlayacak olması nedeniyle AİHM kararları eleştirilmektedir.

---

⁴⁶² Ulusoy, 7. Baskı, İdari Yaptırımlar, s. 489.

⁴⁶³ **A.g.e.**

⁴⁶⁴ Ali Ulusoy, “İdari Ceza Hukukunun İşlevi ve Hukuk Düzenindeki Yeri, İdari Ceza Sempozyumu, Seçkin Yayıncılık ve İstanbul Kültür Üniversitesi, Ankara, 2007, s.48.

⁴⁶⁵ Nuray Ekşi, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanmayacağı Sorunu”, Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Y.29, S.1-2, 2009, s.124. Erdoğan Göğür, **Yabancılar Hukuku**, (Ankara: Sevinç Matbaası, 2. Baskı, 1976), s.30 vd.

⁴⁶⁶ Dardağan, “Yabancılar Hukuku Açısından Sınır Dışı Etme”, s. 72.

⁴⁶⁷ Nuray Ekşi, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınır dışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanmayacağı Sorunu”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C.29, 2010 s.124.

⁴⁶⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Maaouia v France, Başvuru No. 39652/98. Karar Tarihi. 05.10.2000, par. 35.

⁴⁶⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Muhammed ve Muhammed / Romanya. Başvuru No.80982/12. Karar Tarihi. 15.10.2020. Lupşa / Romanya Kararı. Başvuru No. 10337/04. Karar Tarihi. 08.06.2006.

⁴⁷⁰ Naula Mole, Catherine Meredith, “*Asylum and the European Convention on Human Rights*”, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2010, s.124-125.

YUKK madde 54 gereğince, çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilen, vize veya vize muhafiyet süresini aşmış olan, ülkeye yasa dışı giriş yapmış olan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı verilecektir. Bazı görüşler, bu sebeplere dayanarak verilen sınır dışı etme kararının sadece önleyici tedbir niteliği olamayacağını belirtmektedir. ⁴⁷¹Ancak görüşümüze göre, YUKK madde 54’de belirtilen sınır dışı etme sebepleri, cezalandırma amacını gütmemektedir. Bu noktada, düzensiz göç hareketleri engellenerek, kamu düzeninin sağlanmasının amaçlanmaktadır.

YUKK madde 102, ülkeye yasa dışı giren ya da ülkeyi yasa dışı terkeden ya da buna teşebbüs eden kişilere idari para cezası verileceğini düzenlemektedir. Bu kişiler hakkında YUKK 54/1-h kapsamında sınır dışı etme kararı da verilir. Bu sebeple, doktrinde bu kişilere yönelik alınan sınır dışı etme kararının idari yaptırım olabileceğine yönelik görüşler bulunmaktadır. ⁴⁷² Benzer şekilde Mülga Pasaport Kanunu madde 34, ülkeye pasaport olmadan giriş yapmış kişilere idari para cezası verileceğini ve bu kişilerden yabancı olanlar hakkında sınır dışı etme kararı alınacağını düzenlemekteydi. Nitekim doktorinde, Mülga Pasaport Kanunu madde 34 ve Mülga YİSK madde 19 ve 21’e dayanılarak verilen sınır dışı etme kararları idari yaptırım olarak nitelendiriliyordu. ⁴⁷³ Ancak görüşümüze göre YUKK madde 54/1 kapsamında yabancıların hakkında sınır dışı etme kararı verilmesinin sebebi, göç hareketlerinin düzenlemesi ve kamu düzeninin korunması amacına yöneliktir. Bu doğrultuda, hakkında idari para cezası verilen yabancıya ek bir ceza olarak sınır dışı etme kararı verilmediği düşünülmektedir. Nitekim, söz konusu kişinin 55. madde kapsamındaki kişilerden olduğu tespit edilirse de 54/1 uyarınca hakkında sınır dışı etme kararı verilmeyecektir. Bu nedenlerle, kanımızca sınır dışı etme kararının idari yaptırım olduğu görüşüne katılmak mümkün değildir.

YUKK madde 54/1-a bendi TCK madde 59 birlikte değerlendirildiğinde “mahkûmiyet kararı” sonrası yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alınabildiği görülmektedir. TCK madde 59 kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler hakkında YUKK madde 54/1-a uyarınca sınır dışı etme kararı alınır. 54/1 düzenlemesi sınır dışı etme karar almak noktasında emredici bir düzenleme de

---

⁴⁷¹ Dardağan, “Yabancılar Hukuku Açısından Sınır Dışı Etme”, s.73.

⁴⁷² Yağan, “Bir İdari İşlem Olarak Sınır Dışı Etme Kararı”, s. 20.

⁴⁷³ Aybay, **Yabancılar Hukuku**, s.265.

olsa, “sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler” ibaresi idareye takdir yetkisi tanımaktadır. Nitekim TCK m.59’da da “sınır dışı işlemleriyle ilgili değerlendirilmek üzere” İçişleri Bakanlığı’na⁴⁷⁴ bildirilir denmektedir. Bu durumda idarenin, yabancı hakkında bir değerlendirme yapacağı görülmektedir. Bu nedenle görüşümüze göre, yabancı hakkında otomatik bir sınır dışı etme kararı alınmadığı söylenebilir. Bu çerçevede idare, kişinin işlemiş olduğu suçun mahiyetini, kamu düzenine tehdit oluşturup oluşturmadığı ve yabancının subjektif koşullarını birlikte değerlendirmelidir. Kişi, işlediği suç hakkında halihazırda cezalandırılmıştır. Bu durumda devlet, kamu düzenini korumak amacıyla yabancının ülke topraklarında bulunmaması gerektiğini değerlendirmektedir. Başka bir deyişle, kanımızca sınır dışı etme kararıyla yabancı, ayrıca cezalandırılmamaktadır.

Esasen 59. maddenin yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra kaldırılan ilk düzenlemesi şu şekildeydi⁴⁷⁵: “*İşlediği suç nedeniyle iki yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına mahkûm edilen yabancının, cezasının infazından sonra derhal sınır dışı edilmesine de hükümlenir*”. Bu düzenleme şu an güncel olan düzenlemeden ciddi ölçüde farklıydı. Kişinin 2 yıl veya daha üstü hapis cezası gerektiren bir suçtan mahkûm olması durumunda *otomatik olarak* sınır dışı edileceği düzenlenmekteydi. Bu düzenleme doğrultusunda sınır dışı etme kararı, adli yargı tarafından verilen, kişi hürriyetini kısıtlayan bir güvenlik tedbiri olarak ele alınmıştı.⁴⁷⁶ Bu noktada doktrinde ileri sürülen görüşe göre,⁴⁷⁷ kişinin işlediği suç ile sınır dışı etme kararı arasında “otomatik” bir birliktelik oluşmaktaydı. Bunun yanında, yabancının hafif nitelikte suçlar sonucunda, “sınır dışı edilmesine gerektirecek kadar” kamu düzenini sarsıcı davranışta bulunmaması halinde bile otomatik olarak sınır dışı edilmesi de eleştirilmekteydi. Belli bir süre hapis cezası alan yabancının sınır dışı edilmesine dair düzenlemenin; hâkimin takdir yetkisine bırakılmaması ve mutlak olarak düzenlenmesi

⁴⁷⁴ TCK yürürlüğe girdiği dönemde sınır dışı etme kararını vermek konusunda yetkili makam İçişleri Bakanlığı olarak belirlenmişti. YUKK ile birlikte bu makam artık Valiliklerdir. Bu karara ilişkin değerlendirme yapan makam ise Göç İdaresi Başkanlığı’dır. Bu nedenle TCK kapsamında bildirimin, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı olarak anlaşılması gerekir. (Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s.101.)

⁴⁷⁵ Düzenleme 12.10.2004 tarihinde 25611 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Daha sonra, 31.03.2005 tarih 5328 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir.

⁴⁷⁶ M.Emin Artuk, Ahmet Gökçen, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, (Ankara: Adalet, 15. Baskı, 2021), s. 997.

⁴⁷⁷ Selim Levi, “*Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Tartışma Yaratacak Bir Hükümü Nasıl Değiştirdi?*”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.58, 2005, s.31.

de ayrıca eleştirilmişti. ⁴⁷⁸ Nitekim, sınır dışı etme kararının bireysel bir değerlendirmeye dayanması ve bu karar verilirken yabancının gönderileceği ülkede hak ihlali riski taşıyıp taşımadığının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu yerinde eleştirilerin sonucunda, TCK madde 59 düzenlemesi bugünkü halini almıştır.

Bu bilgiler ışığında, doktrinde öne sürülen görüşler dahilinde kanımızca sınır dışı etme kararı önleyici idari tedbir olup; yabancının cezalandırılması amacını gütmemektedir.

d. Olağan Dışı İdari Yaptırım Görüşü

Duran'ın görüşüne göre sınır dışı etme kararı, temel hak ve özgürlüklerin korunması amacına uygun olarak güvence sunulması gereken olağan dışı bir idari yaptırım olarak tanımlanmıştır. ⁴⁷⁹ Bu görüşe göre, sadece idari işlemin kendisi değil, idari işlemin doğurduğu sonuçların da değerlendirmeye alınması gereklidir. İlgili görüş, idarenin cezalandırma amacı olmadığı ve salt kamu düzeninin korunması amacıyla sınır dışı etme kararı verilmiş olduğu kabul eder. Ancak sınır dışı etme kararı neticesinde kişilerin temel hak ve özgürlükleri üzerinde önemli etkiler doğar ve uzun süreli, önemli ve ağır sonuçların ortaya çıkabileceği aktarılır. Bu nedenlerle, sınır dışı etme kararının, olağan dışı bir idari yaptırım olduğu ileri sürülmüştür.

Sınır dışı etme kararı söz konusu olduğunda temel hakların sınırlandırılmasına ilişkin AİHM içtihatlarının göz önüne alınması gerektiği mutlaka söylenmelidir. ⁴⁸⁰ Bir idari faaliyetin, temel hak ve özgürlükleri ihlal etmesi durumunda AİHS ve Ek Protokoller kapsamında değerlendirme yapılabilecektir. ⁴⁸¹ Nitekim, sınır dışı etme kararı temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran bir idari işlem olduğundan ve uygulandığı durumda telafisi zor sonuçlar oluşabileceğinden kişilerin haklarını koruyucu güvencelerin getirilmesi çok önemlidir. ⁴⁸² Bu çerçevede, sınır dışı etme

---

⁴⁷⁸ A.g.e., s.33.

⁴⁷⁹ Lütfi Duran, “Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi”, İnsan Hakları Yıllığı, C.2, S.1, 1980, s.15.

⁴⁸⁰ Yağan, “İdari İşlem Olarak Sınır Dışı Etme Kararları”, s.25-27.

⁴⁸¹ Oğuz Sancakdar, “AİHM Kararlarının Türk İdare Hukukuna Etkileri Konusunda Genel Gözlemler”, Amme İdaresi Dergisi, C.38, S.1, 2005, s. 90.

⁴⁸² Dardağan, Kibar, “Bir Karşılaştırma Denemesi”, s.57.

kararı önleyici idari tedbir olarak tanımlansa da AİHS Ek Protokol 7 madde 1 kapsamında yabancıya gerekli usuli güvencelerin sunulması gerektiği düzenlenmiştir.

e. Yetkili Makam

İYUK 2. madde düzenlemesine göre idari işlemin belli unsurları bulunmaktadır. Bu unsurlar, yetki, şekil, sebep, konu ve amaçtır.⁴⁸³ İdari işlemin hukuka uygun olup olmadığının denetiminde bu beş unsur incelenecektir.⁴⁸⁴ Yetki ve şekil usule; sebep, konu ve amaç ise esasa ilişkindir.

Yetki unsuru, kamu düzenine ilişkin olup, hangi idari makamın hangi idari işlemi yapabileceğini göstermektedir.⁴⁸⁵ Danıştay'ın tanımına göre yetki, İdareye Anayasa ve yasalarda tanınmış olan karar alma gücünü ifade etmekte olup; yasa ile hangi makama verildiyse o makam tarafından kullanılabilir.⁴⁸⁶ Belli organ ve makamlara Anayasa ve kanunlarda tanınmış karar alma gücü, yetkidir.⁴⁸⁷

Yetki, kişi bakımından, konu bakımından, zaman bakımından ve yer bakımından incelenmelidir. Kişi bakımından yetki, idari işlemin özünü oluşturan irade açıklamasının kim tarafından yapılacağına ilişkin unsurdur.⁴⁸⁸ Zaman bakımından yetki, yetkili makamın yetkiyi uygulayabileceği süredir.⁴⁸⁹ Konu bakımından yetki ise, idarenin bu yetkiyi mevzuatın belirlediği kapsam dahilinde kullanmasıdır. İdare, sadece kendi görev ve yetki alanı dahilindeki konular hakkında karar alabilir.⁴⁹⁰

5683 sayılı kanun döneminde⁴⁹¹, YUKK öncesinde, sınır dışı etme kararı konusunda yetkili makam İçişleri Bakanlığı idi. Sınır dışı etme kararının YUKK

---

⁴⁸³ Güher Ulu, “İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.19, S.38, 2020, s. 74-102; Mehpere Çağtuğ, Ezgi Avcıoğlu Aksoy, “İdari İşlem Teorisi Açısından Kamu İcra Hukuku İşlemlerinde Yetki ve Şekil Unsuru”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.19, Özel Sayı (Prof. Dr. Şeref Eriş’a Armağan), s.2986 vd.

⁴⁸⁴ Ulusoy, **İdari Yaptırımlar**, 7. Baskı, s. 489.

⁴⁸⁵ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 806. Güher Ulu, “İdari İşlemin Yetki Unsuru”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Bursa, 2011, s. 31 vd.

⁴⁸⁶ Danıştay. İDDK. E.2009/107. K.T. 30.04.2009. www.resmigazete.gov.tr, son erişim tarihi. 01.04.2024.

⁴⁸⁷ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı, s. 626.

⁴⁸⁸ Günday, **İdare Hukuku**, s.124.

⁴⁸⁹ Metin Günday, **İdare Hukuku**, Ankara: İmaj Yayınları, 11. Baskı, s.138.

⁴⁹⁰ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 323.

⁴⁹¹ 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun Dönemi.

düzenlemesi doğrultusunda artık “Valilikler” tarafından alındığı düzenlenmiştir. Nitekim YUKK madde 53/1’e göre, “*Sınır dışı etme kararı, Genel Müdürlüğün talimatı üzerine veya resen valiliklerce alınır*”. Bu doğrultuda Valilik, kararı kendiliğinden veya İl Göç İdaresi Başkanlığı’nın talimatı üzerine alabilecektir. Sonuç olarak, sınır dışı etme kararı konusunda yetki makam, Valiliktir.

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’na göre⁴⁹², İl genel idaresinin başı ve mercii validir, Valilikler kamu düzeni ve kamu güvenliğini korumak amacıyla idari tedbirleri almakla görevlendirilmiştir.⁴⁹³ Sınır dışı etme işleminin amacı da kamu düzenine aykırı hareket eden yabancının kamu düzeninin korunması maksadıyla ülke dışına çıkarılmasıdır.

Ancak sınır dışı etme kararın alınması noktasında yetkili makamın Valilikler olması doktrinde eleştirilmektedir.⁴⁹⁴ Bu eleştirilerin ana noktasında da “sonuç” unsuru yer almaktadır. Bahsettiğimiz üzere sınır dışı etme işlemi yapısı gereği temel hak ve özgürlükler üzerinde ağır sonuçlar doğurabilecek ve geri dönülmez neticelere sebep olabilecektir. Bu durumda Valiliğin ilgili sınır dışı etme kararını alırken bu hassasiyetleri değerlendirip değerlendiremeyeceği konusunda soru işaretleri bulunmaktadır. Bu çerçevede sınır dışı etme kararı, temel hak ve özgürlüklerle ilişkili olduğundan, bu kararın alınmasının uzmanlık gerektirdiği öne sürülmektedir.

Doktrinde Daradağan Kibar’ın getirdiği bu eleştiri, kanımızca da yerinde bir eleştiridir. Nitekim, bu konuda uzmanlaşmış bir kuruluş ihtiyacının oluşması, Göç İdaresi Başkanlığı’nın kurulmasına vesile olmuştur.

⁴⁹² 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu. S.7236. R.G. 18.06.1949.

⁴⁹³ Gözler, **İdare Hukuku**, C.1, s.436.

⁴⁹⁴ Esra Dardağan Kibar, “*Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Sınırdışı Etmeye İlişkin Hükümlerinin Getirdiği Yenilikler*”, Sınır ve Sınır dışı: Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar, Editör: Didem Danış, İbrahim Soysüren, Ankara: Nota Bene Yayınları, 2014, s.194-195.

(1) Uzmanlık Kurumu: Göç İdaresi Başkanlığı

İçişleri Bakanlığına bağlı “Göç İdaresi Başkanlığı”⁴⁹⁵, 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı’nın 158. maddesinin 2. fıkrasına göre, “*Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye’ye giriş ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere*” kurulmuştur.

YUKK düzenlemelerine göre, Göç İdaresi Başkanlığı, sınır dışı etme kararı almak konusunda uzmanlaşmış kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. YUKK öncesi dönemde, 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’un 19. maddesi uyarınca sınır dışı etme kararı alma yetkisi İçişleri Bakanlığı’na aitti. Bu kararların incelenmesi ve uygulanması ise İçişleri Bakanlığı’na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Hudut, İltica ve Yabancılar Daire Başkanlığı ile il emniyet müdürlüklerinin Yabancılar Şubeleri tarafından yürütülmekteydi.⁴⁹⁶

Göç İdaresi Başkanlığı, YUKK düzenlemeleri kapsamında bilgi ve belgeleri ilgili kurum ve kuruluşlardan temin etmekte olup; belgelerin toplanması ve iş birliği içinde çalışılması konusunda odak kuruluşur.⁴⁹⁷ İçişleri Bakanlığına bağlı olan Göç İdaresi, YUKK Yönetmeliği’nin 54. maddesi doğrultusunda sınır dışı kararını değerlendirme yetkisine uzmanlığı doğrultusunda sahiptir. YUKK Yönetmeliği madde 54/2’e göre, karara esas olacak değerlendirme ve değerlendirmenin yapılacağı yere dair koordinasyon, il müdürlüğünce yapılmaktadır. Sınır dışı etme kararına dair esas olacak değerlendirme, il müdürlüğü bünyesinde, geri gönderme merkezlerinde veya il müdürlüğü tarafından uygun bulunan başka bir yerde yapılabilir.

YUKK m.53/3 kapsamında sınır dışı etme kararının, Göç İdaresi Başkanlığı’nın *talimatı* üzerine veya *resen* Valilikler tarafından alınacağı düzenlenmiş

⁴⁹⁵ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Yönetmelik, R.G. 14.11.2013.

⁴⁹⁶ Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, s.215.

⁴⁹⁷ Alper Ceviz, “Migration to Turkey: Directorate General of Migration Management As An Institution and Its Perception Of Migrants From Africa”, Yeditepe University, Department Of Political Science and International Relations, Master Thesis, 2020,s .45 vd.

olup; YUKK madde 54/2 dahilinde sınır dışı etme kararının esasına ilişkin değerlendirme, Göç İdaresi Başkanlığının taşra teşkilatı olan İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından yapılacaktır.

Valiler ve Göç İdaresi Başkanlığı, idarenin bütünlüğü ilkesi dahilinde Devlet tüzel kişiliğın birer parçasıdır. Valiler kamu tüzel kişiliğının taşra teşkilatının il başıdır. Göç İdaresi Başkanlığı ise İçişlerine bağılı bir kuruluş olup; merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatından oluşmaktadır.⁴⁹⁸ Bu hiyerarşik ilişki dolayısıyla, İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün Valilere emir ve talimat vermesi söz konusu olamayacaktır. Bu sebeple kanun kapsamında “*talimat*” ibaresinin “*istem*” olarak anlaşılması gerektiğı düşünülmektedir. Nitekim YUKK Yönetmeliğinin 56. maddesinin 1. fıkrasında da “*istem*” ibaresi kullanılmıştır.

Sonuç olarak, sınır dışı etme kararı almak konusunda yetkili makam Valiliklerdir. Sınır dışı etme kararı alınması hakkında değerlendirme yapan uzman kurum ise Göç İdaresi Başkanlığı olup, bu husus kaynağını YUKK'un 53. maddesinden almaktadır

f. Sınır Dışı Etme Kararı Hakkında Değerlendirme

Sınır dışı etme kararı konusunda değerlendirmeyi yapacak olan kurum Göç İdaresi Başkanlığı'dır. 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 159. maddesinde Göç İdaresi Başkanlığı'nın görev ve yetkileri sayılmıştır. Bu görev ve yetkilerin, göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek, düzensiz göçle mücadele edebilmesi için kolluk biri ile kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek ve bu tedbirlerin uygulanmasını takip etmek ile YUKK kapsamında gerekli bilgi ve belgeleri talep etmek olduğı görölmektedir.

Sınır dışı etme kararının alınabilmesi için uzmanlaşmış kuruluşun araştırma yükümlölüğünü yerine getirmesi gerekmektedir.⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ Altınok Çalışkan, “Mülteciler ve Sığınmacılar Hakkında İdarenin Görevleri-Yetkileri ve Yargısal Denetim”, s.103.

⁴⁹⁹ Genel İdari Usul Kanun Tasarısı'na göre idarenin araştırma yükümlölüğü olduğı belirtilmiştir. “İdarenin İnceleme, Araştırma ve Soruşturma Yükümlölüğü” başlıklı 22.maddesine göre “İdare, idari işlemi etkileyen olaylarla ilgiliher türlü incelemeyi, araştırmayı ve gerektiğinde olayın soruşturmasını re'sen yapar.”

(1) Sınır Dışı Etme Sebebinin Araştırılması

Sınır dışı etme kararı, bir idari işlem olduğundan mutlaka bir sebebe dayanmalıdır. Çünkü, idari işlemin unsurlarından biri de sebep unsurudur.⁵⁰⁰ Sebebe dayanma unsuru, tüm idari işlemler için zorunludur.⁵⁰¹

İdari işlemde sebep unsuru, o işlemin yapılmasına vesile olan hukuki ve fiili etkenlerdir.⁵⁰² Başka bir deyişle, idareyi işlemin yapılmasına yönelten nesnel etkenlerdir.⁵⁰³ Sebep yönünden idari işlemin hukuka uygunluğu, etkenlerin hukuka ve toplum menfaatine uygun olmasına bağlıdır.⁵⁰⁴ İdari işlem tesis edilirken sebep belirtilmemiş olsa dahi, olası bir yargılamada idarenin bu sebebi mahkemeye bildirmesi gerekir.⁵⁰⁵

İdari işlemin karar metninde, işlemin yapılmasına neden olan maddi ve hukuki olayların gösterilmesi, gerekçelendirme yapılması, bir idare hukuku zorunluluğu değildir.⁵⁰⁶ Ancak bazı mevzuatlar bu hususu zorunlu tutabilir.⁵⁰⁷ Bu doğrultuda, YUKK madde 53/2 dahilinde, sınır dışı etme kararının gerekçeleriyle birlikte yabancıyla ya da yasal temsilcisine bildirilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Bu noktada, sınır dışı etme kararının sebebi ve gerekçeleri karar metninde gösterilmelidir. Sınır dışı etme sebebinin karar metninde yer almaması, idari işlemin iptali sonucunu doğuracaktır.⁵⁰⁸

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmeden önce Pasaport Kanunu, Türk Vatandaşlığı Kanunu ve Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında

⁵⁰⁰ Güher Ulu, “İdari İşlemin Sebep Unsuru ve Yargısal Denetimi”, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2021, s.218; Özge Didem Boulanger, “İdari İşlemin Sebep Unsuru,” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2016, s. 38 vd.

⁵⁰¹ Ulu, “İdari İşlemin Sebep Unsuru ve Yargısal Denetimi”, s.221.

⁵⁰² Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, s. 429.

⁵⁰³ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 339.

⁵⁰⁴ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s. 429.

⁵⁰⁵ Sancakdar, Önüt, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 339.

⁵⁰⁶ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, C.1., s. 385.

⁵⁰⁷ Sınır dışı etme kararının gerekçelendirmesi konusu, ileride incelenecektir.

⁵⁰⁸ Danışay 10. Dairesi. E.2009/3235. K.2011/4545. <https://karararama.danistay.gov.tr>.

Kanun'da sınır dışı etme sebepleri dağınık şekilde bulunmaktaydı. YUKK'un yürürlüğe girmesiyle birlikte sınır dışı etme sebeplerinin bir arada bulunduğu bir kanuni düzenleme getirilmiştir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 54. maddesinde sınır dışı etme sebepleri "sınır dışı etme kararı alınacaklar" başlığında ele alınmıştır. Şöyle ki;

"(1) Aşağıda sayılan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınır:

a) 5237 sayılı Kanunun 59 uncu maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler

b) Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar

c) Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar

ç) Türkiye'de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar

d) Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar

e) Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler

f) İkamet izinleri iptal edilenler

g) İkamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler

ğ) Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler

h) Türkiye'ye yasal giriş veya Türkiye'den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs edenler

ı) Hakkında Türkiye'ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye'ye geldiği tespit edilenler

i) Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye'de kalma hakkı bulunmayanlar

j) İkamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye'den çıkış yapmayanlar

k) (Ek: 3/10/2016-KHK-676/36 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7070/31 md.)

Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler.

(2) (Değişik: 3/10/2016-KHK-676/36 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7070/31 md.) Bu maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri kapsamında oldukları değerlendirilen uluslararası koruma başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında uluslararası koruma işlemlerinin her aşamasında sınır dışı etme kararı alınabilir.”

5237 sayılı Kanunun 59 uncu maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler, terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar, Türkiye’de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar, kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar, uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler hakkında, kamu düzenini koruma amacı doğrultusunda sınır etme kararı verilecektir. Yapılacak değerlendirmede, yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alınacak ise ilgili sebeplerden en az birinin var olması gereklidir.

Bunların yanında, Türkiye’ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar, ikamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden on gün içinde Türkiye’den çıkış yapmayanlar, Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler, ikamet izinleri iptal edilenler, ikamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler , çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler, Türkiye’ye yasal giriş veya Türkiye’den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs edenler ise göç ve ülkede yasal kalış durumundan kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmeyen veya bu mevzuatlara karşı hareket eden kişilerin hakkında sınır dışı etme kararı alınacağı aktarılmıştır. Bu hükümler sınır dışı etme kararı alınacağına dair emredici bir hüküm içermektedir. Bu noktada idarenin takdir yetkisi bulunmamaktadır.

Nitekim, YUKK madde 54/1 de “Aşağıda sayılan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınır:”, ibaresi kullanılmaktadır. Bu doğrultuda m.54/1 kapsamında idare, sınır dışı etme sebeplerinin varlığı halinde, sınır dışı etme kararı vermek konusunda kanundan kaynaklı zorunluğu bulunmaktadır. Başka bir deyişle, idare bağlı

yetkili durumdadır. ⁵⁰⁹ İlgili sebeplerin tespiti halinde idarenin bir takdir yetkisi olmayacaktır ve kişi hakkında sınır dışı etme kararı verilecektir. Doktrinde söz konusu bağlı yetki kuralı, eleştirilmektedir.⁵¹⁰ Nitekim, yabancının YUKK m.55 ve YUKK m.4 dahilinde hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacak kişilerden olduğunun tespit edilmesi halinde, sınır dışı etme kararı verilemeyecektir. Bu sebeple idare, her durumda bir araştırma yükümlülüğü altında olacaktır. Yabancının kişisel durumunu değerlendirecek olan idarenin, madde kapsamındaki sebeplerin varlığı halinde zorunlu olarak sınır dışı etme kararı vermesi, kanımızca bir çelişki yaratmaktadır.

YUKK madde 54/2 uyarınca, terör örgütü yönetici, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olan, kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturan, uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendiren uluslararası koruma başvuru sahibi kişilerin ya da uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin sınır dışı edilebileceğini düzenlemektedir. 54/2 düzenlemesi, 54/1’den farklı olarak idareye takdir yetkisi tanımaktadır. ⁵¹¹ Bunun yanında, sınır dışı etme sebepleri uluslararası koruma başvuru sahibi ve statü sahibi yabancılar için sınırlandırılmıştır.

512

YUKK’un m.54/2 düzenlemesi 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne paralel olarak düzenlenmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi madde 32’ye göre, “*Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir*”. Bu doğrultuda, 54. maddenin b, d ve k bentleri dışında mültecilik iddiasıyla Türkiye’de bulunan kişilerin sınır dışı edilemeyeceği düzenlemesi, uluslararası hukukla uyumlu olduğu düşünülmektedir. 54/2 maddesinin idareye takdir yetkisi tanınması da olumlu bir adımdır. Nitekim, mültecilik iddiası bulunan yabancılar, hassas kişisel durumları nedeniyle sınır dışı edilmeleri durumunda ciddi risklerle karşılaşabilmektedir.

⁵⁰⁹ Gözler, **İdare Hukuku**, C.I, s.1056.

⁵¹⁰ Dardağan Kibar, “*Yenilikler*”, s.191.

⁵¹¹ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s. 126.

⁵¹² Maddenin, 676 sayılı KHK’nın 36. maddesiyle değiştirilmeden önceki halinde, *ülke güvenliği için tehlike oluşturduğuna dair ciddi emareler bulunması veya kamu düzeni açısından tehlike oluşturan suçtan kesin hüküm giyilmesi*” durumunda bu kişilerin sınır dışı edilebileceği belirtilmektedir.

Bu noktada geçici koruma statüsü sahibi kişiler hakkında bu hükmün uygulanıp uygulamayacağı da tartışılmalıdır. Çünkü, YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği, geçici koruma sağlanan yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin hüküm içermemektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 8. maddesinde geçici koruma statüsüne alınmayacak ya da alınsa dahi statüsü iptal edilecek yabancılardan bahsedilmektedir. Ancak bu yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınacağına dair hüküm yoktur. Yönetmeliğin 14. maddesinde ise, Cumhurbaşkanının geçici korumayı sona erdirmesi halinde yabancıların ülkeden çıkış yapacağı düzenlenmiştir. Ancak bu dönüşün usulü ve şartları düzenlenmemiştir.⁵¹³

Bu düzenlemelere ek olarak, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 6. maddesi, geçici koruma sağlanacak yabancıların, işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba aidiyeti sebebiyle, siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının ya da hüsriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemeyeceğini düzenlemektedir.

Bu çerçevede, geçici koruma statü sahibi kişilerin 54/1 kapsamında değerlendirilmesi statünün niteliği ile bağdaşmamaktadır. 2015 yılında bu konu Anayasa Mahkemesi tarafından ele alınmıştır.⁵¹⁴ Anayasa Mahkemesi değerlendirmesinde, başvurunun Geçici Koruma Yönetmeliğinin geçici 1. maddesi kapsamında sınır dışı edilemeyeceğini belirtmiştir. Doktrinde, geçici 1. madde düzenlemesinin böyle bir pozitif düzenleme içermediği ancak, her durumda geçici koruma statüsü sahibi kişilerin geri göndermeme ilkesi kapsamında ele alınması gerektiği belirtilmektedir.⁵¹⁵ Anayasa Mahkemesi de aynı kararının devamında, geçici koruma statüsü sahibi kişiler söz konusu olduğunda, geri göndermeme ilkesinin istisnasız olarak uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Bu bilgiler ışığında, geçici koruma statüsündeki yabancıların m.54/2 kapsamında değerlendirilmesi makul bir yaklaşım olabilir. Ancak idare, bu statüdeki yabancılar hakkında 54/2 dahilinde sınır dışı etme kararı verecek ise, mutlaka geri göndermeme ilkesini göz önünde tutmalıdır.

⁵¹³ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s. 127.

⁵¹⁴ Anayasa Mahkemesi. K.A. Başvurusu. (Genel Kurul) E.2014/13044. Karar Tarihi. 11.11.2015.

⁵¹⁵ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s. 127; Cemre Tüysüz, **Türk Hukukunda Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi**, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023), s.72-73.

54/1 d bendine göre “*kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar*” hakkında sınır dışı etme kararı verilecektir. Yabancınn kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığına yönelik tehdit oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi için idarenin yorum yapması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda idare, bu sebebe yönelik araştırma yapmalıdır.

Benzer şekilde, 54/1 b ve k bentleri de idarenin araştırma yapmasını gerektiren bentlerdir. 54/1 b bendine göre “*Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar*” ve k bendine göre *Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler* hakkında sınır dışı etme kararı alınacaktır. İdarenin, yabancınn b ve k bentleri kapsamında olduğunu tespit edebilmesi için bazı yöntemlere başvurması gerekmektedir. Örneğin, yabancı hakkında verilmiş kesinleşmiş mahkeme bir kararı mevcutsa, idare bu yabancı hakkında bağlı yetki kuralı dahilinde sınır dışı etme kararı verecektir. Ancak yabancı hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü yoksa, istihbarat raporları ve benzeri kaynaklar neticesinde idarenin araştırma yapması gerekecektir. Bu araştırmanın neticesinde elde edilen veriler dahilinde idare, karar verecektir. Bu sebeple her ne kadar 54/1 bağlı yetki kuralı ile düzenlense bu durumda, idarenin takdir yetkisi olduğu söylenebilir.

54/1 ç bendi uyarınca “*Türkiye’de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar*” hakkında sınır dışı etme kararı alınacaktır. Ancak hangi geçim yollarının meşru olarak değerlendirileceği konusunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. 54. madde düzenlemesinde “*çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler*” ayrıca düzenlenmiştir. Buradan hareketle meşru olmayan yollar ile geçim sağlamakla kastedilenin kayıtsız çalışmanın ötesinde; insan ticareti, fuhuş, yasa dışı kumar gibi başkaca yollar olduğu söylenebilir. Bu anlamda idarenin, gayrimeşru geçim yollarını tayin ederken takdir yetkisini kullanması makul olacaktır.

YUKK yönetmeliğinin 52. maddesinin 2. fıkrası, sınır dışı etme kararı alınırken göz önünde bulundurulacak hususlara yer vermiştir. İlgili düzenlemeye göre, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehdit oluşturan yabancıların belirlenmesinde kamu kurum ve kuruluşlarından görüş alınabilecektir. Kamu sağlığı yönünden tehdit teşkil eden yabancılar hakkında ise sağlık raporu dikkate alınarak değerlendirme yapılacaktır. Bu doğrultuda, idare, araştırma yükümlülüğü dahilinde bilgi ve belge talep ederek gerekli değerlendirmeleri yapmaktadır.

Düzenlemeler doğrultusunda, Göç İdaresi Başkanlığı, sınır dışı etme sebepleri hakkında araştırma yükümlülüğünü gerçekleştirirken, bilgi ve belgeler toplayabilmekte ve YUKK Yönetmeliği m.52/2 gereğince kamu kurum kuruluşlarından görüş alabilmektedir.

(2) Sınır Dışı Etme Kararı Alınmayacak Kişiler

YUKK madde 55 ve YUKK Yönetmeliği madde 52, hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacak yabancıları düzenlemektedir. Göç İdaresi Başkanlığı sınır dışı etme kararı hakkında yaptığı değerlendirmede, yabancının bu kategoride olup olmadığını da nazara almak durumundadır.

YUKK 55. madde, yabancının 54. madde kapsamında hakkında sınır dışı etme kararı verilecek kişilerden olması durumunda dahi uygulanmaktadır. Düzenlemeye göre, yabancının sınır dışı edileceği ülkede işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emareler bulunuyor ise, yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alınamaz.

Bunun yanı sıra, yabancının ciddi sağlık sorunları, yaş, hamilelik durumundan dolayı seyahat etmesi riskli görülüyorsa veya hayati tehlike arz eden hastalığı sebebiyle Türkiye'ye tedavi görürken gönderileceği ülkede bu tedavi imkanına erişemeyecek ise hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacaktır. Yabancı, mağdur destek programından yararlanan insan ticareti mağduru ise, tedavisi devam eden psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağduruyorsa sınır dışı edilemeyecektir. Bu kapsamdaki kişiler hakkında sınır dışı etme kararının alınmayacağı emredici olarak düzenlenmiştir.

Hakkında sınır dışı etme kararı alındıktan sonra yabancının, 55/1 kapsamında olduğu tespit edilebilir. Bu durum YUKK Yönetmeliği'nin 57. maddesinde ele alınmıştır. Sınır dışı etme kararı alındıktan sonra yabancının sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, kötü muamele cezasına ya da kötü muameleye uğrayacağına dair ciddi risklerin bulunduğu saptanırsa, üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilmesi değerlendirilir. Yabancının üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilmesi mümkün değilse, hakkında verilen sınır dışı etme kararı uygulanmaz ve yabancıya insani ikamet izni verilir. İnsani ikamet izni süresince yabancının durumu değerlendirilmeye devam edilecektir. Eğer yabancının sınır dışı edilmesine engel durum ortadan kalkarsa, insani ikamet izni iptal edilerek, yeni bir sınır dışı etme kararına gerek kalmaksızın sınır dışı etme işlemi tamamlanacaktır.

Uygulamada hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancılar, bu iddiayla insani ikamet izni almak üzere İl Göç İdaresi'ne başvurmaktadır. Ancak İl Göç İdaresi'nin sadece çok sınırlı kişi hakkında a bendi kapsamında değerlendirme yaparak insani ikamet izni düzenlendiği görülmektedir.⁵¹⁶ YUKK madde 55 kapsamında olup, hakkında sınır dışı etme kararı verilen kişiler, sınır dışı etme kararının iptal istemiyle İdare Mahkemesi'ne başvurduğunda, sınır dışı etme kararının iptali söz konusu olacaktır. Nitekim; Afganistan vatandaşı bir kadının, Afganistan'da kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcı insan hakkı ihlalleri ve güvensiz ortam nedeniyle geri gönderildiği takdirde kötü muameleye uğrayacağı iddiasına dayanarak açtığı davada, İdare Mahkemesi sınır dışı etme kararını iptal etmiştir.⁵¹⁷

YUKK madde 54 kapsamında sınır dışı etme kararı verildikten sonra kişilerin YUKK madde 55/b ve c fıkraları kapsamında olduğu tespit edilirse, YUKK

---

⁵¹⁶ Uygulama bilgisine Marmara Bölgesi ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde AB Projeleri, UNHCR fonuyla hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek sektör değerlendirmesi yaptığı, "Protection Working Group" toplantılara katılım sağlanarak ulaşılmıştır. Bunun yanında AB projeleri dahilinde koruma odak grup toplantıları, çocuk koruma ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadeleyle ilişkin sektör toplantılarına katılım sağlanarak erişilmiştir. Göç alanında yapılan çalışmalar dahilinde, Alman İş birliği kurumu (GİZ) CLIP 2 projesi kapsamında koruma avukatı olarak kazanılan uygulama deneyimine dayanılmıştır. <https://adaturkiye.org/document/toplum-temelli-yerel-inisiyatifler-projesi-clip-2/>, son erişim tarihi. 22.05.2025.

⁵¹⁷ İstanbul 1. İdare Mahkemesi. E. 2023/5982. K. 2024/5307. <https://multecihukuku.net/ictihat-veritabani/>, son erişim tarihi. 22.05.2025.

Yönetmeliği madde 57/2 gereğince sınır dışı etme kararı uygulanmayacaktır. Bu kişilere de insani ikamet izni verilecektir.

Uygulamada “ciddi sağlık sorunları” kıstasının çok dar yorumlandığı görülmektedir.⁵¹⁸ Ciddi sağlık sorunu kıstası, genellikle ağır kanser hastalığı ile ilişkilendirilmektedir. “Ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler” veya “hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayan yabancılar” hakkında sınır dışı etme kararı alındıysa, bu karara karşı İdare Mahkemesine başvurulduğu ve iddiaların tıbbi raporlar dahilinde tespit edildiği hallerde sınır dışı etme kararı iptal edilecektir.⁵¹⁹

Sınır dışı etme işleminin tüm aşamalarında sınır dışı etmeye engel durumların araştırılması gereklidir. Kişinin gönderileceği ülkenin koşulları, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının görüşleri ve raporlarının da katkısıyla konu araştırılmalıdır. Bu değerlendirmeler yapılırken her yabancı için ayrı olmak üzere subjektif durum değerlendirmesi yapılmalıdır. Örneğin AIHM; Türkiye’de ciddi bir hastalığı için tedavi gören kişinin, geri gönderilme sürecindeki seyahat nedeniyle sağlığının tehlikeye girecek olması ya da gönderildiği ülkede ilgili hastalığın tedavi edilemeyecek bir hastalık olması halinde sınır dışı edilmesini, temel hak ve özgürlüklerin ihlali olarak değerlendirmektedir.⁵²⁰

⁵¹⁸ İnsani ikamet izninin istisnailiği için bkz. Sibel Utar, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Rejiminde İnsani İkamet İzninin İstisnai Niteliği ve Analizi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.83, s. 380 vd. Uygulama bilgisine Marmara Bölgesi ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde AB Projeleri, UNHCR fonuyla hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek sektör değerlendirmesi yaptığı, “Protection Working Group” toplantılara katılım sağlanarak ulaşılmıştır. Bunun yanında AB projeleri dahilinde koruma odak grup toplantıları, çocuk koruma ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadeleyle ilişkin sektör toplantılarına katılım sağlanarak erişilmiştir. Göç alanında yapılan çalışmalar dahilinde, Alman İş birliği kurumu (GİZ) CLIP 2 projesi kapsamında koruma avukatı olarak kazanılan uygulama deneyimine dayanılmıştır. <https://adaturkiye.org/document/toplum-temelli-yerel-inisiyatifler-projesi-clip-2/>, son erişim tarihi. 22.05.2025.

⁵¹⁹ Hatay 1. İdare Mahkemesi. E.2018/755, K.2019/13, Karar Tarihi. 07.01.2019. <https://multecihukuku.net/ictihat-veritabani/>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁵²⁰ Ekşi, “Mahkeme Kararları Işığında İnsani İkamet İzni”, s.257 vd. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Ndongoya v Sweden, Başvuru No. 17868/03, Karar Tarihi. 22.06.2004.

Araştırma yükümlülüğü kapsamında, yabancının 55. madde dahilinde olduğunun tespiti halinde hakkında sınır dışı etme kararı alınmaması gerekmektedir. Ancak bu karar alındıysa veya ilgili risklerin tespiti sınır dışı etme kararının alınmasının sonrasında yapıldıysa, YUKK Yönetmeliği dahilinde bu sınır dışı etme kararı; engeller ortadan kalkana dek uygulanmamalıdır.

YUKK Yönetmeliği'nin 52. maddesinde YUKK madde 55 dahilinde sayılan yabancılara ek düzenlemeler getirilmiştir. Bu kapsamda; vize, vize muhafiyeti veya ikamet iznine dair yükümlülükleri ihlal ettiğinden belli bir süre içerisinde ülkeden çıkış yapmak üzere kendiliğinden ve gönüllü olarak sınır kapısında giden yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı verilmeyecektir. Aynı şekilde uluslararası koruma başvurusunu geri çeken veya geri çekilmiş sayılan, dava hakkından feragat eden ve gönüllü olarak ülkeden ayrılmak istediğini yazılı olarak beyan eden yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı verilmemektedir. Son olarak; YUKK kapsamında ülkede yasal kalış hakkına sahip olanlar ve uluslararası koruma başvuru sahiplerinden kabul edilemez başvuru ya da hızlandırılmış değerlendirme çerçevesinde yargı yoluna başvuranların, mahkeme sonuçlanana dek, hakkında sınır dışı etme kararı verilememektedir.

(3) Sınır Dışı Etmeye Engel Durumlar

YUKK madde 55 ve YUKK Yönetmeliği madde 52'de sıralanmış engellerin yanında yabancılar hakkında yapılacak bireysel değerlendirmelerde mutlaka geri göndermeme ilkesi göz önüne alınmalıdır. YUKK madde 4 geri göndermeme ilkesini düzenlemektedir. İlgili maddeye göre yabancının işkenceye, insanlık dışı ceza ya da muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir gruba mensubiyeti nedeniyle ya da siyasi fikirlerine bağlı olarak gönderileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye ya da kötü muameleye maruz kalacağına dair ciddi emareler mevcutsa; yabancı sınır dışı edilemeyecektir.

Bir kişinin sınır dışı edileceği ülkede kötü muameleye uğrayacağına dair riskin araştırılmaması, geri dönülemez insan hakkı ihlallerine sebep olacağından bu konuda araştırma yapılması kaçınılmazdır. Azizjon Hikmatov kararı⁵²¹ bu konuda yol

---

⁵²¹ Anayasa Mahkemesi Kararı. Azizjon Hikmatov, Başvuru. No: 2015/18582, Karar Tarihi. 10.05.2017, para.70-74.

göstericidir. Anayasa Mahkemesi'nin ilgili kararında belirtilmiştir ki, kişinin gönderileceği ülkede uzun süredir devam eden ve ülkenin tamamına yayılmış olan genel siyasi iktidarsızlık veyahut iç karışıklık var ise; bu durumda kişisel belge sunulmasına gerek kalmadan yabancı o ülkeye sınır dışı edilemez. Bu çerçevede bir kişinin ilgili iddiaları, o kişinin subjektif durumundan kaynaklanıyorsa kişisel belgeler dahilinde konu değerlendirilecektir. Ancak, kişi genel güvenlik risklerinin devam ettiği bir ülkeye geri gönderilecek ise; bu durumda ülkeye dair genel koşullar dikkate alınacaktır.

Geri göndermeme ilkesine dair konu, ileride yaşam hakkı, kötü muamele yasağı, özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı gibi temel hak ve özgürlükler çerçevesince, AİHM kararları doğrultusunda ayrıca incelenecektir.

(4) Kişinin Sınır Dışı Edileceği Ülkenin Belirlenmesi

Yabancınnın sınır dışı edileceği ülkenin belirlenmesi, idari işlemin konu unsuruyla ilgilidir.⁵²² Konu unsuru, idari işlemin doğurduğu hukuksal etkisi ve sonucunun kanuna aykırı olmamasıdır.⁵²³

YUKK madde 52'ye göre, “*Yabancılar, sınır dışı etme kararıyla, menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilir.*” YUKK madde 52 düzenlemesi, sınır dışı edilecek ülke tespit edilmeden sınır dışı etme kararı alınabileceği anlamına gelmemektedir. Nitekim YUKK madde 55, madde 4, Anayasa madde 13, madde 16, madde 17 düzenlemeleri gereğince temel hak ve özgürlüklerin korunması gerekmektedir. Bu kapsamda yabancınnın hangi ülkeye sınır dışı edileceği geri göndermeme ilkesi bakımından oldukça önemlidir. Yabancı hakkında verilen sınır dışı etme kararında gönderileceği güvenli üçüncü ülkenin tespit edilmemesi, belli bir amaçla konulan kuralın genişletilmesine neden olmaktadır. Bu

⁵²² Denizli 1. İdare Mahkemesi E.2023/1636. K. 2024/1779, Karar Tarihi. 10.10.2024. <https://multecihukuku.net/%C4%B0%C3%A7tihat-veritaban%C4%B1/denizli-1-idare-mahkemesi-2023-1635-e-2024-1779-k/>, son erişim tarihi. 22.05.2025.

⁵²³ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, s. 454; Sancakdar, Önut, Doğan, Kasapoğlu Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı**, s. 355.; Muhammed Göçgün, “İdari İşlemin Konu Unsuru”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2016, s.20 vd.

nedenle ilgili konu idari yargıya taşındığı takdirde, konu unsuru sebebiyle idari işlem iptal edilmektedir.⁵²⁴

YUKK Yönetmeliği madde 51/2 “*Yabancıнын sınır dışı edileceği ülkenin tespitinde; vatandaşlık durumu, gönderilmesi planlanan ülkeye kabul edilip edilmeyeceği ve varsa gidebileceği üçüncü bir ülkeye ilişkin talebi göz önünde bulundurulur.*” düzenlemesini içermektedir. Sınır dışı edilecek ülke belirlenmesinde öncelikle yabancıнын vatandaşlık bağı ile bağı olduğu ülke değerlendirilmektedir. Bunun mümkün olmadığı hallerde menşe ülke değerlendirilmektedir. En son çare ise yabancıнын güvenli bir üçüncü ülkeye gönderilmesidir.

YUKK 93. maddeye göre; menşe bilgi sisteminin kurulması, bilgilerin toplanması ve depolanması ile sistemin işletilmesi bu sistemden hangi kamu kurumunun ve kuruluşlarının yararlanacağını belirlenmesi, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenecek usul ve esaslara göre yapılmaktadır.

Menşe ülke, yabancıнын uzun süredir bulunduğu veya daha önce yasal kalış hakkına sahip olduğu ülke olabilir. Yabancıнын menşe ülkesine ait bilgiler, transit geçiş yaptığı varsa diğer ülke bilgileri, güncel ülke raporları gibi tüm bilgiler BMMYK kaynakları ve diğer kaynaklar dahilinde değerlendirilecektir.⁵²⁵ BMMYK’nın menşe ülke raporları, o ülkedeki mevcut koşullar hakkında güvenilir bilgi sağlamaktadır.⁵²⁶ YUKK Yönetmeliği’nin 4. maddesinde; yabancıнын geri göndermeme ilkesi dahilinde olup olmadığının araştırılmasında, bilgi ve belgeler istenebileceği ve menşe ülke bilgilerinden yararlanılabileceği düzenlenmiştir. YUKK Yönetmeliği madde 57/1 gereğince de YUKK madde 55/1-a kapsamındaki kişilerin güvenli üçüncü ülkeye sınır dışı edilmesi ihtimali değerlendirilmektedir.

⁵²⁴ Denizli 1. İdare Mahkemesi E.2023/1636. K. 2024/1779, Karar Tarihi. 10.10.2024. <https://multecihukuku.net/%C4%B0%C3%A7tihat-veritaban%C4%B1/denizli-1-idare-mahkemesi-2023-1635-e-2024-1779-k/>, son erişim tarihi. 22.05.2025.

⁵²⁵ Menşe Ülke Bilgileri Erişim Platformu, <https://gocveiltica.barobirlik.org.tr/Mense-Ulke-Bilgileri>, son erişim tarihi. 22.05.2025.

⁵²⁶ Menşe ülke bilgi raporları (Country of Origin Information, kısaltılmış haliyle COI), <https://www.refworld.org/> adresten incelenebilir. Son Erişim Tarihi: 17.05.2025. Uluslararası Hukuk Komisyonu, İngilizce adıyla “International Law Commission” (ILC). Üçüncü ülkenin belirlenmesine dair bkz. Nuray Ekşi, “ILC’nin ‘Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin 2014 Taslak Kuralları’ nın Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleriyle Mukayesesi ve Bu Kuralların Türkçe Tercümesi”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C.33, S.1, 2013, s.16.

Yabancınn hangi güvenli ÷lkeye sınır dışı edileceğine dair araştırmada bu hususun nasıl tespit edileceğı, başvırucuya bildirip bildirilmeyeceğı, bu belirmeye karşı yabancınn dava açıp açamayacağı ya da açacağı davanın sınır dışı etme işlemini durdurup durdurmayaacağına dair açık bir norm yoktur. Fakat, bu ÷lkenin belirlenmesinde, AİHM içtihatları doğrultusunda ÷lkedeki genel emniyet durumu ve yabancınn subjektif koşulları dikkate alınmalıdır. ÷lke konusunda karar verilirken sınır dışı edilecek kişilerin etnik kökenleri, dini inançları, siyasi görüşleri ya da belirli bir gruba mensubiyetleri nedeniyle ayrımcılığa uğranıp uğranmayacağı dikkate alınmalıdır.

Uygulamada⁵²⁷ Afganistanlı m÷ltecilerin uluslararası koruma başvıru m÷lakatlarında, Afganistan’a geri dönememe sebepleri değerlendirilirken, belli bir gruba aidiyetini ya da dini inancını kanıtlayan (örneğin Müslümanlık dininden Hristiyanlık dinine geçiş yapan bir kişiden vaftiz belgesi talebi) ya da geri döndüğü takdirde kötü muameleye uğrayacağını gösteren ispat edici belgelerin sunulması (örneğin, Afganistan’da kamu görevlisi olarak çalışan kişinin oradan kaçtığı için döndüğü durumda kötü muameleye uğrama riskini ispat eden çalışma belgesi) talep edilmektedir. Bazı kişiler, bu belgeleri temin edebilir durumda değildir. Başvuruların bu sebeple reddedildiğı ve uluslararası koruma başvurusunun reddine ilişkin dava açılmadığı ya da davanın reddedildiğı durumda, yabancı hakkında sınır dışı etme kararı verilmektedir. Bu sebeple uluslararası koruma başvurusunun kabulü ya da yabancınn sınır dışı edilmesine engel durumun tespiti için sadece kişisel durumlar değil, ÷lkenin genel güvenlik durumunun da dikkate alınması önemli gör÷lmektedir.

528

Görüşümüze göre, insan hakları izleme raporlarında aktarılan bilgiler de düşün÷ldüğünde⁵²⁹ Afganistan uyruklu kadın olmak, mevcut koşullar dahilinde

⁵²⁷ GİZ CLIP 2 Projesi kapsamında proje süresince uluslararası koruma başvurusu yapan, bu statüye başvıru yapmaya hazırlanan çok sayıda m÷lteci ile görüşme sağlanmıştır. Afganistanlı kadın m÷ltecilerle “Kadın Güçlendirme Komiteleri” dahilinde görüşmeler sağlanmıştır. Bu görüşmelerin neticesinde uluslararası koruma prosedürlerine erişim zorlukları tespit edilmiştir. Komite çalışmaları kapsamında düzenli raporlar hazırlanmış, bu raporlar GİZ ile paylaşılmıştır.

⁵²⁸ Uluslararası koruma başvurusu m÷lakatlarında kötü muamele ve zulüm konusunda objektif ve sübjektif değerlendirme yapılması gerekmektedir. Elde edilen verilen veriler yeterince açık değilse, güvenilirlik değerlendirilmesi ve risk analizi yapılması gerekmektedir. *bknz.* Sancakdar, “*The Legal Status of “Conditional Refugees” in the light of Turkish Administrative Jurisdiction Decisions*”, s.200.

⁵²⁹ Afganistan Situation, UNHCR GLOBAL FOCUS, <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/afghanistan-situation>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

uluslararası koruma başvurusunun kabulü sonucunu oluşturmalıdır. Tüm bu nedenlere rağmen, yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alındıysa, yabancının gönderileceği üçüncü güvenli ülke aranmalıdır. Afganistan gibi güvenlik sorunları bulunan bir ülkeye gidemeyeceği durumlarda, kişi menşe ülkesine de gitmeye gönüllü değilse, sınır dışı etme kararında hangi güvenli üçüncü ülkeye sınır dışı edileceğinin belirlenmesi, yabancının dolaylı yoldan Afganistan’a gönderilmesini önleyecektir.

Anayasa Mahkemesi bir davada⁵³⁰, Afganistanlı Samira Naimi’nin adli işlem nedeniyle YUKK 54. madde kapsamında hakkında sınır dışı etme kararı alınması ve idari gözetime alınmasını inceler. Başvurucunun iddiaları; Afganistan’da can güvenliğinin olmadığı, bu nedenle önce İran sonra Türkiye’ye geldiği, uluslararası koruma başvurusunda bulunduğu, haksız yere hakkında sınır dışı etme kararı verildiği ve kararda hangi ülkeye sınır dışı edileceğinin belirsiz olduğu, Afganistan’a ya da İran’a geri gönderilmesi halinde yaşamının tehlikede olacağı ve kötü muameleye maruz kalacağı, bu nedenle ilgili kararının kötü muamele yasağı kapsamında ihlal oluşturacağına yöneliktir.

Başvurucu hakkında verilmiş olan sınır dışı etme kararında Afganistan ülkesine sınır dışı edilemeyeceği, geri gönderme yasağı kapsamında bunun mümkün olmayacağı ancak başvurucunun güvenli bir üçüncü ülkeye ya da gönüllü olması halinde menşe ülkesine çıkışının sağlanabileceğine hükmedilmiştir. Ancak bu ülkenin hangi güvenli üçüncü ülke olduğu açıkça yazılmamıştır. Başvurucu sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurmuş olup Mahkeme, başvurucunun hangi güvenli ülkeye gönderileceği konusunun ilgili davanın konusu olmadığını ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin yerleşik içtihatlarına göre,⁵³¹ kişi gönderileceği ülkede kötü muameleye uğrayacağına dair iddiasını makul şekilde ortaya koymalı ve iddiayı destekleyen bilgi ve belgeleri belli bir ciddiyet seviyesinde mahkemeye sunmalıdır.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Afganistan’da Kadın ve Kız Çocuklarının Durumu, A/HRC/53/21 Raporu, 2023, <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5321-situation-women-and-girls-afghanistan-report-special-rapporteur>, son erişim tarihi. 20.04.2025.

⁵³⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı (AYM). Samira Naimi Kararı. Başvuru No. 2020/36382 Karar Tarihi. 11.07.2024.

⁵³¹ Anayasa Mahkemesi Kararı (AYM) A.A. ve A.A. Genel Kurul Kararı. Başvuru No. 2015/3941. K.T. 1.03.2017. Hooman Hosseinpour Genel Kurul Kararı. Başvuru No.2021/47168. K.T. 29.09.2022.

Kişinin hangi ülkeye geri gönderileceğinin belli olmadığı durumlarda mahkemenin bu konuda değerlendirme yapamayacağı da ifade edilmiştir.

AYM, başvurucunun sınır dışı etme kararına karşı açmış olduğu iptal davasında, sınır dışı etme kararında ve sonrasında kişinin gönderileceği ülkenin belirlenmiş olması gerekli iken bu konuda İdare Mahkemesi'nin süreci aydınlatmamış oluşunu, usul yükümlülüğüne aykırılık olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle başvurucunun Anayasanın 17. maddesi dahilinde korunan hakkının ihlal edildiğini belirtmiştir. Bu karardan sonra uygulamada sınır dışı etme kararlarında usulen üçüncü bir ülke ismi yazılmaya başlanmıştır. Ancak halen bu belirlemenin yapılmadığı kararlar da mevcuttur.⁵³²

Bu bilgiler ışığında görüşümüze göre, yabancının temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, sınır dışı edileceği ülkenin sınır dışı etme kararında belirlenmesi oldukça önemlidir.

g. Menfaat Dengesinin Gözetilmesi

İdari işlemler, menfaat dengesi gözetilerek yapılmalıdır.⁵³³ Sınır dışı etme, bir idari işlem olduğundan idari işlemler açısından dikkat edilmesi gereken menfaat dengesinin korunması önemlidir.

Sınır dışı etme kararı, uygulandığı durumda geri dönülemez zararları beraberinde getirebilir. Bu sebeple, yabancının sınır dışı edilmesinde temel hak ve özgürlüklerin korunması ile kamu menfaatlerinin korunması arasında makul ve adil bir denge⁵³⁴ kurulmalıdır. Sınır dışı etme işlemi, bu makul ve adil menfaat dengesine uygun olmalıdır.⁵³⁵

---

⁵³² Yabancının sınır dışı edileceği ülkenin belirlenmemiş olması için *bknz.* İstanbul 1. İdare Mahkemesi. E. 2019/1300, K. 2019/1871, 27.06.2019, <https://multecihukuku.net>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁵³³ Lütfü Duran, “İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular, Amme İdaresi Dergisi, C.32, s.2, 1998, 123.

⁵³⁴ Özmen, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarında Adil Denge Kavramı”, s. 30 vd.

⁵³⁵ Ayşe Aslı Yücesoy, “İdari Yargıda İptal Davalarında Menfaat”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa. 2015, s.90 vd.

Benzer yönde Fransız Danıştayı Conseil d'État, kamu menfaati ile yabancının kişisel menfaati arasındaki dengeye odaklanır.⁵³⁶ İdarenin işlemlerinde yalnızca kamu yararına değil, adelet ve eşitlik esaslarına da riayet edilmesi gerekmektedir.⁵³⁷

Bu bakış açısı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de benimsediği bakış açısidir. Menfaat dengesine dair konu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller dahilinde ayrıca ele alınacaktır.

h. Sınır Dışı Etme Kararının Alınması

İdari işlemlerin oluşmasına bağlı olan şekil ve usul kuralları bütünü, yargısal olmayan idari usul olarak adlandırılmaktadır.⁵³⁸ İdari usul güvenceleri sağlanmadan, bir idari işlemin yapılması, idarenin keyfi hareket etmesine yol açmaktadır.⁵³⁹

Kişinin idare karşısında korunmasına yönelik güvenceler sadece ulusal mevzuatlarda değil, AB çerçevesinde de ele alınmaktadır. 1977 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından⁵⁴⁰ kişinin idare karşısında korunmasına dair beş kural benimsemiştir. Öncelikle, savunma hakkı, bireyin kendisiyle ilgili tesis edilecek idari işleme karşı görüş ve itirazlarını dile getirme imkanını ifade eder. Bilgilendirme hakkı, kişinin idari işlemin içeriği, dayanakları ve karar alma sürecinde etkili olan unsurlar hakkında yeterli ve açık şekilde bilgilendirilmesini kapsar. Hukuki yardım ve temsil hakkı, bireyin idari süreçte kendi adına hareket etmesi ya da bir temsilci aracılığıyla süreci takip etmesi imkanını güvence altına alır. Gerekçelendirme hakkı, idarenin tesis ettiği işlemin dayandığı hukuki ve olgusal gerekçelerin açık ve anlaşılır biçimde ortaya konulmasını zorunlu kılar. Başvuru yollarının belirtilmesi hakkı ise kişiye yapılan işlemle ilgili hangi mercilere, ne şekilde ve hangi sürede itiraz

---

⁵³⁶ Helen McCleave Cake, "The French Conseil D'etat – An Essay on Administrative Jurisprudence: The Jurisdiction and Philosophy of the French Court and the Desirability of Introducing Certain French Standards of Administrative Control in the United States", Administrative Law Review, Vol. 24, No. 4, Fall 1972, s. 326.

⁵³⁷ "The French Conseil D'etat – An Essay on Administrative Jurisprudence: The Jurisdiction and Philosophy of the French Court and the Desirability of Introducing Certain French Standards of Administrative Control in the United States", s. 317.

⁵³⁸ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı s.376.

⁵³⁹ Çınar Can Evren, "İdari Usul İlkelerinin Yönetim Hukukumuz Açısından Değeri", TBB Dergisi, S.91, 2010, s. 129.

⁵⁴⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, İdari İşlemleri Karşısında Bireyin Korunmasında Hakkında 77(31) sayılı karar. <https://rm.coe.int/idarenin-islemleri-karsisinda-bireyin-korunmasi-hakkinda-77-31-sayili/1680a4397f>, son erişim tarihi. 17.05.2025.

edebileceğini bilme imkânı sunar. Bu haklar, idarenin keyfiliğini sınırlayan ve bireyin etkili şekilde korunmasını sağlayan temel usuli güvenceler niteliğindedir.

Sınır dışı etme kararı bir idari işlem olduğundan, karar alınırken bu usul güvencelerinin yabancıya sunulması gerekmektedir.

(1) Kişisel Durum Değerlendirmesi

Yabancı hakkında sınır etme dışı kararı alınabilmesi için mutlaka kişisel durum değerlendirilmesi yapılmalıdır. Nitekim, kişisel sebepler nedeniyle yabancı, hakkında sınır dışı etme kararı alınmayacak kişilerden olabilir ya da geri göndermeme ilkesi kapsamında geri gönderilmesi mümkün olmayabilir. Nitekim, kişisel değerlendirme yapılmadan toplu olarak kişilerin sınır dışı edilmesi “toplu sınır dışı etme yasağı” kapsamında da ele alınmaktadır.⁵⁴¹

Her yabancının özel durumu kendine has özellikler barındırır ve özel incelemeye tabi kılınması gerekmektedir. YUKK Yönetmeliği’nin 54. maddesi düzenlemesi gereğince “*sınır dışı etme kararı, her yabancı için ayrı ayrı alınır.*” Bu çerçevede, her yabancı için ayrı bir sınır dışı etme kararı alınması gerekmektedir. Bu sınır dışı etme kararlarının da kişisel değerlendirmeler içermesi beklenmektedir.

Toplu sınır dışı etme yasağının bir yansıması olan bu uygulama, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesini engellemektedir. İlgili konu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 4 No.lu protokol kapsamında toplu sınır dışı etme yasağı incelenirken detaylı olarak ele alınacaktır.

(2) Kişinin Görüş ve İtirazlarının Sürece Dahil Edilmesi

YUKK madde 54/1 kapsamında sınır dışı etme kararı her yabancı için ayrı ayrı alınmaktadır. Bu karar subjektif koşulların da değerlendirildiği bir karardır. Özellikle kişinin geri göndermeme ilkesi kapsamında korunması gereken bir kişi olup

---

⁵⁴¹ *Toplu sınır dışı etme yasağı için bkz:* Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 4 No.lu Protokol Madde 4, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 13. Maddesi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi 15 No.lu Genel Yorumu.

olmadığının araştırılması için, yabancıнын da görüş ve itirazlarının sürece dahil edilmesi önemlidir. Bu konu savunma hakkı ile ilişkilidir. ⁵⁴²

Bu güvencenin sağlanması için bireysel görüşme alanı yaratılmasına gerek bulunmaz. ⁵⁴³ Kişinin mevcut durum konusunda idari makamlarla iletişim kurabilmesi ve durumunu açıklayabilmesi yeterli görülmektedir. ⁵⁴⁴ Burada odaklanılması gereken noktalar, yabancıнын itiraz ve iddialarını idareye sunup sunmadığı ve sunduğu iddiaların araştırılıp araştırılmadığıdır.

Uygulamada, sınır dışı etme kararı alınırken, başvuruçuların sürece dahil edildiği neredeyse hiç görülmemektedir. Nitekim bu konuda açık bir YUKK düzenlemesi de bulunmamaktadır. Kanımızca kanunda açık bir zorunluluk olmasa da yabancıların sürece dahil edilmesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından faydalı olabilir.

(3) Sınır Dışı Etme Kararının Gerekçeli Olması

İdari işlem bir sebebe dayanmalıdır. ⁵⁴⁵ Gerekçe, sebep unsurunun bir parçası olarak ele alınmaktadır. ⁵⁴⁶ İdari işlemin sebebinin izahı ise, gerekçedir. Gerekçelendirme yükümlülüğü hem sebep hem de şekil unsuruyla ilgilidir. Bu kapsamda gerekçe ilkesi, idari işlemin sebebinin işlem metninde gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. ⁵⁴⁷

Türk hukukunda, idari işlemlerin gerekçelerinin işlem metninde gösterilmesine dair bir zorunluluk bulunmamaktadır. ⁵⁴⁸ Ancak mevzuatlar dahilinde bu hususun zorunlu tutulması mümkündür. Danıştayın eski tarihli bir kararında⁵⁴⁹, idari işlemlerin gerekçelendirilmesi, idari işlemin varoluşuna dair olmadığından idari işlemin iptalini gerektirmeyeceği belirtilmiştir. Bu karara göre, dosya kapsamındaki bilgi ve

⁵⁴² Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, 14. Baskı s.387.

⁵⁴³ Yağan, “İdari İşlem Olarak Sınır Dışı Etme Kararları”, s.54.

⁵⁴⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. N.D ve N.T / İspanya Kararı. Başvuru No.8675/15, 8697/15. Karar tarihi.12.03.2020. para. 190-195.

⁵⁴⁵ Gözler, **İdare Hukuku**, C.I, s.952, Günday, **İdare Hukuku**, s.145-146.

⁵⁴⁶ Ulu, “İdari İşlemin Sebebi Unsuru ve Yargısal Denetimi”, s.219.

⁵⁴⁷ Sinan Seçkin, Gül Üstün, “İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi, Mehmet Akif Aydın’a Armağan, C.21. S.2, 2015, s. 524.

⁵⁴⁸ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku** C.1, 14. Baskı, s. 385.

⁵⁴⁹ Danıştay. İDDK. E.1995/769, K.1997/525, Karar Tarihi. 17.10.1997, www.lexpera.com.tr, son erişim tarihi. 20.05.2025.

belgelerden işlemin neden yapıldığı anlaşıyorsa ilgili idari işlemin iptaline gerek olmadığı belirtilmektedir. Danıştay’ın sonraki tarihli kararlarında ise ⁵⁵⁰ yazılı bildirimin yeterli olmadığı, işlemin yazılı bildirimde açıkça ifade edilmesinin gerektiği ve ilgilinin işlemin hukuka uygunluğunun denetlenebilmesi için gerekçesinin de belirtilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Kişilerin temel hak ve özgürlüklerini etkileyen işlemlerde gerekçe gösterilmesi oldukça önemlidir. ⁵⁵¹ Nitekim YUKK madde 53 /2 gereğince sınır dışı etme kararı gerekçeleriyle birlikte sınır dışı etme kararı alınan yabancıya ya da yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ edilir.

İdare hukukunda yazılılık esastır. ⁵⁵² Anayasa’nın 125/3. maddesinde de belirtildiği üzere, idari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlamaktadır. 2577 sayılı İYUK 7. maddesine göre, idari uyuşmazlıklarda dava açma süresi, yazılı bildirimin yapıldığı tarihi izleyen günden başlar. YUKK madde 53/2 ve 53/3’de kararın “tebliğinden” bahsedilir. Bu durumda sınır dışı etme kararı; muhatabına, yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilmelidir.

Gerekçelendirme yapılırken, yabancıнын subjektif durumu ve işlemin sebebi arasındaki bağ açıklanmalıdır. Nitekim gerekçe, idari işleme neden olan olayların değerlendirilmesiyle yargı denetiminin işlevine yardımcı olmaktadır. ⁵⁵³ Uygulamada⁵⁵⁴ sınır dışı etme kararlarının matbu gerekçelerle verildiği ve kişisel durum değerlendirmelerine gereği gibi yer verilmediği görülmektedir. Ancak yabancıнын temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacına uygun olarak, bu karara karşı itirazlarını sunabilmesi için kararın sebebi ve gerekçesinin bilinmesi oldukça önemlidir.

---

⁵⁵⁰ Danıştay 10.D. E.2010/ 7934 K. 2010/ 6948. Karar Tarihi. 28.09.2010. Danıştay. E. 2013/4955. K. 2016/1463. Karar Tarihi. 17.03.2016, www.lexpera.com.tr.

⁵⁵¹ Ayşe Akmila Tanrıverdi, *İdare Hukukunda Gerekçe İlkesi ve Sağladığı Hukuku Koruma*, KHM, C.3, S.2, 2023, s. 553.

⁵⁵² Sancakdar, Önüt, Doğan, Turhan, Seyhan, *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı*, 11. Baskı, s. 333.

⁵⁵³ Tanrıverdi, *İdare Hukukunda Gerekçe İlkesi ve Sağladığı Hukuku Koruma* s.556.

⁵⁵⁴ Karar örnekleri için bkz. <https://multecihukuku.net/ornek-belgeler/?document-type=idari-karar-ornekleri>, son erişim tarihi. 10.05.2025.

(4) Bilgilendirme Yükümlülüğü

Kişinin muhattap olduğu hukuki durum ve bu durumun sonuçları konusunda bilgilenebilmesi, en başta itiraz hakkını kullanması için gereklidir. Nitekim Anayasa madde 40/2' ye göre, *Devlet işlemlerinde, kişilerin hangi kanun yollarına ve mercilere başvurulacağı ve süreleri belirtmek zorundadır.* Anayasa Mahkemesi de 2004 tarihli kararında, birel idari işlemlerde, muhattaba başvuru yolları ve süresini göstermenin zorunlu olduğunu belirtmiştir.⁵⁵⁵

Sınır dışı etme kararı birel bir idari işlem olduğundan, idare bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirmelidir. Nitekim YUKK madde 53/2 düzenlemesi de bu yöndedir. Eğer hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancı bir avukatla temsil edilmiyorsa, kendisi veya yasal temsilcisi kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilecektir. Nitekim kişinin bilgilendirilmesi, bu karara karşı itirazın süresinde ve usule uygun olarak yapılmasını sağlayacaktır. Bu konu AİHS Ek 7 no.lu Protokol madde 1 ile de yakından ilişkilidir.

Bilgilendirme mutlaka yabancıya anlaşılabilecek şekilde⁵⁵⁶ açık ve anlaşılır ifadeler ile yapılmalı ve yabancıya bu konudaki beyanı metinde yer almalıdır.

Dava süresine dair yeterli bilgilendirilmenin yapılmaması halinde, YUKK kapsamındaki özel dava açma süresi değil, İYUK kapsamındaki genel dava açma süresi dikkate alınmalıdır. Danıştay'ın İçtihadı Birleştirme Kararı doğrultusunda, özel dava açma süresi olan 7 günlük itiraz süresinin sınır dışı etme kararında belirtilmemesi durumunda, genel dava açma süresinin uygulanması gerekmektedir.⁵⁵⁷ Kişilerin hak kaybına uğramaması amacıyla bu karar, oldukça önemlidir.

⁵⁵⁵ Anayasa Mahkemesi. E.2004/84. K.2004/124. Karar Tarihi. 08.12.2004. R.G.02.12.2005. S.26011.

⁵⁵⁶ Ankara Bölge İdare Mahkemesi. 10. D.İ.D., E. 2017/856. K.2017/ 985, lexpera.com, “Sınır dışı etme kararının yabancı kişiye Türkçe olarak tebliğ edilmesinin, her ne kadar yabancı sözlü dilde Türkçe bilse de yazılı dili anlaması için yeterli olmayacağından hareketle yabancıya Türkçe dilinde okuma yazma bildiğine dair ispat edici bir belge de olmadığından sınır dışı kararının Türkçe dilinde tebliğ edilmesinin usulsüz olduğuna karar verilmiştir.”

⁵⁵⁷ Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararı. DİBK, E.2021/2, K.2022/1, Karar Tarihi. 15.03.2022, www.resmigazete.gov.tr, son erişim tarihi. 15.05.2025.

Uygulamadaki en büyük sorun⁵⁵⁸, yabancıların sınır dışı etme kararının sonucu hakkında gerektiği gibi bilgilendirilmemesidir. Yabancılar bu kararın sonucunu tam olarak anlamadığından, gerektiği sürede karara itiraz etmemektedir. Hakkında sınır dışı etme kararı alınmış ve idari gözetimde bulunan pek çok yabancı avukat ile temsil edilememektedir. Kararın sonucu hakkında yeterince bilgilendirilmeyen ve avukatla da temsil edilmeyen yabancı, itiraz hakkını da kullanamamaktadır. Bu durum temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair önemli bir sorundur. Dava açma hakkı konusunda yabancı kişiye yeterli bilgi verilmemesi etkili başvuru hakkının ihlal edilmesine neden olacaktır.⁵⁵⁹

i. Sınır Dışı Etme Kararına Karşı Yargı Yoluna Başvurulması

(1) Yargı Denetimi

Sınır dışı etme kararı idari bir işlemdir. Bu karar temel hak ve özgürlükleri etkilendiğinden, karara karşı yabancıların gerekçelerini sunabileceği tarafsız ve bağımsız bir mahkemede itiraz hakkının bulunması gerekmektedir. Nitekim Anayasamızın 125. madde düzenlemesine göre, *idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır*.

İYUK'un 2. maddesine göre, idari dava türleri belirtilmiş olup; idari işlemlerin yetki, şekil, sebep, amaç ve konu unsurlarından birine dair hukuka aykırılıklar için, menfaati ihlal edilen kişiler iptal davası açabilmektedir. Bu noktada idari yargı, bir hukuka uygunluk denetimi yapmaktadır.

İdari yargıda minimum ve maksimum denetim uygulanabilir. Maksimum denetim; idari işlemin sebep, konu, amaç unsurlarının hukuka uygun olması, ölçülü olması ve idarenin takdir yetkisinin denetlenmesi olarak tanımlanabilir.⁵⁶⁰ Yapılacak minimum denetim ise asgari bir denetim olup, idari kararının dayandığı sebeplerin varlığı ve açık bir değerlendirme hatasının olup olmadığının irdelenmesidir.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Uygulama bilgisine, sivil toplum alanında yapılan çalışmaların neticesinde başvuru sahiplerinin iletmiş oldukları sınır dışı etme kararları incelenerek ve başvuru sahipleriyle birebir görüşmeler yapılarak ulaşılmıştır.

⁵⁵⁹ AYM, A.A.K., Başvuru No: 2015/17761, 08.05.2019, par.46. Anayasa Mahkemesi AYM. Yusuf Ahmed Abdelazim Elsayad. Başvuru No: 2016/5604, Karar Tarihi. 24.05.2018, para.84-90.

⁵⁶⁰ Gözler, **İdare Hukuku**, C.I, s.1037.

⁵⁶¹ Ulusoy, **Yeni Türk İdare Hukuku**, s.399.

Bu çerçevede Ulusoy, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına neden olan idari kolluk önemleri söz konusu olduğunda, sıkı ve kapsamlı denetim olan maksimum denetimin yapılmasının daha doğru bir yaklaşım olacağını aktarmaktadır.⁵⁶² Bu doğrultuda, sınır dışı etme kararı temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran bir idari işlem olduğundan, maksimum yargısal denetime tabi olmalıdır. Bu yönde, idari yargıda temel hak ve özgürlüklerin sınırlandıran idari işlemler söz konusu olduğunda, daha sıkı bir denetim olan, maksimum denetim uygulanmaktadır.⁵⁶³

(2) Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Durması

Sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurulması hâlinde, işlemin icrasının durdurulması; temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesini önlemek ve telafisi imkânsız sonuçların doğmasının engellenmesi açısından en güçlü güvencelerden biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim, yapılan yargısal denetim sonucunda, kişi hakkında tesis edilen sınır dışı etme kararının hukuka aykırı bulunarak iptal edilmesi mümkündür. Kişinin, hakkında verilen sınır dışı etme kararı kesinleşmeden ülke dışına çıkarılmış olması, başvurduğu yargı yolunu etkisiz hâle getirir. Bu nedenle, sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurulmuşsa, söz konusu kararın yargılama süreci tamamlanmadan icra edilemez olması, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından oldukça önemlidir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmeden önce, sınır dışı etme kararlarına karşı açılan davalarda, kararın uygulanmasını engellemek amacıyla Anayasa'nın 125. maddesi ve İYUK'un 27. maddesi uyarınca yürütmenin durdurulması talebinde bulunuluyordu. Sancakdar'a göre yürütmenin durdurulması, *"hukuka uygunluk karinesinden yararlanan idari işlemlere ilişkin bu karineyi ve idari işlemin uygulanmasını iptal davasında nihai karar verilene dek erteleyen bir yargısal karardır."*⁵⁶⁴ Yürütmenin durdurulması, idari işleme karşı açılan dava sonuçlanana dek, bireyin geçici olarak korunmasını sağlamaktadır.⁵⁶⁵ Anayasa'nın 125. maddesine

---

⁵⁶² Ulusoy, İdare Hukuku, s.435.

⁵⁶³ A.g.e.

⁵⁶⁴ Oğuz Sancakdar, "Hızlı ve Etkin Yargılamanın Sağlanması Amacıyla İdari Yargıda Geliştirilen Yöntemler (Yürütmenin Durdurulması, İvedi Yargılama, Grup Dava)", Danıştay 154. Kuruluş Yıldönümü ve İdari Yargı Günü Etkinlikleri, Ankara, 2021, s. 183.

⁵⁶⁵ Fatih Torun, "İdari Yargıda Yürütmenin Durdurulması", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020, s.8.

göre, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleştiği hallerde, gerekçe gösterilerek, yürütmenin durdurulmasına karar verilebilmektedir.

İYUK madde 27/2'ye göre ise, *uygulanmakla etkisi tükenecek idari işlemlerin, yürütülmesi, savunma alındıktan sonra yeniden karar verilmek üzere, idarenin savunması alınmaksızın da durdurulabilir.* Uygulanmakla etkisi tükenecek işlemlerin hangi işlemler olduğu madde metninde açıkça belirtilmese de maddenin gerekçesinde, sınır dışı etme işlemi, uygulanmakla etkisi tükenecek bir işlem olarak örneklendirilmiştir.⁵⁶⁶

YUKK döneminden önce, yabancı talebi ve mahkeme kararı ile birlikte sınır dışı etme işleminin yürütmesi durdurulabilmekteydi. YUKK'un yürürlüğe girmesiyle birlikte, yabancı talebine gerek kalmaksızın, sınır dışı etme kararının uygulanmasını engelleyen bir düzenleme getirilmiştir. YUKK madde 53/3, *yabancı rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmez, olduğunu düzenlemektedir.* YUKK düzenlemesinde yer alan sınır dışı etme kararının icrasının durması bir "yürütmeyi durdurma" değildir. Bu durumda, icranın otomatik olarak durmasından söz edilir. Sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurulması ya da bu başvuru süresi içinde bulunulması hâlinde, icranın durdurulması yönünde ayrı bir ara karar tesis edilmesine gerek kalmaz. Ancak burada bir yürütmeyi durdurma kararı olmadığından, idari işlemin sonuçları da bu ertelemeyle ortadan kalkmamaktadır.⁵⁶⁷ Başka bir deyişle, YUKK m.53/3, yürütmeyi durdurmadan farklı olarak⁵⁶⁸ sınır dışı edilmeyi engellemekle birlikte, kararın sonuçlarını durdurmamaktadır.

⁵⁶⁶ Ulusoy, **İdare Hukuku**, s.834. Ahmet Talha Tetik, "Yürütmenin Durdurulması Kurumunda Telafisi Güç Ya Da İmkansız Zarar Kavramı ve Uygulamakla Etkisi Tükenen İdari İşlemler", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.11, S.2, 2020, s. 713 vd.

⁵⁶⁷ Yağan, "İdari İşlem Olarak Sınır Dışı Etme Kararları", s.155.

⁵⁶⁸ "Yürütmenin durdurulması kararı verilmesi halinde, işlem askıya alınmış olur ve bu karar yalnızca işlemin uygulanmasını değil, işlemin doğuracağı tüm hukuki ve fiili sonuçları da geçici olarak durdurur." Danıştay 10.D. e. 2015/2789. K. 2016/4042.

AİHS madde 13 düzenlemesi de göz önüne alındığında sınır dışı etme kararına itirazın ihlal düzeltici etkisi olması gerekmektedir. Sınır dışı etme kararının icrasının durması, yargısal denetimi işlevli hale getirmektedir.⁵⁶⁹ Bu nedenle yabancının talebine veya bir mahkeme kararına gerek kalmaksızın sınır dışı etme kararının icrasının durması, oldukça önemli bir düzenlemedir.

YUKK madde 53'ün ilk düzenlemesinde, sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurulduğunda kararın icrasının duracağı mevcuttu. 2006 yılında 676 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 35. maddesi ile bu konuda değişiklik yapıldı. Getirilen bu değişiklik; YUKK 54. madde yer alan b, d, k bentleri ve 54. maddenin 2. fıkrası kapsamındaki yabancılar hakkında verilen sınır dışı etme kararlarının icrasının durmayacağı yönündeydi. İlgili değişiklik, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AİHM içtihatlarıyla örtüşmüyordu. Anayasa Mahkemesi tarafından⁵⁷⁰ konuya dair pilot karar verilerek⁵⁷¹; söz konusu değişiklikle, etkili başvuru hakkının ihlal edildiği tespit edilmiştir. Bu karardan sonra YUKK düzenlemesi bugünkü halini almıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında sınır dışı etme kararı, yabancının karara karşı dava açabilecek olduğu süre boyunca ve davanın açılması halinde yargılanmanın sonlanmasına kadar icra edilemeyecektir. Yabancıya sınır dışı etme kararının usulüne uygun olarak tebliğ edilmesi ile birlikte kanunda belirtilen yargıya başvurma süresi başlayacaktır. Bu süreçte kişinin yargıya başvuracağı sürede de sınır dışı edilmesi mümkün olmadığı gibi karar henüz tebliğ edilmeden de sınır dışı edilmesi mümkün değildir. Nitekim kişi ancak kararı tebliğ aldıktan ve karar hakkında bilgilendikten sonra yargıya başvurma ve itirazlarını sunma fırsatı bulabilecektir. Karara karşı yargıya başvurulduğu durumda da yargılamanın sonlanmasına kadar kişi hakkında

---

⁵⁶⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Jabari / Türkiye Kararı. Başvuru No.400035/98 Karar Tarihi.11.07.2000 Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye Kararı. Başvuru No.30471/08. Karar Tarihi.22.09.2009. Dbouba / Türkiye Kararı. Başvuru No.15916/09. Karar Tarihi. 13.07.2010.

⁵⁷⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı. Y.T. Başvurusu. Başvuru No. 2016/22418. Karar Tarihi. 30.05.2019.

⁵⁷¹ Anayasa Mahkemesi İktüzüğü m.75/1'e göre "Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurularda da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirdeMahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır."

verilen karar icra edilemez. Ancak sınır dışı etme kararının icrasının durması, bir yürütmeyi durdurma olmadığından; idari işlemin sonuçlarını durdurmayacaktır.

Sınır dışı etme kararının çeşitli sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlar, yabancının ülke dışına çıkartılması, ülkeye giriş yasağı konulması, vize veya ikamet izninin iptali ya da ikamet talebinin reddi ya da uzatılmamasıdır. İlgili dava sonuçlanana dek kişi ülke dışına çıkartılamayacağından “ülke dışına çıkartma” sonucu halihazırda gerçekleşmemektedir.

Ülkeye giriş yasağı getirilmesi konusuna gelindiğinde ise 2019 yılında yapılan değişiklikle birlikte ⁵⁷² ülkeye giriş yasağının uygulanması için yabancının ülke dışında olması gerekliliği kaldırılmıştır. Yabancı halihazırda Türkiye’de de olsa hakkında ülkeye giriş yasağı konulabilir. Ancak halihazırda ülkede bulunan yabancı hakkında ülkeye giriş yasağı tesis edilmiş olması yabancı açısından geri dönülmez zararlar oluşturmayacaktır.

Vize ve ikamet iptali ya da ikamet talebinin reddi ile uzatılmaması sonucunun ise telafisi insani ikamet izni ile mümkündür. Bu durum YUKK 46. madde açıklanırken aktarılmıştır. 46. maddenin 1. fıkrasının b, ç ve e bendi kapsamındaki yabancılar, insani ikamete başvurabilecektir.

Bu çerçevede, sonuçları tamamen bertaraf edilmese de sınır dışı etme kararının icrasının durması, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından hayati bir işlev görmektedir.

(3) Süre

İYUK’un 7. maddesine göre dava açma süresi, idari uyuşmazlıkta yazılı bildirimin yapıldığı tarihi izleyen günden başlar. YUKK53/3’e göre, *Yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurabilir.* Sürenin başlayabilmesi için gerekçeli sınır dışı etme kararının yabancıya, yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilmesi gerekmektedir.

---

⁵⁷² 6.12.2019 tarihli ve 7196 sayılı Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun m.71.

Sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurulduğunda özel dava açma süresinin uygulanacağını söylemek gerekir. Bu durum kaynağını YUKK'tan alır. YUKK yürürlüğünden itibaren 53. madde 3. fıkrası kapsamında, yedi günlük özel dava açma süresi uygulanmaktadır. Sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurmak için yedi günlük süre oldukça kısadır.

2019'dan önce sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurmak için belirlenen özel dava süresi on beş gün olarak belirlenmişti.⁵⁷³ YUKK tasarısı Alt Komisyon Raporu'nda yabancıların ülkede gereksiz ve uzun kalışını engellemek için on beş gün süre verilmiş olsa da bu sürenin uygulamada sorunlar yaratacağına dikkat çekilmiştir. ⁵⁷⁴ On beş günlük süre düzenlemesi hakkında 1. İdare Mahkemesi; dava açma süresinin kısalığına dikkat çekerek yabancıların vatandaşlara göre dezavantajlı olmasından doğru; hak arama özgürlüğü, mahkemeye erişim hakkı ve etkili başvuru hakkı kapsamında sürenin kısalığını Anayasa Mahkemesi'nin dikkatine getirmiştir. ⁵⁷⁵ Anayasa Mahkemesi bu sürenin, yabancıların itirazlarını sunmak için yeterli bir süre olduğunu belirterek; yabancılara dair sürecin hızlı sonuçlandırılması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme Anayasa madde 141 dahilinde davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğunu belirtmektedir. Bu sebeplerle, bu düzenlemenin toplum düzeninin gereklerine uygun, meşru sebebi olan ve ölçülü bir düzenleme olduğunu belirterek iptal talebini reddetmiştir.

On beş gün sürenin kısalığının temel hak ve özgürlüklerin korunması bağlamında tartışması gerekirken, sınır dışı etme kararına karşı iptal davası açma süresinin yedi güne indirilmesi anlaşılabilir değildir. Özellikle geri gönderme merkezinde bulunan yabancılar açısından, söz konusu yedi günlük süre oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Sınır dışı etme kararının uygulanması, geri dönülemez sonuçlar doğurabilmektedir. Bu kapsamda ilgili sürenin yedi gün olması görüşümüze

---

⁵⁷³ 06.12.2019 tarihli 7196 sayılı kanunun 75. Maddesiyle değişiklik olarak süre 7 gün olarak güncellenmiştir.

⁵⁷⁴ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarı Taslağı Madde Gereççeleri; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları (1/619), Yasama Dönemi: 24, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 310

⁵⁷⁵ Anayasa Mahkemesi. E.2016/135. K. 2016/135. K.T. 14.07.2016.

göre, mahkemeye erişim hakkı ve etkili başvuru hakkını olumsuz olarak etkilemektedir.

(4) Sınır Dışı Etme Kararı Hakkında Yapılan Yargılama

YUKK madde 53'ün 3. fıkrasında yer alan düzenleme, 30.11.2024 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 7553 sayılı torba yasa kapsamında değiştirilmiştir. Bu değişiklik doğrultusunda sınır dışı etme kararı hakkında yapılacak yargılamayla ilgili önemli bazı değişiklikler olmuştur.

Yeni 53/3'e göre; *"...Mahkemeye yapılan başvurularda savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosya tekemmül etmiş sayılır. Davacının gösterdiği adrese tebligat yapılamaması halinde, 2577 sayılı Kanunun 26 ncı maddesinin üçüncü fıkrasında öngörülen süre iki ay olarak uygulanır. Duruşma yapılması mahkemenin takdirine bağlıdır. Başvurular dosyanın tekemmülünden veya ara karar ya da duruşma yapılması gereken hâllerde bunların tamamlanmasından itibaren on beş gün içinde sonuçlandırılır. Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir. Yabancı rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmez."*

İlk değişikliğe göre, sınır dışı etme kararına karşı yapılan yargılamalarda, savunmanın verilmesi ya da savunma süresinin dolması ile birlikte dosya artık tamamlanmış sayılacaktır.⁵⁷⁶ Savunma sonrasında dosyanın tamamlanmış olacağı düşünüldüğünde, taraflara ikinci dilekçe sunma hakkı tanınmayacağı anlaşılmaktadır. Dosyanın savunma neticesinde tamamlanmış sayılması, davacının hak arama özgürlüğü ve iddialara cevap verme hakkını olumsuz yönde etkilemektedir.

Getirilen ikinci değişiklik ise yargılanmanın gereksiz uzamasını önlemek amacıyla getirilmiştir. Değişikliğe göre *"Davacının gösterdiği adrese tebligat yapılamaması halinde, 2577 sayılı Kanunun 26 ncı maddesinin üçüncü fıkrasında öngörülen süre iki ay olarak uygulanır."* Bu çerçevede, davacının belirttiği adrese tebligat yapılamadığı durumlarda; dosyanın işlemde kaldıracağı ve iki ay içerisinde

---

⁵⁷⁶ İYUK m.16'ya göre, genel hükümler dahilinde taraflar, dava dilekçesi, savunma, savunmaya cevap ve ikinci savunma olmak üzere ikişer dilekçe sunabilmektedir.

yeni adresin bildirilmemesi halinde davanın açılmamış sayılacağını düzenlenmiştir. Bu düzenleme, yargılamanın gereksiz sürelerle uzamasını engellemeyi amaçlamaktadır. Bu noktada hak sınırlayıcı bir uygulama şeklinde görülmemektedir.

Yeni düzenlemeyle getirilen üçüncü değişiklik ise, “*Duruşma yapılması mahkemenin takdirine bağlıdır*” hususudur. YUKK düzenlemesi değişikliği, duruşma yapılmasını açıkça mahkemenin takdirine bırakmıştır. Bu sebeple yeni düzenlemede en büyük eleştiriyi bu hususa getirdiğimizi söylemek gereklidir. Yapılan yeni değişiklik ile artık duruşma yapılması tamamen mahkemenin takdirine bağlı olacaktır ve talep doğrultusunda duruşma yapılması zorunlu değildir.⁵⁷⁷

Sınır dışı etme kararı temel hak ve özgürlükler üzerinde önemli sonuçlar doğurur. Geri gönderme yasağı kapsamında iddialarını mahkemeye sunacak kişilerin açıkça yaşam hakkı tehlike altında olabilmektedir. Bu durumda böylesine hassas bir yargılamanın duruşma yapılmasının mahkemenin takdirine bırakılması anlaşılabilir bir adım olarak değerlendirilemez. Kanunun geçici 3. maddesi kapsamında ilgili düzenleme ile birlikte, 30.11.2024’ten itibaren açılacak sınır dışı etme kararlarına karşı iptal davalarında bu yeni usul geçerli olacaktır.

YUKK madde 53/3, sınır dışı etme kararına karşı açılan davalarda, başvurunun dosyanın tekemmülünden veya gerekiyorsa ara karar ve duruşmaların tamamlanmasından itibaren on beş gün içinde sonuçlandırılmasını öngörmektedir. Bu hüküm, hızlı karar alınmasını sağlamaya yönelik olarak getirilmiş özel bir düzenlemedir.⁵⁷⁸ Ancak söz konusu düzenleme, İYUK’ta yer alan genel hükümlerle uyumlu değildir. Zira İYUK m. 20/A/2-f uyarınca yalnızca ivedi yargılama usulü kapsamında değerlendirilen sınırlı sayıdaki davalarda bir aylık karar süresi öngörülmüştür. Oysa sınır dışı etme davaları, İYUK sistematigi içerisinde ivedi yargılama kapsamına girmemektedir. Bu nedenle, sınır dışı etme kararlarının olağan idari yargılama usulüne tabi olmasına rağmen, sonuçlandırma süresinin on beş günle sınırlandırılması, yargılama faaliyetinin etkili yürütülmesi açısından eleştiriye açıktır. Ayrıca, bu sürenin aşılması hâlinde herhangi bir yaptırım öngörülmemiş olması da

⁵⁷⁷ İYUK madde 17/1’e göre, açılacak iptal davalarında taraflardan birinin isteği üzerine duruşma yapılır.

⁵⁷⁸ Cemil Güner, “*Sınır Dışı Etme Kararı ile İlgili İdare Mahkemesi Kararlarının Kesinliği*”, İÜHFİM, C.LXXV, S.1, 2017, s.92-93.

düzenlemenin bağlayıcılığını zayıflatmaktadır. Yabancı hakkında verilen sınır dışı kararlarının gecikmeksizin değerlendirilmesi önem taşımakla birlikte, bu süreçte yargılamanın hızlandırılması uğruna hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma güvencelerinin zedelenmemesi gerekmektedir.⁵⁷⁹

YUKK öncesi dönemde sınır dışı etme kararına dair yargılamalara ilişkin özel bir düzenleme olmadığından, İYUK kuralları gereğince hareket edilmekteydi. Bu kapsamda, sınır dışı etme kararına karşı yapılan yargılamada ilk derece mahkemesi kararları, üst mahkeme tarafından denetlenebilmekteydi. Ancak YUKK ile birlikte getirilen özel düzenleme ile birlikte artık yargılamanın neticesinde verilen ilk derece mahkemesi kararı kesindir. Nitekim 53. maddeye göre, “*ilk derece mahkemesinin verdiği karar kesindir*”.

YUKK 53. madde, sınır etme kararına karşı açılacak dava sonucunda kararın kesin olduğunu belirtirken; bir usul-esas ayrımı yapmamıştır. Başka bir deyişle sınır dışı etme kararının usulden reddi halinde farklı, esastan reddi halinde farklı bir düzenleme getirmemiştir.

Ancak Bölge İdare Mahkemesi’nin bazı kararlarında ilk incelemede davanın usulden reddi halinde istinafa başvuru yapılabileceği ve bu başvurunun incelenmesi gerektiği ileri sürülmektedir.⁵⁸⁰ Bazı kararlarda ise bunun tersinde görüş bildirilerek; YUKK’un esas ve usul ayrımı yapmamış olduğundan hareketle, usul reddine karşı da istinafa başvurulamayacağı belirtilmektedir. Kanımızca kanun düzenlemesinde usul-esas ayrımı yapılmamış olması, hiçbir durumda istinafa başvurulmayacağı sonucunu getirmektedir.

2024 yılında ilgili konu Anayasa Mahkemesi tarafından, İstanbul 16. İdare Mahkemesi’nin norm denetimi başvurusu incelenmiştir. 53. maddenin 3. fıkrasında

---

⁵⁷⁹ Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi”, TBB Dergisi, S.108, 2013, s.70-71, Dardağan Kibar, “Bir Karşılaştırma Denemesi”, s. 71.

⁵⁸⁰ İstanbul Bölge İdare Mahkemesi (BİM), 10. İDD, E.2018/1387, K.2018/1273, Karar Tarihi. 15.05.2018. İzmir BİM, 6. İDD, E.2017/142, K.2017/138, Karar Tarihi.02.02.2017. *karşıt görüş için bkz.* Ankara BİM, 10. İDD, E.2018/955, K.2018/813, Karar Tarihi. 12.09.2018; İstanbul BİM, 9. İDD, E.2017/50, K.2017/65, KT.11.01.2017; İstanbul BİM, 9. İDD, E.2017/2386, K.2017/2142, KT. 29.06.2017. (Kararlara, yargi.gov.tr, bazı mahkeme karar derlemeleri ve bireysel araştırmalar netiesinde ulaşılmıştır.)

yer alan “*Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir.*” ifadesi başvuruya konu edilmiştir. Bu kapsamda AY. m.16, m.23 ve m.40 göz önüne alınmıştır. Değerlendirmede YUKK’un kanunilik kıstasını karşıladığı belirtilmiştir. Ancak kanunilik kıstasının tek başına yeterli olmayacağı, ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu kararının denetlenmemesi konusunun ölçülülük kriteriyle de ele alınması gerektiği aktarılmıştır. Bu noktada Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 7 No.lu Protokole dikkat çeken Anayasa Mahkemesi, sınır dışı etme kararına karşı itiraz hakkının mutlaka tanınması gerektiğini vurgulasa da yargılama sonucunda verilen kararın denetlenmesi için kanun yolunun kapatılmasını uluslararası hukuk ihlali olarak görmemektedir. Bu anlamda ilgili maddenin ilgili cümlesinin hem kanunilik ilkesini karşıladığı hem de uluslararası hukuk ile uyumlu ve ölçülü olduğuna hükmedilmiştir. Anayasa Mahkemesi ayrıca ilgili hukuk yolunun etkili bir başvuru yolu olduğunu da belirtmiştir.⁵⁸¹

Sonuç olarak, sınır dışı etme kararının yabancıya, avukatına ya da yasal temsilcisine usulüne uygun olarak tebliğ edilmesiyle birlikte yargı yoluna başvuru süresi başlayacaktır. YUKK’da düzenlenmiş olan yedi günlük özel süre, kanımızca çok kısa bir süredir. 2024’ün son aylarında sınır dışı etme kararının yargılamasına dair önemli değişiklikler getirilmiştir. Bu değişikliklerden ilki, ikinci dilekçe hakkının sunulmayacak olmasıdır. Bu husus, iddiaya cevap verme hakkını etkilediğinden hak daraltıcıdır. Ayrıca, sınır dışı etme kararına karşı açılacak davanın duruşmalı yapılması da tamamen mahkemenin takdirine bırakılmıştır. En büyük eleştiri de bu değişikliktir. Sınır dışı etme kararına karşı yapılan yargılamanın sonucunda verilen karar kesindir. Bu konuda bir usul-esas ayrımı yoktur. Anayasa Mahkemesi kararı ve YUKK çerçevesinde ilk derece mahkemesi kararına karşı kanun yoluna başvuru mümkün değildir.

j. Sınır dışı Etme Kararının Sona Ermesi

İdari işlemler; hukuka uygun kabul ediliğinden, yetkili bir makam veya merci tarafından geçersiz kılınmadıkları ya da yok hükmünde olmadıkları tespit edilene kadar geçerli sayılmaktadır.⁵⁸² Bu durumda, bir idari işlem ancak, hukuka aykırı

⁵⁸¹ Anayasa Mahkemesi. E.2024/25. K. 2024/116. Karar Tarihi. 30.05.2024.

⁵⁸² Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s.460; Tetik, “*Yürütmenin Durdurulması Kurumunda Telifisi Güç Ya Da İmkansız Zarar Kavramı ve Uygulanmakla Etkisi Tükenen İdari İşlemler*”, s.717.

olduğunun yargı merci ya da idari makam tarafından tespit edilmesi halinde hukuken geçersiz sayılır.

İdari işlemleri sona erdiren sebepler, idarenin iradesi dışındaki sebeplere bağlı olabildiği gibi idarenin iradesine de bağlı olabilir.⁵⁸³ Yargısal iptal, idarenin iradesi dışındaki bir sebebe bağlıdır. İdari makamın idari işlemi geri alması ya da kaldırması ise idarenin iradesine bağlıdır. İdarenin iradesine bağlı olmayan ölüm gibi fiili nedenler de idari işlemi sonlandırabilmektedir.

Hakkında sınır dışı etme kararı alınmış yabancıнын ölmesi, bu kararı fiili nedenle sona erdirir. Veyahut, belli bir süre ya da şarta bağlı idari işlemler, bu sürenin dolması ya da şartın ortadan kaldırılmasıyla sona erebilir.⁵⁸⁴ Sınır dışı etme kararı, belli bir süre ya da şarta bağlı olarak verilmemektedir.

Sınır dışı etme kararı da idari bir işlem olduğundan, bu idari işlemin sona ermesi, idarenin iradesine bağlı ya da bağlı olmayan nedenlerle mümkün olabilir. Bu başlık altında idari yargı tarafından idarenin iradesine bağlı olmayan iptal kararı ile sınır dışı etme kararının sona ermesi ve idarenin iradesine bağlı olarak sınır dışı etme kararının sona ermesi durumları incelenecektir.

(1) İdari Yargı Tarafından İdari İşlemin İptali

Başka bir işlemin araya girmesine gerek kalmadan, doğrudan hukuki sonuçlar doğuran işlemler, İYUK madde 14/d uyarınca iptal davasına konu olabilecek idari işlemlerdir.⁵⁸⁵ Sınır dışı etme kararı, iptal davasına konu olan icrai bir idari işlemdir.

İdari bir işlemin yargı kararı sonucunda iptal edilmesi, işlemin yapıldığı tarihten itibaren bütün sonuçlarıyla ortadan kalkması anlamına gelmektedir.⁵⁸⁶ İdari yargıda, mahkemece verilen iptal kararı, geçmişe yürür ve iptal edilen işlemin hukuksal geçerliliği hem geleceğe hem de geçmişe yönelik ortadan kalkar.⁵⁸⁷ İptal

---

⁵⁸³ Sancakdar, Önüt, Doğan, Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**, 11. Baskı, s. 389.

⁵⁸⁴ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s.461.

⁵⁸⁵ Sancakdar, Önüt, Doğan, Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**, 11. Baskı, s. 373.

⁵⁸⁶ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, C.1, 14. Baskı, s. 424-425.

⁵⁸⁷ Ali D. Ulusoy, “*Bireysel İdari İşlemlerin İdari Yargı Tarafından İptalinin Üçüncü Kişilere Etkisi*”, **İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi**, S.22, 2023, s. 89.

kararları, geriye yürüyen nitelikte kararlardır. ⁵⁸⁸Bu durumda sınır dışı etme işlemi, idari yargıda iptal edildiği durumda, geriye dönük olarak işlemin doğurduğu tüm etki ve sonuçlar idare tarafından giderilecektir.

İdari işlem iptal edilene kadarki süreçte, idari işlem sonuç doğurduysa, yeni idari işlemler yapılarak ya da önlemler alınarak dayanıksız kalmış idari işlemler kaldırılabilir. ⁵⁸⁹ Çünkü idare, bu işleminden önceki durumun geri gelmesini sağlamak zorundadır. ⁵⁹⁰ Bu noktada İdarenin, eski durumun kendiliğinden yerine gelmesine engel olan hukuki ve fiili engelleri kaldırmak için gerekli işlemleri yapması veya tedbirler alması da gereklidir. ⁵⁹¹

Bu çerçevede, sınır dışı etme kararının iptali hâlinde, bu karara bağlı olarak doğan tüm idari sonuçların da idare tarafından ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu durumda, sınır dışı etme kararı nedeniyle hakkında ülkeye giriş yasağı konulan, ikamet izni veya vizesi iptal edilen yabancı bakımından, iptal kararının doğal sonucu olarak bu işlemlerin de geçerliliğini yitirmesi gerekir. Zira, söz konusu işlemlerin hukuki dayanağı olan sınır dışı kararı artık mevcut değildir.

YUKK Yönetmeliği'nin 57. maddesinin 3. fıkrası kapsamında yargı makamı sınır dışı etme kararını iptal ederse, bu karar sonlandırılır ve yabancının ülkede yasal kalış işlemlerine ilişkin çalışmalar başlar.

(2) Geri Alma veya Kaldırılma

İdari makam ya da üst makamın işlemin geçerliliğine son vermesi, idari işlemin kaldırılması veya idari işlemin geri alınması ile mümkündür. ⁵⁹² Geri alma, iptal kararına benzer şekilde hukuka aykırı işlemi, alındığı tarihten itibaren geçersiz ve hükümsüz kılmaktadır. ⁵⁹³ İptal kararı, yargı makamlarınca idarenin iradesinin dışında

---

⁵⁸⁸ Danıştay. 7.D. E.1981/3153. K. 1983/3354. Karar Tarihi. 29.11.1983., lexpera.com, son erişim tarihi. 25.03.2025.

⁵⁸⁹ Turgut Tan, Bahar Beyazıt, **İdare Hukuku**, Ankara: Turhan Yayınevi, 10. Baskı, 2021, s.886.

⁵⁹⁰ Gürsel Kaplan, **İdari Yargılama Hukuku**, Bursa:Ekin Kitabevi, 6. Baskı, 2020, s.267.

⁵⁹¹ Danıştay. İBK. E.1965/21. K.1966/7. Karar Tarihi. 09.07.1994.

⁵⁹² Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s.461.

⁵⁹³ Sancakdar, Önüt, Doğan, Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**, 11. Baskı, s. 390. Selman Dursun, “İdari İşlemlerin Geri Alınması, Kaldırılması, Değiştirilmesi ve Düzeltilmesi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Turhan Kitabevi, Prof Dr A. Şeref Gözübüyük’e Armağan, Ankara, 2005, s.111. vd.

idari işlemi sona erdirirken; geri alma ise, idarenin iradesine bağlı olarak idari işlemi sona erdirir. ⁵⁹⁴ Usulde paralellik ilkesi gereğince geri alma, hem işlemi yapmada yetkili merci hem de hiyerarşik denetim merci tarafından yapılabilir. ⁵⁹⁵

Sınır dışı etme kararı, birel bir idari işlemdir. İdare, kanuna açıkça aykırı olması sebebiyle bu işlemi geri alabilmektedir. Sınır dışı etme kararı idare tarafından geri alınırsa, kararın alındığı tarihten itibaren geçersiz ve hükümsüz sayılacaktır. Yükümlendirici idari işlemler her zaman geri alınabilmektedir. ⁵⁹⁶ Bu durumda sınır dışı etme kararı hukuka aykırı olduğu tespit edildiğinde idare tarafından her zaman geri alınabilecektir.

İdari işlemin kaldırılması ise, sadece geleceğe yönelik etki yaratmaktadır. ⁵⁹⁷ Geri almak için, işlemin hukuka aykırı olması gerekmekte olup, kaldırılma için ise böyle bir gereklilik bulunmaz. Kamusal olarak ihtiyaç olmayan hukuka uygun idari işlemler, geleceğe yönelik olarak kaldırılabilir. ⁵⁹⁸ Doktrinde, hukuka uygun birel idari işlemlerin ancak, karşı işlem denilen yeni bir işlemle sona erdirilmesinin mümkün olduğu belirtilmiştir. ⁵⁹⁹

Bu durumda sınır dışı etme işlemi birel bir idari işlem olduğundan, hukuka aykırı olduğu durumda idare tarafından kaldırılabilir. Geri almadan farklı olarak, bu işlemin kaldırılması; geleceğe yönelik etki doğuracaktır. Sınır dışı etme kararı, hak yaratıcı bir idari işlem olmadığından ⁶⁰⁰ her zaman geleceğe yönelik olarak kaldırılabilir.

Kararın değiştirilmesi ise idari işlemin geleceğe yönelik olarak etkisini yitirmesi ve başka bir idari işleme geçilmesi anlamına gelir. ⁶⁰¹ Bir idari işlemin

---

⁵⁹⁴ Tan, **İdari İşlemin Geri Alınması**, s.120

⁵⁹⁵ Sancakdar, Önüt, Doğan, Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**, 11. Baskı, s. 390. Fatma Ebru Gündüz, “İdari İşlemin Geri Alınması”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2010, s.14 vd.

⁵⁹⁶ **A.g.e.**, s.192.

⁵⁹⁷ Ulusoy, **Türk İdare Hukuku**, 7. Baskı, s.461. Hakan Yumuşak, İdari İşlemin Kaldırılması ve Geri Alınması, İstanbul Medipol Üniversitesi, Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, s. 9 vd.

⁵⁹⁸ **A.g.e.**, s.462.

⁵⁹⁹ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, C.1, 14. Baskı, s. 425.

⁶⁰⁰ Gözler, **İdare Hukuku**, C.1, 1221.

⁶⁰¹ Sancakdar, Önüt, Doğan, Turhan, Seyhan, **İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**, 11. Baskı, s. 390.

düzeltilmesi ise, kararın içeriğine dokunulmaksızın yanlış hükümler yerine doğru hükümlerin konulması ve bu düzeltmenin geçmiş ve geleceğe etki doğurması anlamına gelmektedir.⁶⁰² Sınır dışı etme kararı değiştirilmesiyle⁶⁰³, başka bir idari işlem yapılacağından, bu işlemin de sınır dışı etme kararının güvencelerinden faydalanması gerekmektedir.⁶⁰⁴

(3) Örtülü Yürürlükten Kaldırma

İdari işlemler, açıkça yürürlükten kaldırılabilirdiği gibi, örtülü olarak da kaldırılabilir.⁶⁰⁵ Hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş bir kişi, sınır dışı edilmeksizin ülkede bulunarak uluslararası koruma statüsü alır ise artık o kişi için sınır dışı etme kararı örtülü olarak yürürlükten kaldırılmış olacaktır.⁶⁰⁶ Burada idare, ikinci bir idari işlem yaparak, ilk idari işlemi örtülü olarak ortadan kaldırmıştır. Medjaouri Fransa'ya karşı AİHM kararının 28. paragrafında; hakkında sınır dışı etme kararı verilen yabancıya ikamet izni verilmesinin, sınır dışı etme kararının uygulanmaması olarak değerlendirildiği aktarılmıştır.⁶⁰⁷

YUKK madde 55 kapsamındaki kişiler hakkında sınır dışı etme kararı alınmayacaktır. Yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alındıktan sonra bu durum tespit edilirse, YUKK Yönetmeliği 57 kapsamında yabancılar hakkında verilen sınır dışı etme kararı uygulanmayacaktır. 55/1-a ve b ve c bendinde olduğu tespit edilen yabancılara insani ikamet izni verilecektir. 55/1-a bendinde olan yabancının sınır dışı edilebilmesi için üçüncü güvenli ülke değerlendirmesi yapılacaktır. 55/1-b ve c bendindeki yabancılar içinse insani ikamet izni verilerek bu süreçte gerekli takipler devam edecektir. Engelin ortadan kalması durumunda, sınır dışı etme işlemi tamamlanacaktır.

YUKK'a göre hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş kişi, ikamet izin türleri arasında ancak insani ikamet iznine başvurabilir. İnsani ikamet iznini düzenleyen

---

⁶⁰² A.g.e., s.393.

⁶⁰³ Örneğin, yabancının sınır dışı edilceği üçüncü ülkenin değiştirilmesi.

⁶⁰⁴ Yağan, “İdari İşlem Olarak Sınır Dışı Etme Kararları”, s.122.

⁶⁰⁵ Gözübüyük, Tan, **İdare Hukuku**, C.1, 14. Baskı, s. 425.

⁶⁰⁶ Gözler, **İdare Hukuku**, C.1, 1226.

⁶⁰⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Medjaouri / Fransa Kararı. Başvuru No. 45196/15. Başvuru Tarihi:17.01.2017.para.28.

YUKK madde 46/b'ye göre, haklarında sınır dışı etme kararı alınmış yabancının ülkeden çıkışı yaptırılmadığında ya da ülkeden ayrılmaları makul veya mümkün görülmediğinde, sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurulduğunda insani ikamet izni verilebilir. 46/ç bendi kapsamında sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurulması durumunda yabancıya insani ikamet verilmişse, bu durumda bu ikamet izninin verilmesi, sınır dışı etme kararını örtülü olarak kaldırmayacaktır. Nitekim, YUKK madde 49 gereğince, iznin verilmesini zorunlu kılan şartlar ortadan kalktığında ikamet izni iptal edilecek ya da uzatılmayacaktır. Yargılama sonucunda idari işlem iptal edilmez ise, insani ikamet izni de iptal edilebilecektir. Çünkü insani ikamet izni yargılama devam ettiği sürede yabancının yasal olarak Türkiye'de kalması için verilmiştir.

YUKK madde 46/n bendi, sınır dışı etme kararı alınmasına karşın yabancının ülkeden çıkarılmaması durumunda insani ikamet verilebileceğini düzenler. Örneğin, yabancı hakkında sınır dışı etme kararı verilmesine rağmen, geçici bir sağlık durumu sebebiyle ülkeden çıkması makul görülüyor olabilir. Bu halde de yabancının ülkeden çıkmasını engelleyen durumun ortadan kalkması, insani ikamet izninin iptali ya da uzatılmaması sonucunu doğurur. O halde, bu engeller ortadan kalktığında kişi sınır dışı edilebilecektir. İnsani ikamet izninin verilmiş olması sınır dışı etme kararını yürürlükten kaldırmayacaktır. YUKK Yönetmeliği 57/1'de bu doğrultuda düzenlenmiştir.

Ancak, hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş olsa da kişi YUKK kapsamında uluslararası korumadan hariç tutulmayacak kişilerdense, uluslararası koruma statüsüne sahip olabilir. Bu başvuru kabul edildiği takdirde bu kişi Türkiye'de yasal olarak bulunmaya başlar. Örneğin, kişi ülkeye yasa dışı giriş yapmıştır. Henüz uluslararası koruma için yetkili makamlara başvurmadan kolluk tarafından tespit edilmiştir. Hakkında sınır dışı etme kararı alınan bu kişi daha sonra uluslararası korumaya başvuru yaparsa, bu talep kabul edilirse, sınır dışı etme kararının örtülü olarak yürürlükten kaldırıldığı kabul edilmesi mümkün olabilir. Çünkü idare, yabancıya uluslararası koruma statüsü vererek yeni bir idari işlemle, sınır dışı etme kararını kaldırmış olur.

Bir diğerkonu ise, hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş olan kişinin çok uzun süre boyunca kararın icrasıyla karşılaşmamış olması halidir. Bu konu uygulamada, sınır dışı etme kararı ve idari gözetime alternatif yükümlölük kararı verilen yabancıların, bir süre sınır dışı edilemedikleri hallerde, uluslararası korumaya yönlendirilmesi olarak görölmektedir. Bu halde az önce belirttiğimiz gibi uluslararası koruma statüsü kazanan yabancı, sınır dışı edilmeyecektir. Ancak bu durumda dahi, idarenin açık şekilde sınır dışı etme kararını kaldırması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Sadece kararın verilmesinin üzerinden uzun bir sürenin geçmiş olması ve bu kararın uygulanmaması, sınır dışı etme kararının örtülü olarak yürürlükten kaldırıldığı anlamına gelmemektedir. Çünkü sınır dışı etme kararı, süreye bağılı bir idari işlem değildir.

Fransız Danıştayı Conseil d'État'a göre anormal süre boyunca icra edilemeyen sınır dışı etme kararının icra edileceğine dair emarelerin doğmuş olması, artık bu kararın yeni bir idari işlem olarak değerlendirmesini gerektirmektedir.⁶⁰⁸ Bu bakış açısına göre bu yeni idari işleme karşı iptal davası açılabilir. Dava açma süresi aşılmamış olacaktır. Yabancıya yeniden iptal davası açılma fırsatı sunulması, yabancının temel hak ve özgürlüklerini korumaktadır. Nitekim bu süreçte, yabancının subjektif koşullarında esaslı değişiklikler gerçekleşmiş olabilir.

YUKK düzenlemelerine göre, uzun süre icra edilmeyen sınır dışı etme kararları söz konusu olduğunda, idari yargıya başvuru süresinin yeniden başlayacağına dair bir güvence yer almamaktadır. Ancak geri göndermeme ilkesi sınır dışı etme sürecinin her anında ortaya çıkabilir ve değerlendirilebilir. Aynı şekilde her an, yabancının sınır dışı edilemesine engel bir hal oluşabilir. Başka bir deyişle yabancının temel hak ve özgürlüklerinin korunması için, sınır dışı etme süresi boyunca subjektif durum değerlendirilmesi yapılacaktır. Kişinin uzun süre boyunca sınır dışı edilmemiş olması, aradan geçen uzun süre sonra, aniden sınır kapısına götürölmesi ve bunun sonucunda gönderildiği ülkede kötü muameleye uğraması, uluslararası hukuku açısından temel hak ve özgürlük ihlali oluşturur. Bu sebeple hakkında sınır dışı etme kararı verilen

---

⁶⁰⁸ Erdoğan Bülbül, **İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması**, (İstanbul: Beta, 2010), s.110 vd.

yabancının YUKK madde 55/1-a bendine, 55/1-b ve c bendine göre sınır dışı edilemeyecek olması; her durumda değerlendirilmelidir.

Sınır dışı etme kararı alınırken, yabancının sınır dışı edilmesinde engel olabilecek sebepler iyi analiz edilmelidir. Uygulamada aslında 55. madde kapsamında hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacak pek çok yabancının sınır dışı etme kararı ile karşılaştığı görülmektedir. Her ne kadar YUKK Yönetmeliği 57. madde bu soruna çözüm getirse de aslında bu düzenlemeyle amaçlanan, karar verildikten sonra ortaya çıkabilecek engellerin saptanması durumunda yabancının korunmasıdır. Bu noktada, hakkında sınır dışı etme kararı alınmayacak yabancıların karar alınma aşamasında tespit edilmesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması anlamında daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

k. Sınır Dışı Etme Kararının Sonuçları

Sınır dışı etme kararının pek çok sonucu bulunur. Bu sonuçlardan en önemlisi temel hak ve özgürlükler üzerindeki etkisidir. Yabancının ülkeden çıkarılması, ülkeye giriş yasağı kararı ile vize iptali ve ikamet iptali kararı, sınır dışı etmenin sonuçlarıdır.

(1) Yabancının Ülke Dışına Çıkarılması

Hakkında alınan sınır dışı etme kararı kesinleşen yabancı, terke davet usulüyle ya da kolluk tarafından sınır kapısına götürülmesiyle ülkeden çıkarılabilir.

(a) Terke Davet

Sınır dışı etme kararının kesinleşmesi ile birlikte artık yabancının ülke topraklarını terk etmesi gerekmektedir. Yabancının ülke topraklarını terketmesi kendi eylemiyle de gerçekleşebileceği gibi kolluk vasıtasıyla ülkeden çıkarılması şeklinde de gerçekleşebilir. İşte tam bu noktada YUKK'un 56. maddesinde belirtilen terke davete ilişkin hüküm önemlidir.

YUKK 56. madde düzenlemesine göre, hakkında sınır dışı etme kararı alınan bazı yabancılar doğrudan sınır dışı edilmeyecektir. Bu yabancılar, bir terke davet kararı ve terke davet süresi verilecek olup; bu hususlar sınır dışı etme kararında belirtilecektir. Tanınan süre, en az 15 gün en fazla 30 gündür.

YUKK Yönetmeliği'nin 58. maddesi ve YUKK'un 56. maddesi, terke davet süresi tanınmayacak yabancıları belirtmektedir. Bu düzenlemelere göre; kaçma ve kaybolma riski bulunanlar, yasal giriş ve yasal çıkış kurallarını ihlal edenler, sahte belge kullananlar, asılsız belgelerle ikamet izni almaya çalışan ya da aldığı tespit edilenler, kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı açısından tehdit oluşturan kişiler, terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekçisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yönetici, üyesi ve destekçisi olanlar hakkında terke davet süresi tanınmayacaktır. Bu yabancılar doğrudan sınır dışı edilir ya da sınır dışı edilmek üzere idari gözetime alınabilir.⁶⁰⁹ Bu kapsama girmeyen yabancılar ise terke davet ile birlikte Türkiye'den çıkış izni belgesi verilecektir. Çıkış belgesi ile terke davet süresi boyunca ülkede kalınabilecek olup; 58/3 gereğince bu sürede ikamet ya da çalışma iznine başvuru yapılamayacaktır.

Yukarıda sayılan yabancılar hariç olmak üzere 54. madde kapsamında hakkında sınır dışı etme kararı alınacak diğer yabancılar ve YUKK Yönetmeliği'nin 58. maddesi dahilinde özel olarak belirtilen yabancılar hakkında terke davet kararı alınabilir. İlgili 58. maddede; idari gözetim kararı sonlandırılan ve hakkında yurtdışına çıkışı engelleyen mahkeme kararı bulunmayan yabancılar ve şartları taşıması kaydıyla yakalandığı anda pasaportunun bulunmadığı anlaşılan yabancılar hakkında terke davet kararı verilebilmektedir. YUKK madde 9/5 gereğince, terke davet süresinde ülkeyi terkeden yabancılar hakkında, ülkeye giriş yasağı konulmayacaktır. Ancak yabancı kabul edilebilir bir mazeret olmaksızın bu sürede ülkeyi terketmezse, 57/2 ve YUKK Yönetmeliği 58/2 doğrultusunda hakkında idari gözetim kararı alınacaktır.

Bu çerçevede, istisnaya giren kişiler haricinde ilgili sürenin verilmesi konusunda idarenin takdir yetkisi olmadığı ancak verilen sürenin belirlenmesi açısından bir takdir yetkisi olduğu görülmektedir.⁶¹⁰ İlgili süre, kanun metninden

⁶⁰⁹ Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s.135.

⁶¹⁰ Kanunda açıkça sınır dışı kararında bu durumu belirtmek kaydı ile düzenleme yapılmış olunmasına rağmen İstanbul 1. İdare Mahkemesi E.2016/2388 K.2017/899 ve İstanbul 1. İdare Mahkemesi

anlaşılacağı üzere kararda belirtilmelidir. Farklı görüşlere göre, sınır dışı etme kararı verildikten sonra ayrı bir işlem yapılarak ilgili süre belirlenebilecektir. Uygulamada terke davet kararının hem tebliğ formu şeklinde düzenlendiği hem de sınır dışı etme karar metni içerisinde yer aldığı örnekler görülmektedir.⁶¹¹

Danıştay, terke davet için süre verilmesi hususu incelemiştir. Dava ilk derece mahkemesi tarafından incelendiğinde mahkeme, idarenin terket davette süre tanınması gerekliliğine rağmen ilgili mektupta yabancıya terke davet süresi tanınmadığından hareketle, kararın idari usule uymadığını belirterek sınır dışı etme kararını iptal etmiştir. Danıştay konuya dair incelemesinde, terke davet süresinin tanınıp tanınmayacağı konusunun idarenin takdir yetkisine bağlı olduğunu belirterek, mevcut iptal kararını bozmuştur.⁶¹²

Danıştayın bu kararına katılmak mümkün değildir. YUKK düzenlemesi gereğince terke davet süresi belirlenmelidir. Bu nedenle İdare Mahkemesi'nin görüşüne katılarak terke davetin sınır dışı etme kararının devamı niteliğinde olan ve uygulanması amacıyla tesis edilen bir işlem olarak değerlendirmek gereklidir. Görüşümüze göre, bu sürenin tanınmamış olması idari usule riayet edilmemesinden ötürü iptal edilmelidir.

Terke davetin amacı, Türkiye’de artık yasal olarak kalamayacak yabancıların, kendi çabasıyla ülke dışına çıkması ve kolluk desteğine ihtiyacın kalmamasının sağlanmasıdır. Devletin ekonomik gücünü zorlanmaması ve personel ihtiyacının azaltılması amaçlanmaktadır. Bu sebeple, ilgili uygulamanın yaygınlaştırılması ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır.

(b) Yabancıların Sınır Kapısına Götürülmesi

Terke davet verilmeyen ve verilmesine rağmen süresinde çıkış yapmayan yabancılar, kolluk tarafından sınır kapısına götürülmektedir. YUKK madde 60’a göre geri gönderme merkezindeki yabancılar kolluk birimi tarafından sınır kapısına

---

E.2017/11 K.06.10.2017 kararlarında sınır dışı kararından sonra “ayrı bir işlem” olarak da ilgili sürenin belirlenebileceği ifade edilmektedir.

⁶¹¹ Terke Davet Tebliğ Formları için bkz. <https://multecihukuku.net/wp-content/uploads/2023/05/Terke-Davet-T2.pdf>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁶¹² Danıştay 10. Dairesi, E.2014/6048, K. 2019/2450, Karar Tarihi. 27.03.2019 (aktaran: Çelikel, Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 28. Baskı, s.135)

götürülecek olup; geri gönderme merkezine sevk edilmesine gerek olmayan yabancılar ise direkt olarak sınır kapısına götürülecektir.

Bu düzenleme çerçevesinde, halihazırda geri gönderme merkezinde olan yabancı hakkında sınır dışı etme kararı kesinleşmişse, yabancılar kolluk birimlerince sınır kapılarına götürülecektir. Halihazırda idari gözetim merkezinde bulunmayan ve terke davet süresini aşmış kişiler tespit edildiklerinde, Göç İdaresi Başkanlığı taşra teşkilatının koordine etmesiyle birlikte kolluk birimlerince sınır kapısına götürülecektir. Bu noktada hem idarenin hem de kolluğun işgücünün artmasının yanında ekonomik bir sonuç da doğacaktır.

Kural olarak YUKK 60/3 gereğince, sınır dışı edilecek yabancıların seyahatine ilişkin masraflarını kendisinin karşılaması beklenmektedir. Ancak bu durum her zaman mümkün olmamaktadır. Yabancıların parası seyahat masraflarını karşılamaya yetmezse, bu masraflar Göç İdaresi Başkanlığı tarafından karşılanır. Bu masraflar geri ödenmedikçe, yabancıların ülkeye tekrar girişine izin verilmeyebilir. Eğer bir gerçek ya da tüzel kişi, yabancıların ülkede kalışını veya dönüşünü garanti ettiyse, yabancıların sınır dışı edilme masraflarını karşılama yükümlülüğü YUKK kapsamında bulunur.

Kişiler sınır dışı etme seyahat masraflarını karşılamadığı durumda masrafların tamamı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından karşılanacaktır. Bu durum sınır dışı edilecek kişilerin ülke ekonomisi üzerinde ciddi bir yük oluşturması anlamına gelmektedir. Her ne kadar masrafların geri ödenmemesi durumunda kişinin ülkeye girişine izin verilmeyebileceği düzenlenmiş olsa da sınır dışı etme prosedürlerindeki yoğunluğun ülkeler için ciddi bir ekonomik yük oluşturacağı kesindir.

Kişilerin sınır dışı edilmek üzere idari gözetim merkezlerinde tutulması, sınır dışı etme kararı kesinleşen yabancıların sınır dışı edilme sürecinde Göç İdaresi Başkanlığı ve kolluk işgücü ve seyahat masrafları biraraya geldiğinde Devletin büyük bir yük altında olduğunu belirtmek gerekir.

Bu kadar çaba ve ekonomik kaynağa rağmen, sınır dışı edilen kişilerin yasa dışı yollarla ülkeye yeniden girişi ve aynı şekilde yakalandıklarında yeniden sınır dışı etme prosedürlerinin işletilmesi bir döngü halinde devam ettiği sürece, ekonomik kayıp da artacaktır.

(2) Ülkeye Giriş Yasağı

Kamu düzeni, kamu sağlığı ile kamu güvenliğinin korunması meşru amaçları dahilinde Türkiye’de bulunması sakıncalı görülen yabancılar hakkında YUKK Yönetmeliği madde 8, ve YUKK madde 9 kapsamında ülkeye giriş yasağı konulabilir.

Halihazırda Türkiye’de bulunan ve hakkında sınır dışı etme kararı verilen yabancılar ilişkin ülkeye giriş yasağı kararını, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü veya Valilikler alabilir. Türkiye’ye girmesi sakıncalı görülen yabancılar hakkında ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ülkeye giriş yasağı kararı alabilir. YUKK madde 60 gereği, sınır dışı edilmesi için seyahat masraflarını karşılamayan yabancı, sınır dışı edildikten sonra bu masrafları geri ödenmedikçe ülkeye girişine izin verilmeyebilir.

Ülkeye giriş yasağı sürekli bir yasak değildir. Temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil ettiğinden bu yasağın sınırlı bir süre ile konulması kanun tarafından öngörülmüştür. Genel olarak bu sürenin en fazla beş yıl olabileceği ancak; kamu düzeni ya da kamu güvenliği bakımından ciddi tehdit olması halinde 10 yıl daha arttırılabileceği düzenlenmiştir. Bu çerçevede kişi hakkında en fazla 15 sene, ülkeye giriş yasağı konulabilmektedir. Bu süre, sınır dışı edilecek yabancılar bakımından ülkeden çıkış yapmaları ile birlikte başlar. Genel Müdürlük, gerekli gördüğü hallerde ülkeye giriş yasağı süresinin dolmasını beklemeden bu yasağı kaldırabilir, bu yasağı tamamen kaldırırsa da yabancının belirli bir süre için ülkeye girişine de izin verebilir.

Türkiye’de vize ya da ikamet izni ile kalan bir yabancı, yasal kalış sürelerini 10 günden fazla aşarsa, henüz sınır dışı etme kararı tebliğ edilmeden ya da hakkında sınır dışı etme kararı alınmadan ülkeden çıkmak için Valiliklere başvurursa, başka bir nedenle hakkında ülkeye giriş yasağı konulması gerekmediği durumda, harç ve cezaların ödenmesi kaydıyla, en fazla 1 yıl olacak şekilde hakkında ülkeye giriş yasağı konulur. Bu yabancılar, direkt olarak ülkeden çıkış yapmak üzere sınır kapılarına

giderse, harç ve cezaların ödenmesi durumunda hakkında ülkeye giriş yasağı konulmayabilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kimi kararlarında, yabancılar hakkında çok uzun süreli ve o ülkeyle bağını tamamen kopartacak ülkeye giriş yasağı kararı verilmesi durumu ele alınmıştır. Mahkeme, böyle davalarda sürekli etki unsurunu göz önüne almıştır.⁶¹³ Sürekli etki unsuru dahilinde, kişinin özel hayatına saygı hakkına yapılan müdahalenin ölçülü bir müdahale olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Ülkeye giriş yasağı kararı, temel hak ve özgürlükler üzerinde etki doğurmaktadır. Bu nedenle sınır dışı etme kararı gibi, bu karar söz konusu olduğunda da mahkeme bazı ölçütlere dikkat eder. Giriş yasağının belli koşullarda kanuna dayanarak verilmiş olması, meşru amacının bulunması, gerekli ve orantılı olması aranmaktadır.

Ülkemizde, ülkeye giriş yasağına ilişkin düzenlemeler kanuni dayanağa sahiptir ve ilgili mevzuatta meşru amaçlara yer verilmektedir. Bu bağlamda, giriş yasağının sürekli bir etki doğurmadığı, belirli bir süreyle sınırlı olarak uygulanabildiği, kanunda azami süresinin öngörüldüğü ve gerekli hâllerde kaldırılmasının mümkün olması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında aranan kriterlerle örtüşmektedir. Ancak, yabancı hakkında ülkeye giriş yasağı kararı verilirken ve bu süre tayin edilirken, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında gereklilik ve ölçülülük denetiminin iyi yapılması gerekmektedir. Aksi durumda hak ihali oluşabilir.

Ülkeye giriş yasağı, tek taraflı, icrai ve birel idari işlem olduğundan bu karar karşı idari yargı yoluna başvurulması mümkündür.⁶¹⁴ YUKK madde 10 kapsamında hakkında ülkeye giriş yasağı konulmuş yabancıya, bu karar tebliğ edilir. Tebligatta karara karşı itiraz hakları, bu hakkı nasıl kullanabilecekleri ve bu süreçteki hak ve yükümlülükleri de yer almaktadır. İYUK madde 7 kapsamında ülkeye giriş yasağının tebliğ edilmesinden itibaren 60 gün içerisinde idare mahkemesine giriş yasağının iptali

⁶¹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Munir Johana/ Danimarka, Başvuru No.56803/18, Karar Tarihi:12.01.2021, Yılmaz / Almanya, Başvuru No. 52853/99. Karar Tarihi. 17.04.2003, D ve diğerleri / Romanya, Başvuru No. 75953/16. Karar Tarihi. 14.01.2020, Avcı / Danimarka. Başvuru No. 40240/19. Karar Tarihi. 30.11.2021.

⁶¹⁴ Ankara 1. İdare Mahkemesi. E.2020/1471, K. 2021/585. Danıştay 10. Dairesi, E.2023/6570. K.2023/9219, (Uluslararası Mülteci Hakları Derneği Emsal Kararlar)

davası açılabilir. İYUK madde 11 gereğince iptal davası açılmadan, bu kararın kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi için üst makama ya da üst makam yoksa kararı veren makama başvurulabilir. Bu başvuru, idari dava açma süresini durduracaktır. İsteğe 30 gün içinde cevap verilmemesi talebin reddedilmesi anlamına gelir. Red ile birlikte, dava açma süresi yeniden başlar.

(3) Vize İptali

Sınır dışı etme kararın bir başka sonucu da yabancının aktif vizesinin iptal edilmesidir. Halihazırda vizesi bulunan ancak bir sebeple hakkında sınır dışı kararı verilmiş olan yabancının vizesi, iptal edilecektir.

YUKK madde 16/2 düzenlemesi sınır dışı etme kararı alınması halinde vize iptalini konu etmektedir. Bu düzenleme, sınır dışı etme kararı alındığı için vizesi iptal edilen yabancının, bir daha vize alamayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim; YUKK'ta "Vize Verilmeyecek Yabancılar" başlıklı 15. madde içerisinde katalog halinde sayılan kişiler arasında *"hakkında daha önce sınır dışı etme kararı verilmiş kimse"* ifadesi yer almamaktadır. Bu durumda kişiler hakkında sınır dışı etme kararı verilmesinden ötürü vize iptali yapıldıysa, şartları uygun olduğu halde yeniden vizeye başvurarak ülkeye giriş sağlanabilir.

Ek olarak YUKK madde 16/1 doğrultusunda, vizenin sahteciliğe konu olmasının tespit edilmesi, üzerinde silinti kazıntı ya da tahrifat yapıldığının anlaşılması, vize sahibi hakkında ülkeye giriş yasağı konulması, ilgili yabancının suç işleyebileceğine dair kuvvetli şüphe olması, pasaport belgesinin sahte olduğunun tespiti ya da süresinin geçmiş olması, vizenin amacına uygun olarak kullanılmamış olması, vize verilmesine temel olan koşulların ve sunulan belgelerin geçersiz olduğunun tespit edilmesi durumlarında vizeyi veren makam ya da Valilik vizeyi iptal edebilmektedir. Bunun yanında 2. fıkra gereğince de vizenin geçerlilik süresi devam ediyor da olsa, yabancı hakkında bir sınır dışı etme kararı alınması durumunda vize iptal edilecektir.

Vize iptali, yabancının hukuki durumunu etkileyen ve idarenin tek taraflı irade açıklamasıyla sonuç doğuran birel ve tek yanlı bir idari işlemdir. Vize iptaline karşı, İYUK madde 7'ye göre kararın tebliğden itibaren 60 gün içinde İdare Mahkemesi'nde

iptal davası açılabilir. İYUK madde 11 gereğince, idari dava açılmadan önce bu kararın kaldırılması, geri alınması veya değiştirilmesi için idareye başvurulabilir. Ülkeye giriş yasağı başlığında aktarılan usul, bu başlık için de geçerlidir.

(4) İkamet İzni İptalleri

Türkiye’de vize ya da vize muhafiyetinin tanıdığı süreden ya da doksan günden fazla kalmak isteyen yabancıların YUKK madde 19 gereğince ikamet izni almaları gerekmektedir. İkamet izinlerine dair genel bilgiler, ilgili bölümde ele alındığından bu başlık altında yeniden aktarılmayacaktır.

YUKK madde 33 (kısa dönem ikamet iznine ilişkin), madde 36 (aile ikamet iznine ilişkin) ve madde 40 (öğrenci ikamet iznine ilişkin) dahilide yabancı hakkında sınır dışı etme kararının alınmış olması, ikamet izninin reddi, iptali ya da uzatılmaması sonucunu doğuracaktır.

Uzun dönem ikamet izninin iptalini konu alan 45. maddede ise yabancı hakkında sınır dışı etme kararının alınmış olunması bir iptal sebebi olarak düzenlenmemiştir. Ancak yabancıya kamu düzeni ya da kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturması halinde uzun dönem ikamet izninin iptali söz konusu olacaktır. Bu çerçevede, dolaylı yoldan da olsa sınır dışı etme kararıyla bağlantılı olarak yabancıya uzun dönem ikamet izni iptal edilebileceği söylenebilir.

İnsani ikamet izninin iptali ve uzatılmaması konusu, YUKK 47. maddede düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, Bakanlığın onayı alınmak kaydıyla, insani ikamet izninin verilmesini zorunlu kılan şartların ortadan kalkması halinde, ikamet izni iptal edilir ve uzatılmaz. İnsani ikamet izni 46/b kapsamında halihazırda hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş ancak ülkeden çıkışları yaptırılmayan ya da ülkeden ayrılması makul veya mümkün görülmeyen yabancılar da verilebilmektedir. Bu nedenle yabancı hakkında sınır dışı etme kararının verilmiş olması, bir iptal sebebi olarak görülememektedir. 47. madde düzenlemesiyle, iznin verilmesini zorunlu kılan şartlar ortadan kalktığında bu izin iptal edilebilecektir.

İkamet izninin iptali, tek yanlı ve birel bir idari işlemdir. ⁶¹⁵ Bu idari işlemin iptaline ilişkin İYUK madde 7 kapsamında iptal davası açılabilir. ⁶¹⁶ İYUK madde 11 kapsamında işlemin kaldırılması, geri alınması veya değiştirilmesi talep edilebilir. Bu konuda ülkeye giriş yasağında aktarılan usul, ikamet izni iptali için de geçerlidir.

(5) Temel Hak ve Özgürlüklere Etkisi

Sınır dışı etme kararının en önemli sonucu şüphesiz ki temel hak ve özgürlükler üzerindeki etkisidir. İdare, kamu gücünü kullanırken, kişilerin temel hak ve özgürlüklerine de müdahale edebilmektedir.

İdari işlemler ile, kişilerin seyahat özgürlüğü, mülkiyet hakkı, çalışma hakkı, özel hayatın gizliliği hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi pek çok hakkı sınırlandırılabilir. İdari bir işlem, temel hak ve özgürlüklere müdahale ediyorsa, AİHM'in inceleme yetkisi oluşur. ⁶¹⁷ Bu kapsamda, sınır dışı etme kararının temel hak ve özgürlüklere etkisi, AİHS ve Ek Protokoller kapsamında, AİHM içtihatlarına yer verilerek incelenmelidir.

B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokoller Kapsamında Sınır Dışı Etme Uygulamalarının Temel Hak ve Özgürlüklere Etkisi

Temel hak ve özgürlüklere dair en önemli kaynaklardan biri olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri dahilinde, sınır dışı etme kararının temel hak ve özgürlüklere etkisine dair düzenlemeler bulunmaktadır. Sınır dışı etme kararı, ilgili sözleşme ve protokollerde yer alan temel haklar ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle; bu başlık altında Sözleşmenin ilgili maddeleri ve ilgili ek protokoller incelenerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında konu ele alınmaya çalışılacaktır.

İlgili başlık altında sınır dışı etme kararı, bu kararın uygulanması, sınır dışı etmek amacıyla idari gözetimde tutma ve geri göndermeme ilkesinin yabancıların temel hak ve özgürlüklerine etkisi değerlendirilecektir. Bu kapsamda Sözleşmenin 3. maddesi (işkence ve kötü muamele yasağı), Sözleşmenin 2. maddesi (yaşam hakkı)

⁶¹⁵ Danıştay 10. D. 2016/2821 E. 2021/4453 K. Karar Tarihi 30.09.2021. <https://www.ictihatlar.com.tr/ictihatdetay-83651-danistay-Danistay-10-Daire-2016-2821-Esas-2021-4453-Karar-Sayili-Ilami.html>, son erişim tarih. 20.05.2025.

⁶¹⁶ Ekşi, “Mahkeme Kararları Işığında İnsani İkamet İzni”, s.274-275.

⁶¹⁷ Sancakdar, “AİHM Kararlarının Türk İdare Hukukuna Etkileri Konusunda Genel Gözlemler”, s. 90.

Sözleşmenin 5. maddesi (özgürlük ve güvenlik hakkı), Sözleşmenin 8. maddesi (özel ve aile hayatına saygı), sözleşmenin 9. maddesi (din ve vicdan özgürlüğü), Sözleşmenin 13. maddesi (etkili başvuru hakkı), Sözleşmeye ek Protokol 4, ve ek protokol 7'nin tez konumuz ile yakından ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 3

Bu başlık altında, sınır dışı etme uygulamaları, geri göndermeme ilkesi, sınır dışı etmek üzere idari gözetim altına alınan yabancıların idari gözetim koşulları, işkence ve kötü muamele yasağı çerçevesinde ele alınacaktır.

a. Genel Olarak İşkence ve Kötü Muamele Yasağı

İşkence ve kötü muamele yasağı hem ulusal hem de uluslararası mevzuatlarda düzenlenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin işkence ve kötü muamele yasağını düzenleyen ilgili maddesinde hiç kimsenin işkenceye ya da insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye veya cezaya tabi tutulamayacağı düzenlenmiştir. İşkence ve kötü muamele yasağı, emredici jus cogens bir uluslararası hukuk kuralıdır.⁶¹⁸ Bu yasak, jus cogens hukuk kuralı olduğundan bütün devletleri bağlamaktadır bu nedenle uluslararası sözleşmeye taraf olmayan ülkeler için de bağlayıcıdır.⁶¹⁹ Uluslararası hukukta jus cogens kabul edilen bir kural ile çatışan uluslararası antlaşma hükümleri batıldır.⁶²⁰

Anayasamızın 17. maddesinde, herkesin kişi dokunulmazlığı ile maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu hüküm altına alınmıştır. Aynı maddede, yaşama hakkı güvence altına alınmış; işkence ve kötü muamele açıkça yasaklanmıştır. Buna göre, kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, hiç kimse insan onuruyla bağdaşmayan bir ceza veya muameleye tabi tutulamaz.

⁶¹⁸ Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, s. 159; Beyzanur Acıdemir, “İşkence ve Kötü Muamele Yasağı Bağlamında Devletin Etkili Soruşturma Yükümlülüğü,” İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2024, s. 6 vd; Sümeyye Ulusoy, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence ve Kötü Muamele Yasağının Asgari Eşik Ölçütü”, Neu Press Hukuk Fakültesi Dergisi, V.7, N.1, 2024, s.198.

⁶¹⁹ R. Murat Önok, “Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu”, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, s.2005, s.240 vd.

⁶²⁰ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, (Ankara: Turhan Kitabevi, 12. Baskı, 2013), s.81.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin en önemli uluslararası belgelerden biri olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 5. maddesi, işkence ve kötü muamele yasağını açıkça düzenlemektedir. Bu madde uyarınca, hiç kimse işkenceye, zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da cezaya tabi tutulamaz. Bu hüküm, insan onurunun dokunulmazlığına dayanan evrensel bir koruma sağlamayı amaçlamaktadır.

Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 7. maddesinde de işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ya da cezanın yasak olduğu belirtilmiştir.⁶²¹ Bu hüküm, hiçbir sınırlama öngörmemektedir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi'nin⁶²² 4. maddesinde de işkence veya insanlık dışı muamele veya ceza yasağı düzenlenmiştir. Bu norm, Avrupa Birliği'nin temel haklar sistemine işkence yasağının yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

İşkence yasağını düzenleyen en kapsamlı ve bağlayıcı belgelerden biri olan İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme (1984),⁶²³ işkenceye karşı devletlerin taşıdığı pozitif yükümlülükleri detaylı biçimde ele almaktadır. Bu Sözleşmede yer alan hükümler uyarınca taraf devletler, işkenceyi önlemek için gerekli tedbirleri almak, işkenceyi haklı göstermeyeceklerini taahhüt etmek ve işkence fiillerini cezalandırmakla yükümlüdür. Bu sözleşme bağlamında özellikle 3. madde, sınır dışı etme işlemlerine doğrudan etkisi bakımından önem taşır. Anılan maddeye göre, bir kişinin sınır dışı edileceği, geri gönderileceği veya iade edileceği ülkede işkenceye uğrayacağına dair ciddi (inandırıcı) gerekçelerin bulunması halinde, o kişinin bu ülkeye gönderilmesi yasaktır. Bu düzenleme,

⁶²¹ ICCPR madde 7, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>; BM İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No.20 (1992) , Manfred Nowak & Elizabeth McArthur, *The ICCPR – Commentary*, N.P. Engel Publisher, 2005. (ICCPR madde 7 “none derogable” yani feragat edilemez olarak ele alınmaktadır.)<https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1992/en/11086>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁶²² Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi (Charter of Fundamental Rights of the European Union) T. 6.01.2000. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/TR/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>, Article 4-Prohibition of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/4-prohibition-torture-and-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment?page=1&utm>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁶²³ İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme, s. 39/46 T. 26.06.1987. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

uluslararası hukukta yerleşmiş olan non-refoulement (geri göndermeme) ilkesinin işkence ve kötü muamele yasağıyla birleştiği noktadır.

Ayrıca, Avrupa Konseyi çatısı altında kabul edilen İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (1987)⁶²⁴, bu yasak kapsamında etkili bir denetim mekanizması öngörmektedir. İşkencenin, Gayriinsani veya Küçültücü Ceza ya da Muamelenin Önlenmesi İçin Avrupa Komitesi (CPT), taraf devletlerde özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu yerleri düzenli olarak ziyaret ederek, bu kişilerin kötü muameleye karşı korunup korunmadığını denetlemektedir.

Yabancıların gönderileceği ülkede kötü muameleye ya da işkenceye maruz kalacağına dair risklerin bulunması durumunda geri göndermeme ilkesi ve sınır dışı etmek üzere idari gözetim merkezinde tutulan yabancıların bu merkezde maruz bırakıldıkları koşullar, AİHS 3. madde kapsamında ele alınmaktadır.⁶²⁵

b. Kişinin Subjektif Durumu ve Sınır Dışı Edileceği Ülkenin Durumu

Yabancıların sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı muameleye ya da onur kırıcı ceza ya da muameleye maruz kalacağına dair ciddi gerekçelerin bulunduğu hallerde bu ülkeye sınır dışı edilmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde yer alan işkence ve kötü muamele yasağını ihlal edecektir. 1951 Cenevre Sözleşmesi, mültecilere yönelik olarak geri göndermeme

⁶²⁴ İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, (ETS)-No.126. Kabul Tarihi. 26.10.1987. Explanatory Report to the European Convention for the Prevention of Torture, Strasbourg, 1987. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=126>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁶²⁵ 3. madde sınır dışı etme uygulamaları açısından önemli olduğu gibi bazı hallerde ülkeye kabul noktasında da uygulama alanı bulmaktadır. Konuya ilişkin önemli bir davada (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Doğu Afrikalı Asyalılar/Birleşik Krallık Davası, Karar Tarihi. 18.10.1970.), İngiliz vatandaşlığına sahip olan bir grup Afrika ülkesi vatandaşı o yılda İngiltere'de çıkarılan özel bir kanun (Commonwealth Immigrants Act, 1968.), gerekçe gösterilerek İngiltere'ye kabul edilmemiştir. Başvurucular bu durumun ayrımcılık ve kötü muamele yasağını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Mahkeme bu iddiayı kabul edilebilir bulmuş; ırk ayrımına dayalı yapılan bu uygulamanın küçük düşürücü muameleleme olarak değerlendirilmesinin mümkün olduğu sonucunu ortaya koymuştur. (14 Aralık 1973 tarihli Komisyon Raporu)Fakat belirtmek gerekir ki dava bugünün tarihinde görülmüş olan bir dava olsaydı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4. Protokolde yer alan ve devletlerin kendi vatandaşlarının ülkelerine girmesini engelleyemeyeceğine dair kural çerçevesinde bir inceleme gerçekleştirildi. (Önok, "Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu", s.243),

ilkesini düzenlemiştir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, tüm yabancılara uygulanabilecektir.

Yabancınn işkence ve kötü muamele görme riski bulunduğuna ilişkin ciddi gerekçeler mevcutsa, bu risklere rağmen sınır dışı edilmesi, sınır dışı eden devletin sorumluluğunu doğurur. Devletin bu kapsamdaki sorumluluğu, yabancıyı geri göndermemektir. Soering / Birleşik Krallık davasında⁶²⁶; mahkeme tarafından tarihinde ilk kez, yabancınn sınır dışı edileceği ülkede kötü muameleye uğrayacağına dair gerçek emarelerin bulunması halinde sınır dışı edecek ülkenin sorumluluğunun oluşacağı belirtilmiştir. ⁶²⁷ Mahkeme devletin kişiyi sınır dışı ederken kişinin gönderildiği ülkede kötü muameleye uğrama riski konusunda kendiliğinden bir araştırmanın içine giremeyebileceğini belirtmektedir. Ancak devlet söz konusu riskten bir şekilde haberdar olduysa, re'sen bu durumu araştırmalıdır. ⁶²⁸ Başka bir deyişle kişi gönderileceği ülkede kötü muameleye uğrayacağına dair iddiasını yetkili makamların önüne getirdiği noktada bu iddia görmezden gelinemez. Devletlerin bu konuda artık bir araştırma yapma yükümlülüğü doğacaktır.

AIHM, sınır dışı veya iade işlemlerinde 3. madde kapsamında bir ihlalin oluşmaması için, gönderici devletten yalnızca maddi koşulları değil, aynı zamanda yeterli ve etkili usulî güvenceleri de sağlamasını beklemektedir. Bu bağlamda Mahkeme, alıcı devletten alınan diplomatik teminatların yeterli kabul edilebilmesi için, söz konusu güvencelerin bireyselleştirilmiş, yazılı, geçmiş uygulamalarla desteklenmiş ve fiilen izlenebilir nitelikte olmasını aramaktadır. Özellikle Othman (Abu Qatada)⁶²⁹, Soering ve Trabelsi⁶³⁰ kararlarında Mahkeme, diplomatik güvencelerin yalnızca biçimsel ifadelerden ibaret olamayacağını; bu güvencelerin fiilen uygulanabilir, güvenilir ve bağımsız denetime açık olması gerektiğini açıkça vurgulamıştır. Örneğin; kişiye özel hazırlanmış ve imzalanmış diplomatik bir taahhüt, başvurucunun iade edilmesinden sonra tutulacağı yerin bağımsız üçüncü taraf

⁶²⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Soering/ Birleşik Krallık. Başvuru No. 14038/88. Karar Tarihi. 07.07.1989.

⁶²⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Hirsi Jamaa ve Diğerleri / İtalya Kararı. Karar Tarihi. 23.02.2012. Başvuru No: 27765/09

⁶²⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. F.G. / İsveç Büyük Daire Kararı. Karar Tarihi. 23.02.2016.

⁶²⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Othman (Abu Qatada) / Birleşik Krallık Kararı. Başvuru No. 8139/09. Karar Tarihi. 17.01.2012.

⁶³⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Trabelsi / Belçika Kararı. Başvuru No. 140/10. Karar Tarihi. 4.09.2014.

taraflarca denetlenmesi bu güvencelerdendir. Bunun yanında AİHM, Al Nashiri/Polonya kararında⁶³¹, yalnızca diplomatik teminat sunulmasının yeterli olmayacağını belirtmiştir. Mahkeme bu kararında, kişinin gönderileceği ülkenin yalnızca genel insan hakları sicilinin değil, aynı zamanda teslim edileceği kurumsal yapının (örneğin güvenlik teşkilatı, istihbarat birimi) geçmiş uygulamalarının ve denetlenebilirliğinin de mutlaka dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Somut olayda, Polonya makamları tarafından başvuru Al Nashiri'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne teslim edilmesi ve bu kapsamda CIA (Merkezi İstihbarat Teşkilatı) tarafından yürütülen “gizli gözaltı programına” dâhil edilmesi, Mahkeme tarafından ciddi bir risk olarak değerlendirilmiştir. Zira Mahkeme, ABD tarafından herhangi bir yazılı diplomatik güvence sunulmadığını belirtmekle birlikte, böyle bir güvence verilmiş olsaydı bile bunun inandırıcı ve yeterli sayılamayacağını açıkça ifade etmiştir. Bu değerlendirmede CIA'nın o dönemde sistematik işkence uygulamalarıyla ilişkilendirilen, bağımsız denetime kapalı ve uluslararası denetimden kaçınan bir yapı olarak faaliyet göstermesi belirleyici olmuştur. Dolayısıyla Mahkeme, bu tür bir kuruma yapılan teslimin, verilmiş olsa dahi herhangi bir diplomatik güvence ile hukuka uygun hale getirilemeyeceğini; aksine bu durumda 3. maddenin mutlak nitelikteki koruma alanının ihlal edilmiş sayılacağını tespit etmiştir.

AİHM içtihatlarında⁶³² ifade edildiği üzere, bir kötü muamelenin ya kötü muamele teşkil eden cezanın, Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamına değerlendirilebilmesi için asgari bir ağırlık düzeyine ulaşması gerekmektedir. Kötü muamelenin veya cezanın niteliği değerlendirilirken; icra edilme tarzı ve yöntemi, süresi, doğurduğu maddi veya manevi sonuçlar, mağdura dair kişisel durumlar (mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu vb.) göz önüne alınacaktır. Bir muamelenin ya da cezanın kötü muamele ya da aşağılayıcı muamele ağırlığına ulaşması için⁶³³, bir muamele veya cezanın asgari koşulda vereceği acının ve aşağılamanın ötesine geçmesi gerekmektedir.

⁶³¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Al-Nashiri / Polonya Kararı. Başvuru No. 28761/11. Karar Tarihi. 24.07.2014.

⁶³² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Soering / Birleşik Krallık. Başvuru No: 14038/88. Karar Tarihi. 07.07.1989.

⁶³³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Tyrer / Birleşik Krallık Kararı. Başvuru No.5856/72. Karar Tarihi. 25.04.1978

Mahkeme, işkence veya kötü muameleye dair riskin varlığını değerlendirirken katı ve önemli kriterlere yoğunlaşır. ⁶³⁴ Kişinin gönderileceği ülkedeki durumu ve ilgilinin özel durumunu sıkı şekilde incelemektedir. ⁶³⁵ Mahkeme, bu değerlendirmeleri yaparken iddia edilen riskin gerçek gerekçelerinin olup olmadığına da odaklanır. Ancak; kişinin iddiaları gerekçeli değilse ve kötü muameleye uğrayacağına dair gerçek riskin emaraları görülmediyse, kişinin o ülkeye sınır dışı edilmesi üçüncü maddeyi ihlal etmeyecektir. Örneğin, Vilvarajah ve Diğerleri / Birleşik Krallık davasında iddialara konu gerekçelerin mevcut olmadığından hareketle ihlal kararı verilmemiştir. ⁶³⁶

Abdolkhani Karimnia / Türkiye davası⁶³⁷ bu konuda önemli değerlendirmeler sunmaktadır. Davada, başvuru Irak ya da İran'a sınır dışı edilmeleri durumunda ölüm veya kötü muamele riskiyle karşı karşıya kalacaklarını iddia etmiştir. Başvurucular Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ) eski üyesi olduklarını iddia etmektedir. İran'a sınır dışı edildikleri durumda İran'da ölüm cezasına çarptırılacaklarını iddia etmektedir. Irak'a sınır dışı edilmeleri durumunda ise Saddam Hüseyin yönetimi müteffikleri olarak değerlendirilecekleri ve kötü muameleye maruz kalacaklarını aktarmıştır. AİHM; başvuru, kötü muameleye uğrayacaklarına dair gerçek bir riskle karşı karşıya kaldığına inanmak için esaslı gerekçelerin bulunup bulunmadığına karar verirken bazı kıstaslara dikkat etmiştir. Öncelikle kişinin sınır dışı edileceği ülkede kötü muameleye uğrayacağına ilişkin asgari bir ciddiyet seviyesinin bulunması gerektiğini ifade etmiştir. ⁶³⁸ Bu tespit, kişinin sınır dışı edileceği ülkenin durumuna ve kişinin subjektif koşullarına ilişkin değerlendirmelerin yapılması ile anlaşılabilmiştir.

Örneğin; kişi etnik kökeni ya da belli bir gruba mensubiyeti sebebiyle sınır dışı edileceği durumda kötü muameleye maruz kalacağını iddia ediyorsa Mahkeme, hem

---

⁶³⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Chahal/Birleşik Krallık. Karar Tarihi. Karar Tarihi.15 Kasım 1996.

⁶³⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Vilvarajah ve Diğerleri / Birleşik Krallık Davası.

⁶³⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Vilvarajah ve Diğerleri / Birleşik Krallık Davası, Başvuru No: 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87, Karar Tarihi. 30.10.1991.

⁶³⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Abdolkhani Karimnia v. Türkiye. Başvuru No. 30471/08, Karar Tarihi. 22.09.2009.

⁶³⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Mamatkulov ve Askarov/Türkiye Büyük Daire kararı, Başvuru No. 46827/99 ve 46951/99, para.67. Hilal / İngiltere Kararı, no. 45276/99, 60. paragraf, AİHM 2001 – II

kişinin sınır dışı edileceği ülkede böyle uygulamaların olup olmadığını hem de kişinin subjektif koşullarını değerlendirir. Nitekim, eğer ki kişinin sınır dışı edileceği ülkede bir gruba mensubiyetten kaynaklı kötü muamele uygulamaları varsa, kişinin o gruba mensup olduğunun ispat edilmesi halinde üçüncü madde korumasından yararlanması mümkün olabilecektir.⁶³⁹ Mahkeme, Kırgızistan'ın güney bölgesinde Özbek kişilere yönelik yaygın işkenceye başvurulduğu halde (insan hakları izleme raporlarıyla sabit olduğu üzere), Özbek kişilerin bu gerçek risklere rağmen Kırgızistan'a sınır dışı edilmelerini 3. madde ihlali olarak değerlendirmiştir.⁶⁴⁰

Chanal / Birleşik Krallık⁶⁴¹ davasında da benzer şekilde, mahkeme hem kişinin subjektif koşullarını hem de gönderileceği ülkenin durumunu değerlendirerek karar vermiştir. Bunun yanında gönderileceği ülkenin vermiş olduğu diplomatik güvencelerin yeterliliği ve güvenilirliği de nazara alınmıştır. Somut olayda, sınır dışı edilecek kişi hakkında ulusal güvence gerekçesiyle sınır dışı etme kararı alınmıştır. Kişi Hindistan vatandaşı bir Sih'tir. Sih davasının savunucusu olduğundan Hindistan'da daha önce işkenceye maruz kalmıştır. Başvurucu Birleşik Krallık tarafından Hindistan'a sınır dışı edildiği halde, kötü muamele uğrayacağını iddia etmektedir. Mahkeme; Hindistan'ın kötü muamele riskini bertaraf edecek yeterli güvenceleri oluşturmadığını belirtmiştir.⁶⁴² Ayrıca kişinin Sih olması ve Sih davasının savunucusu olması değerlendirilmiştir. Bu noktada kişinin Hindistan'a sınır dışı edilmesi, üçüncü maddenin ihlaline neden olacaktır. Mahkeme ülkenin koşullarını değerlendirirken, genel olarak insan hakkı ihlaline neden olacak gerçek risklerin olup olmadığına da odaklanır. Başka bir deyişle, kişinin belli bir gruba aidiyeti sebebiyle değil, ülkenin genel durumunda insan haklarına uygun olmayan koşullar var ise, yabancıların o ülkeye geri gönderilmesini de ihlal olarak değerlendirebilmektedir.⁶⁴³

---

⁶³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Abdolkhani Karimnia v. Türkiye. Başvuru No. 30471/08, Karar Tarihi. 22.09.2009.

⁶⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Khasanov ve Rakmanov / Rusya Kararı. Bütük Daire Kararı. Başvuru No. 28492/15. 499975/15. Karar Tarihi. 29.04.2022.

⁶⁴¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Chanal/ Birleşik Krallık. Başvuru no. 22414/93. Karar Tarihi. 15.11.1996

⁶⁴² Gönderilecek ülkenin verdiği güvencelerin yeterliliği ve güvenilirliği de diplomatik güvenceler olarak dikkate alınmaktadır.

⁶⁴³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.S.S / Belçika Kararı. Tarakhel /İsviçre Kararı Başvuru No. 19217(12. Karar Tarihi. 04.11.2014.

Mahkeme kişilerin gönderileceği ülkedeki mevcut duruma odaklanırken konuyu bütüncül bir bakış açısıyla ele almaktadır.⁶⁴⁴

Saadi / İtalya davası⁶⁴⁵ 2005 yılında terör örgütüne üyelikten gıyabında 20 yıl hapis cezasına mahkûm edilen başvurunun Tunus'a sınır dışı edilmesi konusunu inceler. Nassim Saadi, 2002 yılında terörle bağlantılı suçlar sebebiyle İtalya'da tutuklanmış ve 4,5 sene hapis cezasına çarptırılmıştır. Cezaevinden tahliye edildikten sonra ulusal güvenlik gerekçesi ile hakkında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Mahkeme incelenmesinde hem başvuru hakkında gıyapta verilmiş olan mahkûmiyet kararını ve başvurunun subjektif koşullarını değerlendirmiş hem de Tunus'un durumunu göz önüne almıştır. Değerlendirmenin sonucunda ulusal güvenlik gerekçesi dahi olsa kişinin sınır dışı edileceği durumda kötü muamele uğrayacağına dair gerçek risk emarelerinin mevcut olmasını üçüncü madde ihlali olarak değerlendirmiştir.

M.S.S. / Belçika ve Yunanistan Davası⁶⁴⁶ konumuz bakımından oldukça önemlidir. İlgili davada Afganistan kökenli M.S.S. İran ve Türkiye üzerinden Yunanistan'a oradan da Belçika'ya geçmiştir. Yanında hiçbir kimlik belgesi bulunmadan Belçika'dan iltica başvurusu yapmıştır. Belçika ise Yunanistan'ın mülteciler için uyguladığı muameleleri dikkate almadan başvuru Yunanistan'a göndermiştir. O dönemde Yunanistan, mülteci ve göçmenler için uygun koşullar sağlayamamaktadır. Bu kişilerin kötü muamele uğrayacağına dair gerçek emareler bulunmaktadır. Belçika'nın başvuru Yunanistan'a göndermeden önce mülteci olmasına dair kırılganlığı ve Yunanistan'daki durumu değerlendirmesi gerektiği işaret edilerek üçüncü maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir. Nitekim, somut olayda soyut bir ihtimalden ziyade öngörülebilir gerçek risk emareleri mevcuttur.

Y.P. ve L.P / Fransa kararında⁶⁴⁷ rejim muhalifi başvurunun ve ailesinin Belarus'a sınır dışı edilmesinin üçüncü madde kapsamında ihlal oluşturup

⁶⁴⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. D.N.M. / İsveç ve S.A./İsveç Davası. Başvuru No. 28379/11 ve 66523/10. Karar Tarihi. 27.06.2013.

⁶⁴⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Saadi/İtalya 28.02.2008 tarihli Büyük Daire Kararı. Başvuru No.37201/06. Karar Tarihi.28.02.2008.

⁶⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.S.S. / Belçika ve Yunanistan Büyük Daire Kararı. Karar Tarihi. 21.01.2011 Başvuru No: 30696/09

⁶⁴⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Y.P. ve L.P / Fransa Kararı. Başvuru No.32476/06. Karar Tarihi. 01.09.2010.

oluşturmayacağı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Mahkeme Belarus'un durumunu incelemiştir. Belarus'ta rejim muhaliflere karşı yapılan tacizler ve Belarus içerisindeki mevcut istikrarsızlık göz önüne alınarak başvuru sahiplerinin gerçek bir risk altında olduğu görülmüştür. Bu değerlendirme ile üçüncü maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir. Başka bir kararda ise;⁶⁴⁸ Çadlı bir kişinin ülkesine geri gönderilmesi durumunda; Çad'da insan güvenliğinin tehdit altında olması ve kişinin gönderildiği takdirde polis tarafından kötü muameleye uğrama riskinin inandırıcı gerekçelere dayandığı belirtilerek Çad'a kişinin geri gönderilmesinin üçüncü madde kapsamında ihlal teşkil edeceği belirtilmiştir.

D ve diğerleri Türkiye Kararı ⁶⁴⁹, geri gönderildiği durumda kötü muamele teşkil eden cezaya maruz kalacak başvuru sahibinin iddialarını değerlendirmektedir. Başvuru sahibi geçmişinde İran Demokratik Kürdistan Partisi adına faaliyetleri nedeniyle İran'da işkenceye uğramış 1994'de yasa dışı yollardan Türkiye'ye giriş yapmış ve geçici oturma izni almıştır. Başvuru sahibinin 1994 yılında oturma izni sona erince, başvuru sahibinin İran'a ailesine karar verilmiştir. Başvuru sahibi, İran'a iade olduktan sonra etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanmak amacıyla polise teslim olmuş, 4 ay baskı altında sorgulanmıştır. 1995 yılında af belgesi alan başvuru sahibi, P.S ile tanışmış ve evlenmiştir. Söz konusu evlilik İran yasalarına göre zina olarak değerlendirildiği için A.D ve P.S kırbaç cezasına çarptırılmıştır. Bu nedenle P.S ve kızı pasaport ile yasal yollardan, A.D. ise yasa dışı yollardan Türkiye'ye giriş yapmıştır.

Başvuru sahipleri BMMYK'ya mültecilik başvurusu yapmış ancak 2000 tarihinde BMMYK 'yeterince gerekçelendirilmemiş başvuru' gerekçesiyle kişilere mülteci statüsü vermemiştir. Başvuru sahipleri bu karara ilişkin dava açmış ve 2005 tarihinde halen haklarında nihai bir sınır dışı etme kararı bulunmamaktaymış. Söz konusu olay Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi incelemesine geldiğinde ise Mahkeme Uluslararası Af Örgütü Raporlarına atıf yaparak 200'e yakın kırbaqlama olayının rapor edilmiş olduğunu ve kırbaqlama olayından sonra 2005 yılında vefat eden Mohsen Mofidi olayının gerçekleştiğini değerlendirmiştir. Mahkeme incelemesinde, P.S konusunda 3. madde korumasının sınır dışı etme durumlarını da içerdiğini, kötü muamele sınırına

⁶⁴⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.M. / Fransa Kararı. Başvurusu No: 18372/10. Karar Tarihi.18.04.2013.

⁶⁴⁹Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. D ve Diğerleri Türkiye Kararı. Başvuru No. 24245/03. Karar Tarihi. 22.06.2006.

ulaşan cezaların verileceğinin kesin ve ciddi gerekçelere dayandığı her durumda geri gönderme yasağının uygulama alanı bulduğunu işaret etmiştir. ⁶⁵⁰ Söz konusu değerlendirme Jabari / Türkiye davasına benzer şekilde değerlendirilmektedir. Fakat bu dosyada fark; Türk makamlarının iddianın gerçekliğini değerlendirip değerlendirmediklerinden ziyade kırbaç cezasının mahiyetinin göz önüne alıp alınmadığıdır.

Bir cezanın asgari ciddiyet seviyesi değerlendirilirken; cezanın türü, infaz şekli, süresi, psikolojik ve fiziksel etkileri gibi kriterler değerlendirilmektedir. ⁶⁵¹ P.S'ye verilen kırbaç cezası bu kriterler doğrultusunda insanlık dışı ceza olarak nitelendirilmiştir. Mahkemenin sunduğu görüşe göre, ceza yüz değil bir kırbaç darbesi de olsa ilgili cezanın salt fiziksel açıdan değil ruhsal açıdan da ağırlığı dikkate alınmalıdır. Bu bakımdan sınır dışı edilecek ülkede kötü muamele teşkil eden cezaya maruz kalacağı gerçek emarelerle ortaya konulan kişilerin sınır dışı edilmeleri, 3. madde ihlalini oluşturmaktadır.

M.N. ve Diğerleri Türkiye Davası'nda da ⁶⁵² Tacikistan uyruklu başvuruçuların Tacikistan'a geri gönderilmeleri konusu işlenmiştir. Başvuruçular Tacikistan'da "Aile Sorumluluğu Yasası" kapsamında çocuklarını dini eğitim için yurt dışına göndermek gerekçesiyle cezalandırıldıklarını, bu eğitim sebebiyle hem ebeveynlerin hem de çocukların kötü muameleye maruz kaldıkları belirtilmiştir. Tacikistan basınının benzer durumdaki aileleri terörist olmakla suçladıkları bu nedenle Tacikistan'a sınır dışı edilmeleri halinde işkence ve kötü muamele riski altında olacaklarını iddia etmektedir. Mahkeme başvuruyu incelerken bazı kriterlere odaklanmıştır. ⁶⁵³ Başvuruçuların

⁶⁵⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları. Müslim/Türkiye Kararı. Başvuru No.53566/99 Karar Tarihi.26.04.2005. para. 66, Vilvarajah ve diğerleri-Birleşik Krallık Başvuru No.13163/87, 13164/87, 13165/87, 13447/87, 13448/87. Karar Tarihi.30.10.1991, Chahal-Birleşik Krallık. Başvuru No. 22414/93. Karar Tarihi. 15.11.1996.

⁶⁵¹Costello-Roberts / Birleşik Krallık Kararı. Başvuru No.13134/87. Karar Tarihi. 25.03.1993.

⁶⁵² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.N. / Türkiye Davası. Başvuru No. 40462/16. Karar Tarihi. 21.06.2022.

⁶⁵³ "Kötü muamele riskinin varlığını tespit etmek için, Mahkeme, başvuranın varış ülkesine geri gönderilmesinin öngörülebilir sonuçlarını, varış ülkesindeki genel durumu ve ilgilinin durumuna özgü koşulları dikkate alarak incelemelidir. Bu sürecin birinci aşaması, sistematik olarak kötü muamelelere maruz kalan bir grubun varlığının tespit edilip edilmediğinin incelenmesinden ibarettir ve bu husus, risk analizinin "genel duruma" ilişkin bölümünde yer almaktadır. Hedeflenen hassas bir gruba mensup olabilecek başvuranlar, genel duruma değil, ait olduklarını belirttikleri gruba yönelik artan bir kötü muamele riskinin veya uygulamasının varlığına atıfta bulunmalıdır. Bir sonraki aşama, başvuranların başka herhangi bir bireysel koşuldaki veya ayırt edici bir özellikten bahsetme ihtiyacı duymaksızın, her birinin ilgili gruba ait olduğunun tespit edilmesinden ibarettir. Böylelikle, bir

sistematik olarak kötü muameleye uğrayan bir gruba mensup olup olmadığı değerlendirilmiş olup, genel durumdan ziyade bu kişilerin hassasiyetlerini arttıran subjektif koşulları nazara alınmıştır. Bu değerlendirmenin neticesinde Tacikistan'daki uygulamaların başvuru sahiplerinin subjektif durumlarına etkisi değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde başvuru sahiplerinin yeterli düzeyde kötü muameleye uğrama riskinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Kişinin sınır dışı edileceği ülkede ihtiyaç duyduğu tıbbi bakım ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayacak olması da üçüncü madde kapsamında kötü muamele olarak değerlendirilebilir. Örnek vermek gerekirse; AIDS hastalığının son aşamasında bulunan bir yabancının sınır dışı edilmesi; yabancının sınır dışı edileceği ülkede hastalığının tedavisinin bulunmaması ya da sınır dışı edildiği durumda nakil sebebiyle hayati risk oluşması durumunda, ihlal oluşacaktır.⁶⁵⁴ Değerlendirmeler yapılırken yabancının hastalığı, gönderileceği ülkede bu hastalığın tedavisinin mümkün olup olmadığı, acil tıbbi destek gerektiren koşulların var olup olmadığı incelenecektir. Başka bir deyişle hem kişinin subjektif durumu hem de gönderileceği ülkenin imkanları dikkate alınacaktır. Bu değerlendirme yapılırken gerçek riskin var olup olmadığı da incelenecektir.⁶⁵⁵ Eğer kişi gönderileceği ülkede gerçek anlamda bir risk altında olmayacaksa, tedavisine devam edebilecekse, sağlık hakkına erişebilecekse, 3. madde ihlali oluşmayacaktır. Benzer yönde Aswat / Birleşik Krallık davasında da başvuranın akıl hastası olması, bu hastalığın ağırlığı, gönderileceği ülkenin koşullarında hastalığın ilerleyeceği tespit edildiğinden kişinin gönderilmesinin 3. madde kapsamında ihlal teşkil edeceği belirtilmiştir.⁶⁵⁶

---

başvuranın sistematik olarak kötü muamele uygulamasına maruz kalan bir gruba ait olduğunu iddia ettiği davalarda, Mahkeme, ilgilinin söz konusu uygulamanın varlığına ve ilgili gruba üye olduğuna inanılmasını sağlayacak ciddi ve doğrulanmış gerekçelerin bulunduğunu göstermesi halinde, Sözleşme'nin 3. maddesinin korumasının devreye girdiği kanısına varmaktadır.” (Khasanov ve Rakhmanov/Rusya Büyük Daire Kararı. Başvuru No. 28492/15 ve 49975/15. Karar Tarihi.29.04.2022, J.K. ve diğerleri/İsveç Büyük Daire Kararı, Başvuru No. 59166/12. Karar Tarihi. 23.08. 2016.)

⁶⁵⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. D. / Birleşik Krallık Kararı. Başvuru nO.30240/96. Karar Tarihi: 02.05.1997.

⁶⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Aoulmi / Fransa Kararı. Başvuru No. 50278/99. Karar Tarihi 17.01.2006.

⁶⁵⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Aswat / Birleşik Krallık Kararı. Başvuru No. 17299/12. Karar tarihi. 16.04.2013.

Geri göndermeme ilkesi, sınır dışı etme kararları ile bağlantılı olduğu gibi iade kararları ile de bağlantılıdır. Shamayev ve Diğerleri Gürcistan ve Rusya davasında⁶⁵⁷ Çeçen asıllı Gelogayev silah kaçakçılığı yaparken yakalanmıştır. Rusya söz konusu kişilerin terörist faaliyetlerde bulundukları sebebiyle Gürcistan'dan iadesini talep etmiştir. Başvurucuların Rusya'ya iadesi durumunda 3. madde kapsamında kötü muameleye uğrayacaklarına dair gerçek risklerin bulunduğu iddiası mevcuttur. Gürcistan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin tedbir kararına rağmen Rusyaya iadeyi gerçekleştirmiştir. Mahkeme, kişileri iade edecek devletin mevcut koşullar dahilinde bu kişilerin uğrayacakları kötü muamele risklerini değerlendirmesi gerektiği belirtilmektedir. Kişinin gönderileceği devlet Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf dahi olsa kişinin geri gönderileceği ülkede kötü muameleye uğrayacağına dair gerçek risklerin bulunması halinde üçüncü madde ihlal edilecektir.

Sonuç olarak mahkeme, başvurunun iddialarının gerekçeli olmasına, gönderileceği ülkedeki genel güvenlik sorunlarına, başvurunun kişisel durumu sebebiyle gönderileceği ülkede karşılaşılabileceği risklere ve gönderileceği ülkenin vermiş olduğu güvencelerin yeterliliği ve güvenilirliğine odaklanmaktadır. Mahkeme, bu bilgiler ışığında bütüncül olarak karar vermektedir.

c. Sınır Dışı Etmek Üzere İdari Gözetim Merkezinde Tutma Koşulları

Kişinin kötü muameleye maruz kalacağı bir ülkeye sınır dışı edilmesi, kötü muamele teşkil eden cezaya maruz kalacağı bir ülkeye sınır dışı edilmesi ya da tıbbi tedaviden mahrum kalacağı bir ülkeye sınır dışı edilmesi üçüncü madde kapsamında hak ihlali teşkil edebilmektedir. Benzer şekilde hakkında sınır dışı etme kararı alınan kişinin idari gözetimde bulunduğu koşullar da kötü muamele teşkil edebilmektedir. Tez konumuz yabancıların idari gözetimine odaklanmamaktadır. Ancak sınır dışı etmek üzere idari gözetim koşulları, konumuz kapsamında değerlendirilmesi gereken bir başlıktır. Bu sebeple konuya dair YUKK düzenlemeleri, Anayasa Mahkemesi içtihatlarına da yer verilerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında ele alınacaktır.

---

⁶⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Shamayev ve Diğerleri Gürcistan ve Rusya. Başvuru No. 36378/02. Karar Tarihi. 12.04.2005.

YUKK, sınır dışı etme amacıyla idari gözetim uygulamasını, idari gözetim altında bulunan yabancıların haklarını ve idari gözetim kararına karşı itiraz yollarını düzenleyen temel ulusal mevzuattır. Kanunun 57. maddesi, sınır dışı etme amacıyla idari gözetim kararının alınması ve bu gözetimin süresine ilişkin esasları içermektedir. Hakkında sınır dışı etme kararı alınabilecek olan yabancılar kolluk birimleri tarafından yakalanmaları hâlinde, durum derhal Valiliğe bildirilir. Yapılan değerlendirme sonucunda sınır dışı edilmesine karar verilen kişiler hakkında sınır dışı etme kararı alınır. Bu yabancılardan, kaçma veya kaybolma riski bulunanlar; Türkiye’ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal edenler; sahte ya da asılsız belge kullananlar; geçerli bir mazereti bulunmaksızın ülkeden çıkmaları gereken sürede çıkış yapmayanlar; kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında ayrıca idari gözetim kararı verilir ya da idari gözetime alternatif yükümlülükler uygulanır. İdari gözetim kararı verilen kişiler, 48 saat içinde idari gözetimin uygulanacağı geri gönderme merkezine sevk edilir. YUKK’un 58. maddesi, idari gözetim altındaki kişilerin tutulduğu geri gönderme merkezlerine ilişkin düzenlemeleri içermekte olup, 59. maddesi ise bu merkezlerde yabancılara sağlanması gereken hizmetleri düzenlemektedir. Buna göre, idari gözetim altındaki yabancılar; ücretsiz olarak acil ve temel sağlık hizmetlerinden yararlanma, yakınlarıyla, noterle, yasal temsilcisiyle veya avukatıyla görüşme, telefon hizmetlerine erişim, kendi ülkesinin konsolosluk yetkilisi ile ve BMMYK temsilcileriyle iletişim kurma haklarına sahiptir. Ayrıca, YUKK kapsamında, çocuğun üstün yararı ilkesi doğrultusunda, idari gözetim altındaki çocuklu aileler diğer kişilerden ayrı yerlerde barındırılmalıdır. Çocukların eğitim ve öğretim hakkından yararlanabilmeleri için gerekli tüm tedbirler idare tarafından alınmalıdır. İdari gözetim kararına karşı Sulh Ceza Hakimliği’ne başvurulması mümkündür.

Hakkında idari gözetim kararı alınan ve geri gönderme merkezinde bulunan kişiler hem YUKK hem de uluslararası mevzuatlar doğrultusunda temel hak ve özgürlüklerinden bütünüyle mahrum kalmamalıdır.⁶⁵⁸ İdari gözetimde tutulma hali

---

⁶⁵⁸Esra Yılmaz Eren, Eyüp Kaan Demirkıran, “İdari Gözetim altında Tutulanların Hak İhlali iddiaları Karşısında Etkili Başvuru Hakkı: Uyuşmazlık Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesinin İki Farklı Kararı”, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.12, S.1, 2024, s.18 vd.; Başak Türkgenç, “Türkiye’de İdari Gözetim Kurumu: Hukuki Rejim ve Uygulama”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 62 vd; Mültecilerle Dayanışma Derneği, Türkiye’de İdari Gözetim Düzenleme ve Uygulamalarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme, Haz: Neva Övünç Öztürk, Burak Öztürk, 2023, s.5 vd; Akbulut, “Türk Yabancılar Hukukunda İdari Gözetim”, s. 154 vd.

ayrıca özgürlük ve güvenlik hakkı kapsamında değerlendirileceğinden bu başlık altında geri gönderme merkezinde tutulma koşullarıyla bağlantılı olarak kötü muamele yasağı ihlalleri değerlendirilecektir.

İnsan haklarına saygılı hukuk devleti olma ilkesi kapsamında Geri Gönderme Merkezleri belli aralıklarla denetlenmektedir. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından 02.05.2023 tarihinde Tuzla Geri Gönderme Merkezi'ne bir ziyaret düzenlenmiştir. Bu ziyarete ilişkin olarak hazırlanmış raporda⁶⁵⁹, Tuzla Geri Gönderme Merkezi'nde kalan yabancılar ile görüşülmüş, ilgili geri gönderme merkezinin koşulları incelenmiştir. Bu incelemede, merkezde ana dilde iletişimi sağlayacak tercüman personeli sıkıntısı olduğu, bu sebeple bilgilendirme konusunda zorluklar yaşandığı, ziyaretin başında 80 kişinin soğukta beklediğinin görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca ziyaret sırasında bazı yabancıların kötü muamele gördüklerini iddia ettikleri not edilmiştir. Aynı raporda bu iddiaya karşı kamera kayıtlarının incelenmiş olduğu ancak incelenen kamera kayıtlarında bir kötü muameleye rastlanmadığı belirtilmiştir.

Merkezin fiziksel koşulu incelendiğinde rastgele seçilerek yapılan oda ziyaretlerinde odalarda ağır bir koku olduğu, zemin döşemelerinde, dolaplarda sorunlar olduğu ve insan sağlığı açısından tehlike yaratabilecek bir ortam olduğu tespit edilmiştir. Geri gönderme merkezinde kalan yabancılar, kendilerine temizlik malzemesi sağlanmadığını ve merkezin hijyen kurallarına uygun olmadığını belirtmektedir. Ayrıca merkezde haşerat sorunu olduğu da gözlemlenmiştir. Merkezde battaniye ve nevresim eksikliği olduğu bazı yatakların yatılamaz hale geldiği görülmüştür. Telefonuna erişemediği için yakınının telefon numarasını bilmeyen ve bu sebeple haber veremeyen yabancıların bulunduğu da raporda yer almaktadır.

Ülkemizdeki idari gözetim koşullarına dair G.B. ve Diğerleri Türkiye Davası'nda⁶⁶⁰ idari gözetim merkezi koşulları ile ilgili önemli değerlendirmeler

⁶⁵⁹İstanbul Tuzla Geri Gönderme Merkezi Ziyaret Raporu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, rapor No:2023/16, 2.05.2023, Karar Numarası. 2023/354. <https://www.tih.gov.tr/public/images/kararlar/wcckni.pdf>, s.6. Aynı görev icrası kapsamında 2022 yılındaki diğer ziyaretlerine yönelik 4 Ağustos 2022 tarihli Gaziantep GGM ziyareti, 9 Ağustos 2022 tarihli Pehlivan köy GGM ziyareti ve 21 Ekim 2022 tarihli Iğdır GGM ziyareti dair 2023 yılında yayımlanan raporlara ise <https://www.tih.gov.tr/kategori/rapor/uom-raporlari> ulaşabilirsiniz.

⁶⁶⁰ G.B. ve Diğerleri / Türkiye Davası. Başvuru No: 4633/15. Karar Tarihi: 17.10.2019.

yapılmıştır. Mevcut davada, Kumkapı Geri Gönderme Merkezi'ndeki idari gözetim koşulları ele alınmıştır. Bu değerlendirmenin yapıldığı başkaca önemli bir dava olan Yarashonen/Türkiye davasında ⁶⁶¹ da Kumkapı Geri Gönderme Merkezi'ndeki koşullar sebebiyle 3. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir. Başvurucular da ilgili karara dikkat çekerek Kumkapı Geri Gönderme Merkezi'nin aşırı kalabalık olduğunu ve metrekareye düşen kişi sayısının CPT⁶⁶² standartlarının altında olduğunu, aile olarak çok az süre ayrı odada kaldıklarını, genelde kalabalık odalarda bulunduklarını ileri sürmüştür. Başvurucular, Kumkapı Geri Gönderme Merkezi'nden sonra nakil oldukları Gaziantep Geri Gönderme Merkezi'nde de benzer koşullar altında olduklarını ifade etmiştir. Mahkeme, idari gözetim merkezindeki insani onurla bağdaşmayan koşulların hak ihlaline sebep olduğuna karar vermiştir.

İlgili kararlar ışığında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, idari gözetimde tutulma koşullarının 3. maddeye uygun olup olmadığının değerlendirilmesinde, bazı kriterlere dikkat çekmiştir. Bu noktada kişisel alan, başvuruçuların dışarı çıkmasına izin verilmesi, temel sağlık ve hijyen şartlarına uygunluk, ⁶⁶³ fiziksel aktivite yapılabilme gibi kriterlerin ön plana çıktığı ve ağırlıkla bu kriterleri değerlendiren kararların bulunduğu görülmektedir. ⁶⁶⁴ CPT tarafından geliştirilen cezaevi standartları kapsamında⁶⁶⁵ açık hava egzersizi olanağına özel olarak değinilmiş ve her gün açık havadan yararlanılarak egzersiz yapma imkânı tanınmasına özellikle dikkat çekilmiştir.

⁶⁶¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Yarashonen/Türkiye Kararı. Başvuru No. 72010/11. Karar Tarihi. 24 Haziran 2014. *Benzer yönde* Musaev/Türkiye. Başvuru No: 72754/11. Karar Tarihi: 21 Ekim 2014. Alimov/Türkiye, Başvuru No. 14344/13, Batyrkhairov/Türkiye, Başvuru No. 69929/12.

⁶⁶² Avrupa Konseyi Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin Önlenmesi Komitesi, Ceza İnfaz Kurumlarında Mahkum Başına Düşen Yaşam Alanı: CPT Standartları, 15.12.2015, Stasbourg, CPT/inf(2015)44. CPT; "Council of Europe Anti-Torture Committee" kısaltmasıdır. "*Ceza infaz kurumlarında kişisel alana dair asgari CPT standardına göre; tek kişilik oda en az 6 metrekare yaşam alanı ve sıhhi imkanlar (tuvalet/banyo) içermelidir. Çok kişilik odalarda mahkum başına 4 metrekare alan ve tamamen odadan ayrılmış şekilde tuvalet/banyo alanının bulunması gerektiği aktarılmıştır. Oda duvarları arasında en az 2 metre mesafe olması, oda zemini ile tavan arasında ise en az 2.5 metrekare olması gerekli görülmüştür.*"

⁶⁶³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. J.A. ve Diğerleri / İtalya Davası. Başvuru No. 21329/18. Karar Tarihi. 30.03.2023. Koşulları gereği ancak kısa süreli idari gözetimler için uygun bulunabilecek bir merkezde başvuruçuların 10 gün boyunca hijyenik olmayan kötü koşullarda tutulmaları 3. madde ihlali olarak değerlendirilmiştir.

⁶⁶⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.S.S./Belçika ve Yunanistan Büyük Daire Kararı. Başvuru No. 30696/09.

⁶⁶⁵ Avrupa Konseyi Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin Önlenmesi Komitesi, Ceza İnfaz Kurumlarında Mahkum Başına Düşen Yaşam Alanı: CPT Standartları.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gereğince çocukların insancıl koşullar altında kendi yaş grubunun gereksinimlerine uygun olarak tutulmasının önemi, çeşitli mahkeme kararlarında aynı şekilde vurgulanmıştır. ⁶⁶⁶ Çocukların idari gözetimde tutulması durumunda, yasa dışı göçmen olduğuna yönelik bakış açısı değil, “çocuk” olmalarından kaynaklanan hassasiyet durumlarının üstün tutulması gerektiği mutlaka söylenmelidir. Çocuğun üstün yararı ilkesi göz ardı edilmemelidir. N.B. ve Diğerleri / Fransa davasında⁶⁶⁷; Gürcistan uyruklu başvurusular, 2019 yılında yasa dışı yollardan Fransa’ya gelerek 2012 doğumlu çocuklarıyla sığınma talebinde bulunmuştur. Başvuru reddedilerek başvurusuların sınır dışı edilmesiyle ilgili süreç başlatılmış ve uçuştan bir gün önce başvurusuların idari gözetim altına alınmasına karar verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, idari gözetimin sonlandırılması yönünde ihtiyati tedbir kararı vermiş rağmen, idari gözetim sonlandırılmamıştır. Başvurusular, Gürcistan’a sınır dışı edilmiştir. Mahkeme kararında, özellikle geri gönderme merkezinin mevcut şartlarında bir çocuğun kırılgan durumda olduğuna odaklanılmış ve çocuğun bu durumdaki kırılganlığının kayıtsız göçmen statüsünden daha öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiği işaret edilmiştir. ⁶⁶⁸ Aynı yönde verilen M.B.K. ve diğerleri / Macaristan kararında⁶⁶⁹ transit bölgede ailesiyle birlikte idari gözetimde tutulan çocuk açısından koşulların çocuk için uygun olmadığından hareketle Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine hükmedilmiştir.

Popov ve Fransa Davası⁶⁷⁰, başvurusuların sınır dışı edilmesinden önce idari gözetim altında tutulduğu merkez koşullarının, üçüncü maddenin ihlal edileceği seviyeye varan bir ağırlığının olduğunu ortaya koymuştur. Her ne kadar Rouen-Oissel İdari Gözetim Merkezi aileler barındırma merkezi olarak kabul edilse de merkezde

---

⁶⁶⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika Başvuru No. 13178/03, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika Başvuru No. 41442/07, Karar Tarihi. 19.01.2010. 19 Ocak 2010, para. 55-63, Rahimi/Yunanistan Kararı. Başvuru No. 8687/08, Karar tarihi. 5 Nisan 2011, Popov/Fransa Kararı. Başvuru No. 39472/07 ve 39474/07.

⁶⁶⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. N.B. ve Diğerleri / Fransa Davası. Başvuru No: 49775/20. Karar Tarihi. 31.03.2022.

⁶⁶⁸ *Çocukların geri gönderme merkezi koşullarında tutulması hakkındaki diğer önemli kararlar için bakınız.* Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. G.B. ve Diğerleri / Türkiye. Başvuru No. 4633/15. Karar Tarihi. 17.10.2019. R.R. ve diğerleri / Macaristan Kararı. Başvuru No. 36037/17. Karar Tarihi. 02.03.2021. M.D. ve A.D. / Fransa Kararı. Başvuru No. 57035/18. Karar Tarihi. 22.07.2021. M.H. ve Diğerleri / Hırvatistan. Başvuru No. 15670/18 ve 43115/18. Karar Tarihi. 18.12.2021.

⁶⁶⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.B.K. ve Diğerleri / Macaristan Davası. Başvuru No. 73860/17. Karar Tarihi. 24.02.2022.

⁶⁷⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Popov / Fransa Davası. Başvuru No.49472/07. 39474/07 Karar Tarihi.19.01.2012.

çocuklara özgü uygun olanaklar bulunmamaktadır. Çocukların uykusu için özel alan sağlanmaması, çocuklara yönelik aktivite imkanının olmaması, ortamda güçlü polis varlığının hissedilmesi ve çocukları mevcut durumdan uzaklaştıracak bir faaliyetin bulunmaması, görevlilerin çocuklara davranış biçimlerinin çocuklarının psikolojik durumuna olan etkisi de göz önüne alarak 3. maddenin ihlal edildiği belirtilmiştir. Mahkeme; geri gönderme merkezindeki koşullar sebebiyle anne ve bebeğin 3. madde kapsamında korunan haklarının ihlal edildiğine işaret etmiştir.⁶⁷¹

İnsani onurla bağdaşmayan idari gözetim koşulları kötü muamele yasağı kapsamında değerlendirilmelidir. Geri gönderme merkezi koşullarının insani onura uygun olmayacak derecede kötü olması, üçüncü madde kapsamında ihlal oluşturmaktadır. Sadece idari gözetim merkezi koşulları değil, sınır dışı etme kararı ve sonrasında kişilerin bulundukları karakolların koşulları da üçüncü madde kapsamında konumuzla bağlantılı olarak değerlendirilmelidir.

Nitekim; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin emsal bir davası olan Abdolkhani ve Karimni /Türkiye Davası'nda⁶⁷² kişinin polis merkezinin bodrumunda insanlık dışı koşullarda tutulmasının 3. madde ihlali oluşturacağı aktarılmıştır. Olay, 2008 yılında Türkiye'den Irak'a sınır dışı edilmiş olan başvurusuların tekrar Türkiye girdikleri zaman jandarma kontrolüne sahte pasaportla yakalanmaları ve bu sebeple karakola yerleştirilmeleriyle başlar. Başvurusular sınır dışı edilmemek üzere tedbir başvurusunda bulunmuştur. Bu talep doğrultusunda kişilerin yeni bir bildirimine kadar sınır dışı edilememesi yönünde aynı gün içerisinde karar verilmiştir. Başvurusular Haziran ile Eylül ayları arasında polis merkezinde tutulduktan sonra Yabancılar Kabul ve İkamet Merkezi'ne alınmıştır. Başvurusular, karakolun bodrumunda tutulduklarını, çok dar bir alanda kalabalık gruplar olarak kalmak zorunda olduklarını, tutuldukları merkezde hijyen sorunlarının bulunduğunu, merkezde duş ve su imkanının oldukça kısıtlı olduğunu, temizlik malzemesi vermedikleri için sinek ve haşerelerin bulunduğunu, öğünlerin yetersiz olduğu ve yetersiz beslenme sağlandığını, ortam koşulları nedeniyle sağlık sorunlarının oluştuğu ve tıbbi tedavi ve muayene imkanının sağlanmadığını, giysilerini değiştirme imkanının verilmediğini, mecburi işler dışında

⁶⁷¹ A.C. ve M.C. / Fransa Davası. Başvuru No. 4289/21. Karar Tarihi. 04.05. 2023.

⁶⁷² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Abdolkhani ve Karimnia / Türkiye Davası (no.2). Başvuru No.50213/08. Karar Tarihi:27.07.2010.

(çim sulama, zemin ve merdivenleri süpürmek vb.) dışarı çıkmalarına izin verilmediğini iddia etmiştir. Ek olarak başvurucular, telefon hakkı tanınmadığı, BMMYK görevlisinin ziyareti dışında ziyaretçi kabulüne izin verilmediğini belirtilmiştir. Kişilerin merkez koşullarına dair şikâyet dilekçeleri yetkili makamlar tarafından kabul edilmemiştir. Tüm bu gerekçeler ile Mahkeme, sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Benzer yönde verilen A.A/ Yunanistan davasında⁶⁷³ da başvuru kişilerin Yunanistan’da tutulma koşullarının kötü muamele eşiğine geldiği saptanmıştır.

Mohamad ve Yunanistan Davası’nda; ⁶⁷⁴ başvuru Soufşi sınır karakolunda idari gözetim altında tutulmuş, tutulma süresi boyunca başvurunun hücrelerinden çıkmasına izin verilmemiştir. Başvuru atık suların kenarında uyumaya mecbur bırakılmış ve ortam soğuk olduğu halde mevcut ısıtma sisteminden yararlandırılmamıştır. Başvuru, telefona çok nadiren erişebilmiş ve hijyen ürünlerine erişim sağlayamamış, yetersiz besinlerle beslenmek durumunda kalmıştır. Fiziksel ve psikolojik sağlığı oldukça kötü etkilenmiş olan başvuru, korku stres ve endişe yüzünden ellerinde yaralanmaların meydana geldiğini beyan etmiştir. ⁶⁷⁵ İnceleme sonucunda Mahkeme Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

5 Ekim 2023 tarihli Shahzad / Macaristan kararı, 3. maddenin usul ve esas yönünden ihlalini içeren önemli bir karardır. ⁶⁷⁶ Macaristan’a yasa dışı yollardan giriş yapan Pakistanlı başvuru, Macaristan’dan Sırbistan’a geri itilmiştir. Bu sırada sınır bölgesinde kolluklar, başvurucuya kötü muamelede bulunmuştur. Sınır bölgesinde görevli kolluk tarafından kaydedilen video görüntüsüne göre başvurunun da içinde olduğu grup darp edilmiştir. Başvuru kafasına metal bir çubukla vurulduğu ve bilincini kaybettiği iddiasındadır. Sınır polisi başvuru ve diğer kişilere Sırbistan’a

⁶⁷³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. A.A. / Yunanistan Davası. Başvuru No.12186/08. Karar Tarihi. 22.07.2010.

⁶⁷⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Mohamad / Yunanistan Davası. Başvuru No. 70586/11.Karar Tarihi. 11.12.2014, Kesinleşme Tarihi. 11.03.2015.

⁶⁷⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Mohamad / Yunanistan Kararı. para.59. “Mevcut davada Mahkeme, yabancıların Yunan sınır karakollarında, özellikle de Feres ve Soufli’deki idari gözetim koşullarına ilişkin davalarda, Sözleşme’nin 3. maddesinin birçok kez ihlal edildiğini tespit ettiğini vurgulamaktadır Benzer yönde: S.D. v. Yunanistan, M.S.S. /Belçika ve Yunanistan, 21 Ocak 2011 tarihli R.U. v. Yunanistan Kararı, B.M. / Yunanistan, F.H. v. Yunanistan Başvuru No. 78456/11 Karar Tarihi. 31 Temmuz 2014).”

⁶⁷⁶ Shahzad / Macaristan Kararı. No.2. Başvuru No. 37967/18. Karar Tarihi. 05.10.2023.

doğru koşmalarını söylemiş bu sırada dinlenmek için mola veren başvurucu, yaralarının fotoğraflarını aile üyelerine göndermiştir. İlgili fotoğraflar ile video görüntüleri de örtüşmektedir. Sırbistan’a dönen başvurucu burada vuku bulan olayı Sırbistan görevlilerine anlatmıştır. Bir süre sonra ülkesine geri dönen başvurucu kötü muameleye ilişkin şikayetçi olmuş ve polisler tarafından çekilen video ile Sırbistan Hastanesi’nden alınan hastane raporu da dosyaya eklenmiştir. Ancak polisler hakkında açılan soruşturmada delil yetersizliği gerekçesiyle takipsizlik kararı verilmiş ve bu karara ilişkin itirazlar da sonuç vermemiştir. Konuya dair inceleme yapan Mahkeme; dosya kapsamında fotoğraf, video ve tıbbi raporların bulunduğunu ifade ederek kuvvetli delillerin olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca aynı sınır bölgesinde daha önce de geri itme olaylarının yaşandığı ve bu durumun Birleşmiş Milletler organlarınca raporlandığını aktarmıştır. Buna ek olarak, sınır polisi hakkında açılan soruşturmanın etkinliğini de tartışmıştır. Dosyada mevcut bulunan darp raporuna karşı bir adli tıp raporunun istenmemesi, soruşturma evresinde başvurunun dinlenmemiş olması, ifadelerin sadece sınır polislerinin beyanlarını içermesi sebebiyle etkin bir başvurudan bahsedilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Tüm bu sebeple söz konusu somut olayda 3. maddenin sadece esas yönünden değil, usul yönünden de ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Bu kararlar açısından konumuz kapsamında çıkarmamız gereken önemli sonuçlar bulunmaktadır. Uygulamada yabancılar hakkında verilen sınır dışı etme kararlarını genelde bir idari gözetim kararı takip etmektedir.⁶⁷⁷ Bunun sonucunda geri gönderme merkezleri kapasitelerinin çok üstünde yabancı barındırmaktadır. Bu yoğunluğun neticesi ise insani standartlara uygun olmayan barınma koşullarıdır.

Özellikle Türkiye gibi kayıtsız yabancı sayısının çok yüksek olduğu ülkelerde ve İstanbul gibi metropollerde asgari barınma koşullarını karşılamayan geri gönderme merkezlerinde yabancıların çok uzun süre tutulduğunu söylemek gerekir. 2023’ün son aylarında İstanbul’un Arnavutköy ilçesinde açılmış olan Arnavutköy Geri Gönderme Merkezi, kapasitesi düşünüldüğünde bu anlamda ne kadar çok kişinin geri gönderme

---

⁶⁷⁷ Türkiye Barolar Birliği, Göç ve İltica Komisyonu, “Hukuka Aykırı Gerçekleştirilen Sınır Dışı İşlemlerine İlişkin Rapor,” Ankara, 2024, s. 5 vd.

merkezinde tutulduğunu gösteren bir örnektir.⁶⁷⁸ Bu noktada iki ana unsur üzerinde durulmalıdır. İlki; kayıtsız göçmen olarak etiketlenen kişiler, haklarında verilmiş olan sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurabilecekleri gibi idari gözetim merkezinde tutulmalarına karşı da yargı yoluna başvurabilir ve bu süreçte de ilgili merkezlerde insan haklarına uygun şekilde barındırılmalıdır. Bunun yanında hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş kişiler hakkında neredeyse otomatikleşen idari gözetim kararı uygulamasından vazgeçilmesi gerekliliğidir. İdari gözetime alternatifler uygulamalarıyla kişilerin insanca sınır dışı edilmeleri ya da şartları mevcutsa uluslararası koruma statüsüne alınmaları mümkün olabilir. Pek çok yabancıya adeta cezalandırma yapar gibi insani olmayan koşullarda aylarca idari gözetim merkezlerinde tutulması, insan hakları hukuku ile bağdaşmamaktadır.⁶⁷⁹

d. Üçüncü Taraflarca Kötü Muamele Riski

Yabancıların sınır dışı edilmesi ve geri gönderilmesine dair üçüncü madde kapsamında yapılacak değerlendirmelerde, kişilerin üçüncü taraflarca uğrayacakları kötü muamele riski de değerlendirilmelidir.

Uygulamada Irak ve İran'dan gelerek mültecilik iddiasını ortaya koyan yabancıların, üçüncü kişilerden kaynaklanan kötü muameleyle uğrama riski altında olduklarını bildirdikleri görülmektedir.⁶⁸⁰ Bu kişilerin sınır dışı edilmesi durumunda, gönderildiği ülkede üçüncü kişiler tarafından kötü muameleyle uğrayacaklarına dair iddialar, üçüncü madde kapsamında değerlendirilmelidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen bir kararda;⁶⁸¹ İran uyruklu eşcinsel bireyin İsviçre'de reddedilen uluslararası koruma başvurusu ve ardından İran'a sınır dışı edilme riskiyle karşılaşması değerlendirilmektedir. İran'da muhafazakâr bir çevre ve aile hayatında yaşayan başvuru, İran'daki cezai yaptırımlardan çekindiğinden cinsel yönelimini sakladığını belirtmektedir. Daha sonra

⁶⁷⁸ Türkiye'nin Geri Gönderme Merkezleri Kapasitesine dair bkz. <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-geri-gonderme-merkezleri-kapasitesi-20> , son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁶⁷⁹ İlgili konu "kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı" kapsamında yeniden değerlendirilecektir.

⁶⁸⁰ GİZ CLIP 2 Projesi (Yerel İnsiyatifler Projesi) kapsamında koruma avukatı olarak mülteci gruplarla yapılan bireysel ve grup görüşmelerden elde edilen verilere dayanılmaktadır.

⁶⁸¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.I. / İsviçre Kararı. Başvuru No. 56390/21. Karar Tarihi. 12.10.2024.

bir ilişkisi olan başvuru, bu sebeple başka bir şehre taşınmış ve o şehirde çalışmaya başlamıştır. Bu ilişkiye dair fotoğraflar başvurunun ailesi tarafından görülmüş ve başvurunun iş yerine gidilerek 3. kişiler tarafından fiziksel ve sözlü şiddet uygulamıştır.

Şiddetten kaçan başvuru, Türkiye'ye gelmiş ve BMMYK'ya başvurarak⁶⁸² eşcinselliği nedeniyle İran'dan ayrıldığını beyan etmiştir. Bir süre sonra sevgilisinden ayrılan ve ailesinin kendisini bulmak için Türkiye'ye geleceğini öğrenen başvuru, korkarak Türkiye'yi terketmiş ve 2019 tarihinde İsviçre'den uluslararası koruma başvurusunda bulunmuştur. Başvurunun uluslararası koruma başvurusu mevcut iddiaların gerçek olduğuna ilişkin inancın bulunmadığından hareketle reddedilmiştir. Bu karara karşı yapılan yargılamada sonuç değişmemiştir. Başvurunun ailesinin kendisine zarar vereceğine dair iddiaları tutarsız bulunmuştur. İran'da eşcinsel erkeklerin nadiren tutuklandığı belirtilmiştir. İsviçre değerlendirmelerinde kişinin İran'a döndüğü durumda devlet tarafından cezalandırılıp cezalandırılmayacağına odaklanmıştır.

Yabancı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurarak 2, 3, 13, 8 ve 14. maddelerin ihlal edildiğini iddia etmiştir. AİHM değerlendirmesinde 23 Ekim 2012 tarihli "Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No:9" isimli kaynağı işaret ederek buradaki standartlara dikkat çekmiştir. ⁶⁸³ Bu ilkeler doğrultusunda, LGBTİQ+ birey, bulunduğu toplumda kendisini saklamayarak yaşama hakkına sahiptir ve değerlendirme bu kıstastan başlar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yaygın kabul edilen riskler söz konusu olduğunda iddiaları güvenilir olarak araştırmak gerekliliğine işaret etmektedir. Ayrıca İsviçre Göç İdaresi'nin başvurucuya üçüncü kişilerden gelecek zarar konusunda kamu makamlarının gerekli korumayı sağlayıp sağlamayacağı hususuna da yer vermediği görülmektedir. Bu anlamda yeterli değerlendirme yapılmaksızın kişinin İran'a sınır dışı edilmesi, Sözleşmenin 3. maddesini ihlal etmektedir. Bu kararın en önemli yanı; başvurunun İran Devleti tarafından cezalandırılıp cezalandırılmayacağı konusunun yanında kişilere üçüncü

⁶⁸² 10 Eylül 2018'e kadar uluslararası koruma başvuruları BMMYK'ya yapılabilmekteydi. Bu tarihten sonra kayıt ve mülteci statü belirleme sorumluluğu tamamen Türkiye hükümeti tarafından üstlenilmiştir. UNHCR, Global Trends, Forced Displacement in 2018 Report.

⁶⁸³ UNHCR, Uluslararası Koruma Hakkında Kılavuz İlkeler No:9, HCR/GIP/12/09, 23.10.2012, <https://www.refworld.org/sites/default/files/attachments/55fa62e64.pdf>.

kişilerin yapacakları kötü muamele durumunda sınır dışı edileceği ülkenin bir güvence sağlayıp sağlamayacağını da değerlendirilmesi gerekmesini vurgulamasıdır.

Sufi ve Elmi Birleşik Krallık Davası'nda ise⁶⁸⁴ azınlık kabilelerinden birinin mensubu olan Sufi, kız kardeşinin ve babasının karşıt kabilelerce öldürüldüğünü, kendisinin de zulme uğrayacağına dair ciddi risklerin bulunduğunu iddia etmiştir. Elmi ise çok genç yaşta Birleşik Krallık'a geldiğini ve bu sebeple Batılılaşmış olduğunu, İslam dininden ayrılmış görüldüğünden geri döneceği durumda çevresi tarafından kötü muameleyle uğrayacağını, uyuşturucu bağımlısı olduğunu ve hırsızlık suçuna da karıştığı için geri gönderildiği takdirde kırbaçlanma ve öldürülme riskinin oldukça yüksek olduğunu ve Somali'ye sınır dışı edilmesi durumunda hem devletin hem de üçüncü kişilerin haklarını ihlal edeceğini iddia etmiştir. Mahkeme ilgili davada, kişilerin iddialarını yeterli görerek sınır dışı edilmeleri durumunda üçüncü madde ihlali oluşacağına hükmetmiştir.

Müslim ve Türkiye davasında, ⁶⁸⁵ başvuru Ahmad Hassan Müslim, Türkmen kökenli Irak vatandaşıdır. Saddam Hüseyin'nin yakınlarından birinin yaralandığı bir olaya karıştığından 1998'de Türkiye'ye kaçmıştır. Mülteci statüsünü kazanmak için BMMYK'ya başvuru yapmıştır. BMMYK ve Bilecik Valiliği ise başvurusunun 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden elde edilen kriterlerin başvurusunda bulunmadığını belirtmiştir. ⁶⁸⁶ Başvurucuya geçici mültecilik statüsü verilmiştir. Başvurucu, Irak'a sınır dışı edilir ise Baas Partisi görevlilerince işkenceye uğrayacağını ve hatta ölüm riskinin bulunduğu ileri sürmüştür.

Mahkeme incelemesinde Kuzey Irak'ın ülkenin diğer bölgelerine göre daha sakin olması da göz önüne alınarak ülkedeki geçici istikrarsızlığı 3. madde ihlali için yeterli görmemektedir. Türkiye'deki mültecilik statüsü başvurusu olumsuz sonuçlansa da o dönemde Türkiye Irak'tan gelen sığınmacıları zorla geri göndermemeyi taahhüt etmiştir. Bu noktada başvuru hakkında sınır dışı etme kararı alınmadan ya da bu karara karşı itiraz hakkı tanınmadan ülkesine ya da başka bir üçüncü ülkeye geri

⁶⁸⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Sufi ve Elmi Birleşik Krallık Davası. Başvuru No.8319/07, 11449/07. Karar Tarihi. 28.06.2011.

⁶⁸⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Müslim ve Türkiye Kararı. Başvuru No. 53566/99. Karar Tarihi. 26.04.2005.

⁶⁸⁶ *Başvurucunun Irak'ta zulme uğrayacağı korkusu, ırk, din, milliyet, belirli sosyal gruba mensubiyet, siyasi görüş gibi sebeplerden birine dayanmamaktadır.*

gönderilemeyecektir. Bu ölçütleri dikkate alan Mahkeme 3. maddenin ihlal edilmediğine hükmedilmiştir.

Konuya ilişkin verilmiş olan D.N.M İsveç kararı⁶⁸⁷ ve S.A. İsveç kararında⁶⁸⁸, Irak'a geri gönderilmeleri durumunda aileler tarafından onaylanmayan kişilerle birliktelikleri sebebiyle namus gerekçesiyle kötü muameleyle uğrayacakları iddia edilmektedir. Mahkeme iddiaları değerlendirilirken kişilerin öznel durumlarının yanında Irak'ın mevcut durumunu da incelemiştir. Ülkenin genelinde iyiye giden bir durumun bulunduğu, başvuruçuların Irak'ın başka bir bölgesine yerleşerek bu riski bertaraf edebileceğinden cihetle söz konusu kötü muamele riski bir ihlal olarak değerlendirilmemiştir.

A.A. ve Diğerleri İsveç kararında;⁶⁸⁹ İsveç'te yaşayan Yemen vatandaşı anne ve çocuklar, sınır dışı edildikleri durumda eş tarafından namus gerekçesi ile öldürüleceklerini iddia etmektedir. Mahkeme hem üçüncü madde hem de yaşam hakkını konu eden ikinci madde değerlendirmesinde, başvuruçularının iddialarının gerçeği yansıtıp yansıtmadığını araştırmıştır. Başvuruçuların subjektif koşulları dahilinde mevcut riskin gerçeği yansıtmadığı anlaşıldığından ihlal kararı verilmemiştir.

Görüldüğü üzere, kişinin gönderileceği ülkede kötü muameleyle uğrayacağına dair gerçek risklerin olmadığı durumlarda, ihlal kararı verilmemektedir. Kişinin iddiaları incelenirken, subjektif durumları ve gönderileceği ülkede durum da nazara alınmaktadır.

e. Anayasa Mahkemesi Değerlendirmeleri

Sınır dışı etme, geri göndermeme ilkesi ve idari gözetim koşullarının işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında değerlendirildiği bu bölümde, Anayasa Mahkemesi içtihatlarının da incelenmesi yararlı görülmektedir.

---

⁶⁸⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. D.N.M. İsviçre Kararı. Başvuru No. 28379/11. Karar Tarihi. 27.06.2013.

⁶⁸⁸ Avrupa İnsan hakları Mahkemesi. S.A. İsveç Kararı. Başvuru No. 66523/10. Karar Tarihi. 27.06.2013.

⁶⁸⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. A.A. ve Diğerleri / İsveç. Başvuru No: 14499/09. Karar Tarihi. 28.06.2012

Anayasa Mahkemesi'nin yakın tarihte vermiş olduğu bir kararında;⁶⁹⁰ İranlı başvurunun Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçiş yapması ve bu durumda İran'da yaşayabileceği riskler değerlendirilmeksizin kişinin İran'a sınır dışı edilmesi, 2. ve 3. madde ihlali olarak değerlendirilmiştir. Başvurucu Türkiye'ye gelerek uluslararası koruma başvurusu yapmış, bu süreçte din değiştirdiğini göç memurlarına aktarmış ancak göç memurları tarafından İran ile ilgili insan hakları izleme raporlarında din değiştiren kişilere yönelik idam cezası ya da kötü muameleye varacak ağır hapis cezalarının verilmediğinden hareketle uluslararası koruma başvurusu reddedilmiştir. Başvurucu, uluslararası koruma başvurusunun reddine karşın İdare Mahkemesi'nde dava açmış olup, dini kimliğini değiştirdiğinin ifşa olduğunu, kendisinin papazlık göreviyle vaazlar verdiğini ve bu vaazların sosyal medyada yayıldığını da eklemiştir. Uluslararası koruma başvurusunun reddi kararına karşı açtığı dava, red kararının kesinleşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu kararın kesinleşmesi üzerine YUKK 54/1-i bendi uyarınca başvuru hakkında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Başvurucu sınır dışı etme kararının iptali için dava açmış olup eşinin din değiştirmek ve Hristiyanlığın propagandasını yapmak nedeniyle suçlandığını belirten tutuklama kararının tercümeli halini de mahkemeye sunmuştur. Bu belgelerin kamu makamlarının dikkatine geç getirildiği ve eş hakkında verilen tutuklama kararının evlilik öncesi verilmiş bir karar olduğu belirtilerek yalnızca eşin bu durumdan etkilenebileceği bu nedenle de sınır dışı etme kararının hukuka uygun olduğu belirtilmiştir.

Açıkça belirtmek gerekir ki ilgili karar insan hakları hukuku ile hiçbir ölçüde bağdaşmamaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi incelemesinde, sınır dışı etme kararı verilen kişilere birtakım usuli güvenceler sunulduğu, bu kapsamda kişinin geri gönderileceği ülkede kötü muamele görme riskinin bulunduğu hallerde idari ve yargısal makamların bu iddiaları ayrıntılı şekilde araştırması gerektiği, başvurunun iddiasının olasılıktan ötede gerçek ve somut risk seviyesine dayandığı, İran'da Hristiyanlık dinin propagandasını yapan kişilerin ceza veya kötü muameleye maruz kalma riskinin olabileceğine dair menşe ülke raporlarının bulunduğu belirterek; yaşam hakkı ve kötü muamele yasağının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Bu yönde yapılan değerlendirmede; devletin ilgili iddianın dikkatine getirilmesi ile birlikte bu konudaki

---

⁶⁹⁰ Anayasa Mahkemesi. Masoud Talebi Kararı. Başvuru No:2023/26088. Karar Tarihi. 19.03.2024.

riskler ve kişinin gönderileceği ülke koşullarının göz ardı edilmesi kabul edilmemektedir.

Geri göndermeme ilkesinin merkeze alındığı bir başka davada, ⁶⁹¹ kendi ülkesinde ölüm cezasına çarptırılmış olan yabancının üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilmesine ilişkin karar verilmesi konu edilmiştir. Sınır dışı etme kararına karşı açılan davada titiz incelemenin yapılmadığı, bu nedenle 2. ve 3. madde kapsamında korunan yaşam hakkı ve kötü muamele yasağının ihlal edildiğine karar verilmiştir. İhlal kararının verilmemesi için başvurucuya iddialarını dile getirebileceği ve sınır dışı kararına karşı etkili usüli güvenceler sağlanması gerektiği aktarılmıştır.

Geri göndermeme ilkesinin yanında yabancının, geri gönderme merkezinde kötü muameleyle uğradığına yönelik iddiaları, etkin şekilde soruşturmalıdır. Mehmet Hankuş başvurusunda başvurucu; ⁶⁹² yemeklerden şikâyet ettiği gerekçesiyle geri gönderme merkezi memurları ve bir polis tarafından darp edildiğini belirtmiştir. Yumruk darbeleri sonucunda, başvurucu merdivenlerden yuvarlandığını ve bu durumdan sonra dahi darp edilmeye devam ettiğini beyan etmiştir. ⁶⁹³ Ancak söz konusu kötü muamele olaylarının gerçekleşmesine yönelik inandırıcı emareler olmasına karşın başvurucunun söz konusu iddiaları etkin olarak soruşturulmamıştır. Değerlendirmede tartışabilir ve makul olarak nitelendirilen şüphenin mevcut olduğu hallerde bu iddialara yönelik etkin cezai soruşturması yapılması yükümlülüğünün mevcudiyetine işaret edilmiştir. ⁶⁹⁴ İddiaların makul kanıtlarla desteklenmesi durumunda devlet görevlisinin soruşturulması mümkündür. ⁶⁹⁵ İlgili iddiaya sahip başvurucunun sağlık muayenelerinin detaylı olarak yapılması, delillerin makul sürede ve özenli olarak toplanması ve etkin bir soruşturma yürütülmesi önemlidir. ⁶⁹⁶ Soruşturma hesap verilebilirlik amacıyla kamu denetime açık olmalı ve mağdurların

⁶⁹¹ AYM.Hooman Hosseinpour Başvurusu. Başvuru No 2021/47168. Karar Tarihi. 29.09.2022.

⁶⁹² AYM. Mehmet Hankuş Başvurusu. Başvuru No: 2019/24153. Karar Tarihi. 12.01.2023.

⁶⁹³ AYM. Mehmet Hankuş Başvurusu. Başvuru No: 2019/24153. Karar Tarihi. 12.01.2023, para 13.

⁶⁹⁴ AYM. Cihan Koçak Başvurusu. Başvuru No: 2014/12302. Karar Tarihi. 21.9.2017. para. 46

⁶⁹⁵ AYM.Alper Tunga Kuru ve Özcan Kaya Güvenç Başvurusu. Başvuru. No: 2016/2486. Karar Tarihi. 17/11/2021, para. 40.

⁶⁹⁶ Serdar Avcı Başvurusu. Başvuru No: 2015/19474. Karar Tarihi. 9.01.2020. para. 56-64.

menfaatlerini savunmak amacıyla etkin şekilde sürece katılımı da sağlanmalıdır. Soruşturma bulguları nesnel ve tarafsız olmalıdır.⁶⁹⁷

Bu kararlar ışığında Anayasa Mahkemesi, yabancının gönderileceği ülkede kötü muameleye uğrayacağına dair risklerin, gerçek emarelere dayanması durumunda geri gönderilmesini, geri göndermeme ilkesi kapsamında değerlendirmektedir. Bunun yanında idari gözetim merkezinde kötü muameleye uğradığını iddia eden başvurusunun, bu iddiasının etkin şekilde araştırılması gerektiğini de vurgulamaktadır.

f. BM Komite Kararları ve BM Bakış Açısı

Sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararlarında değil; BM komite kararlarında da konuya dair önemli değerlendirmeler yapılmaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (İHK) tarafından; Arnavutluk uyruklu toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru ve insan ticareti riski altında olan başvurusunun uluslararası koruma başvurusunun reddedilmesi ve kişinin sınır dışı edilmesi halinde Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesinin (yaşama hakkı) ve 7. maddesi nin (işkence yasağı) ihlal edeceği yönündeki iddiası değerlendirilmiştir.⁶⁹⁸ Bu çerçevede, İnsan Hakları Komitesi'nin 31 sayılı genel yorumuna göre⁶⁹⁹; kişilerin gönderilecekleri ülkede telafisi mümkün olmayan zararların meydana geleceği durumlarda devletin o kişiyi sınır dışı etmeme yükümlülüğü altında olduğunun altı çizilmiştir. Bu düzenleme geri göndermeme ilkesine paralellik oluşturmaktadır.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin bir kararında ise;⁷⁰⁰ başvurusunun toplumsal cinsiyet temelli zulüm altında olduğu iddiasının gereği gibi

⁶⁹⁷ Cebrail Bektaş ve Yüksel Şahin Başvurusu. Başvuru No: 2015/4787. Karar Tarihi. 25.9.2019. para. 64.

⁶⁹⁸ İnsan Hakları Komitesi (İHK). Elezjana Elezaj/Danimarka Kararı. Başvuru No. 2858/2016. Karar Tarihi. 16.06.2023.

⁶⁹⁹ BM, BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 31: Taraf Devletlerin Genel Hukuki Yükümlülüklerinin İçeriği, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, 2004, Yayın No.699. İHK 31 sayılı genel yorum: https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=699, son erişim tarihi. 28.03.2025.

⁷⁰⁰ Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Sözleşmenin denetim organı Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'dir. Tahereh Mohammadi Bandboni ve Diğerleri İsviçre Kararı. Başvuru No. 173/2021. Karar Tarihi. 15.05.2023.

incelenmeden başvuru ve ailesi hakkında sınır dışı etme kararının verilmesinin Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin ihlalini oluşturacağı belirtilmiştir. Komite incelemesinde iltica prosedürlerinde, kadınların kişisel durumlarının dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle kadınların cinsiyeti sebebiyle maruz kaldığı zulüm, ayrımcılık ve insan hakkı ihlalleri mutlaka değerlendirilmelidir. Taraf devletlerin, kadın başvurucuların kişisel durumlarını değerlendirirken; hassasiyetlerini göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulamaktadır. Komite, kadın başvurucuların birçok ülkede iddialarını ispat edecekleri belgelere erişemediklerini ve iddiaların inandırıcılığının başka yollar ile de sağlanabileceğini dikkate almalarını ifade etmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) ise yakın tarihte sınır dışı etme prosedürlerine ilişkin önemli bir karar vermiştir. Başvurucu, risk altında olan kız çocuğunun annesidir. İlgili başvuruda;⁷⁰¹ kız çocuğu Somali uyruklu olup zorla kadın sünnetine maruz bırakılma riski altındadır. Bu iddiaya rağmen gerekli değerlendirmeler yapılmadan başvurucular hakkında Somali'ye sınır dışı etme kararı verilmiştir. Bu durum, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 19/2 ve 3. maddelerinde yer alan çocuklara kötü muamelenin engellenmesi ve çocuğun üstün yararının gözetilmesi düzenlemelerini ihlal etmektedir. Aynı zamanda Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6 ve 37. maddeleri de göz önüne alınarak çocuğa yönelik gerçek zarar riski oluştuğunda ve çocuğa yönelik zarar riskinin devlet dışı aktörlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın geri göndermeme yükümlüğünün işletilmesi gerektiği 6 No.lu genel yorumda da yer almaktadır.⁷⁰² Bu düzenlemede göz önüne alınarak ilgili kararın alınmasının insan haklarına aykırılık teşkil ettiği sabittir.

BMMYK, Avusturya Yüksek İdare Mahkemesi tarafından Avrupa Birliği Adalet Divanı'na yapılan başvuruya da bağlantı olarak 25 Mayıs 2023 tarihinde

---

⁷⁰¹ ÇHK. M.A ve H.K.A./ Danimarka Kararı. Başvuru. CRC/C/93/D/140/2021. Karar Tarihi. 16 Mayıs 2023.

⁷⁰² General Comment No.6, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD Thirty-ninth session 17 May – 3 June 2005, <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc6.pdf>, son erişim tarihi.10.05.2025.

Afganistan'daki kadın ve kız çocuklarının durumuna ilişkin olarak kümülatif gerekçelerle zulüm konusuna ait bir görüş belgesi yayımlamıştır.⁷⁰³

Bu belgede, zulüm kavramının her ne kadar 1951 sözleşmesinde açıkça tanımlanmasa da temel hak ve özgürlüklere yönelik tehdit ve ciddi zarar türleri dahil olmak üzere insan hakkı ihlallerini içerdiği belirtilir. Tek başına zulüm teşkil etmeyen zarar biçimi, başkaca zarar biçimleri ile birleşerek kümülatif zulüm oluşturabilir. Örneğin bir ayrımcılık biçimi tek başına zulüm teşkil etmese de menşe ülkedeki güvensiz ortam gibi başkaca olumsuz faktörlerle birleştiğinde zulüm haline gelebilir. Sığınma başvurularında başvuru sahibinin yaşı, cinsiyeti, fiziksel ve psikolojik durumu, siyasal ya da sosyal görüşleri gibi öznel koşulları değerlendirilmelidir. Bir eylemin zulüm olup olmadığına karar verilirken mutlaka kişinin sübjektif koşulları nazara alınmalıdır. Çünkü dikkat edilmesi gereken ana nokta, ihlal edilen hakkın tespitinden ziyade, kişiye karşı alınan ya da alınabilecek tedbir ve yaptırımların ağırlığıdır. Bu belgeye bu başlıkta yer verilmesinin sebebi; kişilerin sınır dışı edileceği noktada kötü muamele yasağına maruz kalacaklarına dair iddiaları değerlendirilirken, sübjektif koşul değerlendirilmesinin önemli olduğunu söylemektir. Her ne kadar ilgili belge sığınma başvuruları kapsamında zulüm olgusuna yönelik olsun, bu bakış açısı geri göndermeme ilkesine de uygulanabilir. Nitekim, uluslararası koruma başvurusu reddedilen yabancı, sınır dışı edilme riskiyle karşılaşacaktır.

Toplumsal cinsiyete dayalı zulüm de aynı şekilde ilgili belgede ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet durumunda devlete bazı sorumluluklar düşmektedir. Kadınları şiddetten korumak, kadına yönelik şiddeti önlemek, kovuşturmak, ortadan kaldırmak amacıyla özen göstermek bu yükümlülüklerdendir. Devlet zulüm niteliğindeki bir uygulamayı yasaklamış olabilir. Ancak aynı zamanda bu uygulamaya göz yummamalı ve uygulamayı etkili şekilde durdurmalıdır. Örnek vermek gerekirse Afganistan'da zorla evlilik 2021 sonlarında yasaklanmıştır. Ancak çocuk evlilikler uygulamada halen devam etmektedir. Her ne kadar temel hak ve özgürlüklerin

---

⁷⁰³ UNHCR Statement on the concept of persecution on cumulative grounds in light of the current situation for women and girls in Afghanistan: Issued in the context of the preliminary ruling reference to the Court of Justice of the European Union in the cases of AH and FN v. Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (C-608/22 and C-609/22), <https://www.refworld.org/jurisprudence/amicus/unhcr/2023/en/1242591>, son erişim tarihi. 11.05.2025.

korunmasında yasal düzenlemeler yapılırsa da bu yasaların uygulanması da çok önemlidir. Ayrımcı hükümet politikaları ve uygulamaları temel hakları korumadaki başarısızlığın nedeni olabilmektedir. Bir devlet belirli hakları tanımıyor ya da bu hakları korumuyorsa ayrımcılık ya da cezasızlık nedeniyle ciddi zararlar oluşabilir. Bu durum kişileri için zulüm haline gelebilir. Bu belge ve benzer yöndeki “Afganistan’dan Kaçan Kişilerin Uluslararası Koruma İhtiyaçlarına İlişkin Kılavuz Notu”⁷⁰⁴nda da açıklandığı üzere Afganistan’da bulunan kadınlar ve kız çocukları yönünden kümülatif bir zulüm bulunduğu işaret edilmiştir. Özellikle bir yetişkin bakımından zulüm oluşturmayacak eylemlerin bir çocuk tarafından zulüm eşiğinde değerlendirilebileceği de eklenmiştir. Bu bakımdan Afganistanlı kadın ve kız çocuklarının Afganistan’a sınır dışı edilmesi söz konusu olduğunda ilgili düzenlemelerin göz önüne alınması mutlaka gereklidir. Bu kişiler hakkında alınacak sınır dışı etme kararlarında geri göndermeme ilkesi de göz önüne alınarak karar verilmesi, hak ihlallerinin önlenmesi konusunda çok önemlidir. Afganistan’da yaygınlaşmış insan hakkı ihlalleri sadece devlet tarafından değil üçüncü kişiler tarafından da gerçekleştirilmektedir. Afganistan’da artık yetkililerin aile içi şiddet olaylarını kovuşturmadan kaçındığını da görülmektedir. Tam bu sebeple kişilerin bu durumda Afganistan’a gönderilmeleri, hak ihlali teşkil edecektir.

Tüm bu bilgiler ışığında, özellikle sığınma talep eden yabancıların sınır dışı edilmesi ve geri gönderilmesi süreçlerinde yabancıların subjektif koşullarının değerlendirilmesi ve gönderilecekleri ülkedeki mevcut durumun iyi analiz edilmesi gereklidir.

g. Dublin Tüzüğü ve AİHM İçtihatları

Dublin Tüzüğü⁷⁰⁵, sığınma başvurusu durumunda Avrupa Birliği (AB) üye devletlerinden hangisinin sorumlu olacağını içeren bir düzenlemedir. Tüzüğün amacı sığınma başvurusu incelemesinin tek Avrupa Birliği üyesi devlet tarafından yapılmasıdır. Yetkili devlet, sığınma başvurusu yapan kişinin başvurusunu incelemeye alır ve sorumluluğu da üstlenir. Bu durum hem sığınma başvurusu yapacak

⁷⁰⁴ “Guidance Note On The International Protection Needs of People Fleeing Afghanistan – Update I, “February 2023, son erişim tarihi:13.10.23, <https://www.refworld.org/docid/63e0cb714.html>,

⁷⁰⁵ Dublin II. Regulation, (AT) No.343/2003. Kabul Tarihi. 18.02.2003. Yürürlük tarihi. 1.09.2023. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133153>., son erişim tarihi. 10.04.2025.

başvurucunun farklı ülkelere geçiş yaparak sistemin açığından yararlanmasını engeller hem de başvurucunun sığınma talebi kabul edilecek ise hızlıca bu işlemin yapılmasını sağlar. Başka bir deyişle çift taraflı bir koruma sağlamaktadır.

Sığınmacı kişinin sınırı hukuk dışı yollardan geçmesi durumunda, sığınma başvurusunun odak devleti başvurucunun ulaştığı ilk devlettir. Sığınma başvurusunda bulunan kişi bulunduğu üye devlette kesintisiz şekilde beş aydan fazla bulunduyorsa, bu devlet odak devlet olmaktadır; başvurucu birden fazla devlette beş aydan fazla kalmışsa en son bulunduğu ülke sorumlu devlet olacaktır.⁷⁰⁶

Eğer sığınma başvurusu alan bir üye Devlet, sorumluluğun kendisinde olmadığını ve başka bir devlette olduğunu düşünür ise o üye devletten sorumluluk alması noktasında talepte bulunabilir. Bu devlet sorumluluğu kabul ederse başvurucuya durumu izah eden bir gerekçeli karar gönderilir.

Dublin Tüzüğü'nün işletildiği bir davada⁷⁰⁷, Sri Lanka vatandaşının Almanya'dan Birleşik Krallık'a giderek sığınma başvurusu yaptığı görülmüştür. Birleşik Krallık, Dublin Tüzüğü'nü işleterek başvurucunun sorumluluğunu Almanya'nın almasını talep etmiştir. Başvurucu, Almanya'nın 3. madde kapsamındaki risklerini gözetmeden başvurucuyu Sri Lanka'ya sınır dışı etmesinden korktuğunu belirtmiştir. Ancak Mahkeme, Almanya'nın başvurucuyu Sri Lanka'ya sınır dışı edeceği konusunda gerçek bir riskin bulunmamasından ötürü başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. Görüldüğü üzere Dublin Tüzüğü kapsamında kişinin AB ülkeleri arasında yer değiştirmesi, geri gönderme uygulamaları açısından da önem arz etmektedir.

---

⁷⁰⁶ “Dublin II. Regulation, ‘*Illegal entry or stay in a Member State*’ Where the asylum seeker has irregularly crossed the border into a Member State, that Member State will be responsible for examining the asylum application. This responsibility ceases 12 months after the date on which the border has been illegally crossed.

When the asylum seeker has been living for a continuous period of at least five months in a Member State before lodging his/her asylum application, that Member State becomes responsible for examining the application. Where the applicant has been living for a period of time of at least five months in several Member States, the Member State where he/she lived most recently shall be responsible for examining the application.”

⁷⁰⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. T.I. / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 43844/98.

Dublin Tüzüğü'nün uygulandığı başka bir davada, Yunanistan'dan Birleşik Krallık'a geçen başvuru sığınma başvurusunu Birleşik Krallık'tan yapmıştır. Birleşik Krallık ise sığınma talebinin incelenmesi konusunda Yunanistan'a talepte bulunmuş, Yunanistan ise bu talebi kabul etmiştir. Başvuru Yunanistan'daki sığınmacıların mevcut durumunu işaret ederek Birleşik Krallık tarafından Yunanistan'a sınır dışı edilmenin 3. madde ihlali oluşturacağını belirtmiştir. Mahkeme bu başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.⁷⁰⁸ Burada kişinin iddiası, gönderildiği ülkeden sınır dışı edilme korkusu değildir. Gönderileceği ülkedeki mevcut koşulların kötü muamele riski teşkil ettiği.

Konuya ilişkin en bilindik kararlardan olan ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin sıklıkla atıf yaptığı M.S.S Belçika ve Yunanistan kararında da⁷⁰⁹ Dublin Tüzüğü'ne atıf yapılmıştır. Burada Afganistan kökenli başvuru Yunanistan'dan Belçika'ya geçmiş ve sığınma başvurusunu Belçika'dan yapmıştır. Belçika ise Yunanistan'a sorumluluk alması için Dublin Tüzüğü çerçevesinde talepte bulunmuştur.

Bu dönemde alınmış olan BMMYK raporunda⁷¹⁰ Dublin sisteminin Yunanistan ayağının işleminde sorunlar olduğuna dikkat çekilmiştir. Uluslararası Af Örgütü'nün o dönem yapmış olduğu havaalanı yanındaki gözaltı merkezine ziyaret raporu da⁷¹¹ bu anlamda önemli bir belgedir.

Raporda; merkezde yeterli sayıda döşek olmadığı, kişilerin yerde yattığı, aşırı kalabalıktan kıpırdıyacak yer olmadığı belirtilmiştir. Bulundukları yerde herkesin aynı anda uzanmasına yetecek bir alan olmadığı, pencere bulunmasına rağmen kalabalık sebebiyle havalandırmanın yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Bulundukları merkezin tüm bölümlerinde sabun, şampuan, tuvalet kâğıdı gibi hijyen malzemelerinin bulunmadığı, bagajlarına erişim haklarının da olmadığı, kıyafetlerini değiştiremedikleri ve kişisel eşyalarının bulunmadığı belirtilmiştir. Haftalardır aynı

⁷⁰⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. K.R.S. / Birleşik Krallık. Başvuru No. 32733/08. Karar Tarihi. 2.12.2008.

⁷⁰⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.S.S. / Belçika ve Yunanistan Davası. Başvuru No. 30696/09.

⁷¹⁰ ...BMMYK, 2 Nisan 2009 günü Belçika Göç ve İltica Politikası Bakanı'na bir mektup göndererek Yunanistan'daki iltica prosedürü ve sığınmacıların karşılanması hususlarındaki eksiklikleri eleştirmiş ve Yunanistan'a yapılacak transferlerin durdurulmasını önermiştir. Mektubun bir kopyası Yabancılar Bürosu'na gönderilmiştir... ", M.S.S. / Belçika ve Yunanistan Davası, para.16.

⁷¹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.S.S. / Belçika ve Yunanistan Davası, para.165-166.

kıyafeti giyen kişiler olduğu, egzersiz imkânı olmadığı, tıbbi yardıma erişiminde sorunların bulunduğu, tesiste düzenli doktorun bulunmadığı, talep halinde havaalanının ilk yardım doktorlarının arandığı belirtilmiştir.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2008 tarihli kasım raporunda da insan hakları hukukuyla bağdaşmayan gözlemler yapılmıştır.⁷¹² Yunanistan'da, "kırmızı kart" olarak yasal süreçlerini sürdüren farklı uyruklardan sığınmacılar, davalarının çoğunlukla uzun süren değerlendirme aşamasında, devlet desteğine erişme konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu süreçte evsiz kalan ve temel sosyal desteklerden mahrum olan çok sayıda kişi, sınırlı sayıdaki konaklama merkezlerine yönlendirilememektedir. Yalnızca 770 kişilik kapasiteye sahip olan genel kabul merkezi, sadece en kırılgan ve savunmasız sığınmacılar için ayrılmıştır. Refakatsiz çocuklara yönelik 10 merkez bulunsa da İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yapılan gözlemler, bu çocukların çoğunun sokaklarda, parklarda ya da terk edilmiş yapılarda yaşadığını ortaya koymuştur. Örneğin, 15 yaşında Nijeryalı bir çocuk resmi kayıtlarda yer almasına rağmen, İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşmesi sırasında sokakta kaldığını, bir avukat aracılığıyla barınma talebinde bulunduğunu, ancak hâlâ herhangi bir destek alamadığını ifade etmiştir: *"Hâlâ kalacak bir yerim yok. Görüşme tarihi verdiler ama hâlâ sokaklardayım. Hiçbir yerde kalmıyorum. Üşüdüm, kendimi güvende hissetmiyorum. Geceleri bir parka sığıyorum."*

2008 yılının nisan ayında Norveç Sığınmacılar Örgütü, Norveç Helsinki Komitesi ve Yunanistan Helsinki İzleme Komitesi tarafından yapılan ortak açıklamada ise, Dublin II çerçevesinde Yunanistan'a gönderilenlerin karşılaştığı sosyal koşullar ele alınmış, mevcut barınma kapasitesinin *"ihmal edilebilir düzeyde"* olduğu ve var olan tesislerin fiziksel şartlarının *"çok kötü"* durumda bulunduğu belirtilmiştir. Söz konusu açıklamada, ülkedeki sığınmacıların önemli bir kısmının barınma ve sosyal yardım imkanlarından tamamen yoksun olduğu, bu kişilerin fiilen kendi başlarına hayatta kalmaya zorlandıkları vurgulanmıştır.

Belçika'nın bu raporlarda açıkça yer alan insanlık dışı durumları göz önüne almayarak başvurucuyu Dublin tüzüğünü işleterek Yunanistan'a göndermesi 3. madde

---

⁷¹² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.S.S. / Belçika ve Yunanistan Davası, para.165-166.

ihlali olarak değerlendirilmiştir. Görüldüğü üzere Avrupa Birliği ülkelerinin bu ülkeler dışında bir ülkeye başvuruçuları geri göndermesi konusu dahil aynı şekilde Dublin Tüzüğü işletilerek üye devletler arasında yapılan gönderme işlemleri durumunda da 3. madde işletilebilir ve bu durum değerlendirmeden başvuruçunun odak ülkeye gönderilmemesi gerekmektedir.⁷¹³

Tarakhel İsviçre kararında⁷¹⁴ aile üyelerinin küçük çocuklarıyla birlikte Dublin Tüzüğü gereği İsviçre'den İtalya'ya gönderilmesi incelenmiştir. Başvuruçular hakkında kişisel güvenceler bulunmamasına rağmen İtalya'ya geri gönderme yapılmasının İtalya'daki sistematik eksiklikler nedeniyle 3. madde ihlali oluşturacağı iddia edilmiştir. Başvuruçular aynı zamanda, İsviçreli yetkililerin kişisel durum incelemesi yapmadıklarını iddia etmektedir. Somut olayda, çocuklara yaşlarına uygun muamele yapılacağına ilişkin hükümetten onay alınmadan başvuruçuların Dublin gereğince naklinin yapılmasının, 3. madde ihlalini oluşturacağına hükmedilmiştir.

A.M.E ve Hollanda kararında ise; ⁷¹⁵Tarakhel davasının aksine sağlıklı bir gencin İtalya'ya nakledilmesi incelenmektedir. Somut olayda üç küçük çocuğu olan bir aileden bahsedilmediği, başvuruçunun sağlıklı bir genç olduğu, İtalya'daki durumun Yunanistan'daki durumla aynı olmadığı belirtilerek,⁷¹⁶ 3. madde kapsamında ihlal oluşturmayacağına karar verilmiştir.⁷¹⁷

h. Sığınma Prosedürlerine Erişim

Hassas yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin korunması, sığınma prosedürüne erişimin sağlanması ile mümkündür. Hakkında sınır dışı etme kararı verilen yabancıların idari gözetim altında tutulduğu durumlarda sığınma

---

⁷¹³ Aksi yönde *bkz.* Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sharifi /Avusturya (Büyük Daire Kararı). Başvuru No. 60104/08.Karar Tarihi.04.10.2014. Afganistanlı sığınmacının Avusturya'dan yaptığı sığınma başvurusu sonrası Yunanistan'a Dublin Tüzüğü çerçevesinde nakledilmesi incelenmiştir. Yunanistan'da sığınma talepleri konusunda tutum ve eksiklikler, sığınmacıların idari gözetimdeki koşulları gibi etmenlerin nakleden devlet tarafından göz önünde bulundurulması gerekse de nakleden devletin bu eksiklerin üçüncü madde eşiğine ulaştığını bilmesi beklenemez sonucuna varmış ve 3. Maddenin ihlal edilmediğine hükmedilmiştir.

⁷¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Tarakhel İsviçre (Büyük Daire Kararı). Başvuru No.29217/12. Karar Tarihi. 4 Kasım 2014.

⁷¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. A.M.E. / Hollanda Kararı. Başvuru No. 51428/10. Karar tarihi.13.01.2015.

⁷¹⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.S.S. Belçika kararında bu durum açıklanmıştır.

⁷¹⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Mohammed Hussein / Hollanda ve İtalya Davası. Başvuru No. 27725/10. Karar Tarihi. 2.04.2013.

prosedürlerine erişimde ciddi zorluklarla karşılaştıkları gözlemlenmektedir. Oysa ki bir yabancı hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş olsa dahi, bu yabancının uluslararası koruma ya da geçici koruma talebinin değerlendirilmesinin önünde bir yasal engel yoktur. Aksine bu durumdaki kişilerin yeterli subjektif değerlendirme yapılmadan sınır dışı edilmesi veya sığınma prosedürlerine erişimlerinin imkânsız kılınması hak ihlali olarak değerlendirilmektedir.

A.E.A / Yunanistan kararında⁷¹⁸; Yunanistanda iltica başvurusu yapmak isteyen ancak üç yıl boyunca başvuru kaydı alınmayan başvurusunun 3 ve 13. madde kapsamında uğradığı hak ihlali incelenmiştir. Mahkeme, sığınma başvurusunun kayda alınmamasına dair bir etkili iç hukuk yolu bulunmadığını tespit etmiştir. Başvurucu, Sudan'a geri gönderilmesi halinde 3. maddeyle bağdaşmayan bir muameleye maruz kalacağını belirtmektedir. Sığınma başvurusunun kayda alınmaması başvurusunu sınır dışı edilme riski ile karşı karşıya bırakmıştır. Yunanistan'ın mevcut koşulları ve BMMYK raporları dahilinde yakalandığı halde gerekçelerini ileri süreceği bir iç hukuk yolu bulamadan geri gönderileceğini ifade etmektedir.⁷¹⁹ Hükümet her ne kadar idari gözetim altında sığınma başvurusu yapabileceğini iddia etse de Attica Yabancılar Dairesinin koşullarında sadece çok sınırlı kişinin sığınma prosedürlerine erişebildiği belirtilmiştir. Ayrıca Yunanistan'daki sığınma prosedüre erişim zorlukları, pek çok raporda yer almaktadır. Sığınma prosedürlerindeki aksaklıklar ve aksaklıklara karşı etkili bir hukuk yolu olmadığından hareketle Mahkeme, 3 ve 13. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Ülkemizde de sığınma prosedürlerine erişimde önemli zorluklar bulunmaktadır. Uygulamada uluslararası koruma başvurusu yapmak üzere İl Göç İdaresi'ne giden çoğu başvuru, sığınma talebini işleme alıramamaktadır. Göç İdaresi'nin paylaştığı olduğu verilere göre; 2024 yılının sonunda, sadece 9.009 kişi

---

⁷¹⁸ Benzer yönde bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. A.E.A. / Yunanistan Kararı. Başvuru No. 39034/12. Karar Tarihi. 15.03.2018. Dublin Tüzüğü'nün işletildiği başka bir dava ise Mohammed Hussein'in Hollanda ve İtalya başvurusudur. Mahkeme ilgili başvuruyu değerlendirirken öncelikle Hollanda hükümetinden başvurusu İtalya'ya göndermemesi bakımından geçici tedbire hükmetmiştir. Daha sonra yapılan değerlendirmede başvurusunun İtalya'da 3. madde ihlaline sebep olacak bir gerçek riskin bulunmadığı belirtilmiştir.

⁷¹⁹ Başvurucu bu karara atıf yapmaktadır: R.T / Yunanistan Kararı. Başvuru No. 2237/08. Karar Tarihi. 07.06.2011.

uluslararası koruma başvurusu yapmıştır. 2023 yılında bu sayı, 19.017’dir.⁷²⁰ Bu sayılardaki düşüşün sebebi, kanımızca sığınma prosedürlerine erişimdeki zorluklardan kaynaklanmaktadır.

Bunun yanında halihazırda idari gözetim altında bulunan ve haklarında sınır dışı etme kararı alınmış yabancılar da sığınma prosedürlerine erişmekte zorlanmaktadır. Bu kapsamda yerel sivil toplum kuruluşu çalışanları, UNHCR ve IOM gibi uluslararası kuruluşlar yabancıların sığınma prosedürlerine erişimini desteklemeye çalışmaktadır.⁷²¹

2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 2

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ikinci maddesinde düzenlenmiş olan yaşam hakkı, yabancıların sınır dışı edilmesi ve geri göndermeme ilkesi dahilinde incelenmelidir. Bu nedenle ilgili bölümde öncelikle genel olarak yaşam hakkı düzenlemelerine dair bilgi verilecek daha sonra ise sınır dışı etme uygulamaları ve geri göndermeme ilkesi kapsamında yaşam hakkının korunması konusu ele alınacaktır.

a. Genel Olarak Yaşam Hakkı

Yaşam hakkı, T.C. Anayasası’nın 15. maddesi ve 17. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 3. maddesi, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 6. maddesi, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın 2. maddesinde düzenlenmiş bir haktır. Yaşam hakkı hem ulusal hem de uluslararası belgelerde yer almaktadır. Bu nedenle ilgili düzenlemelere yer verilmesi gerekmektedir. Ulusal ve uluslararası düzenlemeler, insan yaşamının korunması noktasında güvence sağlamaktadır.⁷²²

⁷²⁰ Veriler için bkz. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>, son erişim tarihi. 19.05.2025.

⁷²¹ UHCR, Ulusal Sığınma Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, UNHCR Çocuk Koruma ve Aile Destek Programları, <https://www.unhcr.org/tr/>, IOM Türkiye koruma Programları, Göçmen ve Mülteci Destek programları, <https://turkiye.iom.int/tr>, son erişim tarihi. 24.05.2025.

⁷²² Harris O’Boyle, Bates and Buckley, “*Law of the European Convention on Human Rights*”, Oxford: Oxford University Press, 4. Baskı, 2018, Council of Europe, Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, Right To Life, 2022; Özge Demir, “Yaşam Hakkı Açısından Özellik Arz Eden Tıbbi Müdahaleler ve Hukuki Boyutları”, İstanbul Üniversitesi, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2023, s. 8 vd.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, herkesin yaşam hakkının yasayla korunmasını güvence altına almaktadır. 2. maddenin 2. fıkrasında mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı neticesinde bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması, bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme ya da usulüne uygun olarak tutulan kişinin kaçmasını önleme ve bir ayaklanma ya da isyanının yasaya uygun olarak bastırılması halleri istisna olarak düzenlenmiştir.

Anayasa madde 15 ve madde 17, yaşam hakkının korunmasına ilişkin düzenlemeler içermektedir. A.Y. madde 17, kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığına ilişkin olarak, herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığına koruma ile geliştirme hakkına sahip olduğu açıkça düzenlenmiştir.

Anayasa madde 15, savaş, seferberlik veya olağanüstü durumlarda, uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin ihlal edilmemesi kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılabilirliğini⁷²³ ya da tamamen durdurulabilirliğini düzenlemektedir. Bu kapsamda savaş hukukuna uygun eylemler neticesinde meydana gelen ölümler dışında kişilerin yaşam hakkına ve maddi ve manevi bütünlüğüne dokunulmayacağı düzenlenmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3. maddesi kapsamında da kişilerin yaşam hakkı koruma altındadır. Düzenlemeye göre; yaşamının, hürriyetin ve kişi güvenliğinin herkesin hakkı olduğu belirtilmektedir. Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesi ise her insanın doğuştan yaşama hakkına sahip olduğunu, bu hakkın hukuk tarafından korunduğunu ve hiç kimsenin yaşam hakkından keyfi şekilde yoksun bırakılmayacağı düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ise 2. madde düzenlemesiyle herkesin yaşama hakkı sahip olduğu, hiç kimsenin ölüm cezasına çarptırılmaması ve idam edilmemesi gerektiği düzenlenmiştir.

---

⁷²³ Kemal Gözler, “*Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Karanamelerin Hukuki Rejimi*”, Ankara Barosu Dergisi, Y.47, S.4, 1990, s.563 vd.

Tüm bu düzenlemeler; yaşam hakkının korunmasının ve devlet tarafından ihlal edilmemesinin önemini vurgulamaktadır. Ancak salt kişilerin yaşam haklarını ihlal etmemek noktasında değil; devletlerin kişilerin yaşam hakkını korumak konusunda da sorumlulukları bulunur. McCann kararında⁷²⁴ , Devletin sadece yaşam hakkını ihlal etmemek noktasında değil aynı zamanda kişilerin yaşam hakkını koruyucu düzenlemeleri yapmak ve yaşam hakkından mahrumiyetlerini engellemek konusunda da sorumluluğunun bulunduğunu açıkça işaret etmektedir. Bu kapsamda, 2. maddenin sadece bireyin kasıtlı ve hukuka aykırı olarak öldürülmesine karşı koruma sağlamakla kalmadığı, aynı zamanda devletin yaşamı korumaya yönelik uygun önlemleri alma yükümlülüğü olduğu ifade edilir.

İlgili kararda, yaşam hakkının Sözleşmenin en temel bölümlerinden biri olduğu da belirtilmektedir. Çünkü madde, hem yaşam hakkını güvence altına almaktadır. Hem de yaşam hakkından mahrumiyetin haklı gösterildiği koşulları belirtmektedir. Sözleşmenin 3. madde ile birlikte toplumların en temel değerini ortaya koymaktadır

Görüldüğü üzere ulusal ve uluslararası düzenlemeler kapsamında yaşam hakkı korunan bir temel haktır. Yabancıların yaşam hakkının korunması, sınır dışı etme ve geri gönderme uygulamaları bakımından da önem teşkil etmektedir.

b. Yaşam Hakkının Korunması ve Geri Göndermeme İlkesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi kapsamında geri göndermeme ilkesi ve yabancıların sınır dışı edilmesi konusu incelenirken, kötü muameleyle maruz kalma riski ve kötü muamele teşkil eden cezaya maruz kalma riski üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak geri göndermeme ilkesi yaşam hakkı ile de yakından ilişkilidir.

Kişi sınır dışı edileceği, geri gönderileceği ya da iade edileceği ülkede ölüm cezasına çarptırılacak ise ya da yaşam hakkının tehlikeye düşeceğine dair ciddi emareler bulunuyorsa, o ülkeye geri göndermeme ilkesi dahilinde

---

⁷²⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. McCann Büyük Daire Kararı. Başvuru No.18984/91. Karar Tarihi.27.09.1995. para.147. Benzer yönde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Soering Kararı Başvuru No.14038/88. Karar Tarihi.07.07.1989.

gönderilemeyecektir. Yaşam hakkının korunması amacıyla bir kişinin bir ülkeye geri gönderilmemesi, ancak gerçek bir riskin varlığı halinde mümkün olacaktır. Bu risk, maddi temellere dayanmalıdır.⁷²⁵

YUKK'un geri gönderme yasağı düzenlemesi kapsamında “hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.” 1951 Cenevre Sözleşmesi ve YUKK madde 4 dahilinde geri göndermeme ilkesi, bir yabancının ırkı, dini, belirli bir gruba mensubiyeti ya da siyasi görüşleri sebebiyle kötü muameleye uğrayacağına veya hayatının, hürriyetinin tehdit altında bulunacağına dair gerçek risklerin mevcut olması halinde uygulanacaktır.⁷²⁶

Benzer şekilde YUKK'un 55. maddesine göre ise; “Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar” hakkında sınır dışı etme kararı alınamaz. Bu kapsamda kişinin ölüm cezası alacağı, işkenceye ya da insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye maruz kalacağı bir ülkeye gönderilmesi, geri gönderme yasağını ihlal ettiği gibi AİHS'in ikinci ve üçüncü maddelerinin ihlali anlamına da gelecektir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, geri göndermeme ilkesi kapsamında yaşam hakkı ve kötü muamele yasağını birlikte değerlendirebilmektedir. Bazı davalarda ölüm cezası iddiası sadece 3. madde kapsamında da değerlendirilebilir. Örneğin, Jabari/Türkiye davasında⁷²⁷ İran vatandaşı başvuranın İran'a sınır dışı edildiği takdirde zina suçu nedeniyle recmedilme ya da kırbaçlanarak öldürülme cezasıyla karşılaşabileceği iddia edilmiştir. Bu sebeple başvuru, İran'a sınır dışı edilmesi halinde kötü muameleye maruz kalacağını, taşlanarak öldürüleceğini belirtmiş, sınır dışı edilmesini engellemek için ise kendisine etkili bir iç hukuk yolu sunulmadığını iddia etmiştir. Mahkeme değerlendirmesinde, başvuruğunun özel durumunu İran'da

⁷²⁵ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), “UNHCR Note On The Principle of Non-Refoulment”, 1997, , <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/1997/en/36258>, son erişim tarihi.23.05.2025.

⁷²⁶ Sancakdar, “The Legal Status of “Conditional Refugees” in the light of Turkish Administrative Jurisdiction Decisions”, s.199.

⁷²⁷ Avrupa İnsan Hakları Merkezi. Jabari/Türkiye Davası. Başvuru No: 40035/98. Karar Tarihi: 11 Temmuz 2000.

zina suçuna verilecek cezayı yorumlayan uluslararası belgeler kapsamında değerlendirmiştir. Bu noktada hem başvurunun subjektif koşullarını hem de gönderileceği ülkedeki durumu analiz etmiştir. Bu analiz neticesinde de gerçek risk emareleri olduğuna hükmetmiştir. Sonuç olarak başvurunun İran'a sınır dışı edilmesi halinde 3. maddenin ihlal edileceğini belirtmiştir.

Mahkemenin 2. ve 3. maddeyi birlikte değerlendirdiği önemli bir kararda⁷²⁸ gıyabında yargılama yapılarak ölüm cezasına çarptırılan Suriyeli başvurunun durumu ele alınmaktadır. Başvurucu İsveç'e sığınma başvurusu yapmış olup, bu başvuru reddedilmiştir. Mahkeme incelemesinde, ölüm cezasının uygulanması ya da başka sebeple idam edilme riski bulunan bir kişiyi ülkesine sınır etmenin yaşam hakkı ihlali oluşturacağını belirtmektedir. Ayrıca adil olmayan yargılamanın sonucunda verilen ölüm cezasının infazı, yoğun bir insani ıstırap ve korkuya yol açacağından konunun 3. madde kapsamında da değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Sonuç olarak, bir sözleşmeci Devlet yargılamanın ölüm cezası ile sonuçlandığı bir devlete kişiyi sınır dışı eder ise 2. ve 3. madde ihlali oluşur.

Mahkeme; 3. madde kapsamında yapılan değerlendirmeleri 2. maddeye de eşit şekilde uygulamaktadır. Mahkeme, egemenlik yetkisi kapsamında Devletin bir kişiyi sınır dışı etme ya da geri gönderme konusunda yetkisinin olduğunu kabul etmektedir. Ancak; gönderildiği ülkede kişinin öldürüleceğine ilişkin *“gerçek bir riskin bulunması”* durumunda kişinin sınır dışı edilmesi ya da geri gönderildiği durumda yaşam hakkı ihlal edilecektir. Bu riskin tespitinde, kişinin sınır dışı edildiği ülkede ölüm cezasının uygulanıp uygulanmadığına dikkat ettiği görülmektedir. Yaşam hakkına yönelik riskin, devlet kurumlarından kaynaklanmadığı, üçüncü kişilerden kaynaklandığı hallerde ise ilgili devletin yaşam hakkını korumak noktasında yeterli güvenceleri sağlayıp sağlamadığına odaklanmaktadır.

Risk değerlendirilmesi yapılırken, kişinin sınır dışı edilceği zamana odaklanan bir bakış açısıyla konu ele alınır. Örneğin geçmişte çok sayıda ölüm cezası vermiş bir ülke, artık ölüm cezasını uygulamıyor olabilir. Ülkenin güncel yasaları, mahkeme içtihatları da göz önüne alınarak ülke hakkında güncel bir değerlendirme yapılır.

---

⁷²⁸ Avrupa İnsan Hakları Merkezi. Bader ve Diğerleri / İsveç Davası. Başvuru No: 13284/04.

Ülkenin durumu ve kişinin sübjektif koşulları harmanlanır ve sonucunda gerçek bir riskin bulunup bulunmadığı belirlenir.

Bader ve Kanbor İsveç davasında, ⁷²⁹ Suriye vatandaşı 4 kişilik bir ailenin, İsveç'te sığınma talepleri reddedilmiş ve haklarında sınır dışı etme kararı alınmıştır. Aile, babanın ülkesinde cinayete karıştığını ve gıyabında yapılan yargılamanın bir sonucu olarak ölüm cezasına mahkûm olduğunu bu sebeple idam edileceğine dair gerçek bir riskin mevcut olduğunu ileri sürmüştür. Mahkeme değerlendirmesi sonucunda başvurunun korkusunun haklı nedenlere dayandığını göz önünde tutarak hem Sözleşmenin 2. maddesi hem de Sözleşmenin 3. maddesinin ihlaline karar verilmiştir. Bu değerlendirmede yabancının sınır dışı edileceği ülkede, bu cezanın infaz edilip edilmeyeceğine yönelik riskler göz önüne alınmıştır.

Al Nashiri / Polonya davasında⁷³⁰ başvuru, Polonya'da Merkezi İstihbarat Teşkilatı kara yerleşkesinde tutulduğunu ve ölüm cezasına mahkûm olacağına dair ciddi ve gerçekçi risklerin mevcut olduğunu da ileri sürerek Sözleşmenin 2, 3 ve ek protokol 6'nın 1. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir. Mahkeme inceleme sonucunda tehlikenin eşığının yaşam hakkı ihlaline sebebiyet verebileceğini ortaya koymuştur.

Benzer yönde A.L / Rusya kararında ise; ⁷³¹ Rusya'da bulunan ancak Çin'de aranan bir kişinin Çin'e geri gönderildiği durumda ölüm cezası riskiyle karşılaşacağını öne sürmüştür. Mahkeme değerlendirmesinde başvuranın ölüm cezasına mahkûm edileceğini ve Çin'e gönderildiği durumda ölüm riskine karşılaşacağına dair ciddi risklerin bulunduğunu göz önüne alarak Rusya'nın başvuruycuyu böyle ciddi bir riskle burun buruna getirmeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu sebeple başvurunun Sözleşme kapsamında 2. ve 3. maddede korunan haklarının ihlal edileceğine

---

⁷²⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bader ve Kanbor / İsveç Davası. Başvuru No.13284/04. Karar Tarihi. 08.11.2005.

⁷³⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Al Nashiri / Polonya Kararı. Başvuru No. 28761/11. Karar Tarihi. 24.07.2014.

⁷³¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. A.L. / Rusya Kararı. Başvuru No. 44095/14. Karar Tarihi. 29.10.2015.

hükmetmiştir. Abdulkerim Hammud kararı ise sadece işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında değil aynı zamanda yaşam hakkı bakımından da önemli bir karardır.⁷³²

Geri göndermeme yasağının sadece sınır dışı etme kararları bakımından incelenmesi yeteriz kalacaktır. Aynı zamanda suçluların geri verilmesi (iadesi) durumunda geri gönderme yasağıyla bağlantılı olarak Sözleşmenin 2. ve 3. maddesinin ihlali söz konusu olabilir. “Sınır dışı” etmeden farklı olarak suçluların geri verilmesi (iadesi); devletin menfaatlerine paralel olarak adaleti sağlamak amacıyla sanığın yurtdışında olduğu hallerde suçu kovuşturmak amacıyla işletilen bir uluslararası adli yardımlaşma türü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷³³ Soering / Birleşik Krallık⁷³⁴ davası ve Öcalan-Türkiye⁷³⁵ davasında bu konuya ilişkin önemli hususlar ele alınmıştır.

1989 tarihli Soering / Birleşik Krallık davasında kız arkadaşıyla birlikte İngiltere’de çek sahtekarlığı suçuna karışan başvuru İngiltere’de yakalanmıştır. Sorgulama sırasında başvurunun bir süre önce Amerika Birleşik Devletleri’nde kız arkadaşının anne ve babasını öldürdüğü ortaya çıkmıştır. ABD ise suçlunun geri verilmesini talep etmiştir. ABD’de mevcut durumda suçlunun ölüm cezasına çarptırılma riski o dönemin koşullarında oldukça yüksektir. Bu nedenle içtihatlarla uygun olarak İngiltere, ABD’den güvence talep etmiştir. ABD ise ölüm cezasının uygulanmayacağı yönünde güvence verdiği için İngiltere geri vermeyi gerçekleştirmiştir. Ancak başvurunun iddialarına göre geri verildiği takdirde halen ölüm cezasına mahkûm olacağı riskinin mevcut olduğu, ölüm koridoru⁷³⁶ nedeniyle işkence ve kötü muamele riskiyle karşı karşıya kalacağını ve ölüm koridorunda uzun süreler boyunca tutulacağını ileri sürmüştür. Mahkeme tarafından başvurunun kişisel durumu, hapisane şartları ve mahkûm üzerinde bu sürecin bırakacağı olumsuz etki değerlendirilmiştir.

⁷³² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Abdulkerim Hammud Başvurusu. Başvuru No: 2019/24388. Karar Tarihi. 02.05.2023.

⁷³³ Tezcan, “Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi”, s.159.

⁷³⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Soering / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 14038/88. Karar Tarihi. 07.07.1989.

⁷³⁵ Öcalan-Türkiye Büyük Daire Davası. Başvuru No.46221/99. Karar Tarihi. 12.05.2005.

⁷³⁶ “Bu konudaki ihlal iddiası, başvurunun “ölüm koridoru” denen olguya maruz kalacak olmasından kaynaklanmaktadır. Bu olgu, başvurunun cinayet isnadıyla karşılaşacağı Virjinya’ya iade edildikten sonra kendisine ölüm cezası verilmesi halinde, maruz kalacağı koşullardan meydana gelen bir olgu olarak tanımlanabilir”, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Soering / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No: 14038/ 88. para.81.

Tüm bu değerlendirmelerin sonucunda, her ne kadar başvuru idam cezası almayacak olsa da ölüm koridorunda kötü muameleye maruz kalacağı gerekçesiyle geri verildiği takdirde 3. maddenin ihlal edileceğine karar verilmiştir. Mahkeme; ölüm cezası konusundaki güvenceleri göz önüne alarak, başvuru ölüm cezasıyla karşılaşacağı ülkeye geri verilmesinin 2. madde ihlali anlamına gelmediğini belirtmiş ancak, ölüm sırasında bekleme olgusunun kişiler üzerinde derin bir ıstırap yaratacağı ifade etmiştir. Bu nedenle ilgili davada 3. madde üzerinden inceleme yapılmıştır. Yabancı iadesi halinde hak ihlali olacağının altı çizmiştir.⁷³⁷ Bu kararda ölüm cezası uygulanacak bir ülkeye iadede tek konunun ölüm cezası olmadığı aktarılmıştır. Kişilerin yıllarca süren psikolojik ve fiziksel bekleme süresiyle karşılaşması “ölüm koridoru” oluşturacak bu durum kötü muamele teşkil edecektir.

Öcalan / Türkiye davası da Türkiye’nin taraf olduğu ve bu konuda verilen çok önemli bir karar olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili davada başvuru, terör örgütü lideri olması gerekçesiyle anavatanın bölünmesine yönelik eylemleri sebebiyle 1999 yılında ölüm cezasına çarptırılmıştır. Ancak bu ceza ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik eğilimlerin yoğun olması nedeniyle uygulanmamıştır. 2002 yılında, Türkiye’nin barış zamanında ölüm cezasını yasaklayan Ek 6 no.lu protokole taraf olmasıyla, ölüm cezası ömür boyu hapis cezasına çevrilmiştir. Bu sebeple başvuru iade edildiği durumda ölüm cezasına çarptıracağına dair iddiası kapsamında ihlal kararı verilmemiştir.

c. Ölüm Cezasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 6 No.lu Protokol 1. Madde ve Ek 13 No.lu Protokol 1. Madde Kapsamında Kaldırılmasının Önemi

Ölüm cezasının kaldırılması, yaşam hakkının korunması adına önemli bir adımdır. Uluslararası hukukta yaşam hakkını koruyucu düzenlemeler ölüm cezasını açıkça yasaklamasa da yaşam hakkının önemini vurgulamıştır. Ölüm cezası, 17. yüzyıla dek pek çok ülkede uygulanmış olan bir cezadır. 18. yüzyılda ölüm cezasına karşı çıkan akımlar belirmiştir.⁷³⁸ Yaşam hakkının en temel insan hakkı olması ve ölüm cezasının telafisi mümkün olmayan bir ceza olması, 18. yüzyılda hümanist

⁷³⁷ Benzer yönde Einhorn/Fransa Kararı. Başvuru No.71555/01. Karar Tarihi. 16.10.2000, Demir/Türkiye Kararı. Başvuru No.34503/97. Karar Tarihi.20.08.2005.

⁷³⁸ Durmuş Tezcan, “Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu”, s.162.

fikirlerle desteklenmiştir.⁷³⁹ 18. yüzyılın ortalarından itibaren Beccaria ve Victor Hugo gibi önemli isimlerin de desteğiyle ölüm cezasına karşı çıkmıştır.⁷⁴⁰ Ölüm cezasının yararsız ve acımasız olduğu dile getirilmiştir. Bu görüşlerin artmasıyla birlikte, 20. yüzyılda birçok Avrupa ülkesinde ölüm cezasının kaldırıldığı görülmüştür.

Ölüm cezasının kaldırılmasının itici gücü, insan hakları perspektiflerinin ortaya çıkmasıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası insan hakları ilkelerinin kabulü, demokrasiyi ve özgürlüğü etkilemiştir. Bu çerçevede, bir ülkedeki insan hataları ve adalet sistemindeki kusurlar nedeniyle haksız ölüm cezaları verildiği düşünülmeye başlanmıştır. Ölüm cezasının telafi edilemez oluşu nedeniyle masum bir kişinin idam edilme olasılığı ne kadar küçük dahi olsa kabul edilemez.⁷⁴¹ Bunun yanında yüzde yüz hatasız uygulansa dahi idam cezasının desteklenmemesi gerektiğine dair görüşler de gelişmiştir.⁷⁴² Nihayetinde ölüm cezasını kaldıran düzenlemeler oluşturulmuştur.

AIHS'in ilk yürürlüğe girdiği dönemde usulüne uygun biçimde verilen ölüm cezası hukuka uygun sayılmaktaydı. Sözleşme yapıldığı dönemde ölüm cezası uluslararası hukuku ihlal etmemektedir. Ancak daha sonra ölüm cezası, Avrupa Konseyi ülkeleri tarafından yasaklanmıştır. 1983 tarihli Ek 6 No'lu protokol⁷⁴³ savaş durumu hariç idam cezasını yasaklarken, 2002 tarihli Ek 13 No'lu protokol⁷⁴⁴ ise her durumda idam cezası yasaklanmıştır.⁷⁴⁵ Telafisi imkânsız bir ceza türü olan ölüm cezasının yasaklanması, insan hakları hukuku kapsamında gereklidir. Artık, ölüm

---

⁷³⁹ Roger Hood, Carolyn Hoyle, **The Death Penalty**, Oxford University Press, 5th Edition, 2015, s. 10-13. William A. Schabas, **The Abolition of the Death Penalty in International Law**, Cambridge University Press, 3rd Edition, 2002, s.23-24.

⁷⁴⁰ Cesera Beccaria, Suçlar ve Cezalar Üzerine, (Çev.Halil İnalcık), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007; Victor Hugo, The Last Day of a Condemned Man and Other Prison Writings, Boston Public Library, <https://archive.org/details/lastdayofcondemn00hugo/mode/1up>, son erişim tarihi: 20.05.2025; David Garland, “Capital Punishment and American Culture”, Punishment & Society, C. 7, S. 4, 2005, s. 348 vd.

⁷⁴¹ Hood, Hoyle, **The Death Penalty**, s.24.

⁷⁴² A.g.e.

⁷⁴³ 28.03.1983 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek 6 No.lu Protokol, son erişim tarihi:27.10.2024.

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/AIHS_6.protokol.pdf.

⁷⁴⁴ 03.05.2002 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek 13 No.lu Protokol, son erişim tarihi:27.10.2024.

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/AIHS_13.protokol.pdf

⁷⁴⁵ Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, s. 104.

cezasının yasaklanması, hiçbir istisna kabul etmemektedir.⁷⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 No'lu protokolü ile barış zamanında idam cezasının kaldırılması ve 13 No.lu protokol ile her durumda ölüm cezasının kaldırılması ile Sözleşmeye taraf devletlerin çoğu, ilgili protokolleri onaylamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti de önce 6 no.lu protokolü daha sonra ise 2005 yılında 13 no.lu protokolü onaylanarak meclisten geçirmiştir. Buna ek olarak Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol⁷⁴⁷ ile ölüm cezası kaldırılmıştır. “Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İkinci İhtiyari Protokol”⁷⁴⁸ de Türkiye tarafından 2005 tarihinde uygun bulunmuş ve onaylanmıştır. Bu düzenlemelerin ışığında Türkiye, ölüm cezasını uygulamayan bir ülke haline gelmiştir.

Soering ve Öcalan kararlarında incelendiği gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ölüm cezası durumunda geri göndermeme ilkesini sözleşmesinin 2. ve 3. maddeleriyle bağlantılı olarak incelemektedir. Bir yabancıyı gönderileceği ülkede ölüm cezasına çarptırılacağına dair gerçek risklerin bulunması, geri göndermeme ilkesinin uygulanmasını gerektirmektedir. Al-Saadoon ve Mufdhi Birleşik Krallık davasında ölüm cezası adli infaz olarak değerlendirilmiş ve devlet yetkilileri tarafından gerçekleştirilen kasıtlı yok etmelerin bu kapsamda değerlendirildiği ifade edilmiştir. Ölüm cezasının uygulanması ağır bir psikolojik acıyı da beraberinde getirdiğini belirten Mahkeme, bu sebeple sadece yaşam hakkından da değil kötü muamele yasağı kapsamında da incelemeler yapmaktadır. Al-Saadoon ve Mufdhi / Birleşik Krallık davasında ifade edildiği üzere, AİHS'in yazıldığı dönemde ölüm cezası insan hakları koruma normlarına aykırı olmasa da Avrupa Konseyi'ne üye

⁷⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Al-Saadoon ve Mufdhi / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 61498 /08. Karar Tarihi.02.03.2010. para.118.

⁷⁴⁷ Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol Karar Sayısı. 2005/9813, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklarSozl_OlumCezasininKaldirilmesi_Protokol.pdf, son erişim tarihi. 01.11.2023.

⁷⁴⁸ 2005/9813 sayılı milletlerarası sözleşme: “*Türkiye Cumhuriyeti adına 6 Nisan 2004 tarihinde New York'ta imzalanan ve 28/10/2005 tarihli ve 5415 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli “Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İkinci İhtiyari Protokol”ün onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 29/11/2005 tarihli ve AKGY/469426 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 12/12/2005 tarihinde kararlaştırılmıştır.*”

devletlerin bu cezayı hem uygulamada hem de hukuken kaldırmasıyla birlikte, 2.madde düzenlemesinin idam cezasını bugün her durumda yasakladığı görülmektedir.

Görüldüğü üzere gönderileceği ülkede ölüm cezası alacak kişilerin geri gönderilmemesi; hem geri gönderme yasağı kapsamında olup hem de ilgili maddeler ve protokoller ile yakından ilişkilidir. Yaşam hakkı en temel hak olup, korunması gerekmektedir. Bu açıdan kişilerin geri gönderileceği ülkede ölüm cezası ile karşılaşması durumunda geri gönderilmemesi gerekli ve yerindedir. Ölüm cezasının kaldırılması, en temel insan hakkı olan yaşam hakkının korunması bakımından oldukça önemlidir.

d. Sağlık Hakkına Erişim

AIHS madde 3 kapsamında da sağlık hakkına erişim sağlayamayacak kişinin geri gönderilmesinin hak ihlali teşkil edebileceğini açıklamıştık. Bu husus sadece 3. madde ile değil, yaşam hakkı ile de bağlantılıdır. Hastalığı sebebiyle Türkiye’de tedavi gören bir kişinin, sınır dışı edileceği ya da iade edileceği ülkede tedaviye erişim imkanlarının olmaması yaşam hakkı kapsamında da değerlendirilmektedir.

Örneğin; D ve Birleşik Krallık davası incelendiğinde, kişinin sınır dışı edileceği ülkede hastalığının tıbbi tedavisinin mümkün olmaması durumunda bu ülkeye sınır dışı edilemeyeceği değerlendirilmiştir. Mahkeme bu davada konuyu hem yaşam hakkı hem de kötü muamele yasağı ile bağlantılı olarak incelemiştir. Ağır hastalık durumunda yabancıyı sınır dışı etmek hem ciddi sağlık riski oluşturabilir hem de tedaviye erişim sorunları nedeniyle yaşam hakkı tehdit altına girebilir. Değerlendirmelerde hastalık, başvurucunun sağlık durumu, gönderileceği ülkedeki tedavi imkanları bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

e. “Gönüllü” Olmayan Geri Dönüşler

Uygulamada hukuka aykırı sınır dışı etmelerin bir görünümü olarak karşımıza çıkan ve neticesinde 2. ve 3 madde ihlali doğurabilecek iradi olmayan “gönüllü” geri dönüşler; konumuz açısından kritik bir öneme sahiptir. Suriye’deki güncel gelişmelerin ışığında, gönüllü geri dönüşler ülkemizde daha fazla konuşulmaya başlanan bir konu olmuştur.

Türkiye’den Suriye’ye geri dönüşün, onurlu bir şekilde devam etmesinin ilk adımı sürecin gerçekten “gönüllülük” esasıyla yürütülmesinin sağlanmasıdır. Kişilerin iradeleri olmaksızın gönüllü geri dönüş süreçlerine dahil edilmesi, insan hakları ihlaline neden olmaktadır. Bu konu 3. madde ile bağlantılı olarak incelendiği gibi yaşam hakkı ile de ilişkilidir.

YUKK ve YUKK Yönetmeliğinde gönüllü geri dönüşe dair düzenlemeler bulunmaktadır. Gönüllü geri dönüşe dair temel kriterler, geri dönüş kararının özgür irade ile alınması ve bu sürecin zorla sınır dışı işleminden farklı olması gerekliliğidir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin gönüllü geri dönüşe ilişkin hükümleri incelendiğinde 121. maddenin kapsamınlı bir düzenleme olduğu görülür. Bu düzenleme iradi olarak gönüllü geri dönüş yapmak isteyen yabancıların gönüllü geri dönüş sürecini kolaylaştırmak ve desteklemek amacıyla getirilmiştir. Bu konudaki karar, Valiliğin teklifi üzerine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından alınır. Sağlanacak destek ayni yardım ya da nakdi yardım olabileceği gibi mesleki eğitim biçiminde de olabilir. İdari gözetim merkezinde bulunan kişilerin gönüllü geri dönüş yapmak istemesi üzerine, haklarında verilmiş idari gözetim kararı sonlandırılabilir. Gönüllü geri dönüş yapan yabancılara yurt dışı giriş yasağı konulmayabilir. Kişi başta gönüllü geri dönüş sürecine girmiş olsa da daha sonra bu fikrinden vazgeçebilir. Vazgeçtiği noktada kişinin yasal statüsü korunur. Ancak gönüllü geri dönüş sürecinin tamamlanması, yasal statüyü de sona erdirir. Bu noktada destekli, gönüllü ve onurlu geri dönüşler esastır. İnsan hakları temelli bir geri dönüş yaklaşımı benimsenmiştir.

Ek olarak Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların İşlemlerine İlişkin Usul ve Esaslara İlişkin 2017/10 sayılı genelgeyle⁷⁴⁹ gönüllü geri dönüşe ilişkin bazı düzenlemeler getirilmiştir. İlgili düzenlemede gönüllü geri dönüş istek formu ve buna bağlı işlemler konu edilmiştir. Gönüllü geri dönüş, iradi olarak kişinin bulunduğu ülkeden menşe ülkesine dönmek konusunda rıza göstermesi ve bu konuda iradesini açıklamasıdır. Yabancınlın rızasının gerçek bir rıza olup olmadığını tespit etmek çok zordur. Özellikle idari gözetim merkezinde bulunan ve hakkında sınır dışı etme kararı

---

⁷⁴⁹ Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların İşlemlerine İlişkin Usul ve Esaslar. S.2017/10. T. 29.11.2017.

verilmiş bir yabancının baskı sonucunda gönüllü geri dönüş evrakını imzalamış olması muhtemeldir. Bu riski azaltmak ve iradenin varlığını tespit edebilmek için genelge kapsamında bazı güvenceler getirilmiştir. Bu güvenceler, kişilerin iradesi olmadan ya da yeterince bilgilendirilmeden gönüllü geri dönüş yapmalarını engelleme amacına yöneliktir.

İlgili genelgede BMMYK temsilcisi bu temsilcinin bulunmadığı durumlarda Kızılay yetkilisi, Kızılay yetkilisinin de olmadığı hallerde valilikler tarafından uygun görülen sivil toplum kuruluşu temsilcisi ya da Valilik insan hakları ve eşitlik kurulu görevlileri tarafından gönüllü geri dönüş formunun imzalanmasının zorunlu olduğu yer almaktadır. Bu kişilerin gönüllü geri dönüş sürecine dahil edilmesi, yabancının baskı altında olup olmadığının anlaşılması konusunda çok önemlidir. Bu zorunluluk, geri dönüş yapacak yabancının alanında uzman bir görevli gözetiminde gerçekten iradi bir geri dönüş yapıp yapmadığının anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tüm bu düzenlemelere rağmen; uygulamada, avukatlar ve sivil toplum kuruluşları çalışanları, danışan ve müvekkillerinin iradi olmayan gönüllü geri dönüşler ile hukuk dışı olarak sınır dışı edildiğini ve bu durumun ciddi hak ihlallerine sebep olduğunu ifade etmektedir. Nitekim; Türkiye Barolar Birliği (TBB) Göç ve İltica Komisyonu gönüllü geri dönüş ile bağlantılı olarak “Hukuka Aykırı Gerçekleştirilen Sınır Dışı İşlemlerine İlişkin Rapor”u 2024 yılında yayımlayarak kamuoyu ile paylaşmıştır.⁷⁵⁰ 1136 sayılı Avukatlık Kanunu⁷⁵¹nun 110. maddesinde yer alan hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını koruma ilkeleri kapsamında TBB Göç ve İltica Komisyonu; yönergesinde belirlenen görevi dahilinde bu raporu hazırlamıştır. İlgili raporda, avukatlar; haklarında sınır dışı etme kararı verilmiş olan müvekkillerinin, bu karara yasal süre içinde itiraz edilmiş olmasına karşın, zorla gönüllü geri dönüş formu imzalatılarak sınır dışı edildiğini aktarmaktadır. Pek çok avukatın bu yönde TBB’ye bildirimde bulunmasıyla birlikte avukatlar ile anket çalışması yapılmış ve ilgili rapor hazırlanmıştır. Konuya dair 22.10.2023 tarihinde ise

---

⁷⁵⁰ Türkiye Barolar Birliği, Göç ve iltica Komisyonu, Hukuka Aykırı Gerçekleştirilen Sınır Dışı İşlemlerine İlişkin Rapor, Ankara, 2024, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tbb-goc-ve-iltica-komisyonu-tarafindan-hazirlanan-hukuka-aykiri-gerceklestirilen-sinir-disi-isle-85051>, son erişim tarihi: 11.12.2024.

⁷⁵¹ 1136 sayılı Avukatlık Kanunu. S.13168. R.G.07.04.1969.

bir basın açıklaması da yapılmıştır.⁷⁵² Bu basın açıklamasında sınır dışı etme kararına karşı yasal süre içerisinde yargı yoluna başvurulmasına ve ilgili davanın açıldığına dair idarenin bilgilendirilmiş olduğu sabit olmasına rağmen, müvekkillerin zorla gönüllü geri dönüş yaptırılarak sınır dışı edildiği ve hatta Anayasa Mahkemesi tarafından verilmiş olan tedbir kararlarına rağmen sınır dışı işleminin uygulandığı aktarılmıştır. Bu basın açıklamasında sınır dışı etme kararına karşı yasal süre içerisinde yargı yoluna başvurulmasına ve ilgili davanın açıldığına dair Göç İdaresi'nin bilgilendirilmiş olduğu sabit olmasına rağmen, müvekkillerin zorla gönüllü geri dönüş yaptırılarak sınır dışı edildiği ve hatta Anayasa Mahkemesi tarafından verilmiş olan tedbir kararlarına rağmen sınır dışı işleminin uygulandığı aktarılmıştır.

İlgili raporda YUKK'un 53. maddesine atıfta bulunulmuş olup; buradaki "otomatik durdurma etkisi" vurgulanmış ve bu otomatik durdurma etkisinin ilgili yargı yolunu etkili bir iç hukuk yolu haline getirdiğinin, insan hakları hukuku açısından önemi vurgulanmıştır. Nitekim YUKK 53. maddenin 3. fıkrasında "*Yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren yedi gün içinde idare mahkemesine başvurabilir. Mahkemeye başvuran kişi, sınır dışı etme kararını veren makama da başvurusunu bildirir.*" ifadesi yer almaktadır. Esasen ilgili başvuru yapıldığında mahkeme ve göç idaresi koordinasyonu özellikle zamansal açıdan aksaklık yaratabileceğinden kişinin hukuka aykırı sınır dışı edilmesini de engellemek amacıyla dava açan kişiye Göç İdaresi İl Müdürlüğü'ne bildirim yükümlülüğü getirilmiştir. Yasada bu bildirimin şekline dair bir şart belirlenmemiştir. Uygulamada yabancı hakkında verilmiş olan sınır dışı etme kararına karşı idare mahkemesine başvurulduğuna dair bildirim, kişinin en son kayıtlı olduğu/ikamet ettiği ildeki İl Göç İdaresi'ne; kişi idari gözetim merkezinde tutuluyor ise bu merkezin bulunduğu il müdürlüğüne yapılır. Bu bildirim evrak kayıt defterine kayıt ile elden teslim, resmi faks adresine faks gönderme ve resmi e-posta adresine e-posta iletme yöntemleri ile yapılmaktadır. Avukatlar, dava açıldığına dair bildirimini yapmış olmalarına rağmen, müvekkillerinin zorla gönüllü geri dönüş formu imzalatılarak sınır dışı edildiğini aktarmaktadır

---

⁷⁵²Yabancı Müvekkillerin haklarında Kesinleşmiş Bir Karar Olmaksızın Sınır Dışı Edilemelerine İlişkin Açıklama için bkz. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/yabanci-muvekkillerinhaklarinda-kesinlesmis-bir-kararolmaksizin-sinir-disi-edilmelerine-iliskin-ac-84217>, son erişim tarihi. 10.12.2024.

Açıkladığımız üzere gönüllü geri dönüş iradi olmalı ve bu yönde irade gösterilmeden gönüllü geri dönüş formlarının imzalatılması hukuk dışı sınır dışı etme olarak görülmelidir. İlgili rapor ve AYM ile AIHM kararları doğrultusunda, yabancıya zorla gönüllü geri dönüş formu imzalatılarak sınır dışı edilmesi, ne yazık ki yaygın bir uygulama olarak görülmektedir.

AIHM tarafından incelenen konuya ilişkin önemli bir başvuruda⁷⁵³ başvurucunun babası Finlandiya'dan gönüllü geri dönüş evrakı imzalayarak ayrılmış ve geri dönüş yaptığı Irak'ta öldürülmüştür. Başvurucu ise babasının bu evrakı imzalamasının bir şey ifade etmediğini, Finlandiya'dan sınır dışı edilmesine ilişkin bir kararın bulunduğu ve bu kararın icrasına yönelik olarak bu evrakın zorla imzalatıldığını aktarmaktadır.⁷⁵⁴ Mahkeme değerlendirmesinde kişi hakkında verilen sınır dışı etme kararının tatbiki sonucunda zaten bir geri gönderme gerçekleşeceğini, sonuç olarak başvurucunun bu şekilde geri gönderilmesinin “gönüllü” olarak değerlendirilemeyeceğini belirtilmiştir. Başvurucunun babası, mevcut davada ikamet izni alma umudu olmaksızın, idari gözetim altında ve 2 senelik Schengen'e giriş yasağı ile gönüllü geri dönüş formunu imzalamak arasında kalmış ve bu seçim nedeniyle gerçek iradesini ortaya koyamamıştır. Bu nedenle başvurucunun babasının verdiği rıza da geçersizdir demektedir. Tüm bu nedenle bu durum Finlandiya'nın başvurucunun babasını zorla geri gönderdiği sonucuna ulaştırmaktadır.⁷⁵⁵ Bu sebeple Mahkeme, 2.ve 3. Maddelerin ihlaline karar vermiştir. AIHM, 2021 yılında başvuruun sahte delik sunduğunu ve hak istismarı yaptığını belirterek 2019 tarihli kararını iptal etmiş olsa da ilgili karar; gönüllü geri dönüş ve 2 ile 3. Maddelerin ihlali bakımından oldukça önemli veriler sunmaktadır.

İrade dışında gönüllü geri dönüş formu imzalatılarak zorla kişinin sınır dışı edildiğine ilişkin bir dava olan Akkad / Türkiye davasında gönüllü geri dönüş formu konusunda önemli kriterlere yer verilmiştir. Gönüllü geri dönüş formunun; menşe ülkedeki güvenlik durumuna yer vermesi ve subjektif durum değerlendirmesine yer vermesi gerektiği belirtilmiştir. Bu formdan, yabancının bilinçli şekilde gönüllü geri dönüşü arzu ettiği de anlaşılmalıdır. Bunun yanında, irade dışı gönüllü geri dönüşü

⁷⁵³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.N.A. / Finlandiya Kararı. Başvuru No. 25244/18. Karar Tarihi. 14.11.2019.

⁷⁵⁴ N.A. / Finlandiya Kararı. Para. 53.

⁷⁵⁵N.A. / Finlandiya Kararı. Para. 60.

engellemek maksadıyla formlarda BMMYK ya da sivil toplum kuruluşu temsilcisi imzasının bulunması gibi ulusal düzenlemelerin getirdiği güvencelerin de bulunması gerektiği açıklanmıştır. Tüm bu nedenlerle feragatın bilinçli olarak yapıldığı ortaya konulmadığından 3. maddenin ihlaline karar verilmiştir. Khasanov ve Rakhmanov ve Rusya kararında⁷⁵⁶ da işaret edildiği üzere yabancıların kötü muameleye uğrayacağına dair gerçek bir risk altında olduğu durumda geri göndermeme ilkesi uygulanmalıdır. Ayrıca zorla sınır dışı etme olaylarında başvuruçular tarafından ifade edilen korku ve endişelerin gerçekliğini araştırmak ve önlem almak yükümlülüğü de yerel makamlarıdır. ⁷⁵⁷Akkad / Türkiye kararında yer verilen BMMYK raporlarına dayanarak Suriye'nin mevcut durumu göz önüne alındığında gönüllü geri dönüş elverişli bir bölge olmadığı da söylenmelidir.⁷⁵⁸ BMMYK'nın "Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Kaçan İnsanlara İlişkin Uluslararası Koruma Hususları" başlıklı raporunun beşinci güncellemesinde ⁷⁵⁹ çatışmanın insani kriz yaratmaya devam ettiği ve hatta insani durumun gittikçe kötüleştiği açıklanmıştır. "Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kaçan İnsanlara İlişkin Uluslararası Koruma Hususları" başlıklı raporun 2021 tarihli güncellemesinde⁷⁶⁰ de Suriye'deki güvenlik sorununa dikkat çekilmiştir. Ayrıca raporda Suriye genelinde ciddi seviyede insan hakları hukuku ihlallerinin olduğu ve uluslararası insani hukuk ihlallerinin de devam ettiğini göstermektedir. ⁷⁶¹Bu sebepler de göz önüne alınarak Suriye'deki mevcut istikrarsızlık ve sivillerin içinde bulunduğu güvensiz ortamın sonucunda kişilerin Suriye'ye iradeleri dışında gönüllü geri dönüş evrakları imzalatılarak gönderilmeleri, insan hakları hukukuyla bağdaşmamaktadır. Bu nedenle ilgili Mahkeme kararı, mültecilerin güvenliğinin korunması bakımından çok önemli bir karardır.

⁷⁵⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Khasanov ve Rakhmanov / Rusya Davası (BD). Başvuru No: 28492/15, 49975/15. Karar Tarihi. 29.04.2022.

⁷⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.A. / Belçika Davası. Başvuru No. 19656/18, Karar Tarihi. 27.10.2020.

⁷⁵⁸ BMMYK, Kasım 2018 tarihli "Kapsamlı Koruma ve Çözüm Stratejisi: Suriye'ye Mülteci Dönüşü İçin Koruma Eşikleri ve Parametreler", <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/comprehensive-protection-and-solutions-strategy-protection-thresholds>, son erişim tarihi:28.03.25.

⁷⁵⁹ Kasım 2017 tarihli rapor. Rapor için bkz. <https://www.refworld.org/docid/59f365034.html>, son erişim tarihi:28.03.25.

⁷⁶⁰ International Protection Considerations With Regard To People Fleeing The Syrian Arab Republic – Update VI, <https://www.refworld.org/docid/606427d97.html>, son erişim tarihi: 27.03.25.

⁷⁶¹ "Serious violations and abuses of human rights law and violations of international humanitarian law continue across Syria.", International Protection Considerations With Regard To People Fleeing The Syrian Arab Republic – Update VI, s.13.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararına paralel olarak Anayasa Mahkemesi tarafından değerlendirilen başka kararda da ⁷⁶² gönüllü olmayan bir geri dönüş konu edilmiştir. Suriyeli geçici koruma kimliği sahibi başvurucunun, DAESH terör örgütüne yönelik yürütülen adli soruşturmada şüpheli sıfatı ile ifade vermesi neticesinde YUKK 54 kapsamında kişi hakkında sınır dışı etme ve idari gözetim kararı verilmiş; kişi idari gözetim merkezine alınmıştır. Kişi bu karara karşı yasal süre içerisinde idare mahkemesinde dava açmış olup, aynı tarihte gönüllü geri dönüş formunu imzaladığı gerekçesi ile sınır kapısından çıkışı yaptırılmıştır. İlgili form hem Arapça hem de Türkçe dilinde hazırlanmış, başvurucunun imzası ve parmak izi alınmış, görevli personel ve tercüman imzaları mevcuttur. Ancak formda başkaca kurum ve kuruluş yetkilisi imzası ya da neden bir yetkilinin bulunmadığına dair açıklama yer almamaktadır. Başvurucunun vekili, yargılama devam ederken kişinin “gönderildiğini” mahkemeye bildirmiş, idare mahkemesi de davayı reddetmiştir. Ret kararında kişinin Suriye ülkesine gönderilmesi ve bu durumdaki riskler üzerine detaylı inceleme yapılmamıştır. Bu noktada Anayasa Mahkemesi, başvurucunun gerçekten gönüllü bir geri dönüşü rızası dahilinde ve bilinçli olarak yapmadığı sonucuna varmıştır. Bu durumda kişinin Suriye’ye gönderilirken Suriye’de kişinin yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında nasıl riskler ile karşılaşabileceğinin değerlendirilmemiş olması, araştırma yükümlülüğü gözünden irdelenmiştir. ⁷⁶³

Anayasa Mahkemesi’nin içtihatı çerçevesinde gönderildikleri ülkede öldürülme ya da kötü muameleye maruz kılma noktasında gerçek bir risk olan durumlarda kişilerin maddi ve manevi varlıklarının korunması devlete pozitif yükümlülük yüklemektedir. ⁷⁶⁴ Bu pozitif yükümlülüğün yerine getirilebilmesi, mutlaka sınır dışı etme kararına karşı çıkma imkânı tanınması ile mümkün olur. Zorla gönüllü geri dönüş yaptırılması, bu imkânı ortadan kaldırmaktadır.

Türkiye uygulaması göz önüne alındığında; 53. maddenin 3. fıkrası gereğince sınır dışı kararına itirazın mümkün olduğu açıktır. Dava süresi içinde ya da dava sonuçlanan kadar da kişinin sınır dışı edilmesi mümkün değildir. Ancak madde metninde de yer aldığı üzere kişinin rıza verdiği durumlarda bu süre beklenmeden de

⁷⁶² Anayasa Mahkemesi. Avad Elhamud Kararı. Başvuru.No. 2020/5628, Karar Tarihi. 11 Haziran 2024.

⁷⁶³ Benzer yönde bir karar için bkz: Abdülkerim Hammud kararı. B.n. 2019/24388. K.T. 2.05.2023.

⁷⁶⁴ A.A. ve A.A. Kararı. para.59-60.

sınır dışı etme prosedürü işletilebilir. Tam bu sebepten ötürü de az önce bastığımız üzere 2017/10 sayılı genelge kapsamında gönüllü geri dönüş istek formuna BMMYK yetkilisi ya da ulusal sivil toplum örgütü yetkilisi imzası gerekmektedir. Ancak söz konusu davada böyle bir temsilcinin bulunmadığı gibi aynı zamanda başvurucunun avukatının da süreçten haberdar edilmediğinin altı çizilmiştir. Bu nedenle dava kapsamında salt yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı değil aynı zamanda etkili başvuru hakkının da ihlal edildiğine hükmedilmiştir. Bu çerçevede, gönüllü geri dönüş formunda uluslararası ya da ulusal bir sivil toplum kuruluşu yetkilisinin bulunmaması, kişilerin riskler hakkında bilgilendirilmemesi, başvurucunun halihazırda verilmiş olan sınır dışı etme kararına karşı dava açtığı ancak buna rağmen davayı açtıktan sonra avukatına dahil haber verilmeden gönderilmiş olduğu savlarından hareketle kişinin yaşam hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Ayrıca aynı savlardan hareketle kişinin herhangi bir koruma mekanizması ya da güvenceden faydalandırmadan geri gönderilmesi, mahkemenin kişinin Suriye'ye gönderilmesi durumunda karşılaşılabileceği gerçek riskleri araştırmaması, halihazırda mahkemeye başvurulmuş olsa da kişinin irade dışında gönderilmiş olması etkili başvuru hakkının da ihlal edildiği sonucunu doğurmuştur.

2024'ün son aylarına geldiğimizde Suriye'de yaşanan güncel gelişmeler; Türkiye'de geçici koruma kimliği ile ikamet eden Suriyeli kişilerin gönüllü geri dönüşü noktasında önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Suriye'de Esad rejiminin düşmesi ile birlikte; ⁷⁶⁵ 13 yıldan fazla süredir baskıcı rejimini sürdüren Beşar Esad, 8 Aralık 2024 tarihinden itibaren devre dışı kalmış, Suriyeli mülteciler açısından da ülkelerine dönmeye yönelik bir umut oluşmuştur. Tüm dünya güncel gelişmeleri yakından takip ederken; ⁷⁶⁶ ülkelerine geri dönüş konusunda destek isteyen Suriyelilerin de sayısı hızla artmaya başlamıştır. Suriye'deki muhalif grupların yıldırım hareketi yaparak Esad'ı düşürmesi, Suriyelilerin büyük çoğunluğu tarafından neşe ile karşılanırken, muhalif grupların Suriye'de nasıl bir düzen kuracağına dair belirsizlikler pek çok kişiyi de endişelendirmiştir. Tüm dünya Suriyeli kişilerin koruma statülerini ve ülkelerine geri dönüşlerini hızla konuşmaya ve tartışmaya

⁷⁶⁵Bu yönde BBC tarafından yayımlanan haber için bkz. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn4xzk4vvyuo>, son erişim tarihi. 03.01.2025.

⁷⁶⁶İlgili makale için bkz. <https://tr.ambafrance.org/SYRIE-CHUTE-DU-REGIME-DE-BACHAR-AL-ASSAD>, son erişim tarihi. 03.01.2025.

başlamıştır. Bu noktada en kritik ülkelerden biri olan Türkiye’de farklı adımlar atarak bu süreci geçirmeyi planlamaktadır.

Öncelikle BMMYK⁷⁶⁷, Türkiye’den Suriye’ye gönüllü geri dönüşlere ilişkin çeşitli bilgiler paylaşmaya başlamış, daha sonra ise hükümet aldığı karar ile gönüllü geri dönüş sürecini desteklediğini göstermiştir. Türkiye’de geçici koruma statüsüne sahip bir kişi, ülkesine gönüllü geri dönüş yapmak istediği durumda bulunduğu ildeki göç idaresine başvuru yapması gereklidir. Gönüllü geri dönmeye karar veren kişilerin ev eşyalarını da yanında götürebilmeleri sağlanmıştır. İlgili işlemlerin titizlikle takip edilmesi halinde özel araçlar da Suriye’ye götürülebilmektedir. Bu kolaylıklar sağlanırken kişilerin geçici koruma statüleri Türkiye tarafından iptal edilmemiştir. Suriye’deki siyasal ve sosyal hayatın düzenlenmesinin zaman alacak olması düşünüldüğünde kişileri geri dönüşe zorlamak zaten Türk hukukuna aykırıdır. Toplu sınır dışı yasağı olduğu gibi buna yol açacak kararlar da aynı etkiyi yarattığı müddetçe hak ihlallerini beraberinde getirecektir. Bu nedenle gönüllü geri dönüşlerin gönüllülük esasına bağlı olarak ilerlemesi çok kritiktir. Suriyeli kişilerden oluşan sivil toplum kuruluşlarının hükümetle yaptıkları görüşmeler neticesinde gönüllü geri dönüşe ilişkin başvurular merkezi randevu sistemine alınmıştır.⁷⁶⁸ İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya’nın açıklamalarına göre; gönüllü geri dönüşe dair 7 gün 24 saat çalışma esasına geçildiği ve 19 bin kapasiteye geçildiği duyurulmuştur. Kişi gönüllü geri dönüş yapmak istediğinde öncelikle arama kaydı ya da yakalama kararı olup olmadığı parmak izi alınarak kontrol edilip eğer ki bir sorun yok ise hangi sınır kapısından çıkış yapacağına göre 15 günlük bir yol izin belgesi düzenlenmektedir. Kişi gönüllü geri dönüş formunu kendi el yazısıyla doldurmakta olup daha sonra BMMYK temsilcisi, Kızılay temsilcisi ya da İl İnsan Hakları Kurumu temsilcisi ile mülakata giriyor ve bu nokta kişinin gerçekten iradesi ile mi gönüllü geri dönüş yapmak istediği netleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada da sorun olmaz ise kişi sınır kapısından gümrük kontrollerini olduktan sonra polis noktasında geçici koruma kimliğini bırakarak ülkesine dönmektedir. Suriye’ye dönecek kişilerin belgeler konusunda yaşayacakları zorlukları aşmak maksadıyla Halep ve Şam illerinde Göç İdaresi Bürosu açılacağı,

⁷⁶⁷ Information for Refugees Asylum seekers and Stateless People, UN Refugee Agency, help.unhcr.org, son erişim tarihi. 9.05.2025.

⁷⁶⁸ “randevu.goc.gov.tr” sayfası üzerinden İl Göç İdaresi Müdürlüğüne başvuru yapılabilmektedir.

geçici koruma dair göç idaresi sistemine kayıtlı tüm belgelerin sağlanacağı belirtilmektedir.

Tüm bunların yanında Suriyeye dönmek isteyen ancak oradaki mevcut durum konusunda endişelenen kişilerin Suriye'nin durumunu anlayabilmesi amacıyla bağlantılı olarak "öncü göçmen" uygulaması başlatılmıştır. İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya'nın ifadesine göre; Suriyeli sivil toplum kuruluşlarının Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile yapmış olduğu görüşmeler sonucunda 1 Ocak'tan itibaren 1 Temmuz 2025 tarihine kadar her aileden bir öncü göçmenin 6 ayda 3 kere Suriye'ye giriş çıkış hakkı olacak ve bu konuda iki sınır kapısı görevlendirilecek. Keşif yapacak bu kişilerin yaptıkları giriş çıkış sebebiyle Türkiye'de sahip oldukları statü negatif yönde etkilenmeyecek ve bu durum bir geri dönüş olarak nitelendirilmeyecektir. Göç İdaresi'nin verilerine göre aşağıdaki tablo dahilinde gönüllü geri dönüş yapmak isteyen kişi sayısında artış mevcuttur.

Gönüllü geri dönüş prosedürünü işleten kişi, artık mültecilik statüsünü kaybedeceğinden BMMYK tarafından yürütülen üçüncü ülke yerleştirmesi gibi programlardan yararlanamaz. Nitekim artık mülteci pozisyonunda olmayacaktır. Her durumda Suriye'deki değişikliklerin kişilerin statüsünü nasıl etkileyeceği ve bu konuyu nasıl değerlendirecekleri hala belirsizlik taşımaktadır.

Son verilere göre 8 Aralık 2024 tarihi itibarıyla gönüllü geri dönüş yapan kişilere ait tablo aşağıdaki gibidir:

Şekil 1.1. Gönüllü Geri Dönüş Dair Veriler⁷⁶⁹

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (UNHRC), ikinci periyodik inceleme raporu kapsamında gönüllü geri dönüşler açısından da önemli değerlendirme ve tavsiyelerde bulunmuştur.⁷⁷⁰ Konsey periyodik incelemenin neticesinde, kişilerin baskı altında gönüllü geri dönüş formu imzalatılarak Afganistan ve Suriye gibi çatışmaların devam ettiği ülkelere sınır dışı edildikleri iddialarını endişe verici bulduklarını aktarmaktadır. Sınır dışı etme işlemleri yürütülürken geri göndermeme ilkesine uyulmasının gerektiği, gönüllü geri dönüş süreçlerinde etkin güvencelerin uygulanmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Söylemek gerekir ki kişilerin gönüllü geri dönüş sürecinin onurlu olarak yürütülmesi, yaşam hakkı, kötü muamele yasağı gibi temel haklarının korunması açısından oldukça önemlidir. BMMYK yetkililerinin gönüllü geri dönüşleri izlemesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili sürecin insan haklarına uygun şekilde yürütmesi bir insan hakları sınavı olarak karşımızdadır.

3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 13

Etkili başvuru hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleriyle birlikte ileri sürülebilen bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesi, etkili başvuru hakkını ele almakta olup, bu hakkın ihlali, sınır dışı ve geri gönderme konusundaki davalarda, genellikle 2. ve 3. madde ile birlikte öne sürülmektedir.

Etkili başvuru hakkı, sadece uluslararası düzenlemelerde⁷⁷¹ değil aynı zamanda Anayasa'da da korunmaktadır. Anayasa'nın 36. maddesinde etkili başvuru hakkı yer almaktadır. Düzenlemeye göre, herkesin meşru vasıta ve yollardan yararlanarak yargı mercileri önünde davacı ya da davalı olarak iddia ve savunma ile adli yargılanma

⁷⁶⁹ <https://www.goc.gov.tr/gonullu-geri-donus>, son erişim tarihi. 18.02.2025.

⁷⁷⁰ ilgili rapora İngilizce, Fransızca, İspanyolca dillerinde ilgili linkten ulaşabilirsiniz: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2FTUR%2FCO%2F2&Lang=en

⁷⁷¹ Avrupa Birliği Antlaşması (ABA) madde II-47 çerçevesinde de Birlik yasaları tarafından garanti altına alınan hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişi, bir mahkeme önünde etkin şekilde zararın giderilmesini talep etme hakkına sahiptir.

hakkına sahip olduğu ve hiçbir mahkemenin görev ve yetkisi içinde bir davayı bakmaktan kaçınamayacağı düzenlenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesi, sözleşmede tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin, ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından yapılmış olsa da ulusal merci önünde etkili bir başvuru hakkına sahip olduğunu belirtilmiştir. İlgili düzenleme gereğince, devletlerin iç hukuklarında etkili başvuru yolları bulunmasının gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu hakkın mahkemeye başvuru hakkı ve kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile de yakından ilişkili olduğu söylenmelidir.⁷⁷²

Bu noktada bu güvencenin hangi yollarla tesis edileceği Devletin takdirine bırakılmış olsa da öngörülen başvuru yollarının etkin olması gerekmektedir. Burada kastedilen etkinlik, öngörülen başvuru yolunda başarısız olunması ya da yolun sonuçsuz kalması ile ölçülmemektedir. Sözleşmeye dayalı savunabilir bir şikâyet, uygun bir telafi sağlama imkânı sunularak ele alınmalıdır⁷⁷³

AİHM içtihatları doğrultusunda, bir başvuru yolunun etkili bir başvuru yolu olmasının ilk koşulu, duruma çare olmaya elverişli olmasıdır.⁷⁷⁴ Bunun yanında, şikâyetin esasının incelenmesi de gerekmektedir.⁷⁷⁵ Başvuru yolu uygun telafi edici imkanlar sunmalı⁷⁷⁶ ve gecikmeksizin sonuç doğurabilmelidir. Sınır dışı etme kararına karşı etkili başvuru yolunun varlığındaki temel amaç, sınır dışı etme kararının dava sonuçlanana kadar uygulanmamasını sağlamaktır.⁷⁷⁷ Başka bir deyişle hakkında sınır dışı etme kararı verildiğinde kişi, ilgili yargı yoluna başvurması durumunda sınır dışı edilmemelidir ki, yol etkili olsun. Aksi takdirde, kişinin sınır dışı edilmiş olması,

⁷⁷² Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, s. 627.

⁷⁷³ Ömer Emrullah Egeliği, "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2021, s.201 vd. ;Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 13. Madde Etkili Başvuru Rehberi, s.8. son erişim tarihi: 01.11.2023, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_13_TUR

⁷⁷⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Pine Valley Developments LTD ET AUTRES ve İrlanda Kararı. Başvuru No. 12742/87. Karar Tarihi. 03.05.1989.

⁷⁷⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Smith ve Grady / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 33985/96. 33986/96.para.138., Peck / Birleşik Krallık Davası, Başvuru No. 44647/98. Karar Tarihi.28.01.2003.para. 105-106.

⁷⁷⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Menteş ve diğerleri ve Türkiye Davası, para.89, İlhan/Türkiye Büyük Daire Kararı ,2000, para.97.

⁷⁷⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı.A.M. / Hollanda Kararı. Başvuru No. 29094/09. Karar Tarihi. 5 Temmuz 2016. Para. 66.

telafisi imkânsız zararlar oluşturabilecektir. Bu değerlendirmeler yapılırken, kişinin sınır dışı edilmesine sebep olan davranışlarından ziyade sınır dışı edilmesi durumunda meydana gelebilecek zararlar göz önüne alınmalıdır.⁷⁷⁸

Hirsi Jamaa ve diğerleri İtalya davasında 3. madde, 13. madde ve Ek 4 Numaralı Protokolün 4. maddesi birlikte incelenerek değerlendirme yapılmıştır. İlgili olayda, Somalili ve Eritreli başvuruçuların Libya'dan İtalya'ya yasa dışı giriş yaparken yakalanmaları sonucunda Libya'ya geri gönderilmeleri incelenmiştir. Bu incelemede Mahkeme 3. madde ile bağlantılı olarak 13. maddenin ihlal edildiğini hüküm altına almıştır. Nitekim olayda sınır dışı etme işlemi uygulanmadan önce, başvuruçuların yetkili bir makama şikâyetle bulunma ve bu şikâyetlerini savunma fırsatından mahrum olduklarına işaret edilmektedir. Salt 3. madde ile değil aynı zamanda 4 no.lu protokolün 4. maddesiyle bağlantılı olarak da 13. maddenin ihlal edildiğine dikkat çekilmiştir. Bu ihlalin gerekçesi ise gemide bulunan askeri personele karşı başvurulabilecek cezai yolun askıya alma etkisinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kriterlerine uygun olmamasıdır.

M ve diğerleri Bulgaristan davası⁷⁷⁹ da 3. madde ile birlikte 13. maddenin ele alındığı önemli bir karardır. Afganistan uyruklu Bay M'nin, Afganistan'a geri gönderildiği takdirde kötü muameleye uğrama riskine dair iddiaları, nitelikli bir inceleme yapılmadan özet bir biçimde değerlendirilmiştir. Ayrıca, birinci başvuruçunun adli işlemler sona erene kadar sınır dışı etmenin durdurulması talebi de yetkili makamlar tarafından yeterince incelenmemiştir. 13. madde kapsamında düzenlenen etkili başvuru hakkının temel amacı, geri dönülemez zararların önüne geçmektir. Bu sebeple kötü muameleye ilişkin gerçek riskin öne sürüldüğü durumda iç hukuk yolu vasıtasıyla ilgili karar askıya alınmalıdır. Aksi halde 3. madde ile birlikte 13. madde, ihlal edilecektir.

Konuya ilişkin başka bir başvuruda⁷⁸⁰ Mahkeme, HIV pozitif başvuruçunun sınır dışı edildiği takdirde sağlık hizmetlerine erişemeyeceğine dair iddiasını

⁷⁷⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Chahal / Birleşik Krallık Davası. Büyük Daire Kararı. Başvuru No. 22414/93. Karar Tarihi. 15 Kasım 1996. para. 151.

⁷⁷⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. M ve Diğerleri / Bulgaristan Kararı. Başvuru No. 41416/08. Karar Tarihi. 16.07.2011

⁷⁸⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. N/ Birleşik Krallık Kararı. (BD) Başvuru No. 26565/05. Karar Tarihi. 27.05.2008.

incelemektedir. Başvurucunun avukatı yabancının sağlık durumunu bildirerek sınır dışı işleminin uygulanmaması gerektiğini belirtmiştir. Ancak, konuya dair etkili bir değerlendirme yapılmamıştır. Mahkeme, başvurunun savunulabilir bir iddiasının bulunduğu hallerde bu iddiası dahilinde etkili başvuru hakkına sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Devletler, 3. madde kapsamında savunabilir bir iddianın bulunduğu noktada mutlaka 13. madde kapsamında dikkatli ve özenli bir inceleme gerçekleştirmelidir. Somut olay değerlendirildiğinde başvurunun etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

I.M. / Fransa kararı da 3. madde ile birlikte 13. madde ihlalini konu etmektedir. Başvurucu, öğrenci hareketlerindeki faaliyetleri ve isyancı gruplarla bağlantısı olduğu gerekçeleriyle Sudan’a geri gönderilmesi durumunda kötü muameleye uğrayacağına dair risk altında olduğunu iddia etmektedir. Bu kararda Mahkeme, yabancının bu karar karşı başvurabilecekleri bir yol olsa da bu yolun etkin olup olmadığının da değerlendirilmesini gerekli görmüştür. Başvuru yolunda hızlı işlem usulü uygulanması, başvuru sürelerin kısalığı ve başvuru yoluna erişimdeki zorluklar değerlendirilerek bu yolun etkin bir başvuru yolu olmadığına hükmedilmiş ve 13. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Labsi / Slovakya Davası’na konu olan başka bir örnekte ise, Fransa’da terör eylemi hazırlığından mahkûm olan Cezayirli kişinin Slovakya’da sığınma talebinin reddine karşı başvurabileceği etkili bir başvuru yolunun bulunmamasından hareketle başvurunun ülkeden gönderilmesinin 3 ve 13. madde kapsamında ihlal olarak değerlendirmiştir.

S.K. ve Rusya kararında⁷⁸¹ da etkili başvuru yolu hakkı yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı ile birlikte ele alınmıştır. Suriye vatandaşı başvuru Rusya’da vize ihlali yaptığı için hakkında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Bunun üzerine başvuru uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş ancak bu başvuru reddedilmiş, redde karşı itirazı da olumsuz sonuçlanmıştır. Başvurucu Suriye’ye sınır dışı edilmesinin yaşam hakkı, kötü muamele yasağını ihlal edeceğini ve bu karara karşı itirazını sunacağı etkili bir başvuru yolu bulunmadığını ileri sürmüştür. Suriyedeki mevcut

---

⁷⁸¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. S.K. ve Rusya Kararı. Başvuru No. 52722/15. Karar Tarihi. 14.02.2017.

güvenlik sorunu ve insan hakkı ihlalleri sebebiyle kişinin sınır dışı edilmesinin ihlal teşkil edileceği değerlendirilmiştir. Mahkeme benzer yönde 2. ve 3. madde kapsamında araştırılabilir bir iddianın bulunması durumunda sınır dışı prosedürünü askıya alacak etkin ve dikkatli bir araştırmanın sağlanacağı bir yolun varlığını aramaktadır. Bu yolun bulunmadığı noktada ihlal kararı vermektedir.

Tehrani ve Diğerleri / Türkiye davasında⁷⁸², başvuruçular İran ya da Irak'a sınır dışı edildikleri durumda ölüm ya da kötü muamele riskiyle karşılaşacaklarını ve bu bağlamdaki iddialarını savunabilecekleri etkili bir iç hukuk yolunun olmadığını ortaya koymuştur. Bunun yanında başvuruçuların tutuldukları yerin koşullarına ilişkin de 3. maddeyle bağlantılı olarak 13. maddenin ihlal edildiği öne sürülmüştür. Burada başvuruçuların tutulduğu yerdeki olumsuz koşullara ilişkin olarak etkili bir başvuru yolu bulunmadığı iddia edilmektedir. Mahkeme değerlendirmesinde, etkili bir başvuru yolu bulunmadığından hareketle ihlal kararı vermiştir.

Sonuç olarak, yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alındığında, yabancının bu karara karşı itiraz gerekçelerini sunacağı etkili bir başvuru yolu mutlaka bulunmalıdır. Bu başvuru yolunun, telafi edici olması, gerekçelerin titiz olarak incelenmesi oldukça önemlidir.

4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 8

a. Genel Olarak Özel Hayat ve Aile Hayatının Korunması Hakkı

Özel ve aile hayatının korunması hakkı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 17. maddesi ve 20. maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi, Avrupa Birliği Antlaşmasının II-7, 8, 9, 11. maddeleri ile İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12. maddesi kapsamında ele alınan bir haktır.

Anayasamızın 17. maddesi kişinin dokunulmazlığı ile maddi ve manevi varlığı koruma ve geliştirme hakkını düzenlemektedir. Bu hak, özel hayatın korunması hakkı ile de ilişkilidir. Nitekim, 17/3'e göre vücut bütünlüğü dokunulmazdır. 20. madde ise herkesin özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkını

---

⁷⁸² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Tehrani ve Diğerleri / Türkiye Davası. Başvuru No. 32940/08. 41626/08.43616/08. Karar Tarihi. 13.04.2010.

düzenlemektedir. İlgili madde kapsamında özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamayacağı belirtilmiştir. Bu düzenleme, haberleşmenin ve yazışmaların gizliliğini, kişisel verilerin korunması hakkını da içermektedir. Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ancak m. 20/2 dahilinde sınırlandırılabilir. Bu hak, millî güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi, toplum sağlığının ve genel ahlâkın korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması gibi meşru nedenlere dayalı olarak; yalnızca yetkili yargı makamının kararı ile veya gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda kanunla yetkilendirilmiş mercinin yazılı talimatı ile (yetkili mercinin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur), sınırlandırılabilir. A.Y. madde 13 kapsamında, hakka yapılan müdahalenin, kanuni, meşru amacı olan, demokratik toplumda gerekli, baskın bir toplumsal ihtiyaca cevap veren, ölçülü bir müdahale olması gerekmektedir. Hakkın öznüne dokunulamaz.

AİHS madde 8 dahilinde özel hayatın korunması hakkı, oldukça kapsamlı düzenlenmiştir. Kişinin kamusal hayatı, mesleki hayatı, aile hayatı ve özel hayatı, bu hak kapsamında ele alınmaktadır.⁷⁸³ Kişisel verilerin korunması hakkı⁷⁸⁴, konuta ve haberleşmeye saygı hakkı, vücut bütünlüğünün korunması hakkı, bu hakkın alt unsurlarındandır. Bu hak, ancak 2. fıkrada sayılan meşru sebeplerle sınırlandırılabilir. Bu sebepler, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasıdır. Sınırlanamayan, kanuni, demokratik toplumda gerekli, meşru amaca uygun ve ölçülü olması gerekmektedir. Hakka yönelik keyfi sınırlamaların yapılması hak ihlaline neden olacaktır.⁷⁸⁵

⁷⁸³ Anayasa Mahkemesi, Anayasa Yargısı Araştırmaları Merkezi, Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı, Yazarlar: Kemal Özeren, Berrak Yılmaz, Ankara, 2023, s.35 vd; Ali Korkmaz “*İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması*”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Özel Sayı 1, 2014, s.100; Yaşar Salihpaşaoğlu, “*Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Bir Değerlendirme*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.17, S.3, 2013, s.237 vd.

⁷⁸⁴ Kişisel veri güvenliği, özel hayatın korunması hakkı kapsamında ele alınmaktadır. Bknz. Elif Küzeci, “*Kişisel Verilerin Korunması*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, Doktora Tezi, 2010, s. 78 vd.; Murat Önok, “*Kişisel Verilerin Korunması Bağlamında ‘Unutulma Hakkı’ ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, S.1, 2017, s.156. Melisa Nur Balcı, “*Kişisel Verilerin Korunması Hukuku Kapsamında Çocuğun Kişisel Verilerinin Korunması*”, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024, s. 63-64.

⁷⁸⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Klass / Almanya Kararı. Başvuru No. 5029/71. Karar Tarihi. 06.09.1978.

Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkına yapılan bir müdahalede üç ana kıstasa yoğunlaşmaktadır.⁷⁸⁶ İlk kıstasa göre, müdahale kanunda öngörülmüş olmalı ve bu kanun belirli, açık, öngörülebilir ve erişilebilir olmalıdır. İkinci kıstas ise müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olması ve meşru bir amaca hizmet etmesidir. Üçüncü kıstas ise, müdahalenin ölçülülük kriterini karşılaması, gerekli ve orantılı olmasıdır.⁷⁸⁷

Yabancıların sınır dışı edilmeleri, bulundukları ülkeden zorla çıkarılmaları anlamına gelmektedir. Bu durum kişinin kişisel veya ailevi bağ kurduğu ülkeden ayrılması anlamını taşır. Yabancıların ülkeye girişinin engellenmesi, sınır dışı edilmesi bu sebeple, AIHS madde 8 kapsamında ele alınmaktadır.⁷⁸⁸ Ancak, yabancıların sınır dışı edilmelerine dair uygulamalar söz konusu olduğunda, 8. maddenin dar yorumlandığı da söylenmelidir.⁷⁸⁹

b. Ülkede Uzun Süre Bulunan Yabancıların Durumu

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri, bir yabancının ülkede kalışını garanti etmemektedir. Yabancıların bir ülkeye yerleşmesi, bu ülkeye kabul edilmesi veya bu ülkeden sınır dışı edilmesi konusunda takdir yetkisi, Devlettir.⁷⁹⁰ Yabancının bulunduğu ülke topraklarında doğmuş olması ya da çok uzun süredir bu ülkede yerleşik olarak bulunması, Devletin takdir yetkisini kullanamayacağı anlamına

---

⁷⁸⁶ Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, s. 398-399.

⁷⁸⁷ **A.g.e.**

⁷⁸⁸ Alan Desmond, “*The Private Life of Family Matters: Curtailing Human Rights Protection for Migrants inde Article 8 of The ECHR?*”, The European Journal of International Law, Vol. 29, No.1, 2018, s.262.

⁷⁸⁹ Desmond, “*The Private Life of Family Matters: Curtailing Human Rights Protection for Migrants inde Article 8 of The ECHR?*”, s.263.

⁷⁹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Abdulaziz, Cabales ve Balkandali / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 9214/80; 9473/81; 9474/81. Karar Tarihi. 28.05.1985.

gelmemektedir. ⁷⁹¹ Başka bir deyişle, yabancıların uzun süre boyunca bir ülkede yaşaması, mutlak bir sınır dışı edilmeme hakkı doğurmamaktadır. ⁷⁹²

Bazı Sözleşmeciler devletler, uzun süredir ülkelerinde bulunan yabancıların, sınır dışı edilmemesine yönelik mevzuatlar ve politikalar benimsemiştir. ⁷⁹³ Nitekim, yabancıların uzun süredir bir ülkede bulunması ve bulunduğu ülkeyle arasında sıkı bağların bulunması, sınır dışı edileceği durumda özel hayatın korunması hakkına müdahale teşkil edecektir. Bu durum mutlak bir sınır dışı etmeme zorunluluğu getirmese de hakka müdahalenin mutlaka kanuna dayanması, meşru bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilmesi, demokratik bir toplumda gerekli olması ve ölçülü olması gerekmektedir.

AİHM kararlarına göre, uzun süredir bir ülkede bulunan yabancıların, sınır dışı edilebilmesi için önemli sebeplerin bulunması gerekmektedir. ⁷⁹⁴ Yabancıların bu ülkede uzun süre bulunmasının yanında, suça karışıp karışmadığı, aile bağları, iş bağlantıları gibi pek çok kriter nazara alınır. Örneğin, yetişkin olduktan sonra suça karışan ve ciddi suçlardan hüküm giyen bir yabancıların durumunu inceleyen Mahkeme, başvurusunun çocuğunun bulunmadığı, çekirdek ailesiyle süregelen bir

---

⁷⁹¹ Üner / Hollanda Büyük Daire Kararı. Başvuru No. 46410/99. Başvuru Tarihi. 18.10.2006. para. 54-60. *Mahkeme, başta şunu yeniden teyit eder:* Uluslararası hukuk çerçevesinde ve taraf olduğu sözleşmelerle bağlı kalmak kaydıyla, bir devletin kendi topraklarına yabancıların ülkeye girişini ve ikametlerini denetleme hakkı vardır (bknz. Abdulaziz, Cabales ve Balkandali / Birleşik Krallık, 28 Mayıs 1985). Sözleşme, bir yabancıların belirli bir ülkeye girme ya da orada yaşama hakkını güvence altına almaz. Taraf devletler, kamu düzenini sağlama görevleri doğrultusunda, suç işlemiş yabancıları sınır dışı etme yetkisine sahiptir. Ancak, Sözleşme'nin 8/1 kapsamındaki hakka müdahale, hukuka uygun olmalı ve demokratik bir toplumda gerekli sayılmalıdır. Yani bu müdahale, acil bir toplumsal ihtiyaca karşılık vermeli ve meşru amaçla orantılı olmalıdır. (bknz. Dalia / Fransa, Mehemi / Fransa, Boulouf / İsviçre, ve Slivenko / Letonya)

⁷⁹² Üner / Hollanda Büyük Daire Kararı. Mahkeme, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin Uzun Süreli Göçmenlerin Sınır Dışı Edilmemesine İlişkin 1504 (2001) sayılı Tavsiye Kararına atıf yapmaktadır. Söz konusu tavsiyede, Bakanlar Komitesi'nden, üye devletlere ev sahibi ülkede doğmuş ya da büyümüş uzun süreli göçmenlerin hiçbir koşulda sınır dışı edilmemesinin garanti altına alınması çağırısı yapılmıştır.

⁷⁹³ Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin birçoğunda ceza gerektiren suçtan hüküm giyen mültecilerin sınır dışı edilmesine yönelik düzenlemeler mevcuttur. Avusturya, Belçika, Fransa, Macaristan, İzlanda, Norveç, Portekiz ve İsveç; uzun süre ülkede kalan uzun süreli göçmenlerin (ev sahibi ülkede kalan, çocukluk döneminde gelen) sınır dışı edilmeyeceğine yönelik düzenlemeler getirmiştir.

⁷⁹⁴ Maslov / Avusturya Kararı. Başvuru No. 1638/03. Karar Tarihi. 23.06.2008. para. 75. Yerleşik bir göçmenin sınır dışı edilmesi, ancak çok istisnai ve ciddi gerekçelerle meşrulaştırılabilir. Özellikle, sınır dışı işleminin dayanağını oluşturan fiillerin birey tarafından reşit olmadığı dönemde işlenmiş olması, devletin müdahalesini daha sıkı bir orantılılık ve ölçülülük denetimine tabi kılar. Örneğin Kolonja ve Yunanistan kararında (Başvuru no. 49441/12. Karar Tarihi. 19.05.2016) Mahkeme başvurusunun eski yıllarda işlemiş olduğu suç baz alarak başvurusunu sınır dışı ettiği ve ömür boyu ülkeye giriş yasağı koyduğu davada Mahkeme 8. Madde ihlaline hükmetmiştir.

bağın olmadığını, başvuruçunun sürekli olarak yasalara aykırı hareket ettiği kıstaslarını göz önüne almıştır. Bu kıstaslar doğrultusunda yabancıнын sınır dışı edilmesini Sözleşmeye aykırı bulmamıştır.

Yerleşik göçmenlerin sınır dışı edilmesini inceleyen davalarda Mahkeme,⁷⁹⁵ esasen başvuruçunun içinde bulunduğu özel durumu ve sınır dışı edilmesini gerektiren menfaat ile ülkede kalmasını gerektiren menfaat arasındaki denge unsuruna odaklanarak konuyu ele almaktadır. Başka bir deyişle kişinin kişisel menfaatleri ile genel kamu yararı arasındaki denge incelenmektedir. Burada Mahkeme'nin kriteri "*ne keyfiyet ne de açıkça mantıksız*"lıktır.⁷⁹⁶ Örneğin yabancı, kamu güvenliği meşru amacı ile sınır dışı edilecekse, sınır dışı etme gerekçeleri yeterli ve ikna edici olmalıdır.

⁷⁹⁷ Yabancıнын sınır dışı edilmesine yönelik makul ve ikna edici sebeplerin bulunmasının yanında, sınır dışı edilmesi gerekli de olmalıdır. Bütüncül değerlendirmenin sonucunda, başvuruçunun sınır dışı edilmesi, kamu yararına göre mutlaka gerekliyse ve subjektif koşullar dahilinde müdahale ölçülüysse, hak ihlali oluşmayacaktır.

Bu doğrultuda, adil dengenin sağlanması amaçlanmaktadır. Adil denge genel olarak, yargı organının temel insan haklarına sadık kalarak demokratik toplum açısından gerekli olma ilkesini iyi araştırması ve hakkaniyete uygun karar vermesi

---

⁷⁹⁵ Levakovic ve Danimarka Kararı. Başvuru No. 7841/14. Karar Tarihi. 23.20.2018. Kararda Mahkeme, başvuruçunun suçları yetişkinlik döneminde işlemesi, işlediği suçun ciddiyeti ve niteliği, suçların sınır dışı kararının denetimli serbestlik süresi içinde işlenmesi kıstaslarını da göz önüne alarak başvuruçunun bulunduğu ülke ile bağı da değerlendirilerek verildiğinden bir ihlal kararı vermemiştir.

⁷⁹⁶ Ndidi / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 41215/14. Karar Tarihi. 14.09.2017. Eğer yerel mahkemeler, olayın tüm koşullarını kapsamlı biçimde değerlendirmiş, insan haklarına ilişkin normları Sözleşme'ye ve içtihadı uygun biçimde uygulamış ve bireysel menfaatlerle kamu yararı arasında adil bir denge kurmuşlarsa, Mahkeme bu kararlara saygı gösterir. Bu yaklaşım, "takdir yetkisi" (margin of appreciation) doktrini çerçevesinde geliştirilmiş olup, ancak ulusal yargılamasının yüzeysel, keyfi veya ölçüsüz olduğu durumlarda AİHM kendi değerlendirmesini öne çıkarır. Bu nedenle, Mahkeme'nin orantılılık denetimini yeniden yapması, ancak "açıkça ikna edici gerekçeler" bulunduğu durumda mümkündür. Yerleşik göçmenlerin sınır dışı edildiği durumlarda dahi, ulusal makamların makul, gerekçeli ve dengeli bir karar süreci yürüttüğü hallerde, AİHM bu kararlara müdahale etmemektedir.

⁷⁹⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Alam / Danimarka Kararı. Başvuru No. 33809/15. Karar Tarihi. 06.06.2017. para. 35. AİHM, yerel mahkemelerin başvuruçunun özel ve aile hayatına yönelik müdahaleyi değerlendirirken uygun bir dengeleme süreci yürüttüğünü, bu sürecin sonucunda ulaşılan kararların ne keyfi ne de bariz şekilde ölçüsüz olduğunu ifade etmektedir. Mahkeme'ye göre, başvuruçunun sınır dışı edilmesini haklı göstermek amacıyla sunulan gerekçeler yeterli, ilgili ve ikna edici niteliktedir. Olayın tüm somut koşulları dikkate alındığında, müdahalenin orantılılık ilkesine aykırılık teşkil etmediği ve dolayısıyla Sözleşme'ye uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

olarak açıklanabilir. ⁷⁹⁸ Bu kapsamda AİHM konuya dair değerlendirmelerinde adil dengenin sağlanmasına dikkat etmektedir.

c. Aile Bireylerden Birinin Sınır Dışı Edilmesi

Aile üyelerinin birinin sınır dışı edilmesi, aile hayatının korunması hakkına müdahale teşkil edebilmektedir. Bu durumda bir ihlal olup olmadığını değerlendirirken Mahkeme, sınır dışı edilecek yabancının ailesi ile bağı ve yabancının yaşını nazara almaktadır.

18 yaşından büyük bir bireyin durumu ele alınıyorsa, ebeveynlerine bağlı olmasını gerektiren özel bir durumun mevcut olmadığı bir halde, yetişkin çocuklar ve ebeveynleri arasında 8. madde kapsamında bir aile hayatından bahsetmek mümkün değildir. Nitekim, yabancı, artık bağımsız, yetişkin birey olarak ele alınır. Fakat, yabancı henüz kendi ailesini kurmamışsa ve ebeveynleriyle arasında sıkı aile bağları mevcutsa, sınır dışı edilmesi aile hayatına saygı hakkını ihlal edebilir. ⁷⁹⁹ Özellikle sınır dışı edilecek genç yetişkinler söz konusu olduğunda Bouchelkia / Fransa kararında da işaret edildiği üzere, yabancının ailesi ile bağları mutlaka nazara alınmalıdır.

Özellikle çocuklu ailelerde, ebeveynlerden birinin ya da ikisinin sınır dışı edilmesi durumunda, çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek dava ele alınmalıdır. Mahkeme, bu durumda, çocuğun subjektif durumunu, sınır dışı edilecek ebeveyn ile ilişkisini, çocuğun yaşayacağı muhtemel zorlukları dikkate almaktadır. ⁸⁰⁰ Bu kapsamda, kamu yararı meşru amacı ve çocuğun üstün yararı ilkesi dahilinde adil dengenin kurulması gerekmektedir.

---

⁷⁹⁸ Özmen, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarında Adil Denge Kavramı”, s.70-79.

⁷⁹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Maslov ve Avusturya Kararı. Başvuru No.1638/03. Karar Tarihi.23.06.2008. para.62.

⁸⁰⁰ Çocuğun üstün yararı kapsamında incelenen davalar için *bknz.* Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Üner / Hollanda Kararı, Udeh / İsviçre Kararı. (Başvuru No. 12020/09. Karar Tarihi. 16.04.2013.), Jeunesse / Hollanda Büyük Daire Kararı. Başvuru No. 12738/10. Karar Tarihi. 03.10.2014.

d. Sağlık Hakkına Erişim

Yabancınn sınır dışı edilmesi, sağlık hakkına erişime dair zorlukları beraberinde getirebilir. Bir yabancınn sağlık hizmetinden yararlanamayacağı bir yere sınır dışı edilmesi, geri göndermeme ilkesi kapsamında değindiğimiz bir konuydu. Ancak sağlık hakkında erişime dair konular, yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı gibi, özel hayatın korunması hakkı ile de bağlantılıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu Büyük Daire kararında⁸⁰¹ bu konu ele alınmaktadır. Sağlık sorunları bulunan bir başvurucunun sınır dışı edilmesi geri dönülemez zararlar oluşturabilmektedir. Bu nedenle sınır dışı edilmenin sağlık durumu üzerindeki olası etkileri 3. madde kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak bu değerlendirmenin yanında, sağlık sorunları nedeniyle yabancınn ailesine olan ihtiyacı, 8. madde kapsamında değerlendirilmelidir.

e. Ülkeye Giriş Yasağı

Ülkeye giriş yasağı, yabancınn belli bir süre için, ülkeye girmesini ve o ülkeden vize almasını engelleyen bir karardır. Schengen bölgesinde yer alan bir ülke bir yabancı hakkında ülkeye giriş yasağı koydu ise bu durumda kişi hakkında verilen bu karar, Schengen Bilgi Sistemine kaydedilir ve bu kişinin Schengen bölgesine girişi engellenir. ⁸⁰² Bir yabancınn hakkında sınır dışı etme kararı verildiği durumda, çoğunlukla ülkeye giriş yasağı ile de karşılaştığı görülmektedir.

Ülkeye giriş yasağı, aile ve özel hayatın korunması hakkı kapsamında ele alınmaktadır. AİHM⁸⁰³, ülkeye giriş yasağını da sınır dışı etme konusuna benzer kıstaslar dahilinde incelenmektedir. Bu noktada hakkında ülkeye giriş yasağı kararı alınan yabancınn subjektif durumu, bulunduğu ülke ile arasındaki bağ nazara alınmaktadır. Yabancınn ülkeye girişinin engellenmesi, özel hayatına ya da aile

⁸⁰¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Paposhvili / Belçika Kararı. Başvuru No. 41738/10. Karar Tarihi. 13.12.2016. para.222-223.

⁸⁰² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İçtihat Rehberi, Göç, 2020, s.8 vd.

⁸⁰³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Dalea / Fransa Kararı. Başvuru No. 964/07. Karar Tarihi. 02.02.2010.

hayatına müdahale teşkil edeceğinden bu sınırlamanın meşru amaca uygun, kanuni, gerekli ve ölçülü bir sınırlama olması gerekmektedir. Bu doğrultuda adil dengenin sağlanması amaçlanmaktadır.

AİHM tarafından incelenen bir davada⁸⁰⁴, başvurunun BM Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda İsviçre'ye giriş ve İsviçre'den geçiş hakkının engellenmesi konu edilmektedir. Nada, İsviçre ve İtalya sınırında serbest bölgede yaşamaktadır. Yabancı hakkında verilen ülkeye giriş yasağının gerekçesi, 11 Eylül saldırılarından sonra El Kaide ve Taliban bağlantılı kişi ve kurumlara yaptırım uygulanmasıdır. Başvurucunun adı ve soyadı, Taliban ile bağlantılı bir listeye alınmış ve başvurucuya bu konudaki itirazlarını sunma imkânı da sağlanmamıştır.

Mahkeme değerlendirmesinde, Nada'nın yaşadığı bölgenin coğrafi konumunu göz önüne almıştır. Coğrafi konum nedeniyle, başvuru hakkında verilen karar, sadece İsviçre'ye girişi engellemektedir, aynı zamanda başka bir ülkeye seyahati de imkânsız kılmaktadır. Ülkeye giriş ve ülkeden geçiş yasağının 6 sene için verilmiş olması, bu kararın başvurunun ailesi ve çevresiyle iletişimi zorlaştırmaya elverişli olması gerekçeleriyle, hareket özgürlüğüne getirilen bu kısıtlama, ölçülü bir kısıtlama olarak değerlendirilmemiştir. Yabancı'nın serbetçe seyahat etmesini önleyen bu karar, ailesine ait cenaze ve düğün gibi organizasyonlara katılımını dahi imkânsız kılmaktadır. Bu gerekçelerle 8. maddenin ihlaline karar verilmiştir.

f. Doğum Kaydı / Nüfus Kaydı Olmayan Çocuklar

Doğrudan sınır dışı etme kararının uygulamasıyla ilişkili olmasa da bir ülkede bulunan yabancı'nın, doğum kaydına erişememesi ya da nüfus kaydının yapılmaması, 8. madde kapsamında ihlal oluşturabilecektir. Bulunduğu ülkede doğum kaydına erişemeyen bir çocuk, yetişkin olduğunda başka bir ülkeye sınır dışı edilirse, ya da menşe ülkesine gönüllü geri dönüş yapmak isterse, çeşitli zorluklarla karşılaşacaktır.

G.T.B İspanya'ya karşı karar, yakın zamanda verilmiş olan çocuğun üstün yararı ilkesine dair, 8. maddeye ilişkin önemli bir karar olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁸⁰⁴Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Nada / İsviçre Kararı. Başvuru No. 10593/08. Karar Tarihi. 12.09.2012.

⁸⁰⁵ Başvurucu Venezuela doğumlu olup İspanyol bir annenin çocuğu olarak Meksika’da dünya gelmiştir. Çocuğun hiçbir zaman İspanyol Konsolosluğu’nda nüfus kaydı yapılmamıştır. Meksika’daki büyük depremin ardından aile İspanya’ya dönmüş ve Tenerife’de ikamet etmiştir. Başvurucu küçük yaştan itibaren nüfus kaydının bulunmamasından ötürü eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememiştir. Mahkeme, özel hayat kavramının kişinin fiziksel bütünlüğünün yanında psikolojik bütünlüğünü de kapsadığını ortaya koymuş, özel hayat kavramının bireylerin, kişiliklerini geliştirebilecekleri bir alan olarak değerlendirmiştir. Doğum kaydı, nüfus kaydı ve kimlik belgelerine erişimi de kişisel özerklikle bağlantılı olarak değerlendirilmiştir.

Somut olayda Mahkeme, doğum kaydını sadece nüfus memurlarınca kaydedilme olarak ele almamıştır. Bu belgenin aynı zamanda çocuğun yasal olarak tanındığı anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bir kişinin doğum kaydına erişmesindeki engel, kimlik alması sürecini de etkiler ve bu durum kişinin gündelik yaşamı ve haklara erişimi konusunda ciddi zorluklara neden olur. Devlet makamlarının işlem yapabilmesi için iç hukukta öngörülen bazı gerekliliklerin bulunması normal kabul edilmektedir. Örneğin bu belgelerin yasal temsilci, veli ya da vasi tarafından talep edilmesi gerekebilir. Ancak devlet, özel hayatın korunması amacıyla doğum belgesi düzenleme ve kimlik belgelerine erişim sağlama yükümlülüğü altındadır. Bu noktada katı sistem kuralları nedeniyle, doğum belgesinin verilmemesi, hak ihlaline neden olacaktır.

Somut davada öncelikle İspanyol hukuku incelenmiştir. Bu incelemeye göre, çocuğun doğum kaydının yapılmaması ve kimlik belgesi edinmemesi konusunda birincil derecede sorumlunun ebeveynler olduğu görülmüştür. Fakat Mahkeme, kişinin doğum kaydı ve kimlik alması söz konusu olduğunda özel koşullar altında bazı katı kuralların genişletilmesi gerektiği ifade etmiştir. Aile, yükümlülüklerini yerine getirmemiş dahi olsa, nüfus dairesinin doğum kaydını yapma ve kimlik edindirme konusunda özenli davranma pozitif yükümlülüğü olduğu işaret edilmektedir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi, 8. maddeyi ihlal edecektir.

---

⁸⁰⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. G.T.B. / İspanya Kararı. Başvuru No. 3041/19. Karar Tarihi. 16.11.2023.

Türkiye’ye doğan mülteci çocukların, doğum kaydına erişimi önemli bir konudur. Uygulamada, Türkiye’de doğum yapan kayıtsız yabancıların ve mültecilerin doğum belgesine erişimde zorluklar yaşadıkları görülmektedir.⁸⁰⁶ Bu kişilerin doğum kaydına erişememesi, ülke içerisinde sığınma prosedürlerine erişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda “vatansızlık” sorununa yol açmaktadır.⁸⁰⁷ Bu kapsamda, yabancı ülkede doğan mülteci çocukların, doğum kaydına erişmesi, kişisel özerklikleriyle bağlantılı olarak 8. madde kapsamında değerlendirilmelidir.

g. Sığınma Prosedürlerine Erişim

Yabancıların sığınma prosedürlerine erişimi de 8. madde kapsamında ele alınmaktadır. Sığınma prosedürlerine hiç başvuru yapılamaması ya da başvuru süresinin gereksiz biçimde uzatılması, yabancıların özel hayata saygı hakkını ihlal edecektir. Sığınma talebinin makul süre içinde değerlendirilmemesi, yabancıların bu süreçte istikrarsız ve güvensiz bir ortamda bulunması 8. madde kapsamında ihlal teşkil edebilmektedir.⁸⁰⁸ Devletin, özel hayata saygı hakkını ihlal etmeme yükümlülüğünün yanında, bu hakkın gerçekleştirilebilmesini sağlamak noktasına pozitif yükümlülüğü de bulunmaktadır.

---

⁸⁰⁶ Aida Ülke Raporu, Asylum Information Database, Ülke Raporu: Türkiye, Güncel Rapor, 2020; Mülteci Hakları Merkezi & Refugee Solidarity Network, Aile Birleşimi: Türkiye’deki Mülteciler İçin Fırsatlar ve Zorluklar Raporu, <https://mhd.org.tr/wp-content/uploads/2024/12/3.-Aile-Birlesimi-Turkiyedeki-Multeciler-icin-Firsatlar-ve-Zorluklar.pdf?utm>, son erişim tarihi. 20.05.2025; Doğum kaydı zorluğu yaşayan mülteci aileler, koruma hizmetlerinden yararlanmak üzere UNHCR’a başvurabilmektedir. www.unhcr.org.tr, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁸⁰⁷ Refugees International, Birth Registration in Turkey, Protecting the Future for Syrian Children, 2015, Field Report, https://d3jwam0i5codb7.cloudfront.net/wp-content/uploads/2015/04/150430_turkey_birth_registration.pdf. Son Erişim Tarihi. 20.05.2025. European Network on Statelessness (ENS), Türkiye Vatansızlık Profili, 2023, https://index.statelessness.eu/sites/default/files/ENS%20Statelessness%20Index_Survey-T%C3%BCrkiye-2023_1.pdf, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁸⁰⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. B.A.C. / Yunanistan Kararı. Başvuru No. 11981/15. Karar Tarihi. 13.10.23. para. 46. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu kararda, devletin yalnızca özel hayata keyfi müdahalelerden kaçınmakla değil, aynı zamanda etkili ve erişilebilir usuller oluşturmak suretiyle bireyin özel hayatını koruma yönünde pozitif yükümlülüğe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle sığınma başvurusu sürecinin belirsizliği ve uzaması, başvuru kişinin özel yaşamında ciddi bir güvensizlik ve istikrarsızlık hali yaratmaktadır. Mahkeme, yetkili makamların, başvuru kişinin özel hayatını koruyacak şekilde sığınma talebini makul süre içinde sonuçlandıracak açık, öngörülebilir ve işleyen bir sistem kurmaması nedeniyle, 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini ihlal ettiğine hükmetmiştir. Dolayısıyla, bu eksiklik, özel hayata saygı hakkının ihlali anlamına gelmektedir.

h. Etkili Başvuru Hakkı

Sınır dışı etme kararına karşı ileri sürülen bir itirazın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesi bağlamında 'etkili bir hukuk yolu' olarak nitelendirilebilmesi, söz konusu başvurunun sınır dışı işlemi üzerinde durdurucu etki doğurabilmesine bağlıdır.⁸⁰⁹ Zira, başvurucunun Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında güvence altına alınan özel hayatına ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edileceği yönündeki iddialarına dayalı olarak yapılan itirazlarda, bu başvurunun icra edilecek sınır dışı işlemine karşı otomatik olarak yürütmeyi durdurucu nitelikte olmaması, telafisi imkânsız zararların ve geri dönülemez hak ihlallerinin doğmasına sebebiyet verebilir.

Yabancınn sınır dışı edileceği durumda, özel hayatına ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edileceğine ilişkin iddialarının etkin şekilde incelenmesi ve konunun bağımsız ve tarafsız bir mahkemede değerlendirilmesi gerekmektedir.⁸¹⁰ Bu konuda etkili bir iç hukuk yolunun öngörülmediği davalar, 8. maddenin yanında 13. maddenin de uygulama alanına girmektedir.⁸¹¹

5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 5

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesi, Anayasanın 19. maddesi ve Avrupa Birliği Antlaşması'nda düzenlenmiş bir haktır. İlgili hak, sınır dışı etme prosedürleri bakımından oldukça önemlidir. Hakkın nasıl düzenlendiği incelendikten sonra özgürlük ve güvenlik hakkı ile sınır dışı etme bağlantısı incelenmeye çalışacaktır.

a. Genel Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 19. maddesi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını düzenlemektedir. İlgili madde düzenlemesi doğrultusunda herkesin kişi hürriyeti ve güvenliğine hakkı olduğu belirtilmiştir. Buradaki herkes ifadesinden,

---

⁸⁰⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Conka / Belçika Kararı. Başvuru No. 51564/99. Karar Tarihi. 05.02.2002.

⁸¹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. M. Diğerleri / Bulgaristan Kararı. Al-Nasif / Bulgaristan Kararı. Başvuru No. 50963/99. Karar Tarihi. 20.06.2022. para.133.

⁸¹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. De Souza Ribeiro v. Fransa Kararı. Başvuru No. 22689/07. Karar Tarihi. 30.06.2011.

yabancı dahil olmak üzere herkes anlaşılmaktadır.⁸¹² 19. maddenin devam fıkralarında özgürlük ve güvenlik hakkının hangi durumlarda kısıtlanabileceği açıklanmıştır.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, yalnızca belirli durumlarda sınırlandırılabilir. Bu bağlamda, bireyin özgürlüğünden yoksun bırakılması ancak; mahkemece verilmiş hürriyeti bağlayıcı bir ceza veya güvenlik tedbirinin yerine getirilmesi, kanunen öngörülmüş bir yükümlülüğün icrası kapsamında yakalama veya tutuklama işleminin gerçekleştirilmesi, yaşı küçük kişilerin gözetim altına alınarak eğitilmesi ya da ıslahı amacıyla özgürlüğünün sınırlandırılması, toplum açısından ciddi tehlike oluşturan akıl hastalarının, bulaşıcı hastalığı bulunan kişilerin, uyuşturucu veya alkol bağımlılarının tedavi ya da kontrol altına alınması gibi durumlarda mümkündür. Ayrıca, ülkeye hukuka aykırı biçimde girmeye teşebbüs eden, yasa dışı yollarla giriş yapan ya da hakkında sınır dışı edilme veya geri gönderme kararı bulunan kişilerin yakalanması ya da alıkonulması durumunda söz konusu olabilir.

Bunların dışında, suç işlediğine dair güçlü emareler bulunan kişilerin yalnızca kaçma riski, delilleri yok etme olasılığı gibi tutuklamayı zorunlu kılan nedenlerin varlığı hâlinde ve ancak hâkim kararıyla tutuklanması mümkündür. Öte yandan, suçüstü hâli ya da gecikmesinde sakınca bulunan durumlar söz konusuysa, yalnızca kanunda açıkça düzenlenmiş usuller çerçevesinde yakalama işlemi yapılabilir. Düzenleme doğrultusunda, hakkında sınır dışı etme kararı verilen kişinin, yakalanması ve tutulması, özgürlük ve güvenlik hakkının sınırlandırılmasına neden olabilecektir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesi, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını teminat altına almakta ve Anayasa'ya paralel biçimde bu hakkın herkes için geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Sözleşmenin 5. maddesinin birinci fıkrasında sayılan istisnai haller haricinde, yasada öngörülen usule uygun olmayan herhangi bir şekilde bireyin bu haktan yoksun bırakılması mümkün değildir. Buna göre; yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş bir mahkûmiyet kararının infazı amacıyla kişilerin

---

⁸¹² Eren, “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı Bağlamında Hassas Durumdaki Yabancıların İdari Gözetimi”, s. 427-428; Gökçe Konyalı, “Avrupa Birliği Hukukunda Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Çerçevesinde Avrupa Tutuklama Müzekkeresi ve Sığınmacıların İdari Gözetimi Tedbirlerinin Değerlendirilmesi”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C.22, S.1, 2013, s.149-150; Bahar Konuk, “Bir Temel Hak Garantisi Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2015, s.188-189.

alıkonulması, mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilmiş bir karara riayet edilmemesi veya yasal bir yükümlülüğün yerine getirilmesinin temini amacıyla bireyin yakalanması veya tutulması, suç işlendiğine dair makul ve inandırıcı şüphelerin bulunması ya da suç işlenmesinin veya kaçmanın önlenmesinin zorunlu olduğu durumlarda kişilerin alıkonulması, küçüklerin gözetim altında eğitimi veya disiplin altına alınması amacıyla usulüne uygun verilmiş bir karar uyarınca özgürlüğünün sınırlandırılması, halk sağlığına yönelik ciddi tehdit oluşturan bulaşıcı hastalıkların yayılmasının engellenmesi amacıyla ya da akıl hastaları, uyuşturucu veya alkol bağımlıları gibi toplum güvenliğini tehdit eden kişilerin tedavi veya rehabilitasyon amacıyla tutulması, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının sınırlanabileceği durumlardır.

Bu çerçevede, sınır dışı etme ve geri gönderme uygulamaları açısından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesinin f bendi uyarınca özel bir düzenleme getirilmiştir. Bu hükme göre, bir kişinin ülkeye usule aykırı şekilde giriş yapmasını engellemek amacıyla ya da hakkında devam eden bir sınır dışı etme veya geri gönderme süreci bulunması durumunda, kişinin yasaya uygun şekilde yakalanması veya tutulması mümkündür. Bu tür durumlar, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının sınırlanabileceği istisnai haller arasında düzenlenmiştir.

b. Gereklilik Denetimi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının f bendinde öngörüldüğü üzere *“kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması”* durumunda kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı sınırlanabilecektir. Bu noktada kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasındaki temel amaç kişi hakkında verilmiş iade ya da sınır dışı kararının uygulanması için harekete geçmektir. İşte tam bu nokta kişinin sınır dışı edilmesi, iadesi ve geri gönderilmesi ile 5. madde arasındaki bağ kurulmaktadır.

Bu doğrultuda öncelikle vurgulanması gereken husus, kişinin özgürlük ve güvenlik hakkının sınırlanabilmesi için usulüne uygun biçimde verilmiş bir sınır dışı etme veya iade kararının bulunması ve bu kararın uygulanması amacıyla kişinin yakalanması ya da tutulmasının gerekli olmasıdır. Avrupa İnsan Hakları

Sözleşmesi'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının f bendi, usulüne uygun şekilde alınmış bir sınır dışı etme veya iade kararının icrası amacıyla kişinin tutulmasını düzenlerken; aynı maddenin c bendi ise, bir suç işlediğinden makul şekilde şüphelenilmesi ya da suç işlemesinin veya işledikten sonra kaçmasının engellenmesi gerektiğine dair kanaat doğuran makul sebeplerin bulunması durumunda, kişinin yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanmasını ve tutulmasını öngörmektedir. Bu çerçevede, her iki bent farklı hukuki amaçlara hizmet etmektedir.⁸¹³

AİHS m.5/1 f fıkrası kapsamında kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması konusunda gereklilik denetiminin nasıl uygulanacağı çok önemlidir. Mahkeme⁸¹⁴; hakkın sınırlandırılmasını, kaçma ve kaybolma şüphesinin bulunduğu hallerde, sınır dışı edilmenin icrasının zorlaştığı durumlarda ya da kamu düzenine tehdit olduğu hallerde gerekli görmektedir.

Gereklilik denetimi yapılırken⁸¹⁵; müdahalenin hukuka uygun olması ve meşru bir amaca dayanması da incelenmektedir. Ayrıca demokratik bir toplumda gerekli olması, acil bir toplumsal ihtiyaca cevap vermesi ve müdahalenin orantılı bir müdahale olup olmadığı da nazara alınmalıdır. Bu değerlendirme yapılırken, müdahalenin meşru amaca hizmet edip etmediği, müdahaleden daha az kısıtlayıcı bir müdahale ile aynı sonuca ulaşıp ulaşılmayacağı ve bireyin hakkı ile kamu yararı arasında adil bir dengenin bulunup bulunmadığı araştırılır.

En öz ifade ile hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş kişiler yasanın öngördüğü şartlarda ve gerekli süre boyunca özgürlükleri kısıtlanarak idari gözetimde tutulabilir. O halde 5/1 f uygulanırken; hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş herkesin direkt idari gözetime alınması, gereklilik kıstası değerlendirmelerinin gereği gibi yapılmadığını gösterir. Bu demektir ki, hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş

---

⁸¹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Conka / Belçika Kararı. Başvuru No. 51564/99. para.38, Chanal / Birleşik Krallık Kararı. Karar Tarihi. 15.10.1996.

⁸¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. J.R. ve Diğerleri Yunanistan Kararı. Başvuru No. 22696/16. Karar Tarihi.25.01.2018. para.30-31-111.

⁸¹⁵ M. A / Güney Kıbrıs Kararı. Başvuru No. 41872/10. Karar Tarihi. 23.07.2013. Saadi / Birleşik Krallık Kararı. Başvuru No. 13229/03. Karar Tarihi. 29.01.2008. A ve Diğerleri / Birleşik Krallık Kararı. Başvuru No. 3455/05. Karar Tarihi. 19.02.2009. Ayrıca demokratik toplum kavramının açıklandığı Handyside / Birleşik Krallık kararı ve acil bir toplumsal ihtiyaca dayanma unsurunu ele alan Sunday Times / Birleşik Krallık kararı da dereklilik denetimi açısından önemlidir.

her kişinin idari gözetim altına alınmasının otomatikleşmesi bir hak ihlali sorunu oluşturacaktır.

Hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş kişinin, bu kararının uygulanması amacıyla idari gözetimde tutulması durumu mevcut ise, bu halde ilgili sınır dışı etme kararının uygulanabilir olması gerekmektedir. Bu halde uygulamada sınır dışı edilmenin mümkün olmadığı durumlarda kişilerin idari gözetime alınması da gereklilik denetiminden geçemeyecektir.⁸¹⁶ Örneğin, ilgili kişi geri gönderilemeyecek kişilerden olabilir ve idari gözetim merkezinde bulunmasında hukuki bir yarar olmayabilir. Tüm bu hususlar gereklilik unsuru kapsamında yapılacak değerlendirmede göz önüne alınmalıdır.

Kişiler yasaya uygun şekilde idari gözetimde altına alınmış olsa da, idari gözetim tutulan süre boyunca, gerekliliğinin sürmesi de gerekmektedir.⁸¹⁷ Başka bir deyişle, sadece sınır dışı etmek üzere yabancının özgürlüğün kısıtlanmasının yeterli değildir. Aynı zamanda özgürlüğün kısıtlandığı süre boyunca bu gerekliliğin devam etmesi gerekir. İdari gözetim süresinin keyfi şekilde uzaması, özgürlük ve güvenlik hakkını ihlal edecektir.

c. Usuli Güvencelerin Sağlanması

Sınır dışı etme kararının uygulanması amacıyla kişilerin özgürlük ve güvenlik hakkı kısıtlanacak ise idari gözetim kararı ve idari gözetim süresine dair itirazların yapılmasının mümkün olması ve bu konuda usuli güvencelerin getirilmesi önemlidir. Usuli güvencelerin sağlanmadığı noktada hak ihlali oluşacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, usuli güvencelerin bulunup bulunmadığını denetlerken bazı kriterleri göz önüne alır. Örneğin; idari gözetimde tutulma süresinin kanunla sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı, idari gözetim kararına karşın etkili yargısal

⁸¹⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Al Husin / Bosna Hersek Kararı. (No.2). Başvuru No. 10112/16. Karar Tarihi. 25.06.2019. para.98.

⁸¹⁷ "Lastly, the Court reiterates that the domestic authorities have an obligation to consider whether removal is a realistic prospect and whether detention with a view to removal is from the outset, or continues to be, justified" Amie and Others v. Bulgaria. Başvuru No. 58149/08. Karar Tarihi. 12.02. 2013 para.77.

mekanizmaların bulunup bulunmadığı, avukata erişim hakkının sağlanıp sağlanmadığı gibi konular değerlendirilir.

Devletler, iç hukukta idari gözetim süresini sınırlayıcı olarak düzenlemiş olabilir. İdari gözetimde tutulma süresi için bir üst sınırın belirlenmiş olması, yabancının bu süre boyunca idari gözetimde tutulabileceği anlamına gelmemektedir.⁸¹⁸Yabancının idari gözetimde tutulabileceği süre için, subjektif koşullarının değerlendirilmesi gerekir. ⁸¹⁹ Tutulma süresi bakımından kişilerin hassasiyet durumları dikkate alınmalıdır. Bu doğrultuda, idari gözetimde tutulması gerekli olmayan kişilerin idari gözetimde tutulması gibi, idari gözetim süresinin gereksiz olarak uzatılması, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını ihlal edecektir.

Başvurucunun idari gözetim kararına ve idari gözetim süresine itiraz edebilmesinin mümkün olması gerekir. 5. maddenin 4. fıkrasına göre; *“Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.”* Bu çerçevede, kişi özgürlüğü ve güvenliği sınırlanan kişinin, bu sınırlamaya karşı etkili başvuru yoluna erişebilmesi önemlidir.

Yabancının etkili başvuru yoluna başvurabilmesi için mutlaka bilgilendirilmiş olması gerekir. Bilgilendirilme yükümlülüğü en önemli usulü güvencelerden biridir. 5. maddenin 2. fıkrasında da yer alan bilgilendirme yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirilmesi gerekmektedir.⁸²⁰ Nitekim ilgili düzenlemeye göre; *“Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.”* Bu noktada kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı kısıtlanıyorsa bu kısıtlamanın nedeni en yakın zamanda ve kişinin

---

⁸¹⁸ Thimothawes / Belçika Kararı. Başvuru No. 39061/11. Karar Tarihi. 04.04.2017. para. 73.

⁸¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. J.N. / Birleşik Krallık. Başvuru No. 37289 / 12. Karar Tarihi. 19.05.2016. para. 83. Mahkeme idari gözetim süresinin uzunluğunu tek başına ihlal sebebi saymaz. Sürenin hukuka uygun olup olmadığını somut olayın koşullarına göre değerlendirir. İç hukukta belirtilen sürele uyulması da otomatik bir sözleşmeye uygunluk oluşturmaz. Keyfi şekilde kişi özgürlüğünden yoksun bırakılmamalıdır. Bu sebeple idari gözetim süresinin denetlenmesini gerektirmektedir.

⁸²⁰ Murray / Birleşik Krallık. Başvuru No. 14310/88 Karar Tarihi. 28.10.1994. para.77, Garcia Alya / Almanya Başvuru No. 23541/94 Karar Tarihi. 13.02.2001; O’Boyle, Warbrick, *“Law of The European Convention on Human Rights”*, s.343 vd.

anlayacağı dilde açıklanmalıdır. Kişi yabancı ise ülkenin resmi dilini bilmiyor olabilir. Bu durumda anlayacağı dilde bilgilendirilmesi, itiraz hakkını kullanabilmesi için hayati önem taşır.

Yabancı, yasaya aykırı şekilde tutulduğuna dair iddiayı mahkemeye taşıyabileceği gibi tutma işleminin mağduru olması halinde de telafi edici güvencelerden yararlandırılmalıdır. Nitekim 5/5'e göre; *“Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.”* Bu düzenleme, kişinin uğradığı zararı telafi edici bir düzenlemelidir.

Sadece sınır dışı etmek üzere idari gözetimde tutma durumunda değil, sığınma başvurusu yapan kişilerin kabul merkezlerinde bekletildiği hallerde de kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı sınırlanmış olur. Bu doğrultuda, bu sınırlama karşısında da yabancıya usuli güvencelerin sağlanması gerekir. Usuli güvencelere dair yakın tarihli A.E. ve Diğerleri İtalya'ya karşı kararda ⁸²¹ bu konu ele alınmıştır.

Sudan uyruklu başvurusu İtalya'ya ulaştıktan sonra kimlik tespit işlemlerinden geçirilmiş ve ardından Kızılhaç merkezinde barındırılmıştır. Bu süreçte başvurusu uluslararası koruma başvurusu süreçleri konusunda bilgilendirilmemiştir. Başvuruculara tutulma gerekçeleri ve ne kadar süre ilgili merkezde tutulacakları konusunda bilgilendirme yapılmamıştır. Bir süre sonra başvurusu ve merkezdeki başka sığınmacılar sevk edilmek üzere bir otobüse bindirilmiş bu sevk hakkında da bilgilendirme yapılmadığı gibi tuvalet ve gıda gibi temel ihtiyaçların karşılanması konusunda ciddi zorluklar yaşanmıştır. Kontrol noktasına ulaşan başvurusu temel hijyen ve bakımdan uzak koşullar altında tutulmuştur. Başvurusu bu merkezde içeriğini anlayamadıkları ve daha sonra sınır dışı etme kararı olduğu anlaşılan bir belgeyi zorla imzalamıştır. Bu süreç hakkında etkili bir yargılama yapılmamış, başvurusu tercüman desteğinden yararlanamamıştır. Başvurusu onay kararlarında İtalyanca el yazısıyla yazılmış *“uluslararası koruma talebim yoktur”* yazısı da mevcuttur. Tekrar uzun süre boyunca ve insani şartları haiz olmayan bir yolculuk yapan başvurusu Sudan'a hukuk dışı sınır dışı edilmek üzere uçağa bindirilmek istemiştir. Uçağa binmek istemeyen ve

---

⁸²¹ A.E. ve Diğerleri / İtalya Kararı. Başvuru No. 18911/17. Karar Tarihi. 16.11.2023.

hayatlarından endişe ettikleri için Sudan’a geri dönmek istemeyen başvuruçular kötü muameleye maruz kalmış ve elleri bağlanmış. Bu durumun havacılık kurallarına uygun olmadığını dile getiren pilot ve uçuş ekibinin talebi doğrultusunda başvuruçular uçaktan indirilmiştir. Sınır Dışı Merkezi’ne getirilen başvuruçular burada uluslararası koruma başvurusunda bulunmuştur. Başvuruçular mülakatlar sonrasında mülteci statüsü kazanmıştır.

Mahkeme değerlendirmesinde otobüs yolculuğu süresince yetersiz gıda ve suyun bulunması, hava sıcaklığı, yolcuların nereye götürüldükleri konusunda bilgilerinin olmaması, bu konuda tüm başvuruçuların birbirlerine uyan beyanlarda bulunması da göz önüne alınarak 3. madde kapsamında aşağılayıcı muameleye maruz bırakıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu kişilerin mültecilik iddialarının son ana kadar etkili şekilde değerlendirilmemesi, hassasiyet kriterlerinin göz önüne alınmaması, tutulma konusunda bilgilendirilmemesi ve aslında sınır dışı edilemeyecek kişilerden olmalarına rağmen uzun süre boyunca geri kabul ve sınır dışı etme merkezinde tutulmuş olmalarını 5. madde kapsamında ele almıştır.

Uçakta kolluk görevlileri tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen eylemlerle ilgili olarak mahkeme, ispat yükü konusunda önemli açıklamalarda bulunarak yine 3. madde ihlalini işaret etmiştir. Mahkeme; *“Sözleşme’nin 2. ve 3. maddeleri kapsamında, gözaltı işlemlerinde olduğu gibi söz konusu olayların yetkililerin münhasır bilgisi dahilinde olduğu durumlarda meydana gelen yaralanma ve ölümlerle ilgili olarak güçlü fiili karineler ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumda ispat yükümlülüğünün, tatmin edici ve ikna edici bir açıklama yapma konusunda yetkililere ait olduğu kabul edilebilir. Böyle bir açıklamanın yokluğunda Mahkeme, Hükümetin aleyhine olabilecek çıkarımlarda bulunabilir.”*, ifadeleriyle 3. madde kapsamında değerlendirilecek hususlarda ispat külfetinin katı biçimde yorumlanmaması gerektiğini de hatırlatmıştır.

Başvuruçuların neden tutulduklarına dair bilgilendirme yapılmaması, kendilerine durumlarını açıklayan belgelerin verilmemesi göz önüne alınarak kontrol noktasında tutularak hareket özgürlükleri ciddi şekilde kısıtlanan başvuruçuların 5. maddenin 1, 2 ve 4. fıkraları yönünden özgürlük ve güvenlik hakkının da ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Görüldüğü üzere Mahkeme; idari gözetim kararının gerekli olup olmadığını, idari gözetim süresini, idari gözetime itirazın mümkün olup olmadığı ve idari gözetimin keyfiliği ortadan kaldıran usuli güvencelerinin bulunup bulunmadığı konularına eğilerek karar vermiştir.⁸²²

d. Hassas Kişilerin İdari Gözetimi

Yabancılar ve Uluslararası Kanunu'nun sınır dışı etmek için idari gözetim başlıklı 57. madde düzenlemesine göre hakkında sınır dışı etme kararı alınmış yabancıların kaçma ve kaybolma riski mevcutsa, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal etmişlerse, sahte ve asılsız belge kullanmışlarsa, mazeretsiz şekilde ülkeden ayrılması gereken sürede ayrılmayanlar, kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı bakımından tedhit teşkil edenler sınır dışı işlemlerini tamamlama amacına uygun olarak idari gözetime alınabilmektedir.

İdari gözetim, kanun koşulları dahilinde cezalandırma amacı olmaksızın yasa dışı göçü engellemek ve göç düzenini sağlamak kapsamında uygulanan bir idari tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸²³ İdari gözetim, kendisi ve koşulları açısından hem özgürlük güvenlik hakkı ile hem kötü muamele yasağı ve özel hayata saygı hakkı ile yakından ilişkilidir. Özellikle özel ihtiyaç sahibi olan kırılgan ya da hassas olarak tanımlayacağımız kişilerin idari gözetimi söz konusu olduğunda, alınan idari gözetim kararının mutlaka gerekli olması şarttır. Unutulmamalıdır ki, hakkında sınır dışı etme kararı verilen her kişinin idari gözetime alınması, gereklilik denetiminin gereği gibi yapılmadığı anlamına gelecektir. Nitekim; idari gözetime alternatif yükümlülüklerle başvurarak⁸²⁴ da aynı amaç doğrultusunda hareket edilebilir. O halde hakka daha az müdahale teşkil edecek bir yöntemin kullanılmaksızın direkt olarak kişilerin idari gözetimde tutulması orantılı olmayacaktır.

Tez konumuzun kapsamı idari gözetim ve idari gözetime alternatif tedbirler olmadığından bu kapsamda ayrıntılı bilgilere yer verilmeyecek olsa da sınır dışı etmek

⁸²² Kim / Rusya Kararı. Başvuru No. 44260/13. Karar Tarihi. 17.07.2014. para.53. Yetkili mekanların sınır dışı işleminin uygulanması noktasında gerçekçi ihtimallerin bulunup bulunmadığını değerlendirmesi gerekir. Bu soru, idari gözetimin gereklilikliliği ve orantılılığı bakımından önemlidir.

⁸²³ Nimet Özbek, “AİHM Kararları Işığında YUKK’nda İdari Gözetimin Uygulandığı Mekanlar Hakkında Ortak Sorunlar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi (TBBD), C.118, 2015, s.19.

⁸²⁴ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, 14 Eylül 2022, Sayı:31953, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220914-3.htm>, son erişim tarihi.10.04.2025.

üzere idari gözetimde tutulmanın hassas kişilerin temel hak ve özgürlüklerine etkisi mutlaka değerlendirilmelidir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında özel ihtiyaç sahibi kişiler, ilgili kanunun 3. Maddesinde tanımlanmıştır. İlgili kanuna göre; *“Başvuru sahibi ile uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiler”* özel ihtiyaç sahibi olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına bakıldığında, hassas ve kırılgan gruplara dair kesin bir tanım yapılmadığı görülmektedir. Subjektif koşullar dahilinde kişilerin hassasiyet ve kırılganlık durumları değişebildiği gibi karar incelemelerinden yola çıkarak, diğer kişilere göre daha dezavantajlı koşullara sahip kişilerin bu kategoride değerlendirildiği söylenebilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları doğrultusunda; çocuklar, engelliler, yaşlılar, hamile ve emziren kadınlar, işkence mağdurları, insan ticareti mağdurları, cinsel şiddet mağdurları, ciddi sağlık sorunları bulunan kişiler, LGBTIQ+ bireyler, mülteci ve sığınmacı kişiler, hassas kişiler olarak tanımlanabilecektir. Bu kişilerin sınır dışı edilmek üzere idari gözetime alınmasının gerekliliği, hassasiyetleri doğrultusunda değerlendirilmelidir.

Çocukların idari gözetimi; hem aileleri ile birlikte idari gözetimde bulunan çocuklar için hem de refakatsiz çocuklar için titizlikle incelenmelidir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere çocuğun üstün yararı ilkesi, ulusal ve uluslararası mevzuatlar kapsamında öncelik verilen bir ilkedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 3. maddesine göre, kamusal veya özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun üstün yararı gözetilmelidir. Bu ilke kapsamında çocukların idari gözetimi mutlaka son çare olarak uygulanmalıdır.⁸²⁵

---

⁸²⁵ Benzer yönde bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Çocuğun Yüksek Yararının Birinci Planda Dikkate Alınması Hakkı ile ilgili Genel Yorum, No.14, Karar Tarihi. 01.02.2013, No. CRC/C/GC/14.

Bu çerçevede, bir çocuğun kişi özgürlük ve güvenliği hakkının sınırlandırılarak idari gözetime alınması son çare olarak uygulanmalıdır. Burada hakkın sınırlandırılmasına dair gereklilik denetiminde bu husus dikkate alınmalıdır. Son çare olarak uygulanma ilkesine rağmen çocukların idari gözetimde tutulması gerekli görülüyor ise bu gerekliliğin mutlaka gerekçelendirilmesi ve idari gözetim süresinin de gerekçelendirilerek belli aralıklarla mevcut durumun değerlendirilmesi gerekmektedir. Mecburi şekilde çocukların idari gözetimde tutulması durumunda çocuklara dair alınmış ebeveynlerinden ayrı bir idari gözetim kararının bulunması, subjektif durumların bu kararda değerlendirilmesi ve çocuğun kendisine uygun koşullar altında eğitim ile danışmanlık hizmetlerinden yararlanacak biçimde idari gözetim merkezinde bulundurulması gereklidir.⁸²⁶

Yaş tespitin mümkün olmadığı hallerde çocukların idari gözetime alınması konusu ise özellikle ele alınması gereken bir konudur. Uygulamada, yabancıların yaşlarını tespit edici herhangi bir kimlik belgesini idareye ibraz edemediği hallerde, yaş tespiti için hastaneye sevk ve kemik testi uygulamasına başvurulmaktadır.⁸²⁷ Şöyle ki, kişinin çocuk olduğunun tespiti, idari gözetimin son çare olarak uygulanması ve idari gözetimin çocuklara uygun koşullarda gerçekleştirilmesi ilkelerini de etkilemektedir. Yapılan kemik testlerinin güvenilir olması, ilgili sağlık testlerinin çok yönlü değerlendirmeleri içermesi, özellikle 15 yaşından büyük çocukların güvensiz test sonuçları neticesinde 18 yaş ve üstü çıkmasını önlemek amacıyla önemlidir.

Konuya ilişkin bir davada⁸²⁸ Mahkeme; 17 yaşında olduğunu beyan eden refakatsiz çocuğun hastaneye sevk edilerek kemik testi yapılmasını ve bu test neticesinde çocuğun yaşının 18 yaş üstü çıkmasına dair süreci incelemektedir. Bu hallerde ilgili işlemlerin yürütülebilmesi için çocuğa derhal vasi atanmasının gerekli olduğu, çocuğa aksi ispat olana kadar “çocukluk karinesi” gereği muamele edilmesinin şart olduğu, çocuğun içinde bulunduğu kişisel hassasiyet durumlarının incelenmesinin gerektiği ve testte hata payı bulunabileceğinin dikkate alınması gerekliliğini

⁸²⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar / Malta Kararı. Başvuru No:25794/13. 28151/13. Karar Tarihi.22.11.2016.

⁸²⁷ European Asylum Support Office, EASO Uygulama Kılavuzu Yaş Değerlendirmesi Hakkında, 2. Baskı, EASO Uygulama Kılavuzları Serisi, Avrupa Sığınma Destek Ofisi, 2016, s.20-57.

⁸²⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Darboe ve Camara / İtalya Kararı. Başvuru No. 5797/17 Karar Tarihi. 21.07.2022.

vurgulanmıştır. Yaş tespit testlerinin sadece biyolojik verilere dayanmaması gerektiği, kişinin hem tıbbi hem psikolojik hem sosyal gelişiminin incelenmesi gerektiği, testin her aşamasında vücut dokunulmazlığı ile çocuğun üstün yararı ilkelerine riayet edilmesinin şart olduğu açıklanmıştır.

Çocuklar gibi hamile ya da emziren kadınların da idari gözetim ve sınır dışı etme prosedürleri açısından kırılgan bir grupta olduğunu söylemek gereklidir. Özellikle özel sağlık durumları idari gözetim koşullarında kötü etkilenecek kişiler hakkında alınan idari gözetim kararlarında, subjektif durum incelemesinin bulunması, idari gözetimde tutma süresinin gerekçelendirilmesi ve usuli güvencelerin sağlanması gereklidir.

Kişinin kronik ya da ciddi hastalıklara sahip olması halinde hakkında idari gözetim kararı verildiyse, ilgili kararda hasta kişinin neden daha hafif yöntemler mevcutken idari gözetim altında tutulduğunun gerekçelendirilmesi gerekir. Bu kişilerin somut olayda sınır dışı edilemeyecek kişilerden olduğu tespit edilebiliyor ise, idari gözetim altında tutulması keyfi olarak nitelendirilebilir. Örneğin, HIV pozitif hastalığına sahip ve hastalığın ileri aşamasında bulunan bir kişinin yeterli gerekçelendirmeler yapılmaksızın idari gözetim altında tutulması 5/1 ihlali olarak değerlendirilebilecektir.⁸²⁹

Yabancınn işkence mağduru kişi olması, LGBTIQ+ bir kişi olması⁸³⁰ ya da engelli bir kişi olması gibi hassasiyetleri⁸³¹ de olabilmektedir. Bu durumdaki kişilerin idari gözetim altında tutulması için, haklarında verilmiş sınır dışı etme kararının uygulanabilir olması gerekmektedir. Uygulanabilir bir sınır dışı etme kararı bulunsa dahi hakka daha az müdahale teşkil eden idari gözetime alternatif yükümlülüklerinden

---

⁸²⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Yoh- Ekale Mwanje / Belçika Kararı. Başvuru No. 10486/10. Karar Tarihi. 20.12.2011.

⁸³⁰ LGBTIQ+ bireylerin hassasiyetlerine ilişkin *bkz.* Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılıkla Mücadele Avrupa Konseyi Standartları, Avrupa Konseyi Yayıncılık, Strasbourg, 2014, s.5 vd. https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/697_1.pdf?utm, son erişim tarihi. 20.05.2025.

⁸³¹ Hassas kişilerin idari gözetimine dair *bkz.* Mülteci Hakları Merkezi, İdari Gözetime Alternatifler: Uygulayıcılara Yönelik Rehber, Mülteci Hakları Derneği, 2024, s.119,120. <https://mhd.org.tr/wp-content/uploads/2025/01/2.-Idari-Gozetime-Alternatifler-Uygulayicilara-Yonelik-Rehber.pdf?utm>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

birinin tesis edilmemiş olmaması, mutlaka idari gözetim kararında gerekçelendirilmelidir.⁸³²

Bu bilgiler ışığında, kişilerin sınır dışı etme kararını takiben gerekçelendirme yapılmadan “otomatik” olarak idari gözetime alınması, keyfi hareket edildiğini gösterir. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı sınırlanırken yapılan gereklilik denetiminde, subjektif kriterler dikkate alınmalı ve sınırlamanın meşru amacı ile kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması arasındaki dengeye de odaklanılmalıdır.

6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6

Adil yargılanma hakkı, yabancıların sınır dışı edilme süreçlerine uygulanabilir mi sorusu, mahkeme içtihatlarına da konu olmuş bir sorudur. Bu nedenle adil yargılanma hakkının sınır dışı etme prosedürlerine uygulanıp uygulanamayacağı, bu başlık altında değerlendirilecektir.

a. Genel Olarak Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılanma hakkı, Anayasa ve uluslararası sözleşmelere konu olmuş önemli bir haktır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 36. maddesine göre, herkes meşru vasıta ve yollardan faydalananarak yargı mercileri önünde davacı ya da davalı olarak iddia ve savunma ile adli yargılanma hakkına sahiptir. Ayrıca Anayasanın 148. maddesinin 3. fıkrasına göre, “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin... ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir...*” Bu düzenlemeler ile adli yargılanma hakkının Anayasal düzlemde korunan bir hak olduğu görülmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi adil yargılanma hakkını düzenlemektedir. Bu düzenlemede herkesin yasa ile kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakkaniyete uygun şekilde kamuya açık olarak ve makul sürede yargılanma hakkının olduğu belirtilmektedir. Ayrıca düzenleme; masumiyet karinesi dahilinde suçluluğu yasal olarak sabit olana kadar herkesin masum sayılacağını ve suç

---

⁸³² İdari Gözetim Alternatifler: Uygulayıcılara Yönelik Rehber, s.30.

ile itham edilen herkesin asgari haklara sahip olduğunu da içermektedir. Bu kapsamda; kişilerin suçlamaların niteliği ve sebebi konusunda en yakın süre içinde anladığı dilde ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi hakkı, savunmasını hazırlamak için gerekli süre ve imkânın sağlanması, kendisini bizzat ya da avukatı aracılığıyla savunma hakkı, iddia tanıklarının sorguya çekilmesini isteme ya da tanıkların dinlenilmesini isteme hakkı bulunmaktadır. Ek olarak mahkemede kullanılan dili anlamadığı ya da konuşamadığı hallerde, kişinin tercümandan yararlanma hakkı olduğu da düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 47 ve 48. madde düzenlemelerinde de etkili başvuru hakkı, adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi ve savunma hakkı yer almaktadır. Bu düzenlemelerde yasa ile kurulmuş tarafsız ve bağımsız bir mahkemede makul sürede adil ve açık yargılanma hakkı, savunulma ile temsil edilme hakkına verilmiştir. Suçlanan herkesin suçluluk ispatlanana dek masum sayılacağı ve suçlanan kişilerin savunma hakkına saygı gösterilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

Adil yargılanma hakkı, ulusal ve uluslararası sözleşmelerde oldukça kapsamlı düzenlenmiştir.

b. Uygulanabilirliği

Belirttiğimiz üzere, yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda, 6. maddenin uygulama alanı bulup bulamayacağı, mahkeme içtihatlarında değerlendirilmiş, önemli bir konudur.⁸³³

Adil yargılanma hakkı kapsamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin değerlendirme yapabilmesi için iddianın “medeni hak ve yükümlülükler” ya da “suç isnadına” ilişkin olması gerekmektedir.⁸³⁴ Adil yargılanma hakkının ihlali iddiası, medeni hak ve yükümlülükler ilişkisi ise, hakkın içeriği ve niteliği değerlendirilmeli ve hakkın iç hukukta tanınmış ve ileri sürülebilir bir hak olması gerekmektedir.⁸³⁵ Başka bir deyişle; medeni haktan bahsedilebilmesi için, hakkın özellikleri göz önüne

---

⁸³³ Ekşi, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu”, s. 123-124.

⁸³⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Baulois/Lüksemburg Kararı. Başvuru No. 37575/04. Karar Tarihi. 03.04.2012. Engel ve Diğerleri / Hollanda Kararı. Başvuru No. 5100/71-5101/71-50102/71. Karar Tarihi. 08.06.1976.

⁸³⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. König / Almanya Kararı. Başvuru No. 6232/73. Karar Tarihi. 28.06.1978. Baulois/Lüksemburg Kararı. Başvuru No. 37575/04. Karar Tarihi. 03.04.2012.

alınmaktadır. Bu yönde Ringeisen Avusturya kararı ⁸³⁶ durumu şu şekilde açıklar: *“Konunun kararlaştırılmasında belirleyici unsur, yasanın türüdür ve konunun çözülmesinde yetkili kılınan merciin özellikleri pek de belirleyici değildir.”*

Suç isnadi söz konusu olduğu hallerde ise, adil yargılama hakkının uygulama alanı bulunduğu görülmektedir. Suç isnadı, bir kişiye yetkili makamların suç işlediği iddiasını bildirmesi olarak tanımlanabilir. ⁸³⁷ Suç isnadının olup olmadığı değerlendirilirken suçun yerel hukuktaki tasnifi, suçun gerçek niteliği, suçun ağırlığı gibi kriterler göz önüne alınmaktadır.

Bazı konular adil yargılanma hakkı ile bağlantılı görülse de suç isnadı ya da medeni hak ve yükümlülöklere ilişkin olmadıklarından 6. madde kapsamında değerlendirilemezler. Bu konulara; genel vergilendirme konuları, göç konuları ve askerlik yükümlölüğüne ilişkin konular örnek verilebilir. ⁸³⁸ Tezimiz kapsamında göç hukuku ile bağlantılı olarak sınır dışı etme kararının 6. madde kapsamında uygulama alanı bulup bulamayacağı mahkeme kararlarında da değerlendirilmiştir.

Mahkeme konuya ilişkin değerlendirmeler yaptığı Maaouia Fransa'ya karşı davada ⁸³⁹ konuya dair önemli hususlara yer vermiştir. Tunuslu başvuru, Fransaya giriş yapmış ve burada bir Fransız vatandaşı ile evlenmiştir. İzleyen yıllarda silahlı soygun ve silahlı saldırı suçundan hapis cezasına çarptırılmış, serbest bırakıldıktan sonra kamu düzeni gerekçesiyle hakkında sınır dışı etme kararı ve ülkeye giriş yasağı kararı verilmiştir. Başvurucuya sınır dışı etme kararı, yasal kalış statüsünü düzenlemek için gittiği kurumda tebliğ edilmiştir. Başvurucu tarafından, sınır dışı etme kararına karşı iptal davası açılmıştır. Bu davanın makul sürede sonuçlanmadığından hareketle başvuru, 6. maddenin ihlali iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmuştur.

⁸³⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Ringeisen Avusturya Kararı. Karar Tarihi. 16.07.1971, para.94.

⁸³⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Eckle/Almanya, Başvuru. No: 8130/78, Karar Tarihi. 15.07.1982 ve Deweer/Belçika, Başvuru No.6903/75, Karar Tarihi. 27.02.1980, para. 4

⁸³⁸ Naula Mole, Catharina Harby, “Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz”, İnsan Hakları Kitapçıkları No.3, son erişim tarihi. 15.01.2024. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019113922adil_yargılanma.pdf

⁸³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Maaouia / Fransa Kararı. Başvuru no. 39652/98. Karar Tarihi. 05.10.2000.

AİHM ilgili kararda, sınır dışı etme prosedürüne 6. maddenin uygulanıp uygulanamayacağını değerlendirmiştir. Mahkeme, Sözleşmenin protokoller ile birlikte okunması gerektiğini ve sözleşme ile protokollerin bir bütün olarak değerlendirildiği takdirde, 7 numaralı Protokolün 1. maddesinin yabacıların sınır dışı edilmesine dair usuli güvenceleri içerdiğini belirtmektedir. Bu nedenle sınır dışı etme prosedürlerine dair usuli güvencelerin 6/1 kapsamına girmediğini, 7. Numaralı protokolün 1. Maddesi dahilinde incelenmesi gerektiğini aktarmıştır.⁸⁴⁰ Bu yönde, sınır dışı etme ve ikamet izni iptali kararlarının devletin egemenlik yetkisi kapsamında yürütülen idari işlemler olduğu ve kişinin doğrudan medeni haklarına ilişkin ihtilaf teşkil etmediği belirtilmiştir. Sınır dışı etme kararının idari tedbir olması, cezalandırma amacını gütmemesi de göz önüne alınarak, 6. madde kapsamında ele alınamayacağı aktarılmıştır. İlgili kararda muhalefet şerhleri de bulunmaktadır. Azınlık görüşte olan iki yargıç, medeni hak kavramının dar yorumlandığını, ayırım yapılmaksızın tüm hukuki uyumsuzluklarda adil yargılanma güvencesinin sağlanmasını ve 7 No.lu protokolün varlığının 6. maddeyi dışlamayacağını belirtmiştir.

Davada ayrıca ülkeye giriş yasağı kararının iptaline ilişkin yargılamanın 6. madde kapsamında ele alınıp alınmayacağı da işlenmiştir. Bu yargılamanın medeni hakkın belirlenmesine ilişkin olmadığı işaret edilmiştir. Mevcut karar her ne kadar özel hayata saygı ve aile hayatının korunması hakkına etki yapıyor olsa da incelemenin 6/1 kapsamına girmesi için bu etkinin yeterli olmadığını aktarılmıştır. Ülkeye giriş yasağının cezai niteliğinin olmadığı, pek çok devlette böyle kararların idari nitelikte olduğu ve göç kontrolü için önleyici tedbirler olarak değerlendirildiği açıklanmıştır.

---

⁸⁴⁰ Maaouia / Fransa Kararı. Başvuru No. 39652/98. Karar Tarihi.05.10.2000. para.36 “ *The Court points out that the provisions of the Convention must be construed in the light of the entire Convention system, including the Protocols. In that connection, the Court notes that Article 1 of Protocol No. 7, an instrument that was adopted on 22 November 1984 and which France has ratified, contains procedural guarantees applicable to the expulsion of aliens. In addition, the Court observes that the preamble to that instrument refers to the need to take “further steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms by means of the Convention ...”. Taken together, those provisions show that the States were aware that Article 6 § 1 did not apply to procedures for the expulsion of aliens and wished to take special measures in that sphere...* ”

Sonuç olarak Mahkeme, yabancıların ülkeye girişi veya sınır dışı edilmesine ilişkin kararların 6. madde kapsamında değerlendirme alanı bulamayacağını, bu sebeple somut davada 6/1 ihlalinin söz konusu olamayacağına hükmetmiştir.⁸⁴¹

Bu durumun bir istisnası bulunmaktadır. Sınır dışı etme kararı ya da ülkeye giriş yasağı, cezai nitelikte olan “*hapis cezasının yerine*” veriliyor ise bu karar artık cezai nitelikte bir karar olduğundan, 6. madde uygulanabilecektir.⁸⁴²

Geri verme (iade) prosedürlerine ilişkin davalar söz konusu olduğunda da Mahkeme 6. madde kapsamında bir değerlendirme yapmayacaktır.⁸⁴³ Benzer yönde Monedero Angora İspanya’ya karşı davada Mahkeme, iade prosedürlerini, ek 7 no.lu protokol kapsamında ele almaktadır.

c. Adalet Erişimin Bariz Şekilde Engellendiği Haller

Kişinin sınır dışı edileceği ülkede bariz şekilde 5. ve 6. maddede korunan haklarının ihlal edileceğine dair ciddi ve gerçek riskler bulunuyorsa; kişilerin bu ülkeye sınır dışı edilmemesi ya da geri verilmemesi gerekir. Başka bir deyişle, kişilerin gönderilecekleri ülkede adalet erişimi bariz şekilde engellenecek ise geri göndermeme ilkesi işletilmelidir.

Harkins Birleşik Krallık’a karşı davada adalet erişim ve geri gönderme konusunun bir araya geldiği bir inceleme yapılmıştır. İlgili kararda, başvuru sahibinin sınır dışı edileceği devlette adaletsiz şekilde yargılanacağına veya adalet erişimin bariz şekilde engelleneceğine ya da tamamen ortadan kaldırılacağına dair ciddi risklerin bulunduğu hallerde şüphenin ortadan kaldırılmasının, hükümetin görevi olduğu vurgulanır.⁸⁴⁴ Aynı şekilde Başvurucunun geri verileceği ülkede açıkça adil

---

⁸⁴¹ Maaouia / Fransa Kararı para.40 “*The Court concludes that decisions regarding the entry, stay and deportation of aliens do not concern the determination of an applicant’s civil rights or obligations or of a criminal charge against him, within the meaning of Article 6 § 1 of the Convention.*”

⁸⁴² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Gurguchiani / İspanya Kararı. Başvuru No. 16012/06. Karar Tarihi. 15.12.2009.

⁸⁴³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Panafiel Salgado / İspanya Kararı. Başvuru No. 65964/01. Karar Tarihi. 16.04.2002.

⁸⁴⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Harkins / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 71537/14. Karar Tarihi. 15.06.2017. para. 65.

yargılanma hakkının ihlal edilme riskine dair ciddi gerekçelerin bulunduğu delilleri sunuyorsa, şüpheyi ortadan kaldırma yükü devletindir.

Avrupa İnsan Mahkemesi bu konuda önemli bir karar vermiştir.⁸⁴⁵ Ürdün vatandaşı radikal İslamcı Abu Qatada, Birleşik Krallık'ta mülteci statüsü ile kalmaktadır. Ürdün, başvurucuyu gıyabında yargılama yaparak bombalama komploları suçlamalarıyla mahkûm etmiştir. Birleşik Krallık başvurunun geri verilmesi durumunda, işkence görmeyeceğine ilişkin usuli güvenceler talep etmiştir. Ürdün'den bu konuda güvence almıştır. Bu nedenle mahkeme başvurunun geri verilmesinin 3. ve 5. madde kapsamında ihlal kararı vermemiştir. Ancak; başvurunun Ürdün'de yeniden yargılanması durumunda "açık adaletsizlik" yaşanacağı sebebiyle 6. maddenin ihlal edileceğine karar verilmiştir.

Görüldüğü üzere, adelete erişimin engelleneceğine dair ciddi risklerin bulunduğu hallerde başvuru sahiplerinin bu risklerin bulunduğu ülkeye sınır dışı edilmesi ya da geri verilmesi, 6. madde kapsamında adil yargılanma hakkı ihlali oluşturabilmektedir.

7. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 9

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesi kapsamında düşünce, vicdan ve din özgürlüğü düzenlenmiştir. Düzenlenen temel hak ve özgürlük ile sınır dışı etme uygulamaları arasındaki bağın incelenmesi gerekmiştir.

a. Genel Olarak Düşünce, Vicdan, Din Özgürlüğü

İlgili madde metninde ilk fıkrada düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün korunması, 2. fıkrada ise bu hakkın sınırlandırılmasına dair düzenlemeler mevcuttur. Maddeye göre, herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak kişilerin din ya da inanç değiştirme özgürlüğünü ve topluca kamuya açık ya da kapalı alanlarda ibadet, öğretim ve ayin yaparak inancını açıklamak hürriyetini de içermektedir.

---

⁸⁴⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Othman Abu Qatada / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 8139/09. Karar Tarihi. 17.01.2012.

Madde metnindeki bu hak, mutlak bir hak değildir, sınırlanabilir. 2. madde düzenlemesi de hakkın hangi meşru sebeplerle sınırlanabileceğini düzenlemiştir. Bu sınırlamalar mutlaka yasayla öngörülmüş olmalı; demokratik toplumda gerekli ve kamu düzeni, genel sağlık, başkalarının hak veya özgürlüklerini korumak meşru amaçlarına uygun olmalıdır.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 18. maddesi, düşünce, din ve vicdan özgürlüğünü düzenlemiştir. Bu hak, kendi tercihi ile bir dini kabul etme ve tek başına ya da toplu olarak ibadet etme, uygulama veya öğretim şeklinde dışarı vurmayı da kapsamaktadır. Ayrıca kimsenin bir dini kabul etme ya da inancı benimsemesine dair özgürlüğünü zayıflatacak zorlama da yapılamaz. Din ve inancını açığa vurma özgürlüğünün sınırlanabileceği 3.fıkra kapsamında ele alınmıştır. Kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık veya ahlak ile başkalarının hak veya özgürlüklerinin korunması meşru amacına uygun şekilde sınırlama yapılabilir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi de bu konuda düzenleme içermektedir. 10. ve 14. madde düzenlemelerinde konu ele alınmıştır. 10. maddede herkesin din, vicdan ve düşünce özgürlüğü olduğu, toplu ya da tek başına, gizli ya da aleni olarak ibadet etme, uygulama şeklinde açığa vurma özgürlüğünün olduğu; bu hakkın kullanılması kapsamında ulusal mevzuata uygun şekilde dini nedenlerle askerlik görevini yapmayı reddetme hakkı da olduğu düzenlenmiştir. 14. maddenin 3. fıkrası ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 1. No.lu Protokol madde 2'ye⁸⁴⁶ paralel olarak çocukların eğitimi hususunda ailelerin dini inançlarına saygı hakkını içermektedir.

T.C. Anayasası'nın 24. maddesi kapsamında aynı şekilde din, vicdan ve kanaat özgürlüğü düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre; herkesin din, vicdan, inanç ve kanaat özgürlüğü korunmaktadır. Ancak ibadet ve ayin gibi törenlerin 14. maddeye aykırı olmaması halinde serbest olacağı belirtilmiştir. Bu durumda ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü bozacak, insan haklara saygılı demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayacak şekilde dini ayin, ibadet veya tören yapılamaz. Ek

---

⁸⁴⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 1 No.lu Protokol madde 2. "Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir."

olarak ebeveynlerin ya da vasilerin çocuklarını kendi inançlarına uygun şekilde din ve ahlak eğitimi verilmesini isteme özgürlüğüne saygı gösterilmesi de taahhüt edilmiştir.

Görüldüğü üzere hem ulusal hem de uluslararası düzenlemelerde düşünce, din ve vicdan ve özgürlüğü korunmuş ve bu hakkın sınırlamasına dair meşru sebepler belirtilmiştir

b. Yabancı Düşünce veya Dinini Yaymaması Amacıyla Sınır Dışı Edilmesi, Geri Gönderilmesi, Yasal Kalış Statüsünün İptal Edilmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bir yabancıyı ülkede kalışını garanti etmemektedir. Ancak, bir yabancıyı düşüncesini ya da dini inancını yaymasını engellemek amacıyla sınır dışı edilmesi durumunda 9. madde kapsamında korunan hakkı ihlal edilmiş olur.

Konuya dair bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında, bu husus ele alınmıştır. Somut davada, birinci başvuru Hindistan vatandaşı ve keşiş filozof iken ikinci başvuru ise “İlahi Işık” isimli dini ve felsefi bir kurumdur. Birinci başvuru, dini ve felsefi inancını yaymasının kamu düzenini bozduğu konusunda yetkililerce yazılı olarak uyarılmıştır. Başvuru hakkında polise ruhini liderliği ile bağlantılı çok sayıda şikâyet yapılmıştır. Bu şikâyetlerin sonucunda başvurunun oturma izni uzatılmamış ve süre verilerek kantondan ayrılması istenmiştir. Bu karara karşı itirazlar reddedilmiştir. İşvçre, başvurunun oturma izninin uzatılmaması gerekçesinin kamu düzenini korumak olduğunu, dini inancı yayma özgürlüğü ile ilgili olmadığını aktarmıştır. Mahkeme değerlendirmesinde, bir kişi hakkına geri gönderme ya da sınır dışı etme kararının verilmesini tek başına 9. madde ihlali olarak görmemektedir. Ancak bu işlemin amacının, dini inancın uygulanmasını bastırmak ya da yayılmasını engellemek olduğu kanıtlanırsa ihlal oluşabilir. Buradan hareketle başvurunun sınır dışı edilmesinin amacının dini inancı temsil eden bir kişiyi ortadan kaldırmak olup olmadığı incelenmiştir. Bu araştırmanın neticesinde başvuru hakkında incelenen ceza davaları da göz önüne alınarak geri gönderme işleminin kamu düzenini koruma

amacına uygun olduğu kanısına varılmıştır. Bu sebeple 9. maddenin ihlal edilmediğine karar verilmiştir.⁸⁴⁷

Mahkemenin incelemiş olduğu başka bir kararda Letonyada'da yaşayan ABD vatandaşı başvurunun oturma ikametinin uzatılması için dini faaliyetlerini yerine getirmemesi koşulu konulması incelenmiştir. Letonya devleti, papaz olan başvurunun ülkede kalmasına izin vermiş ancak vaaz verme ve pastoral görevlerini yerine getirme hakkından kişiyi mahrum bırakmıştır. Mahkeme değerlendirmesinde, söz konusu sınırlamanın kanuni olmadığını belirterek; devletlerin yabancıların ülkede kalışı konusundaki takdir yetkisinin sınırsız olmadığını açıklamıştır. Devletlerin din özgürlüğüne dair hakkın sınırlanması noktasında yasal çerçevede hareket etmesinin gerekli olduğunu ve bu hakka saygı göstermeleri gerektiği belirtilmiş ve 9. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir.⁸⁴⁸

Nolan ve K. Rusya'ya karşı davada⁸⁴⁹, başvuru Kore'de kurulan dini bir hareket olan Birleşme Kilisesi üyesidir. Başvuru Amerikan vatandaşı olup; uzun süredir Rusya'da ikamet etmekte ve küçük oğlu Rusya'da yaşamaktadır. Başvurunun ikamet izni dini aktiviteleri sebebiyle iptal edilmiştir. Devlet yetkilileri tarafından ikamet izni iptaline ilişkin meşru amaca uygun hiçbir belge sunulmamıştır.⁸⁵⁰ İkamet izni iptali sonucunda kişinin ülkeden ayrılması beklenmektedir. Meşru bir sebep olmaksızın kişinin dini faaliyetlerinin kısıtlanması ve bu faaliyetler nedeniyle kişinin ikamet izninin iptal edilmesi hak ihlali sebeptir.

c. Kişinin Gönderileceği Ülkede Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü Hakkının Engelleneceğine Dair Ciddi Risklerin Bulunması

Yabancıların sınır dışı edileceği ülkede din ve vicdan özgürlüğünü gerçekleştiremeyecek olması ya da dini inancı veya düşüncesi nedeniyle kötü

⁸⁴⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Omkarananda ve Divine Light Zentrum / İsviçre Kararı. Başvuru No.8118/77. Karar Tarihi. 19.03.1981.

⁸⁴⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Perry / Letonya Kararı. Başvuru No. 30273/03 Karar Tarihi. 18.01.2007.

⁸⁴⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Nolan ve K / Rusya Kararı. Başvuru Tarihi.30.11.2006. Başvuru No.2512/04/04.

⁸⁵⁰ Para. 79. "Having regard to the finding of a violation which the Court reached under Article 9 of the Convention, it does not consider it necessary to examine the complaint also under Article 14 (see Perry, cited above, § 70)."

muameleye uğrayacağına dair gerçek risklerin bulunması halinde geri göndermeme ilkesinin uygulanması gerekmektedir.

Böyle somut olaylarda 9. madde ile kötü muamele yasağı kapsamında 3. maddenin birlikte uygulanıp uygulanamayacağı değerlendirilmelidir.

Z ve T Birleşik Krallık davasında⁸⁵¹ Pakistanlı iki başvuruçunun dini ibadetlerini gerçekleştirmelerinin yasak olduğu bir yere geri gönderilmelerini incelemektedir. Mahkeme değerlendirmelerinde; yabancıların, din özgürlüğünün ciddi ve sistematik bir şekilde ihlal edilmesine dair gerçek risklerin bulunduğu bir yere gönderilmesini, aynı anda kötü muamele yasağı kapsamında da ele alır. Buradaki ağır ihlal, “flagrant violation” olarak ifade edilmekte ve tamamen işlevsiz bırakacak müdahale anlamına gelmektedir.⁸⁵² Mahkeme, başvuruçunun geri gönderileceği ülkede inancını açıklama konusunda engellerle karşılaşmasını kötü muamele ya da ciddi insan hakkı ihlali boyutuna ulaşmadığı müddetçe 9. maddenin tek bana sınırlı düzeyde koruma sunabileceğini ifade eder.

Bu çerçevede, bir kişinin başka bir ülkeye sınır dışı edilmesi durumunda gönderileceği ülkede uğrayacağı muamele 3. madde kapsamında yeterli bir ihlal oluşturuyorsa Sözleşme devreye girecektir. 9. madde kapsamında sözleşmenin sınır dışı edilme konusunda devreye girmesi için hakkın özünü ortadan kaldıracak şiddette ve açık bir ihlal olmalıdır. Böyle ihlal durumlarında 3 ve 9. madde birlikte de ele alınabilir.

8. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 7 No.lu Protokol Madde 1

a. Genel Olarak

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yürürlüğe girdiğinde, temel hak ve özgürlüklerin korunması kapsamında çok hayati ve önemli bir adım olarak görülmüştür. Ancak bugünün ihtiyaçlarına cevap verebilecek yetkinlikte olmadığından gelişmesi gerektiği de zamanla anlaşılmıştır. Bu nedenle zamanın

⁸⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Z ve T / Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 27034/05. Karar Tarihi. 28.02.2006.

⁸⁵² R (on the application of Ullah) v. Special Adjudicator, 2004 UKHL 26, on appeal from 2002 EWCA Civ 1856. EWCA Civ 1856, 17.06.2004. para.24-29. “Flagrant violation”, hakkın özünü işlevsizleştirmek, o hakkın anlamlı bir şekilde kullanımını engellemek olarak açıklanabilir.

ihtiyaçlarına cevap verebilmek maksadıyla Sözleşmeye ek protokoller düzenlenmiştir.⁸⁵³ Konumuz kapsamında oldukça önemli olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 No.lu Protokol de bu amaçla düzenlenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 no.lu Protokolün açıklayıcı raporuna göre; Protokol, yabancıların sınır dışı edilmesi hakkında asgari güvenceleri içermekte olup, söz konusu Protokol ile bu hakkın korunması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde öngörülen denetim sistemi içine alınmıştır.⁸⁵⁴ Tam bu sebeple, yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usulü güvenceleri içeren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 7 No'lu protokolün 1. maddesi, tezimiz kapsamında ayrıca ele alınması gereken bir düzenlemedir.

Ek 7 No.'lu Protokol 22 Kasım 1984 tarihinde imzaya açılmış, 1 Kasım 1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz ise ilgili protokolü 14 Mart 1985'de imzalamıştır. Protokol, çok uzun süre sonra 1 Ağustos 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Daha önce adil yargılanma hakkı ile yabancıların sınır dışı edilmesi durumundaki bağlantı incelenirken de işaret edildiği üzere; adil yargılanma hakkını içeren Sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrası sınır dışı etme ve geri gönderme durumlarında uygulanmamaktadır. Bu alanın özel önlemlere ihtiyaç duyduğu ve bu nedenle Sözleşmeye ek 7 no.lu protokolün uygulama alanında olacağı belirtilmiştir.⁸⁵⁵ İlgili Protokol; Sözleşmenin 3., 8., ve 13., maddeleriyle de bağlantılı ve bu maddelerin tamamlayıcısı rolündedir.⁸⁵⁶

Ek 7 No.'lu Protokolün 1. maddesi dahilinde; bir devlette yasal olarak mukim bulunan bir yabancının, kanuna uygun olarak alınan bir kararın uygulanması için gerekli olmadığı müddetçe sınır dışı edilemeyeceği; bu durumdaki kişinin sınır dışı edilmesine karşı gerekçelerini sunabileceği, durumunun yeniden incelenebileceği ve

⁸⁵³ Hacı Ali Açıkgül, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler", TAAD, y.12, s.48, 2021, s.146-147.

⁸⁵⁴ "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 No'lu Protokol'ün 1. Maddesi'ne İlişkin Rehber", Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi'ne İlişkin Usuli Güvenceler, 2021, s. 6.

⁸⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Maouia / Fransa Kararı. para.36-40. *Konuya ilişkin detaylı bilgi için tezimiz kapsamında 6. Madde-Adil Yargılanma Hakkı- başlığına göz atabilirsiniz.*

⁸⁵⁶ Örnek için bkz. Lupsa / Romanya Kararı. Başvuru No. 10337/04. Karar Tarihi. 08.06.2006., Baltaji / Bulgaristan Kararı. Başvuru No. 12919/04. Karar Tarihi. 12.07.2011.

yetkili makam veya yetkili makam tarafından tayin edilen kişiler nezdinde temsil edilebileceğine dair hakkının olduğu düzenlenmiştir.

Madde metni dahilinde, yasal kalış hakkına sahip yabancının sınır dışı edilmesine dair ilk güvencenin, kanuna uygun bir kararın icrası için gerekli olmadığı müddetçe sınır dışı edilemeyeceği olduğunu söylemek gerekir.⁸⁵⁷ Eğer ki yabancı bulunduğu ülkede yasal olarak bulunuyor ve hakkında sınır dışı kararı verildiyse; bu durumda bu karara karşı itiraz gerekçelerini sunmasına mutlaka imkân tanınmalıdır. Durumun yeniden incelenmesine ve yetkili makam ya da bu makamca tayin edilen kişi ya da kişilerce temsil edilmesine izin verilmesi gerekir. Ancak; 2. fıkra düzenlenmesi göz önüne alındığında söz konusu güvenceler sağlamadan kişilerin sınır dışı edilebilmesi istisnai olarak mümkündür. Kişi, kamu düzeni çıkarlarının gerektirdiği hallerde ve ulusal güvenlik gerekçeleriyle madde düzenlemesi kapsamında aktarılan usuli güvenceler ve haklardan yararlandırılmadan da sınır dışı edilebilecektir.

b. Yasal Olarak Mukim Olan Yabancı

Yabancıların ülkeye girişi, kalışı ve çıkışı konusunda devletlerin egemenlik yetkisi bulunur. Bu yetki, daha önce de açıkladığımız üzere uluslararası hukuk tarafından kabul edilmektedir. Bu nedenle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşmeye ek protokoller, yabancıların ülkelere girişi, çıkışı ve ikameti konusunda kesin bir güvence yaratmamaktadır.⁸⁵⁸ Buradaki güvenceler, sınır dışı etme prosedürlerine dair usuli güvencelerin sağlanmasına odaklanmaktadır.

Ek 7 no.lu Protokol 1. madde ancak ülkede “*yasal olarak mukim bulunan yabancıları*” korumaktadır. Açıklayıcı raporun 9. maddesi bu kavram şöyle açıklamaktadır: “*Mukim kelimesi bir limana veya başka bir giriş noktasına varmış ancak henüz göçmenlik kontrolünden geçmemiş veya bölgeye yalnızca transit amacıyla veya ikamete mahsus olmayan amaçlarla sınırlı bir süre için kabul edilmiş herhangi bir yabancıyı, madde uygulamasının dışında bırakmayı amaçlamaktadır.*

⁸⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Nolan ve K / Rusya Kararı. Başvuru No. 2512/04. Karar Tarihi. 12.02.2009. para.114.

⁸⁵⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Muhammad ve Muhammad / Romanya Büyük Daire Kararı. Başvuru No. 80982/12. Karar Tarihi. 15.10.2020.

İllias ve Ahmed / Macaristan Kararı. Başvuru No.47287/15. Karar Tarihi. 14.03.2017. De Souza Riberio / Fransa Büyük Daire Kararı. Başvuru No. 22689/07. Karar Tarihi. 13.12.2012.

Burada belirtilen süre, ikamet izni talebine ilişkin karar alınmasını bekleyen süreyi de kapsamaktadır.” Bu çerçevede, yasal kalışa ilişkin karar alınana dek yabancı, yasal olarak mukim bulunan yabancı sayılmayacaktır.

Açıklayıcı rapora paralel olarak kavram, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da yer almaktadır. Yildirim Romanya’ya karşı davada,⁸⁵⁹ Türk vatandaşlığına sahip başvuru; Romanya’da ticari faaliyette bulunmak maksadıyla ikamet izni almış ancak daha sonra ikametini yenilenmesini talep etmemiştir. İkamet izin yenilemesi yapmayan başvuru sorgulandıktan sonra vizesi iptal edilerek Romanya’yı terk etmesi istenmiştir. O tarihten sonra da Romanya’ya girişi mümkün olmamıştır. Başvurucuya 5 yıl boyunca ülkeye giriş yasağı konulmuştur. Bu davada, başvuru kişinin ikamet iznini yenilemediği *yasal olarak kalış hakkı bulunan kişi* statüsünde olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca başvurucuya verilen kısa süreli (2 ay) giriş vizeleri de başvuru kişinin Romanya’da “*yerleşik*” olmadığını göstermektedir. Bu sebeple başvuru kişinin Ek Protokol 7 madde 1 ihlali iddiası konu bakımından uygunsuz bulunmuştur. T.A ve İsveç kararında Mahkeme, sahte vize ile ülkeye giren başvuru kişinin da yasal olarak kalış hakkını sağlamadığını belirtmiştir.⁸⁶⁰

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin konuya dair kararlarına göre, bir yabancının sığınma başvurusu nihai olarak reddedildiyse⁸⁶¹ veya geçici vizesi sona erdiyse, oturma izni ya da sığınma başvurusuna ilişkin yargı sürecinde de bulunsu, bu süreç sonlanana dek halen sığınma başvurusu incelenme sürecinde bulunduğu⁸⁶² kabul edilir. Bu nedenle de devletin topraklarında *mukim* olarak kabul edilmemektedir. Nitekim henüz bu kişiler ülkede yasal kalış hakkına sahip olmamıştır. Benzer yönde açıklayıcı raporun 9. paragrafına göre, bir yabancının kanuni olarak ülkede bulunup bulunmadığını o ülkenin iç hukuku belirlemektedir. Bu sebeple ülkenin yasalarına

⁸⁵⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Yildirim / Romanya Kararı. Başvuru No. 21186/02. Karar Tarihi. 20.09.2007.

⁸⁶⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. T.A / İsveç Kararı. Başvuru No. 23211/94. Karar Tarihi. 05.07.1994.

⁸⁶¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Sejdovic ve Sulemanovic / İtalya Kararı. Başvuru No. 56581/00. Karar Tarihi. 01.03.2024. Sulemanovic / İtalya Kararı. Başvuru No. 22635/03. Karar Tarihi. 16.07.2009.

⁸⁶² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. S.C. / Romanya Kararı. Başvuru No. 93556/11. Karar Tarihi. 10.02.2015.

Sınır dışı edilme gibi geri döndürülmez sonuçlar doğurabilecek kararlardan etkilenmemek adına, sığınma prosedürlerinin sonucu beklenirken bu kişilere ülkede kalma hakkı tanınması önemlidir. Ancak bu hak, başvuru kişiyi yasal olarak ikamet eden bir kişi haline getirmez.

göre herhangi bir şekilde ülkede bulunması *yasal hale gelmiş* yabancının maddenin uygulama alanına girdiği söylenebilir.⁸⁶³

Nolan ve K. Rusya'ya karşı davada ise Mahkeme, ikamet kavramı üzerinde durmuştur. İkamet kavramının salt fiziksel mevcudiyet ile sınırlı tutulamayacağını işaret eden Mahkeme, mukim kelimesinin ise ülkede sürekli bulunma sebebi harici sebeplerle ülkeye kabul edilen yabancıları kapsamadığını açıklamıştır. “İkamet” kavramı ile “özerk mesken”⁸⁶⁴ kavramını benzeten Mahkeme; belirli yer ile devamlı ve yeterli bağın ikamet olarak sayılabileceğini, ikamet amacıyla ülkede bulunan yabancının yurt dışı seyahatine gitmesi halinde o başvurusunun “*muhkim*” sıfatının sona ermeyeceği açıklanmıştır.⁸⁶⁵

Nowak / Ukrayna davasında da⁸⁶⁶ işaret edildiği gibi; geçerli bir oturma iznine sahip başvurusunun sınır dışı edilmesi durumunda her ne kadar bulunduğu ülkenin takdir yetkisi bulursa da başvurusunun Sözleşmeye ek 7 no.lu protokolün 1. maddesi uyarınca sağlanması gereken usulü güvencelerden yararlandırılması gerektiği belirtilir.⁸⁶⁷ Bir yabancı, bulunduğu devletin iç hukuku dahilinde *sığınmacı* statüsünü kazanmış ise o durumda da ülkede *yasal* olarak kalıyordur. Bu sebeple aynı şekilde sınır dışı edilme durumunda ilgili protokol kapsamında usuli güvencelerden yararlandırılmadan sınır dışı prosedürü işletilmemelidir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında ilgili protokol maddesi ancak ülkede yasal kalışı konusunda kesin karar verilmiş, yerleşme amacıyla ülkede bulunan yabancılar için uygulanabilmektedir. Mahkeme kararlarında da işaret edildiği üzere sığınma başvurusu yapmış ancak henüz süreci sonlanmamış başvurusu bu kapsamda

---

⁸⁶³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Sharma / Letonya Kararı. Başvuru No. 28026/05. Karar Tarihi. 24.03.2016. para. 73. Açıklayıcı raporda, maddede yer ala “hukuka uygun” ifadesinin iç hukuka gönderme olduğu ele alınmaktadır. Bir devlette hukuka uygun olarak kalışın sağlanması, iç hukuka bırakılmıştır.

⁸⁶⁴ 8. madde kapsamında yapılan incelemelerde mahkeme “özerk mesken” kavramından sıklıkla bahsetmektedir.

⁸⁶⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Nolan ve K. / Rusya Kararı. Başvuru No. 2512/04. Karar Tarihi. 12.02.2009. para. 110.

⁸⁶⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Nowak / Ukrayna Kararı. Başvuru No. 60846/10. Karar Tarihi. 31.03.2011.

⁸⁶⁷ Nowak / Ukrayna Kararı. para.80 “The Court notes that the Government did not comment on this issue, and from the available materials it appears that at the time of his expulsion on 24 January 2005 the applicant held a residence permit which was valid until 20 May 2005 (see paragraph 8 above). It is satisfied that Article 1 of Protocol No. 7 was applicable in the present case.”

değerlendirilmemektedir. Sığınma prosedürleri devam eden başvuruçular ulusal mevzuatlar kapsamında ülkede yasal olarak kalabilmektedir. Ancak bu yasal kalış, kişileri yasal olarak mukim bulunan yabancı haline getirmez.

c. Uygulanabilirliği

Mahkeme, 7 no.lu protokolün uygulanması için “sınır dışı etmenin” mevcut olması gerektiğini işaret eder. Sınır dışı etme, geri verme kurumundan hariç olarak kişinin ikamet ettiği ülkeden “ayrılmaya zorlanması” olarak açıklanabilir. Ancak protokol kapsamında sınır dışı kavramının *geniş yorumlandığını* söylemek mümkündür. 7 no.lu protokolün 1. maddesi gereğince açıklayıcı raporun 10. maddesi de göz önüne alınarak “sınır dışı” kavramı, başvuruçunun “meskeninden çıkartılması” şeklinde geniş yorumlanacaktır.

Bir davada AİHM, başvuruçunun yurt dışı seyahati sonrası yasal olarak ikamet ettiği ülkeye dönüşünün yasaklanmasını, ilgili protokolün uygulamalama alanını değerlendirerek ele almaktadır. Bu noktada Rusya’ya dönüşün yasaklanması, “meskenden çıkarma” olarak görüldüğünden sınır dışı etme kapsamına alınmıştır. Başvuruçunun Rusya’ya dönüşünün yasaklanması, Rusya topraklarından kesin olarak ayrılması anlamına gelir. Bu nedenle AİHM, bu hususu sınır dışı etme kapsamında değerlendirilerek başvuruçunun protokol kapsamındaki güvencelerden yararlandırılması gerektiğini vurgular.⁸⁶⁸

Bolat ve diğerleri Rusya kararında⁸⁶⁹ başvuruçunun Kulieva Caddesi’ndeki dairesine kimlik belirtilmeden, arama kararı olmadan ve sınır dışı kararı sunulmadan İçişleri Bakanlığı ve Federal Güvenlik Servisi memurları tarafından girilmiş ve başvuruçunun alınarak havaalanına İstanbul’a uçurulmak amacıyla götürülmüştür. İlgili protokolün açıklayıcı raporuna işbu kararda da atıf yapılmış olup; yabancıların ülkede yasal statüde bulunup bulunmadığı incelenmiştir.⁸⁷⁰ Somut davada, yabancı ülkede

⁸⁶⁸ Nolan ve K / Rusya Kararı. para.112.

⁸⁶⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Bolat / Rusya Kararı. Başvuru No. 14139/03. Karar Tarihi. 05.10.2006. Başvuruçunun yurt dışı seyahati sonrası Rusya’ya dönüşünü engellemeye yönelik alınan karar, Rus makamlarının onun yeniden ülkeye girmesini ve kalıcı olarak ülkeden uzaklaşması amacına bağlı verildiğinden başvuruçunun sınır dışı edilmiş sayılır.

⁸⁷⁰ Bolat / Rusya Kararı. para. 51 Belli şartlar altında ülkeye kabul edilmemiş bir yabancı, hukuka uygun olarak ülkede bulunmamaktadır. Hukuka uygun ikamet eden yabancı, ülkeye resmen kabul edilmiş ve

yasal kalış hakkı bulunan başvurunun ülkesine gönderilmek üzere haklarından yararlandırılmadan uçağa bindirilmesi, “sınır dışı” olarak değerlendirilmiş olup bu nedenle ilgili protokol kapsamında ihlal kararı verilmiştir.⁸⁷¹

Liatifi / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti kararı da⁸⁷² 7 no.lu ek protokolün 1. maddesinin uygulama alanına ışık tutan bir karar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahkeme ilgili kararda,⁸⁷³ başvurunun sınır dışı edilmesine ilişkin resmi bir karar ya da işlem adımının bulunmadığı hallerde, sığınma statüsünün sona erdirilmesinin ve belirli sürede ülkeyi terk etmeye yönelik karar alınmasının protokol kapsamında sınır dışı etme olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine odaklanır. İncelemede; başvurunun her an sınır dışı etme riskiyle karşı karşıya olduğu, ülkeye giriş-çıkış konusunda izin verilmiş olmasının bir idari karar olduğu, bu izinlerin idari takdire bağlı olmasından kaynaklı olarak sınır dışı edilmeyeceği anlamına gelmeyeceği belirtilir. Bu nedenle, başvurucuya karşı verilmiş bu kararın 7 No.lu protokol madde 1 kapsamında girebileceği değerlendirilmiştir.

d. Usuli Güvenceler

AIHS Ek Protokol 7, madde 1 kapsamında, yabancının ancak kanuna uygun biçimde verilmiş bir kararın uygulanması amacıyla sınır dışı edilebileceği, bunun haricindeki durumlarda sınır dışı işleminin gerçekleştirilemeyeceği ifade edilmektedir. Ayrıca, bu karara karşı yabancıya itiraz hakkı tanınmalı; itiraz gerekçelerini sunabilmesine imkân sağlanmalıdır. Bu süreçte, yabancının bireysel durumunun yeniden değerlendirilmesine olanak tanınmalı ve bu değerlendirme, yetkili idari makamlar ya da bu makamlarca görevlendirilen bağımsız ve tarafsız kişi veya kurumlar nezdinde gerçekleştirilmelidir.

Protokolün ilgili maddesinde “kanuna uygun olarak alınan bir kararın uygulanması için gerekli olmadığı sürece” yabancının sınır dışı edilemeyeceği

---

iç hukuka uygun şekilde kalış sağlayan yabancıdır. Ayrıca koşullu olarak ülkede ikamet eden yabancı da bu kapsamda değerlendirilmeyecektir.

⁸⁷¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Bolat / Rusya Kararı. para. 72-73.

⁸⁷² Ljatiği / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti Kararı. Başvuru No. 19017/16. Karar Tarihi. 17.05.2018.

⁸⁷³ Ljatiği / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti Kararı. para. 21-23.

Benzer yönde bir karar için bkzn. Saeed / Danimarka Kararı. Başvuru No. 53/12. Karar Tarihi. 24.06.2014.

düzenlenmiştir. “Kanuna uygun karar”, yetkili makamlar tarafından hukuka uygun şekilde verilmiş kararlardır. ⁸⁷⁴ Söz konusu kanun; ulaşılabilir, öngörülebilir, erişilebilir ve keyfi müdahalelere karşı koruma tedbiri sağlamalıdır. ⁸⁷⁵ C.G. ve diğerleri Bulgaristan’a karşı davada da bu konuya işaret edilerek “kanuna uygun olarak” ifadesinin Sözleşme maddeleri ve protokollerde aynı anlamı taşıdığı belirtilmiştir. ⁸⁷⁶ Bu sebeptendir ki; ilgili kanun bu özelliklere sahip değilse “kanunilik” kıstasını karşılamayacaktır.

7 no.lu protokolün 1. maddesinin 1. fıkrasında usule ilişkin güvenceler yer almaktadır. İlgili maddeye göre “yabancı; sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler sunmasına, durumun yeniden incelenmesine ve makam tarafından tayin edilen kişi veya kişiler huzurunda temsil edilmesine izin verilir”. Kişinin sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurulabilmesi ve konuya dair gerekçeler sunabilmesinin ön koşulu ise hakkında verilmiş karar hakkında bilgilendirilmesidir. Bu noktada ek protokolün sağlamış olduğu güvenceler, iç hukukla da uyumlu olmalıdır. ⁸⁷⁷

Ahmed / Romanya Kararı,⁸⁷⁸ hakkında ülkeye giriş yasağı konulan başvurunun sınır dışı edilmesinin “hukuki dayanağı” konusunda bilgi sahibi olmamasına ilişkindir. Bu durumun sebebi, yetkililerin keyfi davranışlarıdır. Söz konusu bilgilendirilmeme durumu ve keyfiliğin sonucunda başvuru sınır dışı kararına karşı yasal haklarını kullanamaz duruma gelmiştir. Bu sebeple de 7 no.lu protokolün 1. maddesinin ihlal edildiği kanısına varılmıştır. Başvurucuya sınır dışı etme kararına gerekçe olan eylemleri hakkında hiçbir bilgilendirme yapılmamıştır. Bu eylemlerin sınır dışı kararına gerekçe gösterildiği düşünüldüğünde, başvurunun bu konuda bilgi sahibi olmaksızın karara karşı gerekçeler sunabilmesi ve hukuki yollara başvurabilmesi de mümkün olamamaktadır. Bu davada protokolün sağladığı güvencelerin iç hukukta karşılanmadığı görülmüştür.

---

⁸⁷⁴ Bolat / Rusya Kararı. para.81.

⁸⁷⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Muhammad ve Muhammad / Romanya Kararı. 2020. Para.118.

⁸⁷⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. C.G. ve Diğerleri / Bulgaristan Kararı. Başvuru No. 1365/07. Karar Tarihi. 24.04.2008. para. 73. Başvurucunun sınır dışı edilmesi mutlaka kanuni olmalıdır. Sınır dışı etme işleminin kanuni olmaması durumunda “kanuna uygunluk” şartını taşımadığı kabul edilmelidir.

⁸⁷⁷ Lupsa / Romanya, C.G. ve diğerleri / Bulgaristan , Geleri / Romanya.

⁸⁷⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Ahmed / Romanya Kararı. Başvuru Tarihi.34621/03. Karar Tarihi. 13.07.2010. para. 54-55.

Başvuruculara sınır dışı etme kararı hakkında yeterli bilgilerin verilmemesi ve ilgili kararların başvuruculara tebliğ edilmemesi, usuli güvencelerden faydalanmalarının engellenmesine sebep olur. Bu halde, protokol kapsamında sağlanan usuli güvencelerden kişinin yararlanamaması sebebiyle protokol ihlal edilmiş olur.⁸⁷⁹

Protokol maddesi kapsamında bir diğer güvence ise “yetkili makam önünde temsil” dir. Bu şüphesiz ki yabancının haklarına erişim sağlayabilmesi için en gerekli güvencelerden biridir. Liatifi / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti kararında yetkili makamın idari veya adli bir makam olabileceğini açıklanmıştır. Nitekim, ilgili kararın 35. paragrafında “bağımsız makam ya da mahkeme”, “independent authority or court” şeklinde ifade kullanılmıştır.⁸⁸⁰ Açıklayıcı raporun 13. maddesinin 3. fıkrasına göre, davayı gözden geçiren makam, sınır dışı etme hakkında son kararı veren makam olmak zorunda değildir.

7 no.lu protokolün 1. maddesinde yer alan başka bir usuli güvence ise yabancının davasının “gözden geçirilmesidir”. İlgili davada AİHM⁸⁸¹, sınır dışı etme kararının yargılamasının sadece usulen yapılmasını yeterli görmemiştir. Nitekim karara dair hukuki argümanlar gerçekten incelenmeli ve bu incelemenin sonucunda başvuru hakkındaki iddiaların doğrulanması gerektiği vurgulanmıştır.

Yetkili makamın bağımsız ve tarafsız olması çok önemlidir. Eğer ki değerlendirme yapacak makam, bağımsız ve tarafsız olarak değerlendirilecek durumda değilse, etkili iç hukuk yolundan bahsedilmesi de mümkün olmayacaktır.⁸⁸²

e. Usuli Güvencelerin İstisnası

7 no’lu protokolün 1. maddesinin 2. fıkrası uyarınca ilgili maddeye konu olan usuli güvencelerin istisnaları düzenlenmiştir. İlgili madde metni düzenlemesine göre; kamu düzeni açısından gerekli olduğu takdirde veya ulusal güvenlik nedenleri ile

⁸⁷⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Kaya / Romanya Kararı. Başvuru Numarası. 33970/05. Karar Tarihi. 12.10.2006. Lupsa / Romanya Kararı. Başvuru Numarası. 10337/04. Karar Tarihi. 08.06.2006.

⁸⁸⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Liatifi / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti Kararı. para. 35-40.

⁸⁸¹ Kaushal ve Diğerleri / Bulgaristan Kararı. Başvuru No. 1527/08. Karar Tarihi. 02.09.2010.

⁸⁸² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Baltaji / Bulgaristan Kararı. para. 58.

yabancı sınır dışı ediliyorsa, madde kapsamında az önce sıraladığımız usuli güvencelerden yararlandırılmadan sınır dışı edilecektir.

Ancak madde metninde düzenlenmiş istisnalara dayanarak haklardan yararlandırmadan kişiyi sınır dışı etme durumunda en çok dikkat edilmesi gereken husus “orantılılık ilkesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu husus açıklayıcı raporun 15. maddesinde de yer almaktadır. Ek olarak sınır dışı etme kararının ulusal güvenlik veya kamu düzeni açısından gerekli olduğu belirtiliyorsa bu haller mutlaka gerekçelendirilmelidir.

C.G. ve Diğerleri Bulgaristan’a karşı davada⁸⁸³ da orantılılık ilkesine riayet edilmesi gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Somut olayda, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı başvuru bir Bulgar vatandaşı ile evlenmiştir. Bulgaristan’da bu sebeple oturma izni almıştır. Başvurucunun 2005 tarihinde oturma izni iptal edilmiş ve “ulusal güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle” hakkında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Sınır dışı etme kararında, ulusal güvenliğin tehdit edildiğine dair somut gerekçelere yer verilmemiştir. Başvurucu, sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurmuştur ancak; dava reddedilmiştir. İncelemede, sınır dışı etme kararının gerekçelerine dair etkin bir araştırma yapılmamıştır. Başvurucu Türkiye’ye sınır dışı edilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi değerlendirmesinde, başvuru aleyhine olan iddiaların doğrulanması için delil bile toplanmamış olduğunu belirtmektedir. Dayanılan ulusal güvenlik gerekçesinin ikna edici şekilde ortaya konulmadığı belirtilmiştir. Kişinin bu şekilde sınır dışı edilmesinin gerçekten gerekli olup olmadığına ilişkin bir veri, dosya kapsamında bulunmamaktadır. Bu değerlendirmelerle birlikte Mahkeme, ulusal güvenliğe ilişkin iddianın dayanaktan yoksun olduğunu ve yabancı istisna kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Sonuç olarak, başvuru usuli güvencelerden faydalandırılmamış oluşu, hak ihlali oluşturmuştur.

Benzer yönde başka bir kararda da Mahkeme, başvuru kamu düzeni ve ulusal güvenlik bakımından tehlikeli olduğu sebebiyle ek 7 no.lu protokol madde 1

---

⁸⁸³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. C.G. ve Diğerleri / Bulgaristan Kararı. Başvuru No. 1365/07. Karar Tarihi. 24.04.2008. para. 77.

fıkra 2 kapsamında usuli güvenceler uygulanmadan sınır dışı edileceği hallerde, haklı gerekçelerin ortaya konulması gerektiğini vurgulamaktadır. AİHM, tek cümlelik açıklamaları gerekçe olarak kabul etmemektedir.⁸⁸⁴

5 Aralık 2023 tarihli F.S. Hırvatistan kararında⁸⁸⁵ ulusal güvenlik nedeniyle yeterli gerekçelendirme yapılmadan sınır dışı edilen başvurunun madde dahilinde usulü güvencelere erişememesini ele almıştır. Somut davada başvuru hakkında ikamet izninin iptali, sınır dışı etme kararı ve ülkeye giriş yasağı kararı verilmiştir. Başvuru bu kararlara itiraz etse de itirazlar reddedilmiştir. Başvuru Anayasa Mahkemesi'ne de başvuru yapmış ancak bu başvurusu da reddedilmiştir.

Mahkeme, yabancıların ulusal güvenliğe ilişkin tehdit oluşturduğuna dair değerlendirmelere dayanak oluşturan olgusal durumlar hakkında mutlaka bilgilendirilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu tür durumlarda, yabancıların ilgili bilgi ve belgelere belirli ölçüde erişiminin sağlanması zorunludur. Şayet bu erişim hakkına bir sınırlama getirilecekse, bu sınırlamanın meşruiyeti bağımsız ve tarafsız bir makam tarafından usulüne uygun şekilde değerlendirilmelidir. Ayrıca, yabancıya bu sınırlamayı dengeleyici imkânların sağlanması gerekir. Mahkeme, yargılamayı bir bütün olarak ele alarak, getirilen sınırlamaların hakkın özüne zarar vermeden uygulanması ve bireylerin haklarının keyfi müdahalelere yol açmayacak şekilde sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde, Sözleşme'ye Ek 7 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Muhammad ve Muhammad Romanya'ya karşı davada, ulusal güvenlik gerekçesi ile hakkında sınır dışı etme kararı alınan başvuru sahiplerinin, bu kararın gerekçeleri konusunda bilgilendirme hakkı ve dosyadaki belgelere belli ölçüde erişim hakkı olduğu belirtilmiştir.

Somut olayda, Romanya'da öğrenci vizesi ile ikamet eden Pakistan uyruklu başvuru sahiplerinin ulusal güvenlik sebebi ile sınır dışı edilmesi konu edilmektedir. Olayda, başvuru sahiplerinin sınır dışı edilmesine ilişkin belgeler gizli belge olup, başvuru sahipleri bu belgelere erişememiştir. Mahkeme, terörle mücadele her ne kadar

⁸⁸⁴ Takush / Yunanistan Kararı. Başvuru No. 2853/09. Karar Tarihi. 17.01.2012. para. 63..

⁸⁸⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. F.S. / Hırvatistan Kararı. Başvuru No. 8857/16. Karar Tarihi.05.12.2023.

devletler açısından önemli olsa da haklara yönelik böyle bir sınırlamanın, protokol maddesinde yer alan usuli güvencelerin özüne zarar vermemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Hakkın sınırlandırıldığı hallerde dengeleyici fırsatlar oluşturması gerektiği belirtilmiştir.⁸⁸⁶ Bu sınırlamaların yetkili bağımsız bir makam tarafından usulüne uygun olarak değerlendirilmesi ve söz konusu sınırlamanın hakkın özüne zarar gelmemesi için telafi edici ve dengeleyici usuli güvenceleri de sağladığının değerlendirilmesi gereklidir. Ayrıca bu konuda değerlendirme yapılırken her davanın kendine ait koşulları göz önüne alınmalıdır.⁸⁸⁷

Soruşturmanın gizliliği ve soruşturmanın sağlıklı ilerlemesi açısından bazı durumlarda ulusal güvenlik sebebiyle bilgilerin tamamının başvuruca sunulmaması söz konusu olabilir. Bu hallerde yabancı, gizli belgelere belli bir ölçüde erişim sağlayabilecek yetkili ve uzman bir avukat tarafından temsil edilmesi gerekmektedir. Temsilcinin, savunma yapabilecek düzeyde belgelere erişim sağlaması da ayrıca bir kriterdir. Çünkü gerektiğinde, yabancıya yönelik iddialara bağımsız ve tarafsız bir makam önünde itiraz edebilmelidir. Bunun için de bilgilere yeterli ölçüde erişiyor olması gerekir.

Bu değerlendirmeler ışığında, sınır dışı etme kararına karşı itiraz edildiğinde yetkili makam, ulusal güvenlik sebebiyle verilen sınır dışı kararının makul ve gerekçeli olup olmadığı mutlaka araştırılmalıdır. Eğer ki dayanaktan yoksun ve makul olmayan şekilde alınmış bir karar var ise, bu durumda ilgili makamın mevcut sınır dışı kararını iptal etmesi gerekmektedir.

Mahkeme tarafından söz konusu dava incelendiğinde ise, başvuruca, sınır dışı etme kararına neden olan belgelere erişimlerinin önemli ölçüde sınırlandırıldığı görülmektedir. Ayrıca bu sınırlamanın gerekliliğine ilişkin bir inceleme yapılmadığı sabittir. Mahkemenin kişinin usuli güvencelere erişimini sınırlandıracağı noktada bu sınırlamanın gerekli olup olmadığı noktasında değerlendirme yapması şarttır. Olayda başvuruca suçlamanın hukuki niteliği konusunda sadece genel olarak bilgi

---

⁸⁸⁶ Muhammad ve Muhammad / Romania Büyük Daire Kararı. Başvuru No. 80982/12. Karar Tarihi. 15.10.2020.

⁸⁸⁷ Somut olayın dahilinde ancak yeterince gerekçelendirilen ve yeterince dengelenen sınırlamalara, ilgili protokol kapsamında izin verilebilir.

alabilmiştir. Yasal hükümler sadece sayı ile belirtilmiştir. Uzman avukat aracılığı ile gizli belgelere erişim konusunda da başvuru bilgilenendirilmemiştir. Avukatların gizli belgelere erişim sağlayamaması sebebiyle etkin savunma hakkından mahrumiyet oluşmuştur. Dosyadaki belgelere erişim, etkili şekilde savunmaya elverişli olarak (tercihen yazılı) sağlanmasının gerekliliği de açıklanmıştır. Tüm bu nedenlerle ilgili kararda da yer verildiği üzere hakkın özüne dokunmayacak şekilde dengeleme yapılmadığı için 7 no.lu protokolün 1. maddesi ihlal edilmiştir.

Özetlemek gerekirse, başvuruçuların ek protokol kapsamında usuli güvencelerden yararlanabilmesi için etkili bir başvuru yoluna etkili biçimde başvurabilecek düzeyde bilgiye sahip olması ve bu yolları etkin şekilde kullanabiliyor olması gerekmektedir. Eğer ki başvuruç 2. fıkra kapsamındaki sebeplere dayanılarak usuli güvencelerden faydalandırılmayacak ise bu durumda bu sınırlanmanın gerekçeleri gösterilmeli ve keyfî bir sınırlama yapılmamalıdır. Usuli güvencelere sınırlama getirildiği durumlarda, hakkın öznüne dokunulmamalı, telafi edici ve dengeliyici mekanizmalar sağlanmalıdır.

9. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 4 No.lu Protokol Madde 3 ve Madde 4

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4 no.lu protokol, 3. ve 4. madde düzenlemesiyle konumuz bakımından önemli hususları içermektedir. 3. madde ile “vatandaşların sınır dışı edilmeleri yasağı”, 4. madde ile “yabancıların topluca sınır edilmeleri yasağı” düzenlemektedir. İlgili protokol 16 Eylül 1963 tarihinde imzaya açılmış, 2 Mayıs 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz protokole 19 Ekim 1992 tarihinde imza atmış ve onaylanarak resmî gazetede yayımlanmıştır. Ancak onay belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne henüz tevdi edilmemiştir. Bu sebeple ilgili protokol ülkemiz açısından uluslararası hukukta bağlayıcı değildir. O halde Türkiye'den protokole dair Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapılamayacaktır ancak iç hukuk yollarında protokole dayanılabilecektir.

a. Vatandaşın Sınır Dışı Edilmesi Yasağı

Vatandaşın sınır dışı edilmesi yasağı; ulusal ve uluslararası düzenlemelerde yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek protokol no.4 madde 3, hiç kimsenin vatandaşı olduğu devletin ülkesinden kişisel olarak ya da toplu olarak sınır dışı edilemeyeceğini ve hiçbir vatandaşın devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamayacağını düzenlemektedir.

Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi de benzer bir düzenleme içermektedir. 12. maddenin 4. fıkrasında vatandaşın ülkesine girme hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamayacağı düzenlenmiştir.

Anayasamızın 23. maddesinin son fıkrasında vatandaşın ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamayacağı düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkında yoksun bırakılmamaz. Nitekim, sınır dışı etme kararı ancak yabancılara karşı alınabilir. Eskiden Türk vatandaşı olan ancak Türk vatandaşlığından çıkan Mavi Kartlıların, sınır dışı edilip edilemeyeceği doktrinde tartışılmıştır.⁸⁸⁸ Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 27. maddesinde seçme hakkı ile vatandaşlığı kaybeden kişiler düzenlenmiştir. 29. maddede ise açıkça Türk vatandaşlığını kaybeden kişinin, kayıp tarihinden itibaren yabancı muamelesi göreceği düzenlenmiştir. O halde, bu kişiler daha önce Türk vatandaşı olsalar dahi artık yabancıdır. Dolayısıyla haklarında sınır dışı etme kararı alınabilir.

Ancak bu kişilerin sınır dışı edilmesi ya da haklarında ülkeye giriş yasağı konulması durumunda özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında gereklilik ve orantılılık denetiminin yapılması gerekir. Çünkü bu kişilerin yabancı olmasına karşın, ilgili ülke ile arasında derin bağlar bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin önüne giden bir başvuruda; yurda giriş yasağı nedeniyle aile hayatına saygı hakkına yapılacak müdahalenin kanuni, meşru amacı olan, demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olması gerektiği belirtilmiştir.⁸⁸⁹ Hakkında sınır dışı etme kararı verilen yabancının, sınır dışı edileceği ülkeyle arasında derin bağlar bulunuyorsa, sınır dışı etmeye sebep olan kamu menfaati ile kişinin özel ve aile hayatına saygı hakkı arasında

⁸⁸⁸ Bknz. Cemil Güner, “*Vatandaşın Sınır Dışı Edilemeyeceği Ülkesi Bağlamında Mavi Kartlıların Durumu*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (SDÜHFD), C.14. S.2, 2024.

⁸⁸⁹ Anayasa Mahkemesi Kararı. Musa Polat Başvurusu. Başvuru No. 2021/ 2290. Karar Tarihi. 27.11.2024.

adil denge kurulması gerekir.⁸⁹⁰ Kamu yararı ve kişinin temel hak ve özgürlükleri arasındaki adaletli ve kabul edilebilir dengenin oluşması; meşru amaç doğrultusunda ölçülü bir sınırlama yapılmasına bağlıdır.⁸⁹¹

Sonuç olarak vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği, sınır dışı etme işleminin muhattabının yabancı kişi olduğu belirtilmelidir.

b. Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmesi Yasağı

4 numaralı protokol; toplu olarak sınır dışı edilmeye dair ilk kez açıkça hüküm koyan uluslararası insan hakları belgesidir.⁸⁹² Protokolün açıklayıcı raporuna göre;⁸⁹³ ilgili maddenin amacı, yabancıların topluca sınır dışı edilmesi hususunu tamamen yasaklamaktır. Ayrıca ilgili rapora göre; 4. madde düzenlemesi geçmişte gerçekleştirilmiş toplu sınır dışı etme vakalarını hiçbir surette haklı çıkaracak biçimde yorumlanmamalıdır.

(1) Yabancı İfadesi

Topluca sınır dışı edilme yasağı, “yabancıların” topluca sınır dışı edilmeyeceğini düzenlemektedir. Hirsi Jamaa ve Diğerleri İtalya’ya karşı davada⁸⁹⁴ madde düzenlemesinde ele alınan “yabancılar” ifadesinin kapsamına dair önemli bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; yabancılar ifadesinden sadece ülkede yasal olarak ikamet eden kişiler işaret edilmemektedir. Bu düzenleme, bir devlette *füili olarak vatandaşlık hakkına sahip olmayan herkesi* kapsamaktadır. 4. madde, kişinin

---

⁸⁹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. A.A.A. Davası. Başvuru No. 2018 / 36516. Karar Tarihi. 15.03.2022.

⁸⁹¹ Özmen, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarında Adil Denge Kavramı”, s.38.

⁸⁹² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 4 No.lu Protokol’ün 4. Maddesine İlişkin Rehber, Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_4_Protocol_4_TUR, s.5, son erişim tarihi. 24.01.2025.

⁸⁹³ Explanatory Report to Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol Thereto, Strasbourg, 1963, <https://rm.coe.int/16800c92c0>, son erişim tarihi. 13.05.2025.

⁸⁹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Hirsi Jamaa ve Diğerleri / İtalya Kararı. Başvuru No. 27765/09. Karar Tarihi. 23.02.2012.

mülteci, vatansız ya da başka devlet vatandaşı olması farketmeksizin ve yasal olarak ülkede ikamet etmek şartı aranmaksızın kapsayıcı olarak herkesi korumaktadır.

Shahzad Macaristan’a karşı davada,⁸⁹⁵ başvuru ve diğer 11 Pakistanlı kişi Macaristan- Sırbistan sınır çitinde delik açmak suretiyle yasa dışı olarak Macaristan’a geçtikten sonra tarlada dinlenirken yakalanmış ve geri gönderilmiştir. Mahkeme kişinin ilgili yasa dışı girişinin bu protokol maddesinin uygulanmasını engellemeyeceğini de aktarmıştır.

(2) Toplu Sınır Dışı Etme

“Toplu” ifadesi, asgari sayıda insanın sınır dışı edilmesi olarak anlaşılmamalıdır. Sınır dışı etme, bir grup yabancıyı bireysel değerlendirme yapılmaksızın ülkeyi terketmeye zorluyor ise “toplu” olarak kabul edilir. Başka bir deyişle, bu konuda asgari bir insan sayısı olmadığı gibi, insan sayısının çok olması da ihlal kararı verilmesi açısından bir kriter değildir.⁸⁹⁶ Ancak sayının çok yüksek olması, subjektif değerlendirmelerin gereği gibi yapılmadığı anlamına gelebilir.

Conka / Belçika kararı, Shioshvili ve Diğerleri, Rusya ve Berdzenishvili ve Diğerleri Rusya⁸⁹⁷ ya karşı davalarda aynı kökene sahip kişilerin toplu sınır dışı edildiği görülmektedir. Ancak, toplu sınır dışı edilecek kişilerin belli bir gruba mensup olması şart değildir.

Protokol maddesinde “sınır dışı etme” ifadesi genel bir anlamla kullanılmış olup; bir yerden uzaklaştırmak manasına gelmektedir.⁸⁹⁸ Bu sebeple protokol maddesi söz konusu olduğunda, bir yerden uzaklaştırmak amacıyla gerçekleştirilen her eylem, sınır dışı etmek kapsamında ele alınabilir.

⁸⁹⁵ Shahzad / Macaristan Kararı. Başvuru No. 12625/17. Karar Tarihi. 08.10.2021.

⁸⁹⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. N.D ve N.T / İspanya Kararı. Başvuru No. 8675/15. Büyük Daire Kararı. Karar Tarihi. 13.02.2020. para. 194. Toplu ifadesi ile *bir gruba atıfta bulunulmuştur*. Ancak bu grup üye sayısına göre ayırt edilmemektedir. Hukuk komisyonu taslak maddelerinde de açıklandığı gibi toplu sınır dışı etme, bir grup halinde sınır dışı etme olarak algılanmalıdır. Uygulamadan etkilenen kişi sayısı protokolün ihlali konusunda belirleyici rol oynamaz.

⁸⁹⁷ Berdzenishvili ve Diğerleri Rusya. Başvuru No. 14594/07, 14597/07, Karar Tarihi. 20.12.2016.

⁸⁹⁸ Hirsi Jamaa ve Diğerleri / İtalya Kararı. Başvuru No. 27765/09. Karar Tarihi. 23.02.2012. para. 174.

(3) Subjektif Durum İncelemesi

Maddenin temel amacı, bir grup yabancının kişisel durumları göz önüne alınmadan ve savunma fırsatı dahi verilmeden ülkeden kitlesel olarak gönderilmesini engellemektir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları doğrultusunda, yabancıların subjektif durumlarına dair yeterli incelemeler yapılmaksızın standart gerekçelerle toplu olarak sınır dışı edilmesi protokol maddesini ihlal etmektedir.⁸⁹⁹ Subjektif koşulların araştırılması, bireysel durum değerlendirmesinin yapılması; sınır dışı etme uygulamaları bakımından oldukça önemlidir. Bu değerlendirmelerin yapılmaması ve matbu kararlarla kişilerin toplu olarak sınır dışı edilmeleri ilgili protokolü ihlal edecektir.

Khlaflia ve Diğerleri İtalya davasında⁹⁰⁰, başvuruçuların içerik olarak birebir aynı sınır dışı etme kararlarıyla topluca sınır edilmesi konusu değerlendirilir. Somut olayda başvuruçular için ayrı sınır dışı etme kararı bulunmaktadır. Ancak bu kararlarda sadece isim ve soyisim değişikliği yapılmıştır. İçerik olarak tamamen aynı olan bu kararlar, başvuruçuların subjektif koşullarına dair hiçbir değerlendirme içermemektedir. Mahkeme, yabancı bir grubun bireysel durumları dikkate alınmaksızın standart formlar ile sınır dışı edilmesini protokol kapsamında ihlal olarak değerlendirmiştir.

Conka Belçika'ya karşı davada da benzer tespitler bulunmaktadır.⁹⁰¹ Kişilerin özel durumları incelendiği hallerde ve sınır dışı edilmelerine dair nesnel ve makul gerekçeler varsa, birden fazla kişinin sınır dışı edilmesi toplu sınır dışı etme yasağı kapsamında değerlendirilmez.⁹⁰²

Shiohvili ve Diğerleri Rusya'ya karşı davada, Rus Mahkemelerinin Gürcistan vatandaşları hakkında vermiş olduğu binlerce sınır dışı etme kararını incelenmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; her başvuruçucu için ayrı bir sınır dışı etme kararı verilse dahi hakkında sınır dışı etme kararı verilen kişi sayısı düşünüldüğünde, bireysel

⁸⁹⁹ Khalifia ve Diğerleri / İtalya Kararı. Başvuru No.16483/12. Karar Tarihi. 01.09.2015. para. 237. Conka / Belçika Kararı. Başvuru No. 51564/99. Karar Tarihi. 05.02.2022.

⁹⁰⁰ Khlaflia ve Diğerleri / İtalya Kararı.

⁹⁰¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Conka / Belçika Kararı. para. 59.

⁹⁰² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Sultani / Fransa Kararı. Başvuru No.45223/05. Karar Tarihi. 20.09.2007.

incelemelerin yapılmış olmasının mümkün olmadığı sonucuna varmaktadır.⁹⁰³ Her bir yabancı için sadece “görünüşte” kişisel karar verilmiştir. Bu nedenle uygulamanın, toplu sınır dışı etme yasağını ihlal ettiğine karar verilmiştir.

Benzer yönde Berdzenishvili ve Diğerleri Rusya’ya karşı davada ise⁹⁰⁴, 2006-2007 yıllarında Rusya’da ikamet eden Gürcistan vatandaşlarına yapılan kimlik kontrolleri ve daha sonra gruplara ayrılarak sınır dışı edilmeleri konu edilmiştir. Bir süre idari gözetim altına tutulduktan sonra Moskova’dan Gürcistan’a sınır dışı edilen kişilerin yanında sınır dışı etme kararına uyarak ülkeyi terk etmek zorunda kalan Gürcü yabancılar da olmuştur. Sınır dışı etme kararı alınırken bireysel değerlendirmelerden kaçınılmış olması gerekçesiyle uygulanan sınır dışı etme işlemleri toplu sınır dışı etme yasağını ihlal etmiştir.

Aynı dönemde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Gürcistan/Rusya I Büyük Daire kararını⁹⁰⁵ da vermiştir ki; bu karar söz konusu dönemde gerçekleştirilen toplu sınır dışı etme uygulamaları bakımından oldukça önemlidir. Söz konusu başvuruda Gürcistan Hükümeti, Rus mercilerin Gürcistan vatandaşlarına karşı yapmış olduğu “toplu” sınır dışı etmeleri 33. madde gereğince devletlerarası başvuru yoluyla mahkeme önüne getirmiştir. Rusya salt göç politikasını uyguladıklarını dile getirirken, Gürcistan iddialarını güçlendirecek bazı önemli belgeleri mahkemeye sunmuştur. Mahkeme değerlendirmesinde Gürcistan’ın mahkemeye sunmuş olduğu sınır dışı ve idari gözetim kararlarını “sayıları azımsanmayacak” olarak değerlendirilmiş, Gürcistan vatandaşı kişilerin kitlesel biçimde Tiflis’e sınır dışı edilmelerini ve Rus yetkililerin aynı dönemde okullara Gürcü öğrencilerin tespiti için mektuplar gönderilmesini nazara almıştır. Mahkeme sınır dışı etme kararının sayısı göz önüne alındığında her sınır dışı edilen Gürcü vatandaşın özel ve subjektif durumlarının incelenmesinin mümkün olmadığını işaret etmektedir. Bu sebeple 4 no.lu protokol madde 4 kapsamında ihlal kararı vermiştir. Ek olarak bir politika sebebiyle keyfi

⁹⁰³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Shioshvili ve Diğerleri / Rusya Kararı. Başvuru No. 19356/07. Karar Tarihi. 20.12.2016. Her ne kadar Gürcistan vatandaşı hakkında şeklen bir karar verilmiş olsa da bu dönem içerisinde yürülen politikalar dahilinde sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşı sayısı düşünüldüğünde, her bireyin makul biçimde incelenmesinin fiilen imkansız hale geldiği görülmektedir.

⁹⁰⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Berdzenishvili ve Diğerleri Rusya Kararı. Başvuru No. 14694/07. Başvuru Tarihi. 26.03.2019.

⁹⁰⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Gürcistan / Rusya Kararı Büyük Daire Kararı I. Başvuru No. 13255/07. Karar Tarihi. 03.07.2014.

olarak idari gözetime dair karar verildiğinin tespit edilmesinden 5/1 ve 5/4. Maddelerden de ihlal kararı verilmiştir. İdari gözetim şartlarının insanlık dışı muamele teşkil ettiği ve bu koşullara karşı etkili bir başvuru yolunun bulunmamasından hareketle 3 ve 13. maddelerden de ihlal kararı verilmiştir.

S.S. ve diğerleri Macaristan kararı da yakın tarihli konuya ilişkin önemli bir karardır. Davada Yemenli ve Afganistanlı iki ailenin durumları hakkında özel değerlendirme ve bireysel inceleme yapılmaksızın sınır dışı edilmeleri iddiasına dair inceleme yapılmıştır. Başvurucular sahte pasaport ile giriş yaparken yakalanmış ve haklarında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Başvurucular arasında 18 yaşından küçük çocuklar, Yemen’de tedavisi mümkün olmayan bir hastalığı olduğunu iddia eden başvuru ve down sendromlu bir kişi bulunmaktadır. Tüm bu hassas durumlar değerlendirilmeden başvuru Macaristan-Sırbistan sınırındaki çitin dış tarafına götürülmüştür. Bu durum 4 no.lu protokolün 4. maddesi kapsamında toplu sınır dışı etme olarak değerlendirilmiştir. Gruptaki yabancıların özel durumları hakkında bireysel, makul ve objektif inceleme yapılmamıştır. Bu sebeple protokol maddesi ihlal edilmiştir.⁹⁰⁶

Protokol kapsamında, bir yabancıнын sınır dışı edilme riski altında olması halinde, sınır dışı edilmesine karşı gerekçelerini sunma konusunda gerçek ve etkili bir imkanın sağlanma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak⁹⁰⁷, kişi kendi davranışı neticesinde bu gerekçeleri sunmuyorsa ya da bireysel değerlendirme sürecini olumsuz etkiliyorsa, bu madde korumasından yararlanmayacaktır.

Bu kararların aksine başvuruöların durumlarının özel olarak incelendiğı davalar söz konusu olduğunda “toplucu sınır dışı” durumu oluşmamaktadır. Sultani Fransa’ya karşı dava, bu duruma örnek teşkil eder.⁹⁰⁸ Davada Afganistan vatandaşı

---

⁹⁰⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. S.S. ve Diğerleri / Macaristan Kararı. Başvuru No. 56417/19 44245/20. Karar Tarihi. 12.10.2023. para.50. *Benzer yönde bkz.* Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. K.P. / Macaristan Kararı. Başvuru No.82479/17. Karar Tarihi. 18.01.2024.

⁹⁰⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. N.D. VE N.T. / İspanya Kararı. (Büyük Daire Kararı) Sınır dışı edilme tehditi altında olan her yabancıya gerekçelerini sunma imkanı tanınmalıdır. Bireysel sınır dışı kararı verilmemesi başvuruöunun kendi davranışlarının sonucuyla 4. maddenin ihlali oluşmayacaktır. Bu ilke, yasa dışı yollarla sınırı geçen ya da kamu güvenliğini tehlikeye atan başvuruöular için de uygulanır.

⁹⁰⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Sultani / Fransa Kararı. Başvuru No.45223/05. Karar Tarihi. 20.09.2007.

Tacik etnik kökene sahip başvuru, komünist bir partinin temsilcisi olup rejim yıkıldıktan sonra başına gelen olaylardan ötürü ailesiyle birlikte Pakistan’a gitmiş ve daha sonra Fransa’ya geçmiştir. Fransa’da sığınma başvurusunda bulunmuş ancak bu başvuru reddedilmiştir. Bu nedenle Fransa’yı terk etmeleri istenmiştir. Başvurucu başka Afganistan vatandaşlarıyla kayıtsız bulunmaktan ötürü yakalanmış haklarında sınır dışı etme kararı verilmiş, karara karşı itiraz reddedilmiş ve bu kişiler için “gruplaştırılmış uçuş” düzenlenmiştir. “Gruplaştırılmış uçuş” Afganistan vatandaşlarına yönelik düzenlenmiş olup Sözleşmenin 39. maddesinde yer alan tedbir kararı doğrultusunda gerçekleştirilmemiştir. Yeniden sığınma başvurusu değerlendirilen başvurunun bu talebi kesin olarak reddedilmiştir. Süreç değerlendirildiğinde başvurunun durumunun bireysel olarak incelendiği ve sınır dışı edilmeye karşı gerekçelerini sunma imkanının tanınmış olduğu görülmüştür. Bu nedenle ihlal kararı verilmemiştir.

M.A Kıbrıs davası da konuya ilişkin önemli bir karardır. Bu davada bir grup Suriyeli yabancının Kıbrıs’tan sınır dışı edilmeleri konu edilmiştir. Yabancılar hakkında bireysel inceleme yapılmış olduğu durumlarda, kişilerin toplu olarak karakola alınması ve bazılarının gruplara ayrılarak sınır dışı edilmesinin “toplular” sınır dışı olarak değerlendirilemeyeceği işaret edilmiştir. Sınır dışı etme kararının her başvuru için özel olarak verildiği, başvuru sahiplerinin sübjektif koşullarının incelendiği ve münferit araştırmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple kişilerin grup halinde sınır dışı edilmesi, toplu sınır dışı etme olarak değerlendirmemiştir.

Görüldüğü üzere ilgili davalarda mahkeme öncelikle mevcut somut olayda bir sınır dışı durumu var mı bunu incelemiştir. Daha sonra ise söz konusu sınır dışı etmenin toplu bir sınır dışı etme olup olmadığına odaklanmıştır. Başvuru sahiplerinin özel durumlarının incelenmediği, durumlarda, “toplular sınır dışı” oluşabileceği yönünde pek çok karar vermiştir.

(4) Uygulama Alanı

Protokolün hazırlık çalışmaları esnasında;⁹⁰⁹ maddenin ülkenin sınırının ötesinde uygulanıp uygulanamayacağı değerlendirilmiştir. Güncel göç hareketleri

⁹⁰⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 4 No.lu Protokol’ün 4. Maddesine İlişkin Rehber, Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı, s.5-6.

düşünülerek, maddenin sınır ötesinde uygulanması da mümkün kılınmıştır. Bir devletin yargı yetkisini istisnai olarak ulusal topraklarının dışında kullandığı durumlarda toplu sınır dışı etme durumunun oluşabileceği belirtilmektedir.⁹¹⁰ Nitekim AİHS madde 1'e göre; *“Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin birinci bölümünde tanınan hak ve özgürlükleri sağlamayı taahhüt ederler”*. Devletlerin, denizde fiili kontrol sağladığı anda kişileri kendi yetki alanında kabul etmek zorundadır.

Prokolün 4. maddesinin açık denizde uygulanıp uygulanamayacağı sorusu Hırsi Jamaa ve Diğerleri İtalya'ya karşı Büyük Daire kararında ele alınmıştır. Mahkeme, denizleri hukukun dışında bir alanda tutmadığını belirtmektedir. Egemenlik otoritesini kullanarak açık bir denizde durdurma yapan bir devletin, yabancıları sınırlarına ulaşmasına engel olmak üzere denizde geri itmesi; protokol kapsamında sorumluluğunu doğuracaktır. Bu nedenle ilgili kararda, İtalya'nın denizde fiili kontrol kurduğu andan itibaren yabancıların AİHS Madde 1 kapsamına girdiği ve kişisel durumları incelenmeksizin topluca sınır dışı edilmeleri hâlinde Sözleşme'nin ihlal edilmiş sayılacağı belirtilmiştir.

Sharifi ve diğerleri İtalya ve Yunanistan'a karşı davada ise aynı yönde değerlendirmeler yapılmıştır. Başvurucular Afganistan kökenli olup, İtalya'ya gitmek maksadıyla yasa dışı olarak gemiye binmiştir. Başvurucular sınır polisi tarafından yakalanarak Yunanistan'a geri gönderilmiştir. Konuya dair değerlendirmelerini sunan Mahkeme; başvurucuların İtalyan topraklarına vardıktan sonra mı daha önce mi geri gönderildiğinin bir önemi olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca sınır dışı etmeyi geniş yorumladığını da belirterek, ilgili protokol maddesinin ihlaline karar vermiştir.⁹¹¹

(5) Denizde Geri İtmeler

Bilindiği üzere yasal yollar ile yabancı ülke toprağına giremeyen yabancılar, çoğunlukla Yunanistan ve İtalya gibi denize kıyısı olan Avrupa Birliği ülkelerine, yasa dışı şekilde deniz yolundan geçmeye çalışmaktadır. Bu nedenle pek çok kadın, çocuk

⁹¹⁰ Hırsi Jamaa ve Diğerleri / İtalya Büyük Daire Kararı. Başvuru No. Başvuru No.277765/09. Karar Tarihi.23.02.2012.

⁹¹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Khlafia ve Diğerleri / İtalya Kararı. Başvuru No.16483/12. Karar Tarihi. 15.12.2016. para.245.

ve erkek açık denizlerde can vermektedir. ⁹¹² Güvensiz bir yol üzerinden coğrafi koşullar nedeniyle Avrupa'ya geçerek sığınma başvurularını gerçekleştirmek isteyen pek çok kişi, deniz yolu ile göç etmek zorundadır. Devletler ise yasa dışı göçü önlemek amacıyla denizde geri itmeler yaparak insan haklarını ciddi ölçüde ihlal etmektedir.

Geri itme yöntemi, en öz ifade ile devletlerin yasa dışı göçmenleri sınırlarından uzak tutmaya yönelik uyguladıkları bir taktik olarak açıklanabilir. ⁹¹³. “Geri itme” kavramının uluslararası kaynaklarda kesin bir tanımı olmamakla birlikte; kişileri subjektif durumları incelenmeden, uluslararası bir sınırı geçerken ya da geçtikten sonra zorla ve şiddet içeren eylemler vasıtasıyla baskı kurarak geldikleri sınıra geri göndermek olarak açıklanabilir. ⁹¹⁴ Geri itme eylemleri yoğunlukla toplu sınır dışı etme yasağı ile bağlantılı olarak ele alınır.

(a) Avrupadaki Durum

Devletlerin politik kaygıları sebebiyle kişileri ölüme süreklemesi, insan hakları hukuku çerçevesinde katiyen kabul edilemez. Yabancıların topraklarına kabulü noktasında devletlerin egemenlik yetkisi bulunur. Ancak bu egemenlik yetkisi, sınırsız değildir. Ne yazık ki yoğun göç alan Avrupa ülkeleri; bu gerçekleri unutarak insan hakları ile bağdaşmayan geri itme eylemlerini gerçekleştirmektedir.

New York Times gazetesine verilen bir demeçte geri itmeye maruz kalan Suriyeli mülteci şu sözlerle yer vererek içinde bulunduğu trajediyi açıklamıştır: “*Suriye’yi bombolama korkusu içindeyken terk ettim. Ancak başımıza gelenlerden*

---

⁹¹² Benzer haberler için bkz. “Manş Denizi’nde göçmen botu battı, 6 kişi hayatını kaybetti” haberi için: <https://www.ntv.com.tr/dunya/mans-denizinde-gocmen-botu-batti-6-kisi-hayatini-kaybetti,DyTrIpxxw0SgyCbATIdwTw>, “Akdeniz’de göçmen botu battı: ‘100’den fazla ölü” haberi için bkz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56854553>, “İtalya açıklarında göçmenleri taşıyan 2 bot battı” haberi için bkz. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/italya-aciklarinda-gocmenleri-tasiyan-2-bot-batti-786599.html> “Ege Denizi’nde göçmen botu battı:En az 5 ölü” haberi için bkz. <https://www.diken.com.tr/eg-denizinde-gocmen-botu-batti-en-az-bes-olu/>, son erişim tarihi. 15.04.2025.

⁹¹³ Ekin Deniz Uzun, “The Refugee in Law and Practice: In Face of Western States Pushback Policies”, İstanbul University Press Public and Private International Law Bulletin, C.42, S.1, 2022, 159-203, s.160.

⁹¹⁴ “A Dangerous Game”, **Belgrade Centre for Human Rights**, Macedonian Young Lawyers Association, Oxfam, 2017, s.4.

sonra keşke bombalansaydım dedim”⁹¹⁵ Suriyeli mültecinin ifadesi, devlet tarafından gerçekleştirilen geri itme eyleminin yaşam hakkını tehdit edici bir boyutta olduğunu göstermektedir.

BM raporlarında, BMMYK açıklamalarında ve pek çok uluslararası kaynak ve raporda geri etme uygulamalarına dair açıklamalar yer almaktadır. Çok yakın tarihli bir BMMYK açıklamasında; *“Avrupa sınırlarında yaşananlar hukuki ve ahlaki olarak kabul edilebilir değildir ve sona ermesi gerekmektedir... Bu uygulamaların normalleşmesi ve politika haline gelmesinden korkuyoruz. Bu uygulamalar zararlı ve gereksizdir...”*⁹¹⁶, ifadesine yer vererek geri itmelerin neticesinde yaşanan insan hakkı ihlallerinin arttığına hatta bu ihlallerin normalleşme riski dahi bulunduğu işaret etmiştir. François Crepeau’nun⁹¹⁷ açıklaması da benzer şekildedir: *“Korku deneyimler yaşamış erkek, kadın, çocuk ve hatta bebeklerden bahsediyoruz... Göçmenler... hakları olan insanlar...”*.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu tarafından yapılan açıklamada; geri itmelerin sadece kişilerin haklarını ihlal etmediği, aynı zamanda Avrupa’nın üzerine kurulmuş olduğu değerleri de baltalığı belirtilmiştir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu’nun 2019 tarihli tavsiye kararına ilişkin 2021 tarihli takip raporunda da konuya dair önemli açıklamalar yer almaktadır. Bu raporda, Avrupalıların göçmen olmanın ne demek olduğunu bilmesi gerektiği, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra binlerce Avrupalı mültecinin yeniden yerleşmeyi beklediği günlerin çok da uzak olmadığı hatırlatılır. Geri itme olayları düşünüldüğünde, Avrupalı devletlerin geçmişini unuttuğunu belirtir.

⁹¹⁵ İki bebekle birlikte can salında geri itilen 50 yaşındaki Suriyeli mülteci Najma Al-Khatib’in demeci için bkz. <https://www.nytimes.com/2020/08/14/world/europe/greece-migrants-abandoning-sea.html>; Erişim Tarihi: 07.02.2024.

⁹¹⁶ 21.02.2022 tarihli BMMYK açıklaması.

<https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/geri%20itme%20ozel%20raporu%20son/mobile/index.html#p=201>, s.492.

⁹¹⁷ BM Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörü.

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi⁹¹⁸, Denizde Can Emniyeti Uluslararası Sözleşmesi⁹¹⁹ ve Denizde Can Güvenliği ve Arama ve Kurtarma Sözleşmeleri⁹²⁰ açık denizdeki faaliyetleri ve denizde tehlikede olan kişileri kurtarma ve güvenli yere ulaştırma yükümlülüklerini düzenlemektedir. Schengen Sınırları Kanunu'nun ilgili maddeleri de AB Hukuku kapsamında sınır yönetimine ilişkin organizasyonlarda geri göndermeme ilkesinin işletilmesi gerektiğini işaret etmiştir.⁹²¹

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 98. maddesinin 1. fıkrasında “yardım etme yükümlülüğü” düzenlenmiş olup; denizde yardıma ihtiyacı olan kişiye yardım etmek ve kişileri mümkün olduğunca çabuk kurtarmanın gerekliliği hüküm altına alınmıştır. Denizde Can Emniyeti Uluslararası Sözleşmenin V.33.1. maddesinde ise insanların denizde tehlike olduğuna dair bir kaynaktan bilgi alan ve yardım edilecek durumda olan deniz kaptanının yardımda bulunmak üzere en hızlı şekilde arama ve kurtarma ekibini bilgilendirmesinin gerektiği düzenlenmiştir. 1979 Denizde Arama ve Kurtarma Uluslararası Sözleşmesi'nde kıyıları civarında denizde tehlikede bulunan kişilere yeterli arama kurtarma hizmetinin sağlanması gerektiğini temin etmektedir.

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, 2011 tarihli 1821(2011) numaralı kararında geri itmelere dair önemli ifadeler yer vermiştir.⁹²² Bu kararda, göçmenler, mülteciler ve sığınmacıların Avrupa'nın güney sınırlarına uğraşmak için hayatını tehlikeye atarak güvensiz bir yola başvurduğu ifade edilir. AB üyelerinin dış sınırlarında, operasyonel iş birliği yürüten Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (FRONTEX)'in; denizde yakalama konusunda önemli rol oynamasına rağmen, insan haklarına saygı gösterilmesi güvenceleri ve ortak operasyonlar konusunda uluslararası hukuk ve AB hukukuna ilişkin yükümlülüklerini yerine getiremediği ifade edilir. Avrupa ülkelerinin göç yükünü paylaşması gerektiği de belirtilmiş olup; insanların denizde korumasız olarak tek başına bırakılması, botların patlatılması, insanların

⁹¹⁸ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi. T.16.12.1994.

⁹¹⁹ Denizde Can Emniyeti Uluslararası Sözleşmesi.(SOLAS 74) K. 1.10.1974. T.25.05.1980.

⁹²⁰ İlgili sözleşmeler için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130605M1-8-1.pdf> , https://www.kalyeta.com/FileUpload/bs619404/File/solas-uluslararasi_denizde_can_guvenligi_sozlesmesi.pdf

⁹²¹ Schengen Sınırları Kanunu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32006R0562>

⁹²² Parliamentary Assembly, The interception and rescue at sea of asylum seekers, refugees and irregular migrants, Resolution 1821 (2011) için bkz. <http://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=18006&lang=en>, son erişim tarihi. 07.02.2024.

denizde sürüklenmesinin sağlanmasının insan hakları ve iltica hukukunu ihlal ettiğini aktarılır.

Benzer şekilde 2004 yılında kurulmuş olan Avrupa Sınır Yönetim Ajansının (FRONTEX), Avrupa'nın dış sınırını korumak amacıyla insan haklarına uyumlu olmayan şekilde çalıştığı pek çok kaynakta belirtilmektedir.⁹²³ Frontex; AB Temel Haklar Şartı ve insan hakları hukuku ve mevzuatına uygun şekilde hareket etmesi gereken bir yapıdır. Ancak Avrupa Ombudmanlığının uluslararası raporları ve inceleme kararları doğrultusunda,⁹²⁴ geri itmeler konusunda insan hakkını koruma ilkeleriyle bağdaşmayan eylemlerinin bulunduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği'ne üye devletler; Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne bağlı ve bu sözleşmeden doğan yükümlülükler altındadır. Hem “Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme” de hem de Uluslararası Göç Bağlamında Çocukların İnsan Haklarına İlişkin Genel İlkeler Hakkında Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesinin 3 No'lu ve Çocuk Hakları Komitesinin 22 No'lu Ortak Genel Yorumu'nda⁹²⁵ geri itme meselesinin çocuk haklarını da direkt olarak ihlal edeceği görülmektedir.

22 No.lu ortak genel yorumda; çocukları ilgilendiren her çatışmada, ayrımcılık yasağına, çocuğun üstün yararına, yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkına riayet edilmesi gerektiğini aktarır. Bu ilkeler, uluslararası göç bağlamındaki çocukları

---

⁹²³ Mare Liberum tarafından yayınlanmış olan “Pushback Report 2020” başlıklı rapor için bkz. <https://daten.mare-liberum.org/s/4HdxA-PACaPsqzEx>; Son Erişim Tarihi: 08.04.25.

⁹²⁴ 15.06.2021 tarihli O1/5/2020/MHZ. <https://www.ombudsman.europa.eu/en/decision/en/143108>, para.27 vd.

⁹²⁵ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families Convention on the Rights of the Child, Joint general comment No. 3 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration, 24 Kasım 2017, para. 19, 40, <https://www.refworld.org/docid/5a1293a24.html>; Son Erişim Tarihi: 07.02.2024.

etkileyen tüm politikalara uygulanmalıdır. Göç sürecinin her aşamasında çocuğun yaşama ve hayatta kalma hakkı risk altındadır. Geri itme veya önleme operasyonları, sınır yetkililerin aşırı güç kullanımı çocukların temel haklarını tehlikeye sokmaktadır. Ailesiyle birlikte göç eden çocuklar da şiddete maruz kalabilmekte veya şiddete tanık olabilmektedir. Sadece çocuklar değil, hassas durumda olan mülteciler de göç süreçlerinde ağır risklerle karşılaşmaktadır. Kişilere iltica hakkı verilmesi gerekliliği pek çok uluslararası sözleşmede yer aldığı gibi Ortak Avrupa İltica Sistemi (CEAS) düzenlemesinde yer almaktadır.⁹²⁶ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda da sığınma başvurusu yapma ve sığınma hakkı 18. maddeye konu olmuş ve bu durumdaki kişilerin bireysel durumlarının incelenmesinin gerekli olduğu ortaya konulmuştur.⁹²⁷

Avrupa Birliği göç politikası dahilinde 604/2013/EU sayılı Dublin III Yönetmeliği, sığınma başvurusunun Avrupa Birliği'ne ilk adım atılan yerden alınması gerektiğini düzenlediğinden⁹²⁸; özellikle yoğun göç alan Yunanistan ve İtalya'da geri itmeler daha yoğun olarak uygulanmakta ve bir politika halinde göç engellenmeye çalışılmaktadır.⁹²⁹ Bu nedenle Avrupa ülkelerinin göç konusunda ortak sorumluluk alması, geri itmeler ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda önemlidir.

(b) Türkiye'deki Durum

Türkiye, göç konusunda hedef ülke olduğu gibi aynı zamanda transit ülke konumundadır. Ülkemizin Ege kıyılarından yasa dışı göç ile Avrupa kıyılarına ulaşmayı uman çok sayıda kişi, T.C. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından arama-kurtarma çalışmaları kapsamında kurtarılmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı'nın istatistiklerine göre⁹³⁰ 2024-2025 yılları tüm denizlere ait kıyaslamalı

⁹²⁶ Ayrıntılı bilgi için *bknz.*: https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en; Erişim Tarihi: 07.02.2024.

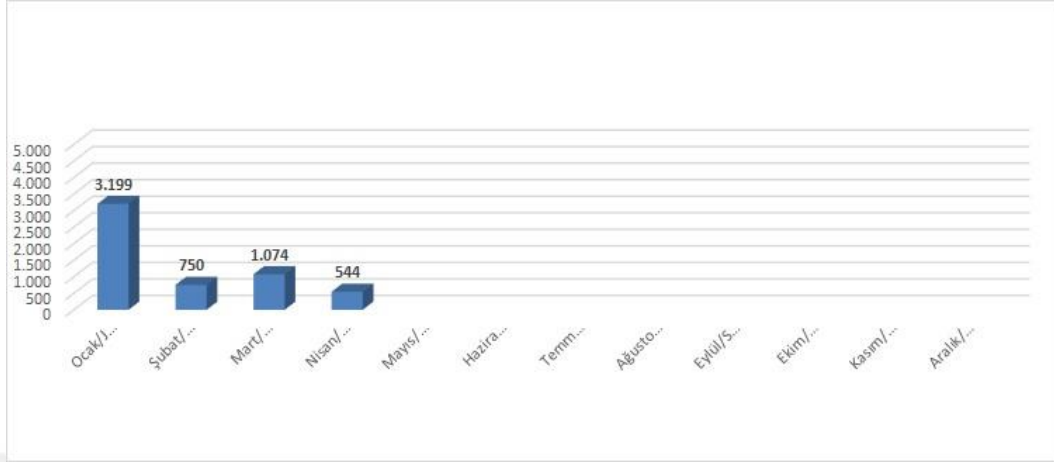
⁹²⁷ AB Temel Haklar Şartı için *bknz.* Avrupa Parlamentosu'nun resmi internet sayfası, http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf; Erişim Tarihi: 07.02.2024.

⁹²⁸ 2013 tarihli Dublin III Yönetmeliği için *bknz.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R0604-20130629>, son erişim tarihi. 07.02.2024.

⁹²⁹ Konu hakkında detaylı bilgilendirmeler için *bknz.* "Pushback" of Human Rights, Ege Denizi'ndeki Geri İtmeler ve Boğulan İnsan Hakları Özel Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), s.103 vd.

⁹³⁰ Düzensiz Göç İstatistikleri, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>, son erişim tarihi:15.04.2025.

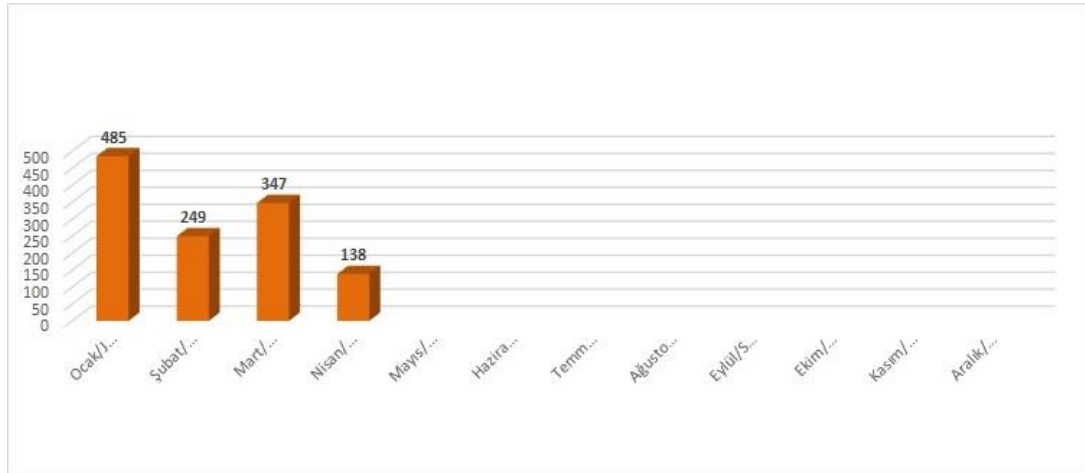
düzensiz göç istatistiklerinde 2024 yılında 14.531, 2025 yılında ise (15 Nisan 2025 tarihine kadar) 5.567 düzensiz göçmen tespit edilmiştir.

Şekil 1.1. Sahil Güvenlik Aylara Göre Düzensiz Göç Hareketleri⁹³¹

Bu veriler, deniz yoluyla göç esnasında meydana gelen ve arama kurtarma faaliyetleri icra edilen olaylara ilişkin bilgi sunmaktadır. ⁹³²

Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından 15.04.2025 tarihi itibarıyla paylaşılmış olan karada tespit edilen ve denize çıkmadan emniyet güçleri tarafından düzensiz göçmen sayısına ait grafik ise aşağıdaki gibidir: ⁹³³

⁹³¹ Düzensiz Göç İstatistikleri, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>, son erişim tarihi:15.04.2025.

⁹³² Düzensiz Göç İstatistikleri, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>, son erişim tarihi:15.04.2025

⁹³³ Düzensiz Göç İstatistikleri, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>, son erişim tarihi:15.04.2025.

Şekil 1.2. Sahil Güvenlik Aylara Göre Düzensiz Göç Hareketleri ⁹³⁴

Ülkemizin coğrafi konumu sebebiyle Yunanistan tarafından gerçekleştirilen geri itme ya da güvensiz bot sebebiyle kendiliğinden gerçekleşen ölümlü bot kazaları konusunda önemli arama kurtarma çalışmaları yürüttüğü söylenmelidir. Araştırmada, Türkiye'nin sınırlarına deniz yoluyla ulaşan yasa dışı göçmenleri geri ittiğine yönelik bir rapora ulaşılammıştır.

Avrupa ülkelerinin uluslararası hukukun tüm düzenlemelerine rağmen temel hak ve özgürlükleri ihlal ederek gerçekleştirdikleri geri itme eylemleri, pek çok insanın hayatını trajik olarak kaybetmesine neden olmaktadır. Avrupa ülkelerinin geri itme olayları vasıtasıyla düzensiz göçmenlerin temel haklarını hiçe sayarak sınırlarından püskürtmesi, iki yüzlü bir anlayışın yansımasıdır.

(6) Etkili Başvuru Hakkı ile Birlikte Uygulanması

AIHS 4 no.lu protokolün 4. maddesi ile 13. maddenin birlikte ele alınmasının mümkün olup olmadığı mutlaka incelenmelidir. Protokol kapsamında korunan hakka dair etkili ve erişilebilir hukuk yollarının bulunması gerektiği 4 no.lu protokolün 4. maddesi kapsamında zaten ele alınabilmektedir. Bu durumlarda ayrıca 13. madde kapsamından değerlendirilme yapılması gerekmeyebilir.

Gürcistan/Rusya'ya karşı davada; 4 no.lu protokolün 4. maddesi ve Sözleşmenin 5. maddesinin 4. fıkrası çerçevesinde verilen bir ihlal kararının bulunduğu, bu durumda etkili ve erişilebilir yargı yolunun bulunmadığından hareketle ayrıca 13. madde kapsamında inceleme yapmanın gerekmediği ifade edilmiştir. Bu nedenle de 13. maddenin ilgili maddeler ile bağlantılı biçimde ihlal edilip edilmediğinin incelenmesine gerek olmadığına karar verilmiştir.⁹³⁵

Toplu sınır dışı etme olaylarında etkili başvuru yolundan bahsedilmek için sınır dışı etme olayını durdurucu etkiye sahip bir iç hukuk yolunun oluşması gerekmektedir.

⁹³⁴ Düzensiz Göç İstatikleri, <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>, son erişim tarihi:15.04.2025.

⁹³⁵ Gürcistan / Rusya Kararı Büyük Daire Kararı I. Başvuru No.13255/07 Karar Tarihi.03.07.2014. para.212.

Başvurucunun geri gönderildiği takdirde 2. ve 3. maddelerde korunan haklarının ihlal edileceği iddiası bulunuyorsa, mutlaka durdurucu etkiye sahip etkili bir başvuru yolunun sunulması gerekir. Bu noktada 13. madde, 2 ve 3. madde ile birlikte değerlendirilir. Ancak bu yönde riskler yoksa, ilgili protokol kapsamında başvuru yolunun geri göndermeyi durdurucu etkiye sahip olmaması tek başına 13. madde ihlalini oluşturmayacaktır.⁹³⁶ Fakat, sığınmacıların sınır dışı etme kararına karşı gerekçelerini yetkili bir makama sunabilmesi mutlaka gerekmektedir. Böyle bir makamın bulunmaması 13. maddeyi ihlal edecektir.⁹³⁷

10. Ek 4 No.lu Protokol Madde 2

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4 numaralı protokolün 2. maddesi “serbest dolaşım özgürlüğünü” ele almaktadır. Yabancıların ülkeden ayrılmasına neden olan sınır dışı etme, geri gönderme ya da bunlara bağlı ülkeye giriş yasağı, vize iptali, ikamet izni iptali gibi sonuçlar, serbest dolaşım özgürlüğü kapsamında incelenmelidir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4 no.lu protokolün 2. maddesine göre, bir devletin ülkesinde yasal olarak bulunan herkesin ülke içinde serbestçe dolaşma hakkı ve ikametgahını seçme özgürlüğü bulunur. Herkes, herhangi bir ülkeyi terketmekte serbesttir. Bu hak ancak demokratik bir toplumda gerekli; ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni idamesi, suçların önlenmesi, sağlık, ahlak ya da başkalarının hak ve hürriyetinin korunması amaçlarına uygun olarak kanuna uygun önlemler alınarak kısıtlanabilir.

Maddenin ilk fıkrasında bir devlette yasal olarak kalış hakkına sahip kişilerin serbestçe dolaşım hakkı olduğu kabul edilmiştir. Bu noktada hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş bir kişinin bir ülkede yasal kalış hakkına sahip olup olmadığı önemli bir sorudur.

Piermont Fransa'ya karşı dava, bu konuyu ele almaktadır. Davada, Bay Pieormont hakkında verilmiş olan sınır dışı etme kararının başvurucunun “yasal”

---

⁹³⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Conka / Belçika Kararı. Başvuru No.51564/99. Karar Tarihi. 05.02.2002. para. 59.

⁹³⁷ Hirsi Jamaa ve Diğerleri / İtalya Kararı. Başvuru No. 27765/09. Karar Tarihi. 23.02.2012.

olarak bulunma durumu sona erdirdiği ve bu sebeple serbest dolaşım hakkından yararlanmayacağı ifade edilmiştir.⁹³⁸ Başvurucu, Fransız Polinezyası Kurtuluş Cephesi başkanının daveti üzerine seçim kampanyası döneminde Polinezya topraklarında bulunmuştur. Piermont uçaktan indiğinde, havaalanı ve sınır polisleri tarafından Fransız iç meseleleri hakkındaki açıklamaları konusunda ölçülü olması, aksi takdirde hakkında sınır dışı etme kararı verileceği uyarısında bulunulmuştur. Katıldığı toplantının ardından, başvurunun açıklamaları nedeniyle hakkında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Mevcut davada başvurunun sınır dışı etme kararından önce yasal kalış hakkına sahip yabancı olarak serbest dolaşım özgürlüğünden faydalanalandığı, sınır dışı etme kararının kendisine uçakta tebliğ edildiği belirtilmektedir. Bu nedenle sınır dışı etme kararının alındığı tarih itibarıyla serbest dolaşım özgürlüğünden faydalandırılmadığının altı çizilmiştir. Bu nedenle ilgili madde ihlal edilmemiştir.

İlgili dava, ayrıca sözleşmenin 10. maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğü kapsamında da ele alınmıştır. Başvurucunun ifadeleri nedeniyle hakkında sınır dışı etme kararı verilmesinin sözleşmeye uygunluğu değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, başvurunun ifadelerinin yetkililere açıkça tehdit içermediği, şiddet çağrısı oluşturmadığı, yürütülen çalışmaların demokratik bir parçası olduğu belirtilmiştir. Yetkililerin başvurunun kamu düzenini bozduğunu ispat edememiş olması ve kararın toplantının hemen ardından verilmesi dikkate alınmıştır. Bu nedenlerle hakka yapılan müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olmadığından hareketle, ifade özgürlüğünün ihlaline karar vermiştir.

Stamose / Bulgaristan kararında ise kişinin göç hukukunu ihlal etmesiyle bağlantılı olarak sınır dışı edildiği ülkeden çıkmasının engellenmesi, Ek 4 no.lu protokolün 2. maddesi kapsamında incelenmiştir. İlgili karar, göçmenlik kanunlarının ihlali durumunda seyahat yasağını getiren düzenlemelerin incelendiği bir karardır. Ancak sınır dışı etmenin bir sonucu olduğundan konuya değinmek yararlı olacaktır.

Somut davada başvuru, öğrenci vizesi ile kalmakta olduğu ve vize ihlali yaparak ücretli işte çalıştığı tespit edildiği için Amerika Birleşik Devletleri'nden Bulgaristan'a sınır dışı edilmiştir. Bulgaristan makamları ise başvuran hakkında 2 yıl

---

⁹³⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Piermont / Fransa Kararı. Başvuru No. 15774/89. Karar Tarihi. 27.04.1995. para 44.

seyahat yasağı kararı vermiş ve şahsın pasaportuna el koymuştur. İlgili seyahat yasağı nedeniyle başvuru kendi istediği üçüncü bir ülkeye de gidemez hale gelmiştir. Her ne kadar pasaporta el koyma durumu ülkenin yasalarına uygun olsa da seyahat yasağına ilişkin hak kısıtlaması;⁹³⁹ demokratik toplumda gerekli, meşru amacı olan ve ölçülü olmalıdır. Başvurucunun pasaportuna göç ihlalinin engellenmesi amacıyla el konulmuştur. Mahkeme, pasaporta el konulması kararının otomatik olarak verilmiş olmasını, protokolü ihlali olarak değerlendirmektedir. Üstelik başvuru Bulgaristan göçmen yasalarını değil; Amerika Birleşik Devletleri göçmen yasalarını ihlal etmiştir. Hak kısıtlaması yapılırken kişinin özel durumu ve kuralları ihlal etme riski göz önüne alınarak gerekçeler ortaya etkin biçimde konulmamıştır.⁹⁴⁰ Mahkeme ek 4 no.lu protokolün 2. maddesinin 2. fıkrası çerçevesinde konuyu değerlendirmiştir. Hakka yapılan müdahale Bulgaristan yasalarına uygun olduğundan kanunidir. Bu sebeple üzerinde durulması gereken ana nokta, yabancıların seyahat etmesinin otomatik olarak yasaklanması ve bu yasaklamasının gerekli ve orantılı olmasıdır. Bu nedenle ilgili seyahat yasağının protokol maddesinin 2. Fıkrasını ihlal ettiğine karar verilmiştir.⁹⁴¹

11. Geçici Tedbir Başvuruları

Sınır dışı etme kararına karşı geçici tedbir başvuruları, yabancıların temel hak ve özgürlüklerine geri dönülemez bir zarar gelmemesi bakımından çok önemlidir. Mahkeme, başvuru sonuçlanmadan önce başvuru kişinin ciddi, telafisi imkânsız bir zarara uğramasını engellemek için Devlettten geçici bir önlem almasını isteyebilir. Geçici tedbir, yabancıların hukuk dışı sınır dışı edilmelerini önleyerek hak kayıplarını durdurur, devletin hukuka aykırı eylemlerinden yabancıları korumayı amaçlamaktadır.⁹⁴²

Sınır dışı etme uygulamalarına dair hem Anayasa Mahkemesi'ne hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne tedbir talepli başvuru yapmak mümkündür.

⁹³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Stamose / Bulgaristan Kararı. Başvuru No. 29713/05. Karar Tarihi. 27.11.2012. para.30. .

⁹⁴⁰ Stamose / Bulgaristan Kararı. Başvuru No. 29713/05. Karar Tarihi. 27.11.2012.

⁹⁴¹ Para. 35. “...*The Court has previously held, albeit in different contexts, that such general and virtually automatic restrictions cannot be regarded as justified under Article 2 of Protocol No. 4*”

⁹⁴² Ekin Deniz Uzun, “Sınır Adaleti ve AİHM’nin Geçici Tedbir Kararları Üzerine Kritik Bir İnceleme”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.28, S.2, 2022, s.757.

a. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Geçici Tedbir Başvuru

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü'nün 39. maddesinde geçici tedbir uygulamasına ilişkin düzenleme yer almaktadır. İlgili maddeye göre; daire ya da gerektiği takdirde bölüm başkanı veya nöbetçi yargıç, taraflardan birinin veya ilgili herhangi bir kişinin talebi üzerine ya da re'sen tarafın yararı ya da yargılamanın uygun biçimde yürütülmesi için alınması gerektiğini düşündükleri tedbirleri taraflara bildirebilirler.

Geçici tedbirler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde değil, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü'nde yer almaktadır. Geçici tedbir kararının uygulanması konusunda Sözleşmeye taraf tüm devletlerin sorumluluğu bulunmaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 34. maddesi bireysel başvuruya saygı hakkını düzenlemiştir. Bu düzenlemeye göre, Sözleşmeciler devletler bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasını engellememelidir. Geçici tedbir taleplerinin uygulanmaması 34. maddenin ihlalini doğurmaktadır.

Tedbir talepli başvuru yapılırken iç hukukta ilgili talebin uygulanması için gerekli iç hukuk yollarının tüketilmesi gerektiği de işaret edilmektedir. Bu çerçevede, bireysel başvuru prosedürü işletilirken, dikkat edilmesi gereken en önemli ilkelerden biri de budur. Bu durumda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne tedbir talepli başvuru yapmadan önce Anayasa Mahkemesi'ne başvurmak önemlidir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi'ne başvurmadan önce de iç yargı yollarının tüketilmesi gerekir.⁹⁴³ Bazı durumlarda iç hukuk yollarına başvuru ve Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılmış ama bu başvurudan netice alınmamış olabilir. Bu durumda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne tedbir talebi mümkün olacaktır.

Tedbir taleplerini kabul eden Mahkeme, tedbirin nasıl uygulanacağına ilişkin hususlara da kararın içinde yer vermektedir. Özellikle sınır dışı kararı söz konusu olduğunda yeni bir bildirim kadar kararın uygulanmamasına dair verilen tedbir kararları sık görülmektedir.⁹⁴⁴

⁹⁴³ Anayasa Mahkemesi Kararı. Rıda Boudraa. Başvuru No. 2013/9673. Karar Tarihi. 30.12.2013, para. 26.

⁹⁴⁴ Anayasa Mahkemesi. A.M.A.A ve J.A.A.A. Başvuru. No:2015/3941. Karar Tarihi. 27.3.2015.

Tedbir kararı başvurunun sonucunu etkilemez. Tedbir kararının verilmesindeki amaç, mahkeme dosyayı inceleyene kadar, başvurunun sınır dışı edilmesini ya da geri dönülmez bir zarara uğramasını engellemektedir. Mahkeme asıl değerlendirmesinin sonucunda kabul edilemezlik kararı dahi verebilir. Esas incelemesinin sonunda ihlal kararı vermeyebilir. Tedbir talebi bireysel başvuru sırasında ya da başvurunun ilerleyen dönemlerinde ileri sürülebilir. Ayrıca tedbir talebinin bir kez reddedilmesi ilerleyen süreçlerde yeni ihtiyaçların ortaya çıkması durumunda yeniden tedbir isteminde bulunulmasına da engel değildir.⁹⁴⁵

Taleplerin destekleyici belgeler ile sunulması oldukça önemlidir. Tedbir talebinde başvurunun subjektif koşulları ve mevcut risk iyi açıklanmalıdır. Tedbir talebi hazırlanırken söz konusu riski ispatlayıcı belgelerin titizlikle hazırlanması ve başvuruyu destekleyecek şekilde Mahkemenin dikkatine getirilmesi önemlidir.⁹⁴⁶ Grup halinde zulüm durumunda ya da azınlığın tümünü ilgilendiren büyük çaplı ihlallerde; Mahkeme, özel durumların ortaya konulması şartını aramamaktadır.⁹⁴⁷ Yaygın insan hakkı ihlallerinin bulunduğu ülkelere yapılan sınır dışı işlemlerinde Mahkeme o ülkedeki mevcut koşulları ve uluslararası kurumların insan hakları izleme raporlarını da dikkate almaktadır.⁹⁴⁸

Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü madde 73/1-2 ve 6216 sayılı kanunun 49. maddesinin 5. fıkrasında tedbir kararının re'sen ya da başvurunun talebi üzerine alınabileceği belirtilmiştir. Buradan Mahkeme yargılama sürecinde talep olmasa da tedbir kararı verilmesinin uygun olduğunu düşündüğünü bir durum farkederse tedbir kararı verebilecektir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İçtüzüğü'nün 39. maddesinin 1. fıkrasına göre; *“Daire veya gerektiği takdirde, Bölüm Başkanı veya bu maddenin 4. fıkrası uyarınca atanan nöbetçi bir yargıç, taraflardan birinin ya da ilgili herhangi bir kişinin talebi üzerine veya re'sen, tarafların yararı veya önlerindeki yargılamanın uygun şekilde yürütülmesi için alınması gerektiğini düşündükleri geçici*

⁹⁴⁵ Anayasa Mahkemesi. Hüseyin Yılmaz Kararı. Başvuru No. 2014/648. Karar Tarihi. 20.02.2014.

⁹⁴⁶ A.D. / Anayasa Mahkemesi Kararı. Başvuru No. 2014/19506. Karar Tarihi. 31.12.2014. “...bilgi ve belge sunulmadığı için tedbir talebinin reddine...”

⁹⁴⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Salah Sheekh Kararı / Hollanda Kararı. Başvuru No. 1948/04. para. 148. “

⁹⁴⁸ M.A. / Anayasa Mahkemesi Kararı. Başvuru No. 2016/220. Karar Tarihi. 20.01.2016.

tedbirleri taraflara bildirebilir.” Bu düzenleme, ek olarak 3. kişi talebi ile de tedbir kararı alınması mümkün kılınmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin incelemiş olduğu tedbir talepleri doğrultusunda hangi hallerde tedbir talebi kararı verildiği anlaşılabilmektedir. Mahkeme tedbir kararı verirken, başvurunun hayatını ciddi anlamda tehlikeye sokacak gerçek risklerin bulunması halinde geçici tedbire karar verebilir. Başvurunun sınır dışı edileceği ülkede yaşam hakkının ihlal edileceğine dair anlamlı bir tehlike bulunuyorsa tedbir kararı verilecektir.⁹⁴⁹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin uygulamasına göre, telafisi güç zararın meydana gelmesine ilişkin yakın bir riskin bulunduğu hallerde de geçici tedbir kararı verilebilir.⁹⁵⁰ O halde kişinin sınır dışı edilmesinin sonucunda telafisi güç zararlar meydana⁹⁵¹ gelecek ise, bu durumda tedbir kararı alınabilecektir. Zaten geçici tedbirlerin asıl amacı da bireysel başvuru hakkını korumaktır. Nitekim kişi daha hak ihlalini Mahkeme’de iddia edemeden sınır dışı edilirse ortada tartışılacak bir durum kalmayacaktır. Bunu önlemek için de geçici tedbir kararı almak çok önemlidir. Tedbir kararı bu anlamda mahkemenin etkinliğini de korur.

Abdollahi ve Türkiye kararında,⁹⁵² başvurunun İran Halkın Mücahitleri örgüt üyesi olduğu için İran’a sınır dışı edildiği durumda kötü muameleye uğrayacağına dair iddiası incelenmiştir. Mahkeme ilgili iddia hakkında ayrıntılı araştırma yapana kadar başvurunun sınır dışı edilmesini engellemek amacıyla tedbir kararı vermiştir. Aynı yönde F.H. İsveç’e karşı davada ise;⁹⁵³ başvurunun Hristiyanlık dinine mensubiyeti ve Baas Partisi üyeliği nedeniyle Irak’a gönderildiği durumda ölüm cezası ya da işkence / kötü muameleye maruz kalacağına dair iddiası incelenene kadar kişinin sınır

⁹⁴⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. D./Birleşik Krallık Davası. Başvuru No. 30240/96, Karar Tarihi. 2.05.1997, para. 53-54.

⁹⁵⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Mamatkulov ve Askarov/ Türkiye, Başvuru No. 46827/99 “...if there is an imminent risk of irreparable damage..” Geçici Tedbirlere ilişkin AİHM tarafından hazırlanmış tematik bilgi notu, Interim Measures, Press Unit, Mart 2024. http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Interim_measures_ENG.pdf, son erişim tarihi. 21.04.2025.

⁹⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Hossein Kheel / Hollanda Kararı. Karar Tarihi. 16.12.2008. N./ İsveç Kararı. Başvuru No. 23505/09.

⁹⁵² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Abdollahi / Türkiye Davası. Başvuru No. 23980/08. Karar Tarihi. 3.11.2009.

⁹⁵³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. F.H. / İsviçre Kararı. Başvuru No. 32621/06. Karar Tarihi. 20.01.2009. Benzer yönde bkz. Y.P ve L.P. / Fransa Kararı. Başvuru No. 32621/06. Karar Tarihi. 20.01.2009. W.H. / İsviçre Kararı. Başvuru No.49341/10 Karar Tarihi. 08.04.2015.

dışı edilmesini önlemek maksadıyla geçici tedbir kararı alınmıştır. Başvurucunun eş cinsel olması sebebiyle gönderileceği ülkede zulme uğrayacağına dair gerçek bir riskin bulunduğu halde de tedbir kararı verilerek başvurucunun zulüm göreceği ülkeye gönderilmesi engellenmiştir. Mahkeme, yeni bir bildirim yapılınca kadar tedbir kararının geçerli olduğunu bildirmiştir. İhlal riskinin ortadan kalkmasıyla, tedbir kaldırılabilir.⁹⁵⁴ Gönderileceği ülkede kadın sünnetine maruz kalma riski bulunan başvurucu için de geçici tedbir kararı verilmiştir.⁹⁵⁵

Daha önce değindiğimiz Jabari / Türkiye kararında 1997 yılında zina nedeniyle ölüm ya da kırbaç cezasına çarptırılacağını iddia eden başvurucunun kaçarak Türkiye'ye gelmesini konu edinmektedir. Başvurucunun İran'a gönderilmesi durumunda açıkça kötü muameleye uğrayacağına dair gerçek riskin bulunduğu iddiası sebebiyle mahkeme süreci 3. madde kapsamında inceleninceye kadar 39. madde kapsamında tedbir kararı vermiştir.

Öcalan / Türkiye davası da tedbir kararı bakımından önemlidir.⁹⁵⁶ Burada başvurucu hakkında idam cezasının infaz edilmemesi açısından 39. madde kapsamında tedbir kararına başvurmuştur. Mahkeme tedbir kararını vermiş olup, bu karar Türk makamlar tarafından uygulanmadan başvurucu Türkiye'ye getirilmiştir. 2005 tarihli Büyük Daire kararında bu husus bireysel başvuru hakkına saygı hakkının (34. madde) ihlali olarak değerlendirilmiştir. AİHM, geçici tedbir kararlarının bağlayıcı olduğunu ve bu kararlara uymamanın 34. madde kapsamında bağımsız bir ihlal oluşturabileceği belirtmiştir.

Mamatkulov ve Askarov Türkiye'ye karşı dava⁹⁵⁷ da bu konuda önemli düzenlemeler içermektedir. Başvurucular Özbekistan'da bir muhalefet partisine üyedir. Başvurucular cinayet ve saldırı şüphesi ile Türkiye'de yakalanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvurucuların Özbekistan'a iade edilmemesi için geçici tedbir kararı vermiştir. Bu tedbir kararına rağmen başvurucular Özbekistan'a iade

⁹⁵⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. M.E. / İsveç Kararı. Başvuru No. 71398/12. Karar Tarihi. 08.04.2015. *benzer kararlar için bkz.* A.S.B. / Hollanda Kararı. Başvuru No. 4854/12. Karar Tarihi. 10.07.2012. A.E. / Finlandiya Kararı. Başvuru No. 30953/11. Karar Tarihi. 22.09.2015.

⁹⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Abraham Lunguli / İsveç. Karar Tarihi. 01.07.2003.

⁹⁵⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Öcalan / Türkiye Kararı. Başvuru No.46221/99. Karar tarihi.12.05.2005.

⁹⁵⁷ Mamatkulov ve Askarov / Türkiye Kararı. (Büyük Daire Kararı) Başvuru No.46827/99, 46951/99. Karar Tarihi. 04.02.2005.

edilmiştir. Bunun üzere başvuru temsilcileri Türkiye'nin İç Tüzük 39. maddedeki geçici tedbirin uygulanmamasından ötürü 34. madde altındaki yükümlülüklerini yerine getirilmediğini belirtmiştir. Mahkeme değerlendirmesinde geçici tedbirlerin başvuru kapsamındaki bireysel başvuru hakkını etkilediği ve 1. madde vasıtasıyla hak ve özgürlükleri koruma görevinin ilgili geçici tedbirlerin uygulanmadığı durumda zedeleneyeceğini belirtmiştir. Geçici tedbir kararının uygulanmaması, açıkça 34. maddenin etkili biçimde kullanımını engelleyecektir. Bu kapsamda Devletler, Mahkeme tarafından verilen geçici tedbirlere uymakla yükümlüdür. Aksi durumda bireysel başvuru hakkı etkisiz hale gelecektir ve Sözleşme'nin 34. maddesi ihlal edilmiş olacaktır.⁹⁵⁸

Yabancıların geri gönderilmesinin konu edildiği davalarda, geçici tedbir talepli başvuruların bulunduğu ve bu başvurular sayesinde devletlerin telafisi güç zararlar yaratmadan kişilerin sınır dışı edilmesi ya da iade edilmesinin durdurulduğu görülmektedir.⁹⁵⁹ Geçici tedbir kararları, sınır dışı ve iadenin yanında geri itmeler konusunda da geri itmenin durdurulması bakımından uygulanabilmektedir.⁹⁶⁰ Geri itmenin engellenmesinin sağlanması için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne geçici tedbir talebi ile başvuru yapmak mümkündür.⁹⁶¹

Adaletin aleni bir şekilde ihlal edilme riskinin bulunduğu durumlarda da 39. madde uyarınca tedbir kararı verildiği görülmektedir. Örneğin Othman (Abu Qatada) Birleşik Krallık davasında,⁹⁶² Ürdün vatandaşı ve El-Kaide bağlantısı olduğundan şüphelenilen başvuru kapsamındaki sınır dışı edildiği durumda işkence yapılarak elde edilecek deliller ile yeni bir davanın açılacağı yönünde iddialar mevcuttur. Mahkeme, adaletin aleni şekilde ihlal edilme riskinin bulunmasından hareketle, başvuru kapsamındaki başvurusu

⁹⁵⁸ Mamatkulov ve Askarov / Türkiye Kararı, para. 128-129. Paladi / Moldova Kararı. Başvuru No. 39806/05. Karar Tarihi. 10.03.2009. Savriddin Dzhurayev / Rusya Kararı. Başvuru No. 713386/10. Karar Tarihi. 25.02.2013.

⁹⁵⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Henning Becker / Danimarka Kararı. Başvuru No. 7011/75. Karar Tarihi. 03.11.1975.

⁹⁶⁰ Ekin Deniz Uzun, “Sınır Adaleti ve AIHM'nin Geçici Tedbir Kararları Üzerine Kritik Bir İnceleme”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.28, S.2, 2022, s.754-758.

⁹⁶¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. F.G. ve İsveç Davası. Başvuru No. 43611/11. Karar Tarihi. 23.03.2016.

⁹⁶² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Othman (Abu Qatada) / Birleşik Krallık. Başvuru No. 88139/09. Karar Tarihi. 17.01.2012. Benzer bir karar için bkz. İsmailov ve Diğerleri / Rusya Kararı. Başvuru No.294/06. Karar Tarihi. 24.04.2008.

incelenene kadar sınır dışı edilmemesi için 39. madde kapsamında geçici tedbir kararı vermiştir.

Aynı şekilde kişinin sınır dışı edilmesi özel ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında geri dönülemez zararlar oluşturacaksa, 39. madde kapsamında tedbir verilebilir. Örneğin bu durumu ele alan bir davada, başvuranın İran'a geri gönderilmesinin çocukları ve gelini ile olan aile bağını ortadan kaldıracağına yönelik iddiaya karşın bu iddianın mahkemece incelenmesine kadar, tedbir kararının uygulanmasına karar verilmiştir.⁹⁶³

Sınır dışı, iade ve geri gönderme uygulamaları dışında, yukarıda saydığımız durumlara ek olarak yapıların yıkım kararının önüne geçilmesi, iflasın engellenmesi, zorunlu askerlik yükümlülüğünün uygulanmasının engellenmesi, siyasi bir partinin feshinin engellenmesi⁹⁶⁴ gibi konularda telafisi güç zararların meydana gelmesinin engellenmesi amacıyla tedbir talebine başvurulabilmektedir.⁹⁶⁵

b. Anayasa Mahkemesine Geçici Tedbir Başvurusu

Sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne değil; aynı şekilde Anayasa Mahkemesi'ne, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 73. maddesine göre tedbir talebinde bulunmak mümkündür. Başvurucunun yaşamı, maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlikenin bulunmasının anlaşıldığı durumlarda re'sen ya da başvurucunun talebi üzerine esasa girilmeden önce geçici tedbir kararı verilebilir. Bu kararın verilebilmesi için başvurunun ciddi nitelikte olması gerekir. Geçici tedbir, başvurunun karara bağlanmasına kadar yürürlükte kalır, gerekirse kaldırılabilir ya da değiştirilebilir.

⁹⁶³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Amrollahi / Danimarka Kararı. Başvuru No.56811/10. Karar Tarihi. 11.07.2002.

⁹⁶⁴ Sezer / Türkiye (Başvuru No. 35119/08) davasında, Mahkeme, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin AKP'nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) feshedilmesine hükmetmesinin önüne geçilmesi yönünde bir geçici tedbire izin verilmesi talebini reddetmiştir.

⁹⁶⁵ ECHR, Tematik bilgi notu, Geçici Tedbirler, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Interim_measures_TUR.

Anayasa Mahkemesi'nin tedbir taleplerini değerlendirmesinde bazı ilkeler bulunmaktadır.⁹⁶⁶ Mahkeme 16.00'a kadar kendisine ulaşan tedbir taleplerini aynı gün, daha sonra ulaşan tedbir taleplerini ertesi gün değerlendirecektir. Anayasa Mahkemesi'ne tedbir talepli başvuru yapılırken tedbir talebinin nedenleri ve gerekçeleri izah edilmelidir. Aksi takdirde re'sen tedbir talebi verilecek bir durum bulunmuyorsa Mahkeme değerlendirme yapmayacaktır.

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu ve işleyişini düzenleyen 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun⁹⁶⁷ 49. maddesinin 5. fıkrasında “başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbire” ibaresi bulunmaktadır. Bu demektir ki ilgili tedbir istisnai hallerde ve zorunlu görülen durumlarda uygulanacaktır.⁹⁶⁸ Bahsi geçen zorunlu haller, 73. maddenin 1. fıkrasında açıklanmıştır. Bu haller; başvurucunun yaşamına veya maddi ya da manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunmasıdır.

6216 sayılı Kanunun 49/5. maddesine göre, tedbire karar verilmesi halinde esas hakkında kararın en geç 6 ay içinde verilmesi gerekeceği aksi takdirde tedbir kararının kalkacağı da düzenlenmiştir. İktüzüğe göre ise, bu sürenin sonunda tedbirin devamı konusunda yeni bir karar alınmadığı durumlarda tedbir kendiliğinden kalkar.

Anayasa Mahkemesi'ne göre⁹⁶⁹; yukarıda da izah edildiği şekilde, “...tedbir kararının kaldırılmasına ilişkin yeni bir karar verilinceye veya başvurunun kabul edilemez olduğuna, başvurucunun hakkının ihlal edilmediğine ya da başvurunun düşmesine karar verilinceye kadar başvurucunun sınır dışı edilmesine dair işlemin geçici olarak durdurulmasına...” karar verilebilir. Açıkça görüldüğü üzere, yapılan değerlendirmede başvurunun kabul edilemez olduğuna ya da hakkın ihlal edilmediğine karar verilir ise bu durumda tedbir kararı sona erecektir.

---

⁹⁶⁶ Bireysel Başvuru Taleplerinin Değerlendirilmesindeki Temel İlkeler, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/tedbir-taleplerinin-degerlendirilmesindeki-ilkeler/>, son erişim tarihi. 21.04.2025.

⁹⁶⁷ 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun. S.27894. K.T. 30.03.2011. R.G. 03.04.2011.

⁹⁶⁸ Gonca Erol, “Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Tedbir”, TBB Dergisi, 2017, S.130. <https://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2017-130-1655>, s.55-88, s. 60, son erişim tarihi. 21.04.2025.

⁹⁶⁹ Anayasa Mahkemesi Birinci Komisyon. Başvuru No. 2023/97482. Karar Tarihi. 22.11.2023.

Anayasa Mahkemesi'nin Rıda Boudraa kararında⁹⁷⁰ tedbir kararına ilişkin şu ifadeler yer verilmektedir: “...bir işlem ya da kararın uygulanması halinde bireyin anayasal haklarının ihlali yönünde ciddi bir tehlike ortaya çıkacaksa, 6216 sayılı Kanun ile Mahkemeye bu tehlikeyi önlemek amacıyla tedbir kararı verme yetkisi tanınmıştır.” Görüldüğü üzere, hak ihlali yönünde ciddi bir tehlikenin ortaya çıkması durumunda Anayasa Mahkemesi, tedbir kararı verebilecektir. Tedbir kararının çerçevesi yasa ile çizilmiştir. İçtüzük düzenlemesiyle eklenen “ciddi tehlikenin bulunması” şartı daraltıcı bir yorum getirmiştir.

Başvurucular Anayasa Mahkemesi'ne tedbir istemlerini gerçekleştirirken, iddia ettikleri riskin gerçek, ciddi, yakın ve güncel bir risk olması gereklidir. Nitekim 6216 sayılı kanun ve içtüzük hükümleri doğrultusunda başvuru haklarının yaşam hakkı yönünden ciddi risk ile karşılaşmalarına ya da işkence ve onur kırıcı kötü muameleyle tabi olmalarına ilişkin yakın, güncel bir risk bulunuyorsa bu tedbire başvurulabilir.⁹⁷¹ Başvurucunun sadece telafisi mümkün olmayan bir zarar iddiası yeterli değildir aynı zamanda mahkeme konuyu ele alana kadar kararın etkinliğini ortadan kaldırmayacak bir durumun mevcudiyedi olması gereklidir.

Hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş ve sınır dışı edileceği durumda yaşam hakkı ya da işkence veya onur kırıcı kötü muameleyle maruz kalacağına dair güncel, yakın, gerçek ve ciddi risklerin bulunduğu başvuru, tedbir talebinde bulunabilir. Bu noktada yakın ve güncel bir risk arandığından, başvuru hakkında halihazırda sınır dışı etme kararının alınmamış olması tedbir talebini olumsuz etkileyecektir. Başka bir deyişle “muhtemel” bir riskten ziyade yakın, ciddi, gerçek ve güncel bir riskin bulunması önemlidir.

Anayasa Mahkemesi'nin değerlendirmesinde, başvuru hakkının uluslararası koruma başvurusunun reddedildiği ancak hakkında sınır dışı etme kararı verilmediği görülmüştür. Böyle bir durumda başvuru hakkının sınır dışı edileceğine dair yakın ve güncel bir risk ile karşı karşıya olmadığı, bu nedenle tedbire başvurusunun anlamlı olmadığına karar verilmiştir. Buradan hareketle tedbir isteminin reddine

⁹⁷⁰ Anayasa Mahkemesi Kararı. Rıda Boudraa. Başvuru No. 2013/9673. Karar Tarihi. 30.12.2013, para. 25.

⁹⁷¹ Anayasa Mahkemesi Kararı. Azizjon Hikmatov. Başvuru No.2015/18582. Karar Tarihi. 15.12.2015.

hükmedilmiştir. ⁹⁷² Tek başına sığınma başvurusunun reddedilmiş olması bu anlamda yakın, güncel ve gerçek risk olarak değerlendirilmemiştir.

---

⁹⁷² Anayasa Mahkemesi Kararı. S.R. Başvuru No. 2015/33. Karar Tarihi. 19.01.2015. para. 17. *Benzer yönde bkz.* Anayasa Mahkemesi Kararı. M.A. Başvuru No. 2015/16282. Karar Tarihi. 15.10.2015.para. 21-21. Anayasa Mahkemesi Kararı. Z.S. ve Diğerleri. Başvuru No. 2015/16770. Karar Tarihi. 05.11.2015.

IV. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, insan haklarına saygılı bir hukuk devletidir. Devletler, zaman zaman insan haklarına ilişkin çeşitli sınavlarla karşı karşıya kalır. Ülkemiz de özellikle Ortadoğu’da yaşanan iç karışıklıklar ve zorunlu göç hareketleri sonucunda, yerinden edilen kişilerin sığınağı hâline gelmiş ve bu yönüyle insan haklarına saygı konusunda önemli bir sınavdan geçmiştir ve geçmektedir.

Ülkemizin bu kadar fazla göç almış olması, mültecilere yönelik nefret söylemlerini de arttırmıştır. Oysa ki bugün zorunlu göç eden biz değiliz, yarın olabiliriz. İnsan hakları, yalnız bir grup insan için değil; hepimiz için var. Bu ifadeyle amaçlanan, ülkede güvenlik zafiyeti doğurabilecek kayıtsız göç hareketlerinin teşvik edilmesi ya da korunması değildir. Burada esas olarak vurgulanan, bireylerin ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde durumlarının hassasiyetle değerlendirilmesi, sığınma prosedürlerine erişimlerinin sağlanması ve gerekli hâllerde hukuki ve usuli güvencelere riayet edilerek, hukuka uygun şekilde ülke topraklarından çıkarılmalarının gerektiğidir.

Göç alanında çalışan sivil toplum temsilcileri, avukatlar ve gönüllüler dâhil olmak üzere, insan hakları hukuku çerçevesinde yabancıların hak ve özgürlüklerine erişimine katkı sunan kurum ve kuruluşlar da yürüttükleri bu çalışmalar nedeniyle, zaman zaman mülteci karşıtı söylemlerin hedefi hâline gelmektedir. Ancak yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin korunması, her insan hakkı savunucusunun ortak kaygısıdır. Bu doğrultuda, yabancıların sınır dışı edilmesi ve hukuk dışı sınır dışı edilmeye karşı korunmasına ilişkin akademik çalışmalar yapılması, yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin korunması açısından bir gereklilik hâline gelmiştir. Bu gereklilik doğrultusunda hazırlanan tez çalışmasının sonuç bölümünde, konuya ilişkin tespitlere yer verilerek çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Tezin ilk bölümde yabancı kavramı ele alınmıştır. Yabancı kavramının tanımı ve yabancı türleri açıklanmış; mülteci, sığınmacı, göçmen kavramları arasındaki

farklar ile 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsüne dair kriterler işlenmiştir. Tarihsel yolculukta kavramların gelişimine dair bilgilere de yer verdiğimiz bölümde, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında yabancı türleri, geçici koruma ve uluslararası koruma prosedürleri incelenmiştir. Türkiye'ye Suriye'den gelen kitlesel göçün neticesinde geçici koruma prosedürlerine erişim, Afganistanlı yabancılar açısından uluslararası koruma prosedürüne erişim ve insani ikamet prosedürlerine dair konular bu bölümde ele alınmıştır. Bu bölümün temel amacı, okuyucuya yabancı kavramı hakkında bilgi vererek göç, zorunlu göç ve yabancı türleri arasındaki ayrımı aktarabilmek ve sonraki bölümde ele alınacak kriterler değerlendirilirken kılavuz bilgiler sunmaktır.

Bu bilgiler ışığında, Türkiye'nin geçmişten günümüze göç alanında bir hedef ülke hâline geldiği tespit edilmiştir. Ülkemiz hem yasal hem de yasa dışı göç hareketlerine maruz kalmakta; ayrıca sığınma prosedürlerine erişim talebinde bulunan çok sayıda yabancı barındırmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı'nın resmi verilerine göre, ülkemizde yaklaşık 3 milyon kayıtlı geçici koruma statüsündeki Suriyelinin yanı sıra, çoğunluğunu Afganistanistan vatandaşlarının oluşturduğu 200 bine yakın uluslararası koruma statüsü bulunan kişi ile birlikte, 1 milyonun üzerinde ikamet iznine sahip yabancı bulunmaktadır. Bu veriler yalnızca yasal olarak kayıt altına alınmış yabancıları göstermekte olup, geri gönderme merkezlerinin kapasitesi ve kayıt dışı göç hareketleri de göz önüne alındığında, ülkemizde bulunan yabancı sayısının 4 milyon oldukça üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Yasa dışı göçün önlenmesi her ülkenin çabasıdır. Yasa dışı göçe bağlı olarak ulusal güvenlik sorunlarının önlenmesi, kamu sağlığının korunması, kamu düzeninin muhafaza edilmesi, mutlaka gereklidir. Ancak kamu düzeninin korunması meşru amacı ile kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması arasında bir menfaat dengesinin kurulması gereklidir. Devletlerin egemenlik yetkisi sınırsız değildir. Yabancıların temel hak özgürlüklerine yapılan ölçüsüz müdahaleler, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesine neden olmaktadır. Bu bakış açısı doğrultusunda, yabancıların temel hak ve özgürlüklerine müdahale teşkil eden sınır dışı etme kararı ve bu kararın uygulanmasının ulusal ve uluslararası mevzuatlar kapsamında incelenmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda tezin ikinci bölümde yabancıların sınır dışı edilmesi ve hukuk dışı sınır dışı edilmeye karşı korunması konusu ulusal ve uluslararası mevzuatlar ve yargı kararları ile birlikte incelenmiştir. Bu bölüm iki ana başlığa ayrılmıştır. İlk ana başlıkta sınır dışı etme kavramı ve YUKK kapsamında sınır dışı etme konusu ele alınmıştır. İkinci ana başlıkta ise, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri kapsamında sınır dışı etme kararı ve bu kararın uygulanmasının temel hak ve özgürlüklere etkisi incelenmiştir.

İlk ana başlıkta sınır dışı etme kavramı ulusal ve uluslararası mevzuatlar ele alınarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, Birinci Dünya Savaşı sonrasında mültecilerin korunmasına dair uluslararası düzenlemelerin yapılması ihtiyacının ortaya çıktığı aktarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle hem mültecilik hem de yabancıların sınır dışı edilmesine dair önemli uluslararası düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Hem Avrupa hem de Türk hukukunda sınır dışı etme kavramına yaklaşım, bu düzenlemeler çerçevesinde gelişmiştir. Türk hukukunda sınır dışı etme sebeplerini dağınık olarak düzenleyen pek çok düzenleme mevcut iken; 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme, sınır dışı etme kararı ve bu kararın uygulanmasına dair en önemli ulusal mevzuatımızdır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında; sınır dışı etme kararı, bu kararın amacı, kararın alınmasında yetkili makam, hakkında sınır dışı etme kararı alınacak kişiler, hakkında sınır dışı etme kararı alınmayacak kişiler, sınır dışı etmeye engel durumlar, sınır dışı etme kararının gerekçelendirilmesi, sınır dışı etme kararında ülkenin belirtilmesi gerekliliği, bu karara karşı yargı yoluna başvurma ve sınır dışı etme kararının sonuçları incelenmiştir.

Bu incelemelerin ışığında, sınır dışı etme kararının tek taraflı, bireysel, öznel ve uygulanmasıyla birlikte uygulanmak etkisi tükenen bir idari işlem niteliği taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, sınır dışı etme kararının amacı, kamu düzeninin korunmasıdır. Bu bağlamda, cezalandırma amacı taşımayan bu kararın, önleyici nitelikte bir idari tedbir olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir. YUKK düzenlemesi doğrultusunda kararın alınmasında yetkili makamın Valilikler olduğu, kararın içeriğine ilişkin teknik değerlendirmeyi ise uzman kuruluş olarak Göç İdaresi

Başkanlığı'nın gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. YUKK madde 53/3, sınır dışı etme kararının Göç İdaresi Başkanlığının *talimatı* üzerine ya da re'sen Valiliklerce alınacağını düzenlemektedir. Ancak, Valiler ve Göç İdaresi Başkanlığı, idarenin bütünlüğü ilkesi dahilinde Devlet tüzel kişiliğin birer parçasıdır. YUKK madde 54/2 dahilinde sınır dışı etme kararının esasına ilişkin değerlendirme, Göç İdaresi Başkanlığının taşra teşkilatı olan İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından yapılacaktır. Valiler ise, kamu tüzel kişiliğinin taşra teşkilatının il başıdır. Bu hiyerarşik ilişki dolayısıyla, İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün Valilere emir ve talimat vermesi söz konusu olamayacaktır. Bu sebeple kanun kapsamında "*talimat*" ibaresinin "*istem*" olarak anlaşılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim YUKK Yönetmeliği'nin 56. maddesinin 1. fıkrasında da "*istem*" ibaresi kullanılmıştır.

YUKK m. 54/1 kapsamında yer alan yabancılar hakkında idarenin bağlı yetki kuralı uyarınca doğrudan sınır dışı etme kararı almasının öngörülmesi, bu çalışmada üzerinde durulan ve eleştirel değerlendirmeye tabi tutulan bir diğer husustur. Anılan düzenleme, idareye takdir yetkisi tanımaması bakımından temel hak ve özgürlüklerin korunmasıyla tam anlamıyla bağdaşmayabilir. Her ne kadar YUKK m. 55 çerçevesinde, yabancıların sınır dışı edilemeyecek kişiler arasında yer aldığı tespit edildiğinde bu kararın alınmayacağı ya da uygulanmayacağı belirtilmiş olsa da 54. maddedeki emredici yapı, idarenin bireysel durumları dikkate alarak hareket etmesini sınırlandırabilmektedir. Bununla birlikte, YUKK m. 54/2 hükmünün, uluslararası koruma başvuru sahipleri bakımından bir istisna niteliği taşıması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bu kişilere yönelik sınır dışı etme kararlarında idareye takdir yetkisi tanınmakta ve sınır dışı etme nedenleri sınırlı olarak belirlenmektedir. Öte yandan, geçici koruma statüsü sahibi yabancılara ilişkin sınır dışı etme sebeplerinin Türk hukuk mevzuatında açık ve özel bir düzenlemeye konu edilmemiş olması dikkat çekicidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yerleşik içtihatlarında bu kişilerin geri göndermeme ilkesi kapsamında değerlendirildiği görülmekle birlikte, iç hukukumuzda bu alanda daha net ve kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu kanaatine varılmıştır.

Sınır dışı etme kararında yabancıların sınır dışı edileceği ülkenin açıkça belirlenmemesi, önemli hak ihlallerine zemin hazırlayabilmektedir. Nitekim, hakkında sınır dışı etme kararı alınmış bir yabancıların YUKK m. 55 kapsamında yer aldığı tespit

edilirse, bu karar uygulanmayacak ve yabancının gönderilebileceği uygun bir üçüncü güvenli ülke arayışına girilecektir. Bu süreçte, YUKK Yönetmeliği'nin 52. maddesi uyarınca ilgili kişiye insani ikamet izni verilmesi öngörülmektedir. Aynı şekilde, kişinin YUKK m. 55 b ve c bentleri kapsamında değerlendirilmesi halinde de sınır dışı etme kararının uygulanmaması ve bu kişilere geçici olarak insani ikamet izni verilmesi mümkündür. Bu düzenlemeler, yabancılara temel haklarına duyarlı bir yaklaşımın benimsendiğini göstermesi bakımından olumlu bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, özellikle yabancının üçüncü bir ülkeye gönderileceği durumlarda, gönderileceği ülkenin sınır dışı etme kararında belirtilmemesi, bireysel koşullar doğrultusunda menşe ülkeye dolaylı olarak gönderilmesi riskinin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. AYM içtihadı doğrultusunda sınır dışı etme kararlarında gönderilecek ülkenin belirtilmesine yönelik bir uygulama gelişmişse de bu belirlemelerin çoğu zaman şekli düzeyde kaldığı gözlemlenmektedir. Ancak bu belirlemenin şeklen yapılmasının yeterli olmayacağı, yabancının gönderileceği ülkeye dair menşe ülke raporlarının incelenmesinin gerekli olduğu, yabancının subjektif koşulları doğrultusunda söz konusu ülkeye gidip gidemeyeceğinin de araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Tezimiz kapsamında ele aldığımız diğer bir husus ise, sınır dışı etme kararının icrasının durmasıdır. Sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvuru süresinde ve yargılama tamamlanana kadar kararın icrasının durdurulması, kanaatimizce temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından olumlu bir düzenlemedir. Nitekim kararın icrasının durması, ilgili başvuru yolunu etkili bir iç hukuk yolu hâline getirmektedir. Yürütmenin durdurulması kararından farklı olarak, icranın durması yabancının talebine veya mahkemenin vereceği bir ara karara bağlı değildir. Ancak icranın durması bir yürütmeyi durdurma kararı olmadığından, her ne kadar yabancı bu süreçte sınır dışı edilmeyecek olsa da kararın doğurduğu sonuçlar durmayacaktır. Henüz sınır dışı etme kararı kesinleşmeden, yabancının bu karara bağlı olarak vize iptali veya ikamet izni iptali gibi sonuçlarla karşılaşmaması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle, kanımızca sınır dışı etme kararının sonuçlarının da yargılama sonlanana kadar durdurulması, temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından daha uygun olacaktır.

Tüm bu hususların yanında, sınır dışı etme kararına karşı idari yargıya başvuru süresinin yedi günle sınırlandırılması tezimiz kapsamında tartışılmıştır. Bu süre, daha

önce on beş gün olarak belirlenmişti. Anayasa Mahkemesi sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurma süresi olan on beş günlük sürenin, yabancıнын itirazlarını sunması için yeterli bir süre olarak görmüştü. Ancak doktrinde dile getirilmiş olan bizim de katıldığımız görüşe göre on beş günlük süre dahi, yabancıнын hak arama özgürlüğü ve mahkemeye erişim hakkını sınırlandırmaktaydı. On beş günlük sürenin temel hak ve özgürlükler üzerindeki etkisinin tartışılması gerekirken, bu sürenin yedi güne indirilmesi kanaatimizce hak daraltıcı bir düzenleme olarak görülmektedir.

Sınır dışı etme kararına ilişkin yargılama sürecine dair 2024 yılının son aylarında getirilen önemli değişiklikler de ilgili bölümde tartışılan bir diğer konudur. Bu değişikliklerden ilki, sınır dışı etme kararına karşı mahkemeye yapılan başvurularda savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosyanın tamamlanmış sayılacağıdır. Bu düzenleme, tarafımızca hak daraltıcı bir değişiklik olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir değişiklik ise, duruşma yapılmasının mahkeme takdirine bırakılmasıdır. Sınır dışı etme kararının icrası, temel hak ve özgürlükler üzerinde önemli etkiler doğurabilmektedir. Bu nedenle bu konuda yapılan yargılamada duruşma yapılmasının mahkemenin takdirine bırakılması, kanımızca hak daraltıcı bir düzenleme olarak görülmektedir.

Sınır dışı etme kararının sona ermesi ve bu kararın doğurduğu sonuçlar da ilgili başlıkta ele alınan başka bir husustur. Sınır dışı etme kararı idare tarafından ya da idarenin iradesine bağlı olmaksızın sona erebilmektedir. Yabancı idari bir işlem olan sınır dışı etme kararına karşı idari yargıda iptal davası açabilmektedir. Bunun yanında, idare; sınır dışı etme kararını geri alabilir veya kaldırabilir. Görüşümüze göre İdare, hakkında sınır dışı etme kararı vermiş olduğu ancak bu kararın icra edilmediği hallerde, yabancıya uluslararası koruma statüsü tanırrsa, sınır dışı etme kararı örtülü olarak kaldırılmış olacaktır. Ancak kanımızca, uzun süre boyunca icra edilmeyen sınır dışı etme kararının örtülü olarak kaldırıldığı düşünülmemektedir.

İlgili bölümün ikinci ana başlığında, sınır dışı etme kararının ve bu kararın uygulanmasının temel hak ve özgürlüklere etkisi, AİHS ve AİHS'e Ek Protokoller dahilinde AİHM içtihatlarıyla ele alınmıştır.

İlk olarak, yabancı hakkında verilen sınır dışı etme kararının uygulanması, geri göndermeme ilkesi de dikkate alınarak, AİHS'nin 3. maddesi kapsamında işkence ve kötü muamele yasağı çerçevesinde ele alınmıştır. Bu başlık altında, geri göndermeme ilkesi kapsamında yabancının subjektif durumunun incelenmesinin önemi ve gönderileceği ülkedeki güncel koşulların değerlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. AİHM içtihatları doğrultusunda, hakkında sınır dışı etme kararı alınan her yabancı, geri göndermeme ilkesi kapsamında değerlendirilmez. Bu ilkenin uygulanabilmesi için, yabancının gönderileceği ülkede işkenceye, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye ya da cezaya maruz kalma ihtimaline ilişkin gerçek bir riskin bulunması gerekir. Bunun yanında, sınır dışı edilmek üzere idari gözetimde bulunan yabancının idari gözetim merkezinde karşılaştığı koşullar da 3. madde kapsamında değerlendirilmiştir.

İkinci olarak, sınır dışı etme kararının uygulanması ve geri göndermeme ilkesi kapsamında yabancının yaşam hakkının korunması, AİHS madde 2 kapsamında incelenmiştir. AİHM kararları doğrultusunda, yabancının ölüm cezasına çarptırılacağı ya da yaşamının tehdit altında olacağına dair gerçek risklerin bulunduğu bir ülkeye geri gönderilmemesi gerektiği, geri göndermeme ilkesi kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca, yabancının gönderileceği ülkede sağlık hakkına erişemeyecek olması da AİHS'nin 2. ve 3. maddeleri kapsamında bir hak ihlali olarak ele alınmıştır. Yabancıların iradeleri dışında gönüllü geri dönüş prosedürlerine zorlanması ise, işkence ve kötü muamele yasağı ile yaşam hakkı çerçevesinde AİHM ve AYM kararları doğrultusunda incelenmiştir.

Üçüncü olarak, AİHS'nin 13. maddesi kapsamında düzenlenen etkili başvuru hakkı, geri göndermeme ilkesine dayanan iddiaların ileri sürülebileceği etkili bir iç hukuk yolunun bulunması gerekliliği çerçevesinde ele alınmıştır. Tez konumuz kapsamında genellikle AİHS'nin 2. ve 3. maddeleriyle birlikte ele alınan bu hak, geri göndermeme ilkesi kapsamında değerlendirilen yabancıların, sınır dışı etme kararına karşı itirazlarını ileri sürebilecekleri etkili bir başvuru yolunun bulunmaması hâlinde ihlal edilmektedir.

Dördüncü olarak, sınır dışı etme kararının uygulanması, AİHS'nin 8. maddesi kapsamında güvence altına alınan özel ve aile hayatının korunması hakkı çerçevesinde ele alınmıştır. AİHM içtihatları ışığında, yabancının uzun süredir bulunduğu, kişisel veya ailevi bağlar kurduğu bir ülkeden sınır dışı edilmesi, özel hayat ve aile hayatının korunması hakkı kapsamında değerlendirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, yabancının uzun süreli ikametinin tek başına ülkede kalış hakkını garanti etmediği; ancak sınır dışı etme uygulamalarında bu hakka yönelik müdahalenin ölçülülük ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur.

Beşinci olarak, sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altında bulunan yabancılara, özgürlük ve güvenlik hakkının sınırlanması, AİHS madde 5 ve AİHM içtihatları doğrultusunda incelenmiştir. Yabancıların idari gözetimde tutulmasının gerekli olması, idari gözetim süresi boyunca bu gerekliliğinin devam etmesi gerektiği karar incelenmeleriyle aktarılmıştır. Yabancının idari gözetime karşı itirazlarını sunabileceği etkili bir iç hukuk yolunun bulunması ve bilgilendirme hakkının önemi vurgulanmıştır. Bunun yanında hassas kişilerin idari gözetiminin son çare olarak uygulanması gerektiği temel hak ve özgürlüklerin korunması bağlamında ele alınmıştır. Bu kapsamda ülkemizde hakkında sınır dışı etme kararı alınan pek çok yabancının, subjektif durum değerlendirmesi yapılmaksızın idari gözetimde tutulması eleştirilmiştir.

Altıncı olarak, idari tedbir niteliğinde olan sınır dışı etme kararının, AİHS'nin 6. maddesi kapsamında değerlendirilemeyeceği, AİHM içtihatları doğrultusunda tespit edilmiştir. Sınır dışı etme kararının kendisine ilişkin hususlar ise AİHS Ek 7 No'lu Protokol'ün 1. maddesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bununla birlikte, yabancının gönderileceği ülkede adalete erişimin açıkça ihlal edileceği bir durum söz konusuysa, bu ülkeye geri gönderilmesi adil yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğurabilir.

Yedinci olarak, bir yabancının düşünce ve din özgürlüğünü yaymasını engellemek amacıyla başka bir ülkeye sınır dışı edilmesi, AİHS'nin 9. maddesi ve AİHM içtihatları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, sınır dışı etme kararının, kişinin düşünce ve din özgürlüğünü yaymasını engelleme amacı taşıması hâlinde, 9. maddenin ihlali söz konusu olabilmektedir. Öte yandan, yabancının gönderileceği ülkede dini inançlarını bütünüyle yaşama imkânının ortadan kalkması

durumunda, ortaya çıkabilecek ihlal iddiaları 9. madde yerine 3. madde kapsamında incelenmelidir.

Sekizinci olarak, sınır dışı etme kararının usuli güvencelerine ilişkin koruma sağlayan AİHS Ek Protokol 7 madde 1, AİHM içtihatları doğrultusunda ele alınmıştır. Yabancı bu haktan yararlanabilmesi için bulunduğu ülkede yasal olarak ikamet eden yerleşik bir yabancı olması gerektiği belirlenmiştir. Ayrıca maddenin istisna getiren 2. fıkrasının uygulanması için ölçülülük kriterlerine riayet edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu düzenleme AİHM içtihatları doğrultusunda, sınır dışı etme kavramını geniş yorumlamıştır. Sınır dışı etme, iade, meskenden çıkarma, geri itme, geri gönderme teşkil eden her türlü eylem; sınır dışı etme olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda her türlü geri gönderme eylemine karşı yabancıya usuli güvenceler sunulması gerektiği, bu başlık altında ele alınmıştır.

Dokuzuncu olarak, AİHS Ek Protokol 4 madde 3 kapsamında *vatandaşın sınır dışı edilmezliği ilkesi* ve madde 4 kapsamında *toplu sınır dışı etme yasağı* ele alınmıştır. Toplu sınır dışı etme yasağı, ülkemizde iç hukukta ileri sürülebilen ancak bireysel başvuru yapmanın mümkün olmadığı bir düzenlemedir. Bu protokol maddesinden yararlanacak yabancıların ülkede yasal olarak ikamet eden yerleşik bir yabancı olması aranmamaktadır. İlgili protokol maddesi kapsamında yabancı kavramı geniş yorumlanmıştır. Bunun yanında Ek Protokol 7 madde 1 düzenlemesi gibi, bu düzenleme de sınır dışı etme kavramını geniş yorumlamaktadır. Bu durumda bulunduğu ülkede yasal olarak bulunmayan bir yabancı da her türlü geri gönderme eyleminde bu hakkın ihlal edildiğini öne sürebilecektir. Yabancıların matbu gerekçelerle, subjektif durum incelemesi yapılmadan sınır dışı edilmeleri; ilgili protokol maddesini ihlal etmektedir. Burada bahsedilen bir grup yabancıların asgari bir sayısı yoktur. Ayrıca belli bir gruba mensubiyet şartı da bulunmamaktadır. AİHM kararları doğrultusunda, bu protokolün sınır ötesinde açık denizlerde de uygulanabileceği tespit edilmiştir. Bu noktada denizde geri itme uygulamaları, bu başlık altında ele alınmıştır.

Onuncu olarak, AİHS Ek protokol 4 madde 2 kapsamında düzenlenmiş olan serbest dolaşım özgürlüğü sınır dışı etme uygulamalarıyla bağlantılı olarak ele alınmıştır. AİHM içtihatları doğrultusunda, ilgili protokol maddesi sadece ülkede

yasal olarak bulunan yabancıyı korumaktadır. Mahkeme, yabancı hakkında verilmiş olan sınır dışı etme kararının neticesinde, yabancıyı yasal olarak ülkede bulunmadığını ifade etmektedir. Bu durumda yabancı hakkında verilmiş olan sınır dışı etme kararı, yabancıyı serbest dolaşım özgürlüğünden yararlanmasını engellemektedir.

İlgili bölümde son olarak, sınır dışı etme kararının uygulanması hâlinde geri dönülemez zararların doğmasını engellemek ve yabancıyı bireysel başvuru hakkını korumak amacıyla Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan geçici tedbir başvuruları ele alınmıştır. Sınır dışı etme kararının uygulanması, bazı durumlarda temel hak ve özgürlüklerin ihlaline ve telafisi mümkün olmayan sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, söz konusu kararın uygulanmasını durdurmak amacıyla yapılan tedbir başvuruları büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede hem AYM'ye hem de AIHM'e yapılan tedbir taleplerinde aranan şartlar ve değerlendirme ölçütleri incelenmiştir. Bireysel başvuru hakkını güvence altına alan bu geçici tedbir kararları, sınır dışı etme süreçlerinde temel hakların korunması bakımından oldukça önemlidir.

Bu bilgiler ışığında, sınır dışı etme kararı temel hak ve özgürlüklerle ilişkili bir idari işlemdir. Bu nedenle Devlet, sınır dışı etme yetkisini kullanırken, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını göz ardı edemez. Bu çerçevede, kamu düzeninin korunması ile yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin korunması arasında hassas bir dengenin sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bugün zorunlu nedenlerle ülkesini terk etmek zorunda kalan bir mülteci olmayabiliriz. Ancak, insan hakları hepimiz için vardır. Unutulmamalıdır ki, Warsan Shire'in da dediği gibi:⁹⁷³

*“Hiç kimse evini terk etmez,
Ev bir köpekbalığının ağzı olmadıkça.
Sınırdan sadece kaçarsın,
Bütün şehrin seninle birlikte kaçtığını gördüğünde”*

⁹⁷³ Warsan Shire, Home, <https://www.amnesty.ie/wp-content/uploads/2016/06/home-by-warsan-shire.pdf>, son erişim tarihi. 25.05.2025.

Göz ardı edilen her hassasiyet, telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açabilir.

KAYNAKÇA

- A Dangerous Game. *Belgrade Centre for Human Rights*. Oxfam: Macedonian Young Lawyers Association, 2017.
- Acıdemir, Beyzanur. “İşkence ve Kötü Muamele Yasağı Bağlamında Devletin Etkili Soruşturma Yükümlülüğü,” İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2024.
- Açıkgül, Hacı Ali. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler”. *TAAD*, C. 12, 2021.
- Akdemi, “Egemenlik ve Evrensel Yargı Yetkisinin Uluslararası Ceza Hukuku Boyutu”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8. S. 2, 2022.
- Akgündüz, Ahmet. “A Position on the Islamic Concept of Citizenship and Muslim Minorities”. *Islam and Civilisational Renewal, ICR Journal*, C.1. S.1, 2009.
- Akkuş, Emre, Uzan Yıldız. “İnsan Ticaretine Konu Olma Potansiyeli Bakımından Türkiye’nin Afgan Düzensiz Göçmen Gerçeği”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 1, 2020.
- Aktaş, Mehmet. “Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Başlıklı 5nci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi”, *Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, S. 2, 2019.
- Akyazan, Ahmet Emrah. “Maddi Açından İdari İşlemler”, *TBB Dergisi*, S. 85, 2009.
- Akyılmaz, Bahtiyar, Murat Sezginer, Cemil Kaya. *Türk İdare Hukuku*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 2023.
- Akyılmaz, Bahtiyar. *İdare Hukuku*. Konya: Sayram Yayınları, 2004.
- Alav,İpek, “Uluslararası Düzensiz Göç ve Etkileri: Türkiye Örneği”, *Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi (SIAD)*, C.4, S.1,2025.
- Altınok Çalışkan Elif, “Mülteciler ve Sığınmacılar Hakkında İdarenin Görevleri-Yetkileri ve Yargısal Denetim”, İstanbul Kültür Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*. İstanbul: Menteş Matbaası, 1971.

- Artuk, M. Emin, Ahmet Gökçen. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. 15. baskı. Ankara: Adalet, 2021.
- Avni, Akıl Osman. “İdari İşlem Boyutuyla İhlale Dışı Bırakılma”. Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2024.
- Avrupa Konseyi Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin Önlenmesi Komitesi. *Ceza İnfaz Kurumlarında Mahkum Başına Düşen Yaşam Alanı: CPT Standartları*, Stasbourg, 2015.
- Aybay, Rona. “Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Sınırdışı Edilme”. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2003.
- Aybay, Rona. *Yabancılar Hukuku*. 2. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Aydinoğlu, Zeynep Nihal. “İdarenin Kanuniliği İlkesi Bağlamında İdari Yaptırımlar”. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, 2017.
- Aydoğmuş, Ayşe Yasemin. “Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınırdışı Edilmesi”. *Public and Private International Law Bulletin*, C. 37, S. 2.
- Bakır, Hakim. “Rusya’nın Ukrayna İşgalinin Avrupa Mülteci Mevzuatı ve Ukraynalı Mülteciler Üzerindeki Hukuksal Etkisi”. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, C. 2, S. 7, 2022.
- Baki, Osman Fazıl. “Vatansızlık”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1948.
- Balcı, Melisa Nur. “Kişisel Verilerin Korunması Hukuku Kapsamında Çocuğun Kişisel Verilerinin Korunması”, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2024.
- Batum, Süheyl. *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, 2019.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. *Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı*. 2013.
- BMMYK. “Afganistan’a Geri Dönüşlere İlişkin UNHCR Pozisyonu”. BMMYK, 2021.
- BMMYK. “Kapsamlı Koruma ve Çözüm Stratejisi: Suriye’ye Mülteci Dönüşü İçin Koruma Eşikleri ve Parametreler”, 2018. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/comprehensive-protection-and-solutions-strategy-protection-thresholds>, son erişim tarihi: 28.03.2025.

- BMMYK. Afganistanlı Sığınmacıların Uluslararası Korumaya İhtiyaçlarını Değerlendirmek İçin Rehber, 2009.
- BMMYK. *Dünya Mültecileri Durumu Bir İnsanlık Sorunu*. BMMYK Yayınları, 1997.
- Bozkurt Balkar, Süheyla. ‘Göçmenlerin Türk Vatandaşlığını Kazanması’. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 163-164, 2018.
- Bozkurt, Kutluhan. *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku – Mülteci Statüsü ve Sığınma*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2018.
- Bronee Sten, A. ‘The History of Comprehensive Plan of Action’. *International Journal of Refugee*, C. 4, S. 4, 1993.
- Bülbül, Erdoğan. *İdari İşlemlerin Yürürlükten Kaldırılması*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2010.
- Bülbül, Hasan Basri. “Türkiyedeki Ukraynalıların Hukuki Statüsüne İlişkin Muhtemel Senaryolar”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 2, 2022.
- Büyükçalık, Mürvet Ece. ‘Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye’de Mültecilerin Sosyal Hakları’. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2014.
- Cambridge Dictionary. www.dictionary.cambridge.org, son erişim tarihi. 20.05.2025.
- Camuzcu, Muhammet Zakir. *Türkiye’de Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Kararına Karşı Başvuru Yolları*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2023.
- Can, Hacı. “Yabancıların Hukuki Durumları Bağlamında Ortaya Çıkan Anayasal Meseleler”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 40, 2023, s. 2.
- Ceviz, Alper. “Migration to Turkey: Directorate General of Migration Management as an Institution and Its Perception of Migrants from Africa”, Yeditepe University, Department of Political Science and International Relations, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Christensen, Peter. *The Decline of Iranshahr: Irrigation and Environments in the History of the Middle East. 500 B.C. TO A.D. 1500*, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen Odense, 1993.
- Çağlayan, Ramazan. *İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Çağtuğ, Mehpare, Ezgi Avcıoğlu Aksoy. “İdari İşlem Teorisi Açısından Kamu İcra Hukuku İşlemlerinde Yetki ve Şekil Unsuru”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 19, Özel Sayı (Prof. Dr. Şeref Eras’ a Armağan).

- Çakmak, Serdar. “Devletler Hukuku Bağlamında 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve Çekince Koyulamayan Maddeleri”. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 90, s. 12.
- Çelikel Aysel, Öztekin Gelgel. *Yabancılar Hukuku*. 20. baskı, İstanbul: Beta, 2014.
- Çelikel, Aysel, Günseli Öztekin Gelgel. *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta, 2015.
- Çelikel, Aysel, Öztekin Gelgel., *Yabancılar Hukuku*. 28. baskı. İstanbul: Beta, 2024.
- Çiçekli, Bülent. “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Türk Yabancılar ve Mülteci Hukukuna Getirdiği Yenilikler”. *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 9, S. 10, 2014.
- Çiçekli, Bülent. *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*. Çev. Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri Dnş. Ltd. Şti, 2009.
- Çiçekli, Bülent. *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacılar*. 4. baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2017.
- Çiçekli, Bülent. *Yabancılar Hukuku*. 4. baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013.
- Çiçekli, Bülent. *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. 6. baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.
- Çoban Öztürk, Ebru. “Ruanda’da Soykırım Siyaseti, Uzlaşma ve Uzlaşma Yaklaşımları”. *Alternatif Politika Dergisi*, C. 2, S. 14.
- Çolak, Yusuf. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi: Suriyeli Mülteciler”. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Çörtoğlu Koca, Sema. “Türkiye’de Düzensiz Göçmen Olarak Bulunan Afganların Hukuki Statülerine İlişkin Değerlendirmeler”. *İstanbul Üniversitesi, Public and Private International Law Bulletin*, C. 42, S. 2, 2022.
- Çuhadar, Ayşe, Aslıhan Erbaş. “Türkiye Örneği Işığında Uluslararası Hukukta Mülteciler”. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Dardağan Kibar, Esra. “Türk İdari Yargısında Sınır Dışı Etme Kararlarının Ele Alınması”. *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler Konulu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2009.
- Dardağan Kibar, Esra. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun Sınırdışı Etmeye İlişkin Hükümlerinin Getirdiği Yenilikler”. *Sınır ve Sınırdışı - Türkiye’de*

- Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar*. Ed. Didem Danış, İbrahim Soysüren, Ankara: Nota Bene Yayınları, 2014.
- Dardağan Kibar, Esra. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Sınırdışı Etmeye İlişkin Hükümlerinin Getirdiği Yenilikler”. *Sınır ve Sınır dışı: Türkiye’de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar*, Ed. Didem Danış, İbrahim Soysüren. Ankara: Nota Bene Yayınları, 2014.
- Dardağan, Kibar. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısında ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi”, C.11, S. 2, 2012.
- Değirmenci, Olgun, Alkın Karakurumer. ‘Suç İşleyen Yabancıların Sınır dışı Edilesi Tedbirinin Tarihsel Gelişiminin Hukuki Bağlamda İncelenmesi’. *Ceza Hukuku Dergisi*, C. 9, S. 25, 2014.
- Demir, Özge. “Yaşam Hakkı Açısından Özellik Arz Eden Tıbbi Müdahaleler ve Hukuki Boyutları”. İstanbul Üniversitesi, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2023.
- Devrim, Ulucan. “Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrımcılık”. *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 2013.
- Doğan, Vahit. *Türk Vatandaşlık Hukuku*. 3. baskı. Ankara: Savaş Yayınevi, 2018.
- Doğan, Vahit. *Türk Yabancılar Hukuku*. 2. baskı. Ankara: Savaş Yayınevi, 2016.
- Doğu, Emre. “Uluslararası Koruma Kapsamında Bulunan Afganistan Uyruklu Yabancıların Gelecek Beklentileri: Nevşehir İli Örneği”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 1, 2022.
- Doğu, Emre. “Uluslararası Koruma Kapsamında Bulunan Afganistan Uyruklu Yabancıların Gelecek Beklentileri: Nevşehir İli Örneği”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 1, 2022.
- Dost, Süleyman. “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”. *SDÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, 2014.
- Dowyer, James. “İllegal Immigrant Health Care and Social Responsibility”. The Hastings Center Report, C. 34, S. 1.
- Dulkadir, Dilek. ‘Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Suriyelilerin İç Hukuktaki Statüleri’. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, 2017.

- Dumludağ, Mihri, Sinem Bayram. ‘Türk Yabancılar Hukukunda Sınır dışı Etme’, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, 2018.
- Duran, Lütfi. “Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi, İnsan Hakları Yıllığı”. C. 2, S. 1, 1980.
- Duran, Lütfi. *İdare Hukuku Ders Notları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982.
- Duran, Lütfi. “İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular”. *Amme İdaresi Dergisi*, C. 32, 1998, s. 2.
- Durmuş, Tezcan. “Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 38, S. 1, 2015.
- Dursun, Selman. “İdari İşlemlerin Geri Alınması, Kaldırılması, Değiştirilmesi ve Düzeltilmesi”. *Prof Dr A. Şeref Gözübüyük’e Armağan*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Turhan Kitabevi, 2005.
- Dündar S.E. Tuba, Elif Özer. *İnsan Ticareti Suçunu Anlamak: STK’lar için Rehber*. İstanbul: İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfı Yayını, 2017.
- Düvell, Frank. “Turkey’s Transition to an Immigration Country: A paradigm Shift”, Insight.
- Egeliği, Ömer Emrullah. “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı”. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2021.
- Ekşi, Nuray. ‘Türkiye’de bulunan Suriyelilerin Hukuki Statüsü’. *Legal Hukuk Dergisi*, C. 10, S. 229, 2012.
- Ekşi, Nuray. “ILC’nin ‘Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine İlişkin 2014 Taslak Kuralları’ nın Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleriyle Mukayesesi ve Bu Kuralların Türkçe Tercümesi”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 33, S. 1, 2013.
- Ekşi, Nuray. “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınır Dışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanmayacağı Sorunu”. *Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 29, S. 1-2, 2009.
- Ekşi, Nuray. “Mahkeme Kararları Işığında İnsani İkamet İzni”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 38, S. 2, 2018.
- Ekşi, Nuray. *Milletlerarası Özel Hukuk II Pratik Çalışma Kitabı*. 3. baskı. İstanbul: Beta, 2016.

- Ekşi, Nuray. *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular*. İstanbul: Beta, 2021.
- Ekşi, Nuray. *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular*. 4. baskı. İstanbul: Beta, 2012.
- Ekşi, Nuray. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. 5. baskı. İstanbul: Beta, 2018.
- Erbaşı, Aslıhan. ‘Türk Hukukunda Sığınmacı ve Mülteci Hakları’. *Legal Hukuk Dergisi*, S.56, 2009.
- Erdem, Julide Gül. “Danıştay Kararları Işığında İdarenin Takdir Yetkisi Kavramı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2013.
- Erdinç, Burcu. “İdari Yaptırımların Kavramsal Çerçevesi ve Cezai Yaptırımlarla Karşılaştırılması”. *Ankara Barosu Dergisi*, S. 2, 2012.
- Erdoğan, Murat. “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması”. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2019.
- Erdoğan, Yüksel. *Kabahatlar Kanunu*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 2005.
- Eren, Esra Yılmaz, Eyüp Kaan Demirkıran. “İdari Gözetim altında Tutulanların Hak İhlali iddiaları Karşısında Etkili Başvuru Hakkı: Uyuşmazlık Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesinin İki Farklı Kararı”. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1, 2024.
- Ergül, Ergin. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi, Geri Gönderilmesi, Geri Vermeye Karşı Korunması”. 2. baskı. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, 2012.
- Ergül, Ergin. “Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri”. *Türk İdare Hukuku Dergisi*, S. 475, 2012.
- Ergüven, Nasih Sarp, Beyza Özturanlı. “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 62, S. 4.
- Eroğlu, Ender Canan, Ruken Taşkiran. ‘Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu’. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 14, S. 1, 2002.
- Erol, Gonca. “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Tedbir”. *TBB Dergisi*, 2017.
- Erten, Rıfat. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme”. C. 19, S. 1, 2015.
- Etimoloji Türkçe Sözlüğü. www.etimolojiturkce.com, son erişim tarihi. 20.05.2025.

- European Network on Statelessness. *Türkiye’de Vatansızlığı Tespit Etmeye ve Ele Almaya Yönelik El Kitabı*. Türkiye, European Network on Statelessness & Mülteci Hakları Merkezi (Refugee Rights Center), 2024.
- European Asylum Support Office. *EASO Uygulama Kılavuzu Yaş Değerlendirmesi Hakkında*. 2. baskı. EASO Uygulama Kılavuzları Serisi, Avrupa Sığınma Destek Ofisi, 2016.
- Evren, Çınar Can. “İdari Usul İlkelerinin Yönetim Hukukumuz Açısından Değeri”. *TBB Dergisi*, S. 91, 2010.
- Feller, Erica, Volkan Türk Volkan, Frances Nicholson. *Refugee Protection in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Ganiyeva, Salimya. ‘Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Çalışma Hakkı ve Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar’. *TBB Dergisi*, S. 139.
- Garland, David. “Capital Punishment and American Culture, Punishment & Society”. C. 7, S. 4, 2005.
- Gibney, Matthew J. ‘Between Control and Humanitarianism: Temporary Protection in Contemporary Protection in Contemporary Europe’. *Georgetown Immigration Law Journal*, 2000.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. Haz: C. Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2021.
- Gonca, Erol. “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Tedbir”. *TBB Dergisi*, 2017.
- Goodwin-Gill, Guy S. “Challenges to Protection”. *The International Migration Review*, C. 135, S. 1, 2002.
- Göçgün, Muhammed. “İdari İşlemin Konu Unsuru”. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2016.
- Göğler, Erdoğan. “Çifte Vatandaşlık”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 44, S. 1, 1995.
- Göğler, Erdoğan. *Yabancılar Hukuku*. 2. baskı. Ankara: Sevinç Matbaası, 1976.
- Gözler, Kemal, Gürsel Kaplan. *İdare Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2013.
- Gözler, Kemal. “Olağanüstü Hal Rejimlerinde Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sistemi ve Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukuki Rejimi”. *Ankara Barosu Dergisi*, C. 47, S. 4, 1990.
- Gözler, Kemal. *İdare Hukuku Dersleri*. 2. baskı. Bursa: Ekin Kitabevi, 2015.
- Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2019.

- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. 16. baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2014.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. 2. baskı. Bursa: Ekin Kitabevi, 2018.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2023.
- Gözübüyük, Şeref, Turgut Tan. *İdare Hukuku Genel Esaslar*. C. 1. Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.
- Gözübüyük, Şeref, Turgut Tan. *İdare Hukuku*, C. 1, 13. baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.
- Gözübüyük, Şeref, Turgut Tan. *İdare Hukuku*. C. 1., 14. baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2021.
- Gözübüyük, Şeref. *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1996.
- Günday Metin, **İdare Hukuku**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2017.
- Gündüz, Fatma Ebru. “İdari İşlemin Geri Alınması”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2010.
- Güner Özkerim, Neslihan. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Mültecilerin Hakların Korunmasındaki Rolü”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, 2016.
- Güner, Cemil. “Vatandaşın Sınır Dışı Edilemeyeceği İlkesi Bağlamında Mavi Kartlıların Durumu”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (SDÜHFD)*, C. 14. S. 2, 2024.
- Güngör, Gülin. “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 63.
- Hadimoğlu Özbek, Nimet, Barış Teksoy. “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlık Kanunu”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 107, 2013.
- Hasselberg, Ines. *The Politics of Deportation: Enduring Uncertainty, Deportation, Punishment and Everyday Life*. Berghahn Books, 2023.
- Hathaway, James C. *The Rights Of Refugees Under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Hathaway, James. ‘The Evolution of Refugee Status in International Law:1920-1950’. *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 33, S. 2, 1984.
- Hood, Roger, Hoyle Carolyn. *The Death Penalty*. 5. baskı. Oxford University Press, 2015.

- International Protection Considerations With Regard To People Fleeing The Syrian Arab Republic – Update VI, <https://www.refworld.org/docid/606427d97.html>, son erişim tarihi: 27.03.25.
- Işığışok, Özlem, Selami Kariman. ‘Ukraynalı Mülteciler Örneği Üzerinden Avrupa’nın Mültecilere Bakış Açısının Değerlendirilmesi’. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 7, Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar’a Armağan.
- İnceoğlu, Sibel. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa*. 3. baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2013.
- İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Dış Politika UAM. Uluslararası Hukuk ve İnsan Hakları Bağlamında Rusya-Ukrayna Çatışması Sempozyum Programı, 2022.
- Jaeger, Gilbert. “On the History of The International Protection of Refugees”. *IRRC*, C. 83, S.843, 2001.
- Jukian H. Franklin. *Jean Bodin and The Rise of Absolutist Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.
- Koçak Kazım Taha, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamında Avukatla Temsil Sorunu”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C.89, S.3, 2015.
- Kanan, Belkıs. “Osmanlı Devleti’nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Kapari, Münci. *Kamu Hürriyetleri*. 5. baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976.
- Kaplan Çallı, Melike. ‘Türkiye’ye Yönelik Afgan Göçü ve Uygulanan Politikalar’. *Göç Dergisi*, C .9, S. 3, 2022.
- Kaplan, Gürsel. *İdari Yargılama Hukuku*. 6. baskı. Bursa: Ekin Kitabevi, 2020.
- Karaca, H. Akif. “Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüleri Altındaki Yabancıların Sınırdışı Edilmeleri”. *BUÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 37, S. 2, 2018.
- Karahanoglulları, Onur. *İdare Hukuku*. 2. baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2023.
- Karakaya, Cihangir, Esra Nur Karakaya. ‘Türkiye’nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar’. *International Journal of Cultural and Social Studies*, S. 1, 2022.
- Karakurumer, Alkın. ‘Yabancıların Sınırdışı Edilmesi’. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilimdalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

- Karimov, Ali. “Sınırdışı Etme İşleminin Hukuki Rejimi”. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Kaya, Cemil. “Danıştay İçtihatlarında Hükümet Tasarrufu Teorisinden Devletin Hükümranlık / Egemenlik Hakkı Teorisine”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 7, 2016.
- Kaya, Cemil. *Kararlarından Hareketle Kamu Yararı Kavramına Danıştay’ın Bakışı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011.
- Kennedy, David. ‘International Refugee Protection’. *Human Rights Quarterly*, C. 8, S. 1, 1986.
- Keskin Yener, Cansu. “Yerleşme ve Seychat Özgürlüğü ile Çalışma Hakkı Bağlamında Şartlı Mülteciler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 1, 2019.
- Koca Çörtoğlu, Sema. *Türkiye’de Düzensiz Göçmen Olarak Bulunan Afganların Hukuki Statülerine İlişkin Değerlendirmeler*. İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2022.
- Koçak, Makbule. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye’den Sınır dışı Edilmesi”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, 2011.
- Konuk, Bahar. “Bir Temel Hak Garantisi Olarak Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2015.
- Konyalı, Gökçe. “Avrupa Birliği Hukukunda Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Çerçevesinde Avrupa Tutuklama Müzekkeresi ve Sığınmacıların İdari Gözetimi Tedbirlerinin Değerlendirilmesi”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 22, S. 1, 2013.
- Korkmaz, Ali. “İnsan Hakları Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı 1, 2014.
- Korkut, Levent. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınır Dışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği”. *Ankara Barosu Dergisi*, C. 66, S. 4, 2008, s. 23.
- Körpe, Vahit Mert. “Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri ve Gönüllü Geri Dönüş Sistemi”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2025.

- Küzeci, Elif. “Kişisel Verilerin Korunması”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, Doktora Tezi, 2010.
- Laori, Antonio De. *Humanitarianism*. Brill Book, 2020.
- Levi, Selim. “Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti?”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 58, 2005.
- McCleave, Helen. “The French Conseil D’etat – An Essay on Administrative Jurisprudence: The Jurisdiction and Philosophy of the French Court and the Desirability of Introducing Certain French Standards of Administrative Control in the United States”. *Administrative Law Review*, C. 24, S. 4, 1972.
- Mole, Naula, Hary Catharina. “Adil Yargılanma Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz”. İnsan Hakları Kitapçıları.
- Mole Naula, Catherine Meridith, “Asylum and European Convention on Human Rights”, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2010.
- Nanyonga, Sophia. “Türk ve Uganda Vatandaşlık Hukukunda Vatandaşlığın Kazanılması”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Devletler Özel Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Nanyonga, Sophia. “Türk ve Uganda Vatandaşlık Hukukunda Vatandaşlığın Kazanılması”. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Devletler Özel Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Necatigil, M. Z. “Suçluların İadesi ve Yabancıların Sınırdışı İşlemleri”. Kıbrıs Türk Federe Devletlerin Milletlerarası Hukuka İlişkin Bazı Sorunları Sempozyumu İstanbul, 1982.
- Necatigil, M. Z. “Suçluların İadesi ve Yabancıların Sınırdışı İşlemleri”. *Kıbrıs Türk Federe Devletlerin Milletlerarası Hukuka İlişkin Bazı Sorunları Sempozyumu* İstanbul, 1983.
- Normer, Engin. *Vatandaşlık Hukuku Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1980.
- Nowak, Manfred, Elizabeth McArthur. “*The ICCPR – Commentary*”. N. P. Engel Publisher, 2005.
- O’Boyle Harris, Bates Buckley. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

- Ocak Kazım, “6458 Sayılı Kanun Uyarınca Yapılan Uluslararası Koruma Başvurularının Türk İdari Yargısında Ele Alınması”, Ankara Hacıbayram Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.23, S.4, 2019.
- Odman, Tevfik. “Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslararası Standartlar”. Türk Mülteci Hukuku ve uygulamadaki Gelişmeler Birinci Oturumu, 2012.
- Önok, Rıfat Murat, “Kişisel Verilerin Korunması Bağlamında ‘Unutulma Hakkı’ ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, S.1, 2017.
- Önok, Rıfat Murat. “Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2005.
- Önüt Lale Burcu, “İdari Usul ve İdari yargı Kararları Işığında Uluslararası Koruma Statüsü Başvuruları”, Akdeniz Üniversitesi Fakültesi Dergisi, C.14, S.2, 2024.
- Özay, İlhan. *İdari Yaptırımlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1985.
- Özbek, Nimet. “AİHM Kararları Işığında YUKK’nda İdari Gözetimin Uygulandığı Mekanlar Hakkında Ortak Sorunlar”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi (TBBD)*, C. 118, 2015.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Özçelik Bayraktaroğlu, Gülüm. ‘Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınırdışı Edilmesi’. *TBB Dergisi*, 2013.
- Özeren, Kemal, Berrak Yılmaz. “Anayasa Mahkemesi, Anayasa Yargısı Araştırmaları Merkezi”. *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı*. Ed. Ali Korkmaz. Ankara, 2023.
- Özmen, Münci, Ahmet. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarında Adil Denge Kavramı*. İstanbul Kültür Üniversitesi, 2023.
- Öztürk Övünç, Neva, Burak Öztürk, Haz. *Türkiye’de İdari Gözetim Düzenleme ve Uygulamalarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme*. Mültecilerle Dayanışma Derneği, 2023.
- Panık, Çiğdem. “Egemenlik Yetkisinin Demokrasi Açısından Sınırlandırılması”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

- Paul, Weis. “The United Nations Convention On The Reduction of Statelessness”. C. 11, S. 4, 1962.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. 12. baskı. Ankara: Turhan, 2013.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. 13. baskı. Ankara: Turhan, 2014.
- Peker, Bülent, Mithat Sancar. *Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoş geldin Diyebilmek*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları, 2001.
- Perluss Deborah, Hortman Joan F. ‘Temporary Refugee: Emergence of a Customary Norm’. *Virginia International Law Review*, 1986.
- Peters, Anne. “Humanity as the A and Ω of Sovereignty”. *The European Journal of International Law*, C. 20, S. 3, 2009.
- Pişkinpaşa, Cansu, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmelerinde Kuvvetler Ayrılığı İlkesi, Ankara:Seçkin, 2021.
- Bale, Tim. “Analiz: Birleşik Krallık’ın Ölü Doğan Ruanda Planı Çöküyor”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/analiz-birlesik-krallikin-olu-dogan-ruanda-plani-cokuyor/3265900>, son erişim tarihi:26.02.2025.
- Qudejons, Nanda. “The Right No to Have Rights: A new perspective on irregular immigration”, *Political Theory*, C. 47, S. 4, 2019.
- Rochelle, Davis. *Syrias’s Crisis Great Decisions*. Foreign Policy Association, 2015.
- Rodger, Daniels. *Coming to America: A history of Immigration and Ethnivity in American Life*. New York: Horper Collins Publishers, 2022.
- Rodger, Daniels. *Coming to America: A history of Immigration and Ethnivity in American Life*. New York: Horper Collins Publishers, 2022.
- Safi Sibel, *Mülteci Hukuku*, İstanbul: Legal, 2017.
- Safi Sibel, “Mülteci Hukukunda Belli Bir Sosyal Gruba Aidiyet Kriterleri ve ‘Aile İçi Şiddet’ Bağlamında AB Adalet Divanının WS Bulgaristan Kararı (C-612/21 WS v. Intervyuisaht organ na DAB pri MS), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.27, S.1, 2025.
- Safi Sibel, Eda Aycan Aras, “Türk Sığınmacıların Töre Cinayeti Sebebiyle Birleşik Krallık’a Sığınma Başvuruları ve Sığınmada Cinsiyet Boşluğu”, *Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi*, V.5, I.18, 2015.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar. “Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Bir Değerlendirme”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 3, 2013.

- Sancakdar, Oğuz, Lale Burcu Önüt, Doğan Eser Us, Mine Kasapoğlu Turhan, Serkan Seyhan. *İdare Hukuku Terorik Çalışma Kitabı*. 11. baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.
- Sancakdar, Oğuz. “AİHM Kararlarının Türk İdare Hukukuna Etkileri Konusunda Genel Gözlemler”. *Amme İdaresi Dergisi*, C. 38, 2005, s. 1.
- Sancakdar Oğuz, “The Legal Status Of ‘Conditional Refugees’ in the light of Turkish Administrative Jurisdiction Decisions”, *Projecting Migration Over The Next Twenty Years and Beyond*, Edited By: Sibel Safi, Lale Burcu Önüt, Cambridge Scholars Publishing, 2022.
- Sancakdar Oğuz, “İvedi Yargılama Usulünde İvedi Yargılama ve Grup Davaları”, Danıştay’ın 146. Kuruluş Yıldönümü ve İdari Yargı Günü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2014.
- Schabas, William A. *The Abolition of the Death Penalty in International Law*. 3. baskı. Cambridge University Press, 2002.
- Seçkin, Sinan, Gül Üstün. “İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi*, Mehmet Akif Aydın’a Armağan, C. 21. S. 2, 2015.
- Serbestoğlu İbrahim, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, OTAM-Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.29, 2011.
- Sevig, Muammer Raşit, Vedat Raşit Sevig. *Devletler Hususi Hukuku Yabancıların Hukuki Durumu*. C. 2, İstanbul, 1970.
- Sirmen, K. Sedat. ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır dışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Kararlar’. *Ankara Barosu Dergisi*, C. 67, S. 3, 2009.
- Steinbock, Daniel J. ‘Interpreting The Refugee Definiton’. *UCLA Law Review*, C. 45, 1998.
- Hugo, Storey. ‘The Meaning of Protection Within The Refugee Definition’. *Refugee Survey Quarterly*, C. 35, S. 3.
- Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. 2. baskı. İstanbul: Beta, 2006.
- Sütlüoğlu, Balay. “Uluslararası Mülteci Hukukundaki Gelişmeler Işığında Türkiye Örneği’nin Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü. www.sozluk.adalet.gov.tr.

- Tabak, Hande Sena. “İdare Hukuku Açısından Ekolojik Kamu Düzeni”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2025.
- Tan, Turgut, Bahar Beyazıt. *İdare Hukuku*. 10. baskı. Ankara: Turhan Yayınevi, 2021.
- Tan, Turgut. “İdari İşlemlerin Geri Alınması”, *Ankara Üniversitesi SBE Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 2, 1970.
- Tanrıverdi Akmla, Ayşe. “İdare Hukukunda Gerekçe İlkesi ve Sağladığı Hukuku Koruma”. *KHM*, C. 3, S. 2, 2023.
- Tekinalp, Gülören. *Türk Yabancılar Hukuku*. 5. baskı. İstanbul: Beta, 1996.
- Tetik, Ahmet Talha. “Yürütmenin Durdurulması Kurumunda Telafisi Güç Ya Da İmkansız Zarar Kavramı ve Uygulamakla Etkisi Tükenen İdari İşlemler”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, 2020.
- Dumuş, Tezcan, Mehmet Erdem Ruhan, Oğuz Sancakdar, Murat R. Önok, *İnsan Hakları El Kitabı*. 8. baskı. Ankara: Seçkin, 2019.
- Tezcan, Erdem, Sancaktar Önok. *İnsan Hakları El Kitabı*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- The U.N Refugee Agency (UNHCR). Cenevre: Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı, 2014.
- The U.N Refugee Agency (UNHCR). *Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı*, Cenevre, 2014.
- Topuzkanamış, Şafak Evran. “1982 Anayasası’nda Temel Hak ve Özgürlükler”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. Özel Sayı (Prof.Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan), 2019.
- Torun, Fatih. “İdari Yargıda Yürütmenin Durdurulması”. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020.
- Turhan, Turgut, Tanrıbilir, B. F. *Vatandaşlık Hukuku Ders Notları*. Ankara: Yetkin, 2010.
- Tümtaş, Sertaç. ‘Türkiye’nin Düzensiz Afgan Göçü Zorunlu Göç mü ‘İstila mı?’, *Gaziantep University Journal of Social Sciens*, S. 21, C. 1, 2022.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. www.sozluk.gov.tr.
- Türkay, Hatice. ‘Mültecilerin Korunmasında İnsancıl Hukukun Rolü’. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 17. S. 1, 2022.

- Türkgenç, Başak. “Türkiye’de İdari Gözetim Kurumu: Hukuki Rejim ve Uygulama”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Türkiye Barolar Birliği, Göç ve İltica Komisyonu, Hukuka Aykırı Gerçekleştirilen Sınır Dışı İşlemlerine İlişkin Rapor, Ankara, 2024, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tbb-goc-ve-iltica-komisyonu-tarafindan-hazirlanan-hukuka-aykiri-gerceklestirilen-sinir-disi-isle-85051>, son erişim tarihi: 11.12.2024.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Ulusal Önleme Mekanizması 2023 Yılı Ziyaretleri Raporu, 2023. <https://www.tihek.gov.tr/public/editor/uploads/lfzsCZIA.pdf>, son erişim tarihi: 10.04.2025.
- Tüysüz, Cemre. *Türk Hukukunda Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.
- Ulu, Güher. “İdari İşlemin Unsurlarının İşlevi”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 38, 2020.
- Uluslararası Af Örgütü. “Bizi İnsan Yerine Koymuyorlar”. Afganların Türkiye ve İran’dan Hukuka Aykırı Geri Gönderilmeleri, 2022.
- Ulusoy, Ali D. “Bireysel İdari İşlemlerin İdari Yargı Tarafından İptalinin Üçüncü Kişilere Etkisi”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, S. 22, 2023.
- Ulusoy, Ali D. *Türk İdare Hukuku*. 7. baskı. Ankara: Yetkin Kitabevi, 2024.
- Ulusoy, Ali. “İdari Ceza Hukukunun İşlevi ve Hukuk Düzenindeki Yeri”, *İdari Ceza Sempozyumu*, Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Ulusoy, Ali. *İdari Yaptırımlar*. Ankara: 12 Levha Yayıncılık, 2013.
- Ulusoy, Sümeyye. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İşkence ve Kötü Muamele Yasağının Asgari Eşik Ölçütü”. *Neu Press Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1, 2024.
- Ulutaş, Ahmet. ‘Mülteciler ile Sığınmacıların Adalete Erişimi Bağlamında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmaları ve Belgeleri’. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C. 11, S. 42, 2020.
- Umur, Ziya. *Roma Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1974.
- UNHCR. *Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı* (Vatansız Kişilerin Statüsüne Daire 1954 Sözleşmesi Kapsamında), 2014.
- Utar, Sibel. “Türkiye’nin Uluslararası Göç Rejiminde İnsani İkamet İzninin İstisnai Niteliği ve Analizi”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 83.

Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı.
<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>, son erişim tarihi. 17.02.2025.

Uzun, Ekin Deniz. “Sınır Adaleti ve AIHM’nin Geçici Tedbir Kararları Üzerine Kritik Bir İnceleme”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 28, S. 2, 2022.

Uzun, Ekin Deniz. “The Refugee in Law and Practice: In Face of Western States’ Pushback Policies”. *İstanbul University Press Public and Private International Law Bulletin*, C. 42, S. 1, 2022.

Üstün, Kurat, Berivan Vargün. ‘Uluslararası Göç ve Afgan Göçmenler Örneği’. *Ardahan Üniversitesi İdari Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6, 2022.

Weis, Paul. “The United Nations Convention On The Reduction of Statelessness”. *The International and Comparative Law Quarterly (ICLQ)*, C. 11, S. 4, 1962.

Weissbrodt, David, Clay Collins. “The Human Rights of Stateless Persons”, *Human Rights Quarterly*, C. 28, S. 1, 2006.

Yağan, Merve. “İdari İşlem Olarak Sınır Dışı Etme Kararları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Yıldırım, Turan. *İdare Hukuku*. 7. baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Yılmaz, Altuğ. *Yabancıların Hukuki Durumu*. 3. baskı. İstanbul: Senet Matbaası, 1968.

Yiğit, Nedime Tuğçe. ‘Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi’, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Yokuş, Sevtap. Özgürlükler Bağlamında 1982 Anayasası’nın Evrimi. *Anayasa Yargısı*, C. 3, S. 2, 2020.

Yücesoy, Ayşe Aslı. “İdari Yargıda İptal Davalarında Menfaat”. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa. 2015.

MEVZUATLAR

20 Temmuz 2001 tarihli 1001/55/EC (AT) sayılı Avrupa Birliği Yönergesi.

2709 sayılı 18.10.1982, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”, R.G. 09.11.1982.

5257 sayılı 26.09.2004 kabul tarihli, “Türk Ceza Kanunu”, R.G.12.10.2004.

5682 sayılı 15.07.1950 kabul tarihli, “Pasaport Kanunu”, R.G. 24.07.1950.

5683 sayılı 15.07.1950 kabul tarihli, “Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun”, R.G. 24.07.1950.

5901 sayılı 29.05.2009, “Türk Vatandaşlığı Kanunu”, R.G. 12.06.2009.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun. S.27894. K.T. 30.03.2011. R.G. 03.04.2011.

6458 sayılı 04.04.2013, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, R.G. 11.04.2013.

Avrupa Konseyi Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Muamelenin Önlenmesi Komitesi, Ceza İnfaz Kurumlarında Mahkum Başına Düşen Yaşam Alanı: CPT Standartları, 15.12.2015, Stasbourg, CPT/INF(2015)44.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, R.G. 16.10.1994.

BM Çocuk Hakları Komitesi, Çocuğun Yüksek Yararının Birinci Planda Dikkate Alınması Hakkı ile ilgili Genel Yorum, No.14. Karar Tarihi. 01.02.2013, No. CRC/C/GC/14.

Council of Europe, “Explanatory Report to Protocol 4 no the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain risghts and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Porotocol thereto”, European Treaty Series, No.46, Strasbourg, 1963.

Çocuk Hakları Sözleşmesi , R.G. 27.01.1995.

Declaration on the ‘Human Rights of Individuals who are not nationals of the country in which they live’ Adopted by General Assembly resolution 40/144 of 13 December 1985

Denizde Can Emniyeti Uluslararası Sözleşmesi.(SOLAS 74) K. 1.10.1974. T.25.05.1980.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (A/RES/61/106), 3.12.2008 tarih 5825 s. kanun ile onaylanan, 13.05.2009 tarih HUMŞ/619 sayılı yazı üzerine 27.5.2009 tarihinde kararlaştırılan sözleşme. RG. 14.07.2009, Sayı: 27288.

Geçici koruma Yönetmeliği, Sayı.29153. R.G. 22.10. 2014.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Yönetmelik, R.G. 14.11.2013.

İdari Gözetime Alternatif Yükümlülöklere İlişkin Yönetmelik, R.G. 14.09.2022, Sayı:31953.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 10.12.1948.

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İmza tarihi. 4.11.1950, Yürürlük Tarihi.3.09.1953.

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme, s. 39/46 T. 26.06.1987.

İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi,(ETS)-No.26. T.1.03.2.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, İmza tarihi. 28.07.1951, Yürürlük tarihi. 22.04.1954.

Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol, R.G. 27.12.2005.

Schengen Borders Code, Regulation (EC) No 562/2006. 15.03.2006.

Serseri ve Mazanne-i Su Eşhas Hakkında Kanun. T. 11.07.1963, R.G. 20.07.1963.

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerin Haklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme. T. 18.12.1990. R.G. 1.07.2003.

Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, İmza tarihi. 28.09.1954, Yürürlük tarihi. 06.06.1960.

Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, İmza tarihi.30.08.1961, Yürürlük Tarihi. 1975.

Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme. Kabul Tarihi. 13.03.1930.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Sayı. 29656, R.G. 17.03.2016.

RAPORLAR ve E-KAYNAKLAR

Afghanistan Gender Country Profile 2024, UN WOMEN, 2024, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-06/Gender-country-profile-Afghanistan-en.pdf>, son erişim tarihi. 10.05.2025.

Aida Ülke Raporu, Asylum Information Database, Ülke Raporu: Türkiye, Güncel Rapor, 2020; Mülteci Hakları Merkezi & Refugee Solidarity Network, https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2022/01/AIDA-TR_2020update_Turkish.pdf, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Aile Birleşimi: Türkiye'deki Mülteciler İçin Fırsatlar ve Zorluklar Raporu, <https://mhd.org.tr/wp-content/uploads/2024/12/3.-Aile-Birlesimi-Turkiyedeki-Multeciler-icin-Firsatlar-ve-Zorluklar.pdf?utm>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Amnesty International, Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye’de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korunamıyor Raporu, 2016.

Article 4-Prohibition of Torture and İnhuman or Degrading Treatment or Punishment, <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/4-prohibition-torture-and-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment?page=1&utm>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Avrupa Birliğinde Geçici Koruma, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç idaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/avrupa-birliginde-gecici-koruma>, son erişim tarihi: 15.05.2025.

Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi (Charter of Fundamental Rights of the European Union) T. 6.01.2000. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/TR/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 4 No.lu Protokol’ün 4. Maddesine İlişkin Rehber, Yabancıların Topluca Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_4_Protocol_4_TUR, son erişim tarihi. 24.01.2025

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 7 No’lu Protokol’ün 1. Maddesi’ne İlişkin Rehber, Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi’ne İlişkin Usuli Güvenceler, 2021.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek 6 No.lu Protokol, son erişim tarihi:27.10.2024. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/AIHS_6.protokol.pdf, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek 13 No.lu Protokol, son erişim tarihi:27.10.2024. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/29/AIHS_13.protokol.pdf, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 13. Madde Etkili Başvuru Rehberi, son erişim tarihi: 01.11.2023, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_13_TUR

BBC haber. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn4xzk4vvyyno>, son erişim tarihi. 03.01.2025.

Bireysel Başvuru Taleplerinin Değerlendirilmesindeki Temel İlkeler, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/tedbir-taleplerinin-degerlendirilmesindeki-ilkeler/>, son erişim tarihi. 21.04.2025.

Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılıkla Mücadelei Avrupa Konseyi Standartları, Avrupa Konseyi Yayıncılık, Strasbourg, 2014, https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/697_1.pdf?utm, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Dublin III Yönetmeliği <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R0604-20130629>, son erişim tarihi. 07.02.2024.

Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Konferansı, Göç:Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi, Bildiri Özetleri.

ECHR, Tematik bilgi notu, Geçici Tedbirler, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Interim_measures_TUR.

Euronews, 2025'in Başından Bu Yana Bir Milyon Mülteci Suriye'ye Geri Döndü, <https://tr.euronews.com/2025/03/24/2025in-basindan-bu-yana-bir-milyon-multeci-suriyeye-geri-dondu>, son erişim tarihi. 25.05.2025.

European Network on Statelessness (ENS), Türkiye Vatansızlık Profili, 2023, https://index.statelessness.eu/sites/default/files/ENS%20Statelessness%20Index_Survey-T%C3%BCrkiye-2023_1.pdf, son erişim tarihi. 20.05.2025.

European Court of Auditors, The Facility for Refugees in Turkey – EU Support Has Helped, but Sustainability Remains a Concern (Special Report No. 06/2024), Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024, https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2024-06/SR-2024-06_EN.pdf, son erişim tarihi. 25.05.2025.

Explanatory Report to the European Convention for the Prevention of Torture, Strasbourg, 1987.

Explanatory Report to Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto, Strasbourg, 1963, <https://rm.coe.int/16800c92c0>, son erişim tarihi. 13.05.2025.

General Comment No.6, COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD Thirty-ninth session 17 May – 3 June 2005 <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc6.pdf>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Guidance Note On The International Protection Needs of People Fleeing Afghanistan – Update I, “February 2023, son erişim tarihi:13.10.23,

<https://www.refworld.org/docid/63e0cb714.html>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Hassas kişilerin idari gözetimine dair bkzn. Mülteci Hakları Merkezi, İdari Gözetime Alternatifler: Uygulayıcılara Yönelik Rehber, Mülteci Hakları Derneği, 2024, <https://mhd.org.tr/wp-content/uploads/2025/01/2.-Idari-Gozetime-AlternatiflerUygulayicilara-Yonelik-Rehber.pdf?utm>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

Refugee Council of Turkey (TMK), Access to Education Report, 2022, <https://turkiyemultecikonseyi.org/uploads/TMK%20YAYINLARI/ACCESS%20TO%20EDUCATION%20REPORT-FINAL.pdf?ut>, son erişim tarihi. 19.06.2025.

Refugees International, Birth Registration in Turkey, Protecting the Future for Syrian Children, 2015, Field Report, https://d3jwam0i5codb7.cloudfront.net/wp-content/uploads/2015/04/150430_turkey_birth_registration.pdf. Son Erişim Tarihi. 20.05.2025.

Victor Hugo, The Last Day of a Condemned Man and Other Prison Writings, Boston Public Library, <https://archive.org/details/lastdayofcondemn00hugo/mode/1up>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

ICCPR madde 7, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>; BM İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No.20 (1992) ,son erişim tarihi. 20.05.2025.

Information for Refugees Asylum seekers and Stateless People, UN Refugee Agency, www.help.unhcr.com, son erişim tarihi. 9.05.2025.

International Protection Considerations With Regard To People Fleeing The Syrian Arab Republic – Update VI, <https://www.refworld.org/docid/606427d97.html> , son erişim tarihi: 27.03.25.

International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families Convention on the Rights of the Child, Joint general comment No. 3 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of

the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration, 24 Kasım 2017, <https://www.refworld.org/docid/5a1293a24.html>, son Erişim Tarihi: 07.02.2024

İHK 31 sayılı genel yorum, https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=699, son erişim tarihi. 28.03.2025.

İstanbul Tuzla Geri Gönderme Merkezi Ziyaret Raporu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, rapor No:2023/16, 2.05.2023, Karar Numarası. 2023/354. <https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/wcqqni.pdf>, son erişim tarihi. 12.03.2025.

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme, s. 39/46 T. 26.06.1987. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>, son erişim tarihi. 20.05.2025.

T.C. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı, Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu, 2024, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Kurumsal/Strateji/Performans-Raporu/2024/07-Temmuz/31-Temmuz/2024-Yili-Kurumsal-Mali-Durum-Beklentiler-Raporu.pdf>, son erişim tarihi. 25.06.2025.

Safety of Rwanda (Asylum and Immigration) Act 2024, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2024/8/contents>, son erişim tarihi:25.02.2025.

Serious violations and abuses of human rights law and violations of international humanitarian law continue across Syria.”, International Protection Considerations With Regard To People Fleeing The Syrian Arab Republic – Update VI.

TİHEK Raporları, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/rapor/uom-raporlari> , son erişim tarihi. 2. 05.2025.

Türkiye Barolar Birliği, Göç ve İltica Komisyonu, “Hukuka Aykırı Gerçekleştirilen Sınır Dışı İşlemlerine İlişkin Rapor,” Ankara, 2024.

Rwanda Plan Explained: Why the UK Government Shouldn’t Be Sending Refugees Anywhere, 13.06.2022. <https://www.rescue.org/uk/article/rwanda-plan->

[explained-why-uk-government-should-rethink-scheme](#), son erişim tarihi. 25.05.2025.

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), “UNHCR Note On The Principle of Non-Refoulment”, 1997, <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/1997/en/36258>, son erişim tarihi. 23.05.2025.

UNHCR Regional Flash Update #14, Syria Situation Crisis, 13 February 2025. (<https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/unhcr-regional-flash-update-14-syria-situation-crisis-13-february-2025>), son erişim tarihi:29.04.2025.

UNHCR Statement on the concept of persecution on cumulative grounds in light of the current situation for women and girls in Afghanistan: Issued in the context of the preliminary ruling reference to the Court of Justice of the European Union in the cases of AH and FN v. Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (C-608/22 and C-609/22), <https://www.refworld.org/jurisprudence/amicus/unhcr/2023/en/124259İ>, son erişim tarihi. 11.05.2025.

UNHCR, Ulusal Sığınma Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, UNHCR Çocuk Koruma ve Aile Destek Programları, <https://www.unhcr.org/tr/>, IOM Türkiye koruma Programları, Göçmen ve Mülteci Destek programları, <https://turkiye.iom.int/tr>, son erişim tarihi. 24.05.2025.

United Nations Human Rights Treaty Bodies, UN TREATY BODY Database, CCPR/C/CO/2, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2FTUR%2FCO%2F2&Lang=en, son erişim tarihi. 24.05.2025.

Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklarSozl_OlumCezasininKaldirilmesi_Protokol.pdf, son erişim tarihi. 01.11.2023.

“Taliban’dan Yeni Yasaklar: Kadınların Sesi Sokakta Duyulamayacak” <https://www.bbc.com/turkce/articles/cnvyge73849o>, son erişim tarihi. 22.12.2025.

The Taliban’s War on Women: The Crime Against Humanity of Gender Persecution in Afghanistan”, Amnesty International, International Commission of Jurists, 2023.

Türkiye Barolar Birliği, Göç ve iltica Komisyonu, Hukuka Aykırı Gerçekleştirilen Sınır Dışı İşlemlerine İlişkin Rapor, Ankara, 2024, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tbb-goc-ve-iltica-komisyonu-tarafindan-hazirlanan-hukuka-aykiri-gerceklestirilen-sinir-disi-isle-85051>, son erişim tarihi: 11.12.2024.

“Pushback” of Human Rights, Ege Denizi’ndeki Geri İtmeler ve Boğulan İnsan Hakları Özel Raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), 2022.

Yabancı Müvekkillerin haklarında Kesinleşmiş Bir Karar Olmaksızın Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Açıklama”, [https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/yabanci-muvekkillerinhaklarinda-kesinlesmis-bir kararolmaksizin-sinir-disi-edilmelerine-iliskin-ac-84217](https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/yabanci-muvekkillerinhaklarinda-kesinlesmis-bir-kararolmaksizin-sinir-disi-edilmelerine-iliskin-ac-84217), son erişim tarihi. 10.12.2024.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarı Taslağı Madde Gerekçeleri; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ve İçişleri Komisyonu Raporları (1/619), Yasama Dönemi: 24, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 310.

Dublin II. Regulation, (AT) No.343/2003. Kabul Tarihi. 18.02.2003. Yürürlük tarihi. 1.09.2023. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133153>, son erişim tarihi. 10.04.2025.

Evini Yeniden İnşa Etmek: Salih’in Suriye’ye Dönüş Yolu, 16.05.2025, <https://www.unhcr.org/tr/news/stories/rebuilding-home-salih-s-path-back-syria-0>, son erişim tarihi. 23.05.2025.

Afghanistan Humanitarian Needs and Response Plan 2024 (December 2023), OCHA, <https://www.unocha.org/publications/report/afghanistan/afghanistan-humanitarian-needs-and-response-plan-2024-december-2023-endaripsi> son erişim tarihi: 20.02.2025.

<https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>, son erişim tarihi: 19.05.2025.

https://data.unhcr.org/en/situations/afghanistan?utm_source, son erişim tarihi. 23.05.2025.

<https://www.goc.gov.tr/uluslararası-koruma-istatistikler>, son erişim tarihi: 25.05.2025.

<https://www.unhcr.org/tr/37383-ukraine-invasion-pushes-forcibly-displaced-worldwide-to-103m-in-record-jump.html>, son erişim tarihi: 25.05.2025.

<https://www.unhcr.org/tr/38443-unhcrs-grandi-appalled-by-destruction-after-six-day-ukraine-visit.html> , son erişim tarihi: 25.05.2025.

<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>, son erişim tarihi: 20.05.2025.

KARARLAR

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

A.A. / Yunanistan. Başvuru No: 3455/ 05. Karar Tarihi. 22.07.2010.

A.A. ve Diğerleri / İsveç. Başvuru No: 14499/09. Karar Tarihi. 28.06.2012

A.A.M / İsveç. Başvuru No: 59166/12. Karar Tarihi.23.08.2016.

A.C. ve M.C. / Fransa. Başvuru No. 4289/21. Karar Tarihi. 04.05. 2023.

A.C. ve M.C. / Fransa. Başvuru No. 4289/21. Karar Tarihi. 04.05. 2023.

A.D. / Malta. Başvuru No. 1247/22. Karar Tarihi. 17.10.2023.

A.D. / Yunanistan. Başvuru No. 55363/19. Karar Tarihi. 04.04.2023.

A.E. / Finlandiya. Başvuru No. 30953/11. Karar Tarihi. 22.09.2015.

A.E.A. / Yunanistan. Başvuru No. 39034/12. Karar Tarihi. 15.03.2018.

A.G. ve Diğerleri Türkiye. Başvuru No: 40229198. Karar Tarihi:.15.06. 1999.

A.L. / Rusya. Başvuru No. 44095/14. Karar Tarihi. 29.10.2015.

A.M. / Hollanda. Başvuru No. 29094/09. Karar Tarihi. 5 Temmuz 2016.

A.M. / Hollanda. Başvuru No. 29094/09. Karar Tarihi. 5.07. 2016.

A.M.E. / Hollanda. Başvuru No. 51428/10. Karar Tarihi. 13.01.2015.

A.S.B. / Hollanda. Başvuru No. 4854/12. Karar Tarihi. 10.07.2012

Abdolkhani ve Karimmia / Türkiye. Başvuru No. 29810/03. Karar Tarihi. 22.10.2009.

Abdulaziz, Cabales ve Balkandali / Birleşik Krallık. Başvuru No. 9214/80; 9473/81; 9474/81. Karar Tarihi. 28.05.1985.

Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar / Malta. Başvuru No. 25794/13, 28151/13 Karar Tarihi. 22.10.2016.

Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar / Malta. Başvuru No.28151/13 Karar Tarihi. 22.11.2016

Abraham Lunguli / İsveç. Başvuru No: 33692/02. Karar Tarihi. 01.07.2003.

Ahmed / Avusturya. Karar Tarihi. 27.11.1996.

Ahmed / Romanya. Başvuru Tarihi.34621/03. Karar Tarihi. 13.07.2010.

Akkad / Türkiye. Başvuru No: 1557/19. Karar Tarihi. 21.06.2022.

Al Husin / Bosna Hersek (No.2). Başvuru No. 10112/16. Karar Tarihi. 25.06.2019.

Al Nashiri / Polonya.Başvuru No: 7511/13. Karar Tarihi. 24.07.2014.

Alam / Danimarka. Başvuru No. 33809/15. Karar Tarihi. 06.06.2017.

Alimov/Türkiye. Başvuru No. 14344/13. Karar Tarihi. 14.02.2013.

Alimov/Türkiye. Başvuru No. 14344/13. Karar tarihi. 06.09.2016.

Al-Saadoon ve Mufdhi / Birleşik Krallık. Başvuru No. 61498 /08. Karar Tarihi.02.03.2010

Alya / Almanya. Başvuru No. 23541/94. Karar Tarihi. 13.02.2001.

Amrollahi / Danimarka. Karar Tarihi. Başvuru No. 56811/100 11.07.2002.

Aoulmi / Fransa. Karar Tarihi 17.01.2006.

Asalya / Türkiye. Başvuru No. 43875/09. Karar Tarihi. 15.04.2014.

Avcı / Danimarka. Başvuru No. 40240/19. Karar Tarihi. 30.11.2021.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Ringeisen Avusturya. Karar Tarihi. 16.07.1971.

B.A.C. / Yunanistan. Başvuru No. 11981/15. Karar Tarihi. 13.10.2023.

Bader ve Diğerleri / İsveç. Başvuru No: 13284/04. Karar Tarihi. 16.04.2004.

Bader ve Kanbor / İsveç. Başvuru No.13284/04. Karar Tarihi. 08.11.2005.

Baltaji / Bulgaristan. Başvuru No. 12919/04. Karar Tarihi. 12.07.2011.

Batyrbhairov/Türkiye. Başvuru No. 69929/12. Karar Tarihi. 05.06.2018.

Baulois/Lüksemburg. Başvuru No. 37575/04. Karar Tarihi. 03.04.2012.

Berdzenishvili ve Diğerleri Rusya. Başvuru No. 14694/07. Başvuru Tarihi. 26.03.2019.

C.G. ve Diğerleri / Bulgaristan. Başvuru No. 1365/07. Karar Tarihi. 24.04.2008.

Chanal/ Birleşik Krallık. Başvuru no. 22414/93. Karar Tarihi. 15.11.1996

Collins and Akaziebie / İsveç. Başvuru No:23944/05. Karar Tarihi. 08.03.2007.

Conka / Belçika, Başvuru No. 51564/99. Karar Tarihi. 05.02.2002.

Chanal / Birleşik Krallık Kararı. Karar Tarihi. 15.10.1996.

Costello-Roberts / Birleşik Krallık. Karar Tarihi. 25 Mart 1993

D / Birleşik Krallık. Başvuru No. 30240/96, Karar Tarihi. 2.05.1997.

D ve diğerleri / Romanya. Başvuru No. 75953/16. Karar Tarihi. 14.01.2020.

D ve Diğerleri Türkiye. Başvuru No. 24245/03. Karar Tarihi. 22.06.2006.

D.N.M. / İsveç. Başvuru No. 28379/11. Karar Tarihi. 27.06.2013.

Dalea / Fransa. Başvuru No. 964/07. Karar Tarihi. 02.02.2010.

Darboe ve Camara / İtalya. Karar Tarihi. 21.07.2022.

De Souza Ribeiro v. Fransa Kararı. Başvuru No. 22689/07. Karar Tarihi. 30.06.2011.

Demir/Türkiye. Karar Tarihi.20.08.2005.

E. ve Diğerleri / İtalya. Başvuru No. 18911/17. Karar Tarihi. 16.11.2023.

Einhorn/Fransa. Karar Tarihi. 16.10.2000.

Engel ve Diğerleri / Hollanda. Başvuru No. 5100/71-5101/71-50102/71. Karar Tarihi. 08.06.1976.

Escoubet/Belçika Başvuru No:26780/95. Karar Tarihi. 09.04.1992.

F.G. ve İsveç. Başvuru No. 43611/11. Karar Tarihi. 23.03.2016

F.H. / İsviçre. Başvuru No. 32621/06. Karar Tarihi. 20.01.2009.

F.S. / Hırvatistan. Başvuru No. 8857/16. Karar Tarihi.05.12.2023.

G.B. ve Diğerleri / Türkiye. Başvuru No. 4633/15. Karar Tarihi. 17.10.2019.

G.H.H. ve Diğerleri ve Türkiye. Başvuru No. 43258/98. Karar Tarihi. 11.07.2000.

G.T.B. / İspanya. Başvuru No. 3041/19. Karar Tarihi. 16.11.2023.

G.T.B. / İspanya. Başvuru No. 3041/19. Karar Tarihi. 16.11.2023.

Gurguchiani / İspanya. Başvuru No. 16012/06. Karar Tarihi. 15.12.2009.

H.M. ve Diğerleri / Macaristan. Başvuru No. 38967/17. Karar Tarihi. 02.06.2022.

Harkins / Birleşik Krallık. Başvuru No. 71537/14. Karar Tarihi. 15.06.2017.

Henning Becker / Danimarka. Başvuru No. 7011/75. Karar Tarihi. 03.11.1975.

Hilal / İngiltere. Başvuru No. 45276/99. Karar Tarihi. 08.02.2000.

Hirsi Jamaa ve Diğerleri / İtalya. Başvuru No: 27765/09. Karar Tarihi. 23.02.2012.

Hossein Kheel / Hollanda. Karar Tarihi. 16.12.2008.

İllias ve Ahmed / Macaristan. Başvuru No.47287/15. Karar Tarihi. 14.03.2017

J.A. ve Diğerleri / İtalya. Başvuru No. 21329/18. Karar Tarihi. 30.03.2023.

J.K. ve diğerleri/İsveç Büyük Daire. Başvuru No. 59166/12. Karar Tarihi. 23.08. 2016.

J.N. / Birleşik Krallık. Başvuru No. 37289 / 12. Karar Tarihi. 19.05.2016.

J.R. ve Diğerleri Yunanistan. Başvuru No. 22696/16. Karar Tarihi.25.01.2018.

Jabari/Türkiye. Başvuru No: 40035/98. Karar Tarihi: 11 Temmuz 2000.

K.P. / Macaristan. Başvuru No.82479/17. Karar Tarihi. 18.01.2024.

K.R.S. / Birleşik Krallık. Başvuru No. 32733/08. Karar Tarihi. 2.12.2008.

Kaushal ve Diğerleri / Bulgaristan. Başvuru No. 1527/08. Karar Tarihi. 02.09.2010

Kaya / Romanya. Başvuru Numarası. 33970/05. Karar Tarihi. 12.10.2006.

Khalifia ve Diğerleri / İtalya. Başvuru No.16483/12. Karar Tarihi. 15.12.2016.

Khasanov ve Rakhmanov/Rusya Büyük Daire. Başvuru No. 28492/15 ve 49975/15.

Karar Tarihi.29.04.2022

Klass / Almanya. Başvuru No. 5029/71. Karar Tarihi. 06.09.1978.

Kolonja / Yunanistan. Başvuru No. 49441/12. Karar Tarihi. 19.05.2016.

Konig / Almanya. Başvuru No. 6232/73. Karar Tarihi. 28.06.1978.

Levakovic ve Danimarka. Başvuru No. 7841/14. Karar Tarihi. 23.20.2018.

Ljatifi / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti. Başvuru No. 19017/16. Karar Tarihi. 17.05.2018.

Lorse ve Diğerleri / Hollanda. Başvuru No. 52750/99. Karar Tarihi. 04.02.2003.

Lupsa / Romanya. Başvuru No. 10337/04. Karar Tarihi. 08.06.2006.

Lupsa / Romanya. Başvuru Numarası. 10337/04. Karar Tarihi. 08.06.2006.

Lutz/Almanya. Başvuru No. 9912/82. Karar Tarihi.25.08.1987.

M ve Diğerleri / Bulgaristan. Başvuru No. 41416/08. Karar Tarihi. 16.07.2011.

M. / Hollanda. Başvuru No. 29094/09. Karar Tarihi. 5 Temmuz 2016.

M. A / Güney Kıbrıs. Başvuru No. 41872/10. Karar Tarihi. 23.07.2013.

M.B.K. ve Diğerleri / Macaristan. Başvuru No. 73860/17. Karar Tarihi. 24.02.2022.

M.D. ve A.D. / Fransa. Başvuru No. 57035/18. Karar Tarihi. 22.07.2021.

M.E. / İsveç. Başvuru No. 71398/12. Karar Tarihi. 08.04.2015.

M.H. ve Diğerleri / Hırvatistan. Başvuru No. 15670/18 ve 43115/18. Karar Tarihi. 18.12.2021.

M.N. / Türkiye. Başvuru No. 40462/16. Karar Tarihi. 21.06.2022.

M.S. / Slovakya & Ukrayna. Başvuru No. 17189/11. Karar Tarihi. 11.06.2020.

Maaouia / Fransa. Başvuru No. 39652/98. Karar Tarihi. 05.10.2000.

Makhmudzhhan Ergashev / Rusya. Karar Tarihi. 16.10.2012.

Malige/Fransa. Başvuru No. 27812/95. Karar Tarihi.23.09.1998.

Mamatkulov ve Askarov/Türkiye Büyük Daire. Başvuru No. 46827/99 ve 46951/99. Karar Tarihi. 14.07.2021.

Maslov / Avusturya. Başvuru No. 1638/03. Karar Tarihi. 23.06.2008.

Masoud Talebi. Başvuru No:2023/26088. Karar Tarihi. 19.03.2024.

Medjaouri / Fransa. Başvuru No. 45196/15. Başvuru Tarihi:17.01.2017.

Minasian ve Diğerleri / Moldova. Karar Tarihi. 17.01.2023.

Mohamad / Yunanistan. Başvuru No. 70586/11.Karar Tarihi. 11.12.2014.

Mohammed Hussein / Hollanda ve İtalya. Karar Tarihi. 2.04.2013.

Moustahi / Fransa. Başvuru No. 9347/14. Karar Tarihi. 25.06.2020.

Mubilanzila Mayeka ve Kaniki Mitunga/Belçika. Başvuru No. 13178/03. Karar Tarihi. 12.10.2006.

Muhammad ve Muhammad / Romanya Büyük Daire. Başvuru No. 80982/12. Karar Tarihi. 15.10.2020.

Munir Johana/ Danimarka. Başvuru No.56803/18, Karar Tarihi:12.01.2021.

Murray / Birleşik Krallık. Başvuru No. 14310/88 Karar Tarihi. 28.10.1994.

Mursaliyev ve Diğerleri / Azerbeycan. Başvuru No. 66650/13. 24749/16. 43327/16. Karar Tarihi. 13.12.2018.

Musaev/Türkiye. Başvuru No: 72754/11. Karar Tarihi: 21 Ekim 2014.

Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika. Başvuru No. 41442/07, Karar Tarihi. 19.01.2010.

Müslim ve Türkiye. Başvuru No. 53566/99. Karar Tarihi. 26.04.2005.

N.B. ve Diğerleri / Fransa. Başvuru No: 49775/20. Karar Tarihi. 31.03.2022.

N.D VE N.T / İspanya. Başvuru No. 8675/15. Büyük Daire Kararı. Karar Tarihi. 13.02.2020.

N/ Birleşik Krallık. (BD) Başvuru No. 26565/05. Karar Tarihi. 27.05.2008.

Nasrulloev / Rusya. Başvuru No. 656/06. Karar Tarihi. 11.10.2007.

Ndangoya / İsveç. Başvuru No. 17868/03, Karar Tarihi. 22.06.2004.

Ndidi / Birleşik Krallık. Başvuru No. 41215/14. Karar Tarihi. 14.09.2017

Nikoghosyan ve Diğerleri / Polonya. Karar Tarihi. 03.03.2022.

Nolan ve K / Rusya. Başvuru No. 2512/04. Karar Tarihi. 12.02.2009.

Nowak / Ukrayna. Başvuru No. 60846/10. Karar Tarihi. 31.03.2011.

O.M. / Macaristan. Başvuru No. 9912/15. Karar Tarihi. 5.07.2016.

Omkananda ve Divine Light Zentrum / İsviçre. Başvuru No.8118/77. Karar Tarihi. 19.03.1981.

Othman Abu Qatada / Birleşik Krallık. Başvuru No. 8139/09. Karar Tarihi. 17.01.2012.

Öcalan / Türkiye Büyük Daire. Başvuru No. 46221/99. Karar Tarihi. 12.05.2005.

P.S. ve A.M. / Birleşik Krallık. Başvuru No. 53272/17. Karar Tarihi. 05.10.2023

Panafiel Salgado / İspanya. Başvuru No. 65964/01. Karar Tarihi. 16.04.2002.

Paposhvili / Belçika. Başvuru No. 41738/10. Karar Tarihi. 13.12.2016.

Perry / Letonya. Başvuru No. 30273/03 Karar Tarihi. 18.01.2007.

Piermont / Fransa. Başvuru No. 15774/89. Karar Tarihi. 27.04.1995.

Pine Valley Developments LTD ET AUTRES / İrlanda. Başvuru No. 12742/87. Karar Tarihi. 03.05.1989.

Popov / Fransa. Başvuru No. 39472/07. Karar Tarihi.19.01.2012

R.R. ve diğerleri / Macaristan. Başvuru No. 36037/17. Karar Tarihi. 02.03.2021.

R.T / Yunanistan. Başvuru No. 2237/08. Karar Tarihi. 07.06.2011.

Rahimi/Yunanistan. Başvuru No. 8687/08, Karar tarihi. 5 Nisan 2011.

Riad ve Idiab Belçika. Başvuru No. 9787/03. Karar Tarihi. 24.01.2008.

S.A. İsveç. Başvuru No. 66523/10. Karar Tarihi. 27.06.2013.

S.C. / Romanya. Başvuru No. 93556/11. Karar Tarihi. 10.02.2015.

S.K. ve Rusya. Başvuru No. 52722/15. Karar Tarihi. 14.02.2017.

S.M.M. / Birleşik Krallık. Karar Tarihi. 22.06.2017.

S.S. ve Diğerleri / Macaristan. Başvuru No. 56417/19 44245/20. Karar Tarihi. 12.10.2023.

Saadi/İtalya Büyük Daire. Başvuru No. 37201/06. Karar Tarihi. 28.02.2008.

Sakkal ve Fares / Türkiye. Başvuru No. 52902/15.

Schmautzer/Avusturya. Başvuru No.15523/89. Karar Tarihi. 23.10.1995.

Sejdovic ve Sulemanovic / İtalya. Başvuru No. 56581/00. Karar Tarihi. 01.03.2024.

Shahzad / Macaristan. No.2. Başvuru No. 37967/18. Karar Tarihi. 05.10.2023.

Shamayev ve Diğerleri Gürcistan ve Rusya. Başvuru No. 36378/02. Karar Tarihi. 12.04.2005.

Shamayev ve Diğerleri Gürcistan ve Rusya. Başvuru No. 36378/02. Karar Tarihi. 12.04.2005.

Sharma / Letonya. Başvuru No. 28026/05. Karar Tarihi. 24.03.2016.

Shioshvili ve Diğerleri / Rusya. Başvuru No. 19356/07. Karar Tarihi. 20.12.2016.

Soering / Birleşik Krallık. Başvuru No: 14038/88. Karar Tarihi. 07.07.1989.

Stamose / Bulgaristan. Başvuru No. 29713/05. Karar Tarihi. 27.11.2012.

Sufi ve Elmi Birleşik Krallık. Karar Tarihi. 28.06.2011.

Sulemanovic / İtalya. Başvuru No. 22635/03. Karar Tarihi. 16.07.2009.

Sultani / Fransa. Başvuru No.45223/05. Karar Tarihi. 20.09.2007.

T.A / İsveç. Başvuru No. 23211/94. Karar Tarihi. 05.07.1994.

T.I. / Birleşik Krallık. Başvuru No. 43844/98.

Takush / Yunanistan. Başvuru No. 2853/09. Karar Tarihi. 17.01.2012.

Tehrani ve Diğerleri / Türkiye.Başvuru No. 32940/08. 41626/08.43616/08. Karar Tarihi. 13.04.2010.

Thimothawes / Belçika. Başvuru No. 39061/11. Karar Tarihi. 04.04.2017.
Tyrrer / Birleşik Krallık. Başvuru No. 5856/72 Karar Tarihi. 25.04.1978.
Üner / Hollanda Büyük Daire. Başvuru No. 46410/99. Başvuru Tarihi. 18.10.2006.
Vilvarajah ve Diğerleri / Birleşik Krallık. Başvuru No: 13163/87; 13164/87; 13165/87;
13447/87; 13448/87, Karar Tarihi. 30.10.1991.
Yarashonen/Türkiye. Başvuru No. 72010/11. Karar Tarihi. 24 Haziran 2014.
Yılmaz / Almanya. Başvuru No. 52853/99. Karar Tarihi. 17.04.2003
Yildirim / Romanya. Başvuru No. 21186/02. Karar Tarihi. 20.09.2007.
Yoh- Ekale Mwanje / Belçika. Başvuru No. 10486/10. Karar Tarihi. 20.12.2011.
Z ve T / Birleşik Krallık. Başvuru No. 27034/05. Karar Tarihi. 28.02.2006.

Anayasa Mahkemesi Kararları

A.A. ve A.A. (Genel Kurul Kararı). Başvuru No. 2015/3941, Karar Tarihi. 1.03.2017.
A.A.K., Başvuru No: 2015/17761. Karar Tarihi. 08.05.2019.
Abdulkerim Hammud. Başvuru No. 2019/24388. Karar Tarihi. 02.05.2023.
Abdolghafoor Rezel. Başvuru No. .2015/17762. Karar Tarihi. 01.12.2017.
A.D. Başvuru No. 2014/19506. Karar Tarihi. 31.12.2014.
Alper Tunga Kuru ve Özcan Kaya Güvenç Başvurusu. Başvuru. No: 2016/2486. Karar
Tarihi. 17/11/2021.
A.M.A.A ve J.A.A.A. Başvuru. No:2015/3941. Karar Tarihi. 27.3.2015.
Azizjon Hikmatov, Başvuru. No: 2015/18582, Karar Tarihi. 10.05.2017.
Cebail Bektaş ve Yüksel Şahin. Başvuru No: 2015/4787. Karar Tarihi. 25.9.2019.
Cihan Koçak. Başvuru No: 2014/12302. Karar Tarihi. 21.9.2017.
E. 2016/37, K. 2016/135, Karar Tarihi. 14.07.2016.
E.2024/25. K. 2024/116. Karar Tarihi. 30.05.2024.
Avad Elhamud. Başvuru No. 2020/5628, K.T. Karar Tarihi.11.06.2024.
E.1969/46. K.1970/2. Karar Tarihi. 06.01.1970.
E.1984/14, K.1985/7. Karar Tarihi. 16.03.1985.
E. 1996/48 K.1996/41 Karar Tarihi. 23.10.1996.
E.2001/232, K.2001/89 Karar Tarihi.23.05.2001.
E.1990/40, K.1991/33, Karar Tarihi.01.10.1991.
Hooman Hosseinpour. Başvuru No 2021/47168. Karar Tarihi. 29.09.2022.
Hüseyin Yılmaz. Başvuru No. 2014/648. Karar Tarihi. 20.02.2014.
M.A. Başvuru No. 2016/220. Karar Tarihi. 20.01.2016.

Masoud Talebi. Başvuru No:2023/26088. Karar Tarihi. 19.03.2024.
Mehmet Hankuş. Başvuru No: 2019/24153. Karar Tarihi. 12.01.2023.
Musa Polat Başvurusu. Başvuru No. 2021/ 2290. Karar Tarihi. 27.11.2024.
Rıda Boudraa. Başvuru No. 2013/9673. Karar Tarihi. 30.12.2013.
Samira Naimi Kararı. Başvuru No. 2020/36382 Karar Tarihi.11.07.2024.
Serdar Avcı Başvurusu. Başvuru No: 2015/19474. Karar Tarihi. 9.01.2020.
S.R. Başvuru No. 2015/33. Karar Tarihi. 19.01.2015.
Y.T. Başvurusu. Başvuru No. 2016/22418. Karar Tarihi. 30.05.2019.
Yusuf Ahmed Abdelazım Elsayad. Başvuru No: 2016/5604, Karar Tarihi. 24.05.2018.
Z.S. ve Diğerleri. Başvuru No. 2015/16770. Karar Tarihi. 05.11.2015.

Diğer Kararlar

Ankara 1. İdare Mahkemesi. E.2020/1471, K. 2021/585.
Ankara Bölge İdare Mahkemesi. 10. İDD. E.2017/856, K.2017/985. Karar Tarihi. 31.10.2017
Ankara Bölge İdare Mahkemesi. 10. İDD. E.2018/955, K.2018/813. Karar Tarihi. 12.09.2018
(CEDAW) Tahereh Mohammdi Bandboni ve Diğerleri İsviçre Kararı. Başvuru No. 173/2021. Karar Tarihi. 15.05.2023
Çocuk Hakları Komitesi. (ÇHK) M.A ve H.K.A./ Danimarka Kararı. Başvuru. CRC/C/93/D/140/2021. Karar Tarihi. 16 Mayıs 2023.
Danışay 10. Dairesi. E.2009/3235. K.2011/4545.
Danıştay 10. Dairesi, E.2014/6048, K. 2019/2450, Karar Tarihi. 27.03.2019.
Danıştay 10. Dairesi, E.2023/6570. K.2023/921.
Danıştay 12. Dairesi, E.1958/1992, K.1969/42, KT. 13.01.1969.
Danıştay 12. Dairesi, E.1997/1349. K.1978/955. Karar Tarihi. 24.04.1978.
Danıştay 5. Dairesi. K. 43/343. Karar Tarihi.12.02.1943.
Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararı. DİBK, E.2021/2, K.2022/1, Karar Tarihi. 15.03.2022.
Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararı. DİBK, E.2021/2, K.2022/1, Karar Tarihi. 15.03.2022.
Danıştay İDDK, E. 2007/1800, K. 2011/267, KT. 21.04.2011.
Danıştay. 7.Dairesi. E.1981/3153. K. 1983/3354. Karar Tarihi. 29.11.1983.

Danıştay. İDDK. E.1995/769, K.1997/525, Karar Tarihi. 17.10.1997.

Denizli 1. İdare Mahkemesi E.2023/1636. K. 2024/1779, Karar Tarihi. 10.10.2024.

Hatay 1. İdare Mahkemesi. E.2018/755, K.2019/13, Karar Tarihi. 07.01.2019.

İnsan Hakları Komitesi (İHK). Elezjana Elezaj/Danimarka Kararı. Başvuru No. 2858/2016. Karar Tarihi. 16 Haziran 2023.

İnsan Hakları Komitesi (İHK). Elezjana Elezaj/Danimarka Kararı. Başvuru No. 2858/2016. Karar Tarihi. 16 Haziran 2023.

İstanbul 1. İdare Mahkemesi E.2016/2388 K.2017/899.

İstanbul 1. İdare Mahkemesi E.2017/11 K.06.10.2017.

İstanbul 1. İdare Mahkemesi, E.2016/1373, K.2017/236, KT.15.02.2017.

İstanbul 1. İdare Mahkemesi. E. 2019/1300, K. 2019/1871, 27.06.2019.

İstanbul 1. İdare Mahkemesi. E. 2023/5982. K. 2024/5307.

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi (BİM), 10. İDD. E.2018/1387. K.2018/127. Karar Tarihi. 15.05.2018.

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi (BİM). 9. İDD, E.2017/2386, K.2017/2142, KT. 29.06.2017.

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi (BİM). 9. İDD. E.2017/50. K.2017/65. KT.11.01.2017.

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi. 9. İdari Dava Dairesi. 2019/1380 E. 2020/38 K. 08.01.2020.

İzmir Bölge İdare Mahkemesi. 6. İDD. E.2017/142. K.2017/138. Karar Tarihi.02.02.2017.